Adil İskender

DEĞİŞİM HALİNDEKİ MISIR

İNTİFADA YAYINLARI

Değişim Halindeki Mısır

BİTMEMİŞ BİR DEVRİME DAİR DENEMELER

Adil İskender

İNTİFADA YAYINLARI

İNTİFADA
YAYINLARI

Genel: 5
Halk Ayaklanmaları: 2
Mısır: 1

Değişim Halindeki Mısır:
Bitmemiş Bir Devrime Dair Denemeler
Adil İskender

Egypt in Flux: Essays on an Unfinished Revolution
©2013 by Adel Iskandar
This edition published by arrangement with the American University in Cairo Press

Bu kitabın Türkçe yayın hakları Kalem Ajans aracılığıyla alınmıştır.

Çeviren:
Oktay Etiman

Editör:
Harun Özgür Turgan

Redaksiyon:
Emrah Saraçoğlu

Son Okuma:
Nihal Boztekin

Kapak Tasarımı ve Grafik:
Meltem Ulusoy

Kapak Fotoğrafı:
Öfke Günü'nde güvenlik güçleriyle karşı karşıya gelen Mısırlılar (28 Ocak 2011, Kahire)
© Victoria Hazou / AP Archive

Birinci Basım: Ağustos 2016, İstanbul

Baskı ve Cilt:
Pasifik Ofset
Cihangir Mah. Güvercin Cad. No: 3/1 Baha İş Merkezi A Blok K:2 34310
Haramidere-İstanbul Tel: 0212 412 17 77
Matbaa Sertifika No: 12027

ISBN: 978-605-85156-4-2

İntifada Yayınları
Halil Rifat Paşa Mah. Yüzer Havuz Sok. No:1/A-566, 34384 Şişli-İstanbul
Yayınevi Sertifika No: 30264
W: www.intifadayayinlari.com E: iletisim@intifadayayinlari.com
T: twitter.com/intifadayayin F: facebook.com/intifadayayinlari

Adil İskender

Değişim Halindeki Mısır

Bitmemiş Bir Devrime Dair Denemeler

Çeviren:
Oktay Etiman

2011 Kasım'ında Muhammed Mahmud Caddesi'nde devrimcilerle rejim kuvvetleri arasında çatışmaların sürdüğü günlerde, başkaları seçim çalışmalarıyla meşgulken yaralıları hastanelere, ölüleri de morglara taşıyan motosiklet sürücülerine.

Ve hayatta kalıp ülkenin yeniden inşasına katkıda bulunabilsinler diye üniversitelilerin cephe hatlarına ulaşmalarını engelleyen devrimcilere. Devrimin muhafızları onlardır, iktidar koridorlarında dolaşanlar ya da onlar adına konuşanlar değil.

Değişmekte olan bir dünyaya yetişen Sophia'ya.

Adil İskender

Adil İskender Kanada, Vancouver'deki Simon Fraser Üniversitesi'nde Küresel İletişim profesörüdür. Tek başına ya da arkadaşlarıyla birlikte yazdığı ya da yayına hazırladığı kitaplar arasında *Al-Jazeera: The Story of the Network That Is Rattling Governments and Redefining Modern Journalism* (Basic Books), *Edward Said: A Legacy of Emancipation and Representation* (University of California Press) ve *Mediating the Arab Uprisings* (Tadween Publishing) yer alıyor. Son olarak Palgrave Macmillan'dan çıkan *Media Evolution on the Eve of the Arab Spring* adlı çok yazarlı kitabın yazar ve derleyenleri arasındadır.

Medya kimliği ve politikası konusunda çalışan İskender konunun birçok yönü hakkında dünyanın çeşitli üniversitelerinde dersler vermiştir.

Uzun süre Washington DC'deki Georgetown Üniversitesi'nin Çağdaş Arap Araştırmaları Merkezi'nde (Center for Contemporary Arab Studies) ve İletişim, Kültür ve Teknoloji programında ders veren İskender *Jadaliyya* sitesi editörlerinden ve sesli gazete *Status*'un yapımcılarındandır.

Türkçe Çevriyazı

Kitapta geçen Arapça özel ad ve deyimlerin Türkçe çevriyazıları kullanılmış, Batı dillerindeki yazımıyla tanınmış adlar olduğu gibi aktarılmıştır. Bazı özel adlar ve Mısır'a özgü sözcükler, Mısır konuşma dilindeki söylenişlerine göre yazılmıştır.

İçindekiler

GİRİŞ 17

I. SON GÜNLER 29

Sessizliği Yeniden Kazanmak 31
Geddu ve Mesih Futbolu 39
Marina ve Chávez'e Dair 45
Dinsel Hoşgörüsüzlük *Simulacrum*'ları 51
Polonyalılardan Yas Tutmayı Öğrenmek 57
Panda'ya Asla Hayır Deme 63
En İyi Şovmen 69
Köpekbalıklarının Hegemonyası 73
Gayrimeşruluğun Sonu 77
Kıptilerin Disneyland'den Göçü 85
Politik Bedeni Tutuşturmalı 93
Firavunlar ve Yerçekimi 99
Meydan Okudular 105

II. DEVRİM KESİNTİYE Mİ UĞRADI? 109

Anayasa Reformu Üzerine 111
Medyanın Kurtarılması 117
Baltacılar 123
Devrim Yorgunluğu 129
Baban Hangisi? 133
Maspero'dan Sonra 137

Erkeklere ve Bekâret Zarına Dair 153
Kayıp Kabile 159
Üç Boynuzlu Boğa 167

III. SONSUZA DEK 175
Vicdani Retçiler 177
Mursi'nin Borçları 181
Devekuşu Yılı 187
A Yedi A 203
Koruyucu Azizler 211
Trajedi ve Fars 217
Anarşi Durumu 221
Yeni Yüz 227
Medya Biçimleri 231
Limonlar ve Kuru Üzümler 235
Kan ve Oy 241
Raydan Çıkmış Bir Ülke 245

SONSÖZ 251

ÖNEMLİ KİŞİLER VE OLAYLAR 267

Teşekkürler

Bahreyn, Mısır, Ürdün, Libya, Fas, Suudi Arabistan, Tunus, Yemen'deki ve Arap dünyasının sokaklarda özgürlük çağrılarının yankılandığı her yerindeki sıradan insanların fedakârlıkları olmasaydı bu kitap yazılamazdı. Genel olarak ayaklanmaların gelişimine, özel olarak da Mısır devrimine küçümsemeyle bakmak ve uzak durmak ya da gereğinden fazla iyimser olmak ve hayale kapılmak işten değil. Ancak, içinde yaşadığımız anı kavrayabilmemizi sağlayacak bağlamı bize tarih sunar. Bu geçmişi inceleyip ayrıntılarıyla anlamamı, ne talihliyim ki aynı zamanda babam olan danışmanım Dr. Talat İskender Ferec'e borçluyum. Gerçek bir gelecek ufkuna sahip, 1952 öncesinde İbrahim Paşa Üniversitesi'ndeki (günümüzde Ayn Şems Üniversitesi) devrimci protesto hareketinin öğrenci liderlerinden ve üniversitenin ilk tıp mezunlarından biri olan babam ilk gençlik yıllarından itibaren Mısır'daki politik ve entelektüel ortam içinde yer aldı ve *Roz el-Yusuf*'ta İhsan Abdu'l-Kuddus'un yanında, Tabipler Birliği'nde ve Yemen, Libya, Kuveyt ve son olarak da Kanada'da çalıştı. Mısır'ın çağdaş tarihinin ve uzun süren özgürlük mücadelesinin yaşayan arşivi olarak babam bir kayıp öncü kuşağı tanımamın başlangıç noktasını teşkil etmiştir. Bugün hayatta olmayan emekli gazeteci Muhammed Uda, kaybettiğimiz edebiyat devi Hayri Şelebi, öncü karikatürist Ahmed Tuğan ve diğer şahsiyetlerle tanışıp arkadaş olmamı babam sağladı. Gene onun sayesinde efsanevi asi Saad Zağlul Fuad ile sohbet etme imkânı buldum, Başkan Enver Sedat'ın devrim öncesi günleri hakkında Sedat'ın en yakın arkadaşlarından bilgi aldım. 1950'lerin neden bizim kuşağın mücadelesine çok benzeyen harika bir kıpırdanma dönemi olduğunu bu şekilde anladım. Hür Subaylar'ın sonunda nasıl kendi çocuklarını yediğini anladım. Marksistlerden İslamcılara kadar herkes birlik ve istikrar adına baskı altına alınmış. Mısır siyaseti bulutlarla kaplanıp güvenilirliğini yitirince babam da siyaseti bütünüyle bırakıp enerjisini yeniden mesleğine

yöneltmiş. Bu geçmişe ilişkin soru sorulduğunda kendinden emin ve umursamaz bir tavırla "Ben doktorum, D-O-K-T-O-R, bir DOKTOR. Hepsi bu kadar!" der, kendini savunma mekanizmasının sonucu olarak ya da olağan günlük yaşantısını sürdürdüğü görünümünü verme çabasıyla geçmişi silmeye ya da unutmaya çalışırdı. Seksenli yaşlarına yeni girmiş olan babam birçok çağdaşından, yurttaşından, arkadaşından, onların kolektif hafıza kaybından, sararan arşivlerden ve şimdi de o en korkunç devlet aygıtından bile uzun ömürlü çıktı. Onun altmış yıllık Mısır muhasebesini anlatmasını dinlemek yaşadığım en büyüleyici deneyimlerdendir. Babam, kelimenin her anlamıyla gerçek bir entelektüeldir ve dinler arası kargaşa döneminde devlet ya da kilise kurumlarının kısıtlamalarına bağlı kalmayan, cesur ve açık sözlü, kimliğine ya da ülkesine olan sevgisine mazeret aramayan başı dik bir Mısırlı Kıpti olarak yaşamıştır. Siyasi yelpazenin en sağından en soluna kadar arkadaşlarının hepsi ona son derece saygılıdır ve eski günleri ananlar ondan hâlâ *ez-Zaim* (Önder) olarak söz eder. Hâlâ kendi hayatının hikâyesini anlatmamaya kararlı olduğu için bu denemelerde onun en azından zaman zaman göründüğünü belirtmem gerekiyor. Desteği, bakış açısı, rehberliği ve dostluğundan dolayı ona sonsuz teşekkür borçluyum.

Bu çalışmayı kaleme alırken benimle ilgilenip çalışmamı tamamlamaya yetecek kadar karnımı doyuran kardeşim İsam Ferec ve onun sevgili eşi Mira Ferec'e çok teşekkür ediyorum.

Hastalığı onu güçten düşürene kadar mesai saatlerini de aşarak çalışmış olan rahmetli annem başarılı psikiyatr Macide el-Bedremani benim için dimdik ayakta durmasını ve güçlüklerin içinden çıkmasını bilen Mısırlı kadın örneği olma özelliğini hâlâ sürdürmektedir. Annem Mısır tarihindeki bu sevindirici gelişmeyi göremedi, yine de ben onun olayların gelişim süreci içindeki değişim anlarında nasıl düşüneceğini tahayyül edebiliyorum ama o anlarda neler söyleyeceğini de merak ediyorum.

Kendisinden aşkın ve dürüstlüğün ne demek olduğunu öğrenmiş olduğum hayat arkadaşım bu baş döndürücü yolculuk sırasında benim dayanağım oldu. Bu kitap en az benim kadar onun da emeğinin

ürünüdür. Bu alt üst edici dönem boyunca bana gösterdiğin hoşgörüden dolayı sana teşekkür ederim. Devrim için mücadele birçok Mısırlı için olduğu gibi bizim için de hırpalayıcı oldu ve hepimizi günlük olağan hayatımızın dışına çıkardı. Eşim bana kerterizlerimi hatırlatmamış olsaydı yolumu çoktan kaybetmiş olurdum.

İsimlerini herhangi özel bir şekilde sıralamış olmadığım dostlarım, meslektaşlarım, yardımcılarım ve sırdaşlarım Khody Akhavi, Timothy Kaldas, John Jirik, Mohamed Sabe, Aniello Alioto, Ehaab Abdou, Nadine Wahab, Shady Taha, Sarah Faragallah, Bilal Qureshi, Maureen Clements, Karim Eskaf, Vail Ğuneym (Wael Ghoneim), Sherif Sobhy Aziz, GemyHood, Sabah Hamamou, Zeinab Abul-Magd, Hafez el-Mirazi, Douglas Boyd, Mohammed el-Nawawy, Ayman Mohyeldin, Hossam Bahgat, Ibrahim el-Hodeiby, Shahira Amin, Sarah el-Sirgany, Omar Shoeb, Sarah Topol, Wael Abbas, Ramy Faragallah, Aliaa Mossalam, Yehia Shawkat, Bassem Youssef, Hicham A. Hellyer, Ibrahim El-Batout, Khaled Abu-l-Naga, Maged Maher Gabra, Paul Sedra, Anthony Shenouda, Vivian Ibrahim, Tamim el-Barğusi, Mohammed Saeed Ezzeldin, Nancy Okail, Michael Atallah, Mohamed Awwad, Ahmed Gilani, Hala Elshayyal, Ahmed Tuğan, kaybettiğimiz Hayri Şelebi, kaybettiğimiz Muhammed Uda, Linda Herrera, Bassam Haddad, Hesham Sallam, Malihe Razazan, Kathy Hannah Laughlin, Dena Takruri, Mohammed Shehab Eldin, Nick Oxenhorn, Amro Ali, Dina Shehata, Bassem Hafez, Ahmed Nagy, Ezzat Amin, Jessica Malaty, Hossam el-Hamalawy, Lina Wardani, Fatemah Farag, Sultan al-Qassemi, Bassam Haddad, Ziad Abu-Rish, Omar Offendum, the Narcycist, Kaila-Lee Clarke, Mayssam Zaroura, Shawn Jackson ve daha birçokları. Hepinize teşekkür ederim.

American University in Cairo Press'teki insanlar, teşekkür ederim! Sabır ve sebatından ötürü Randi Danforth, müthiş Trevor Naylor, Neil Hewison, Nadia Naqib, Laila Ghali, kılı kırk yaran düzeltmen Abdalla Hassan ve proje editörü Johanna Baboukis, sağolun.

Son birkaç yıl evim haline gelmiş olan Georgetown Üniversitesi mensupları, bana verdiğiniz nazik destek ve sağladığınız entelektüel barınak için sizlere müteşekkirim. Michael C.Hudson, Samer She-

hata, Osama Abi-Mershed, Rochelle Davis, Margaret Daher, Marina Kerkorian, Rania Kiblawi, Zeina Seikaly ve Kelli Harris'in aralarında bulunduğu Çağdaş Arap Araştırmaları Merkezi çalışanlarına özellikle teşekkür ederim. İletişim, Kültür ve Teknoloji programındaki çalışmalarım için David Lightfoot, Kimberly Meltzer, Heather Kerst, Sarah Thompson ve Shane Hoon'a müteşekkirim. Mısır'ın ve bölgenin patlama halinde göründüğü 2011 baharı ile 2013 baharı arasında geçen beş sömestrlik dönemde derslerimdeki düzensizlik ve belirsizlikleri hoşgörüyle karşılamış olan Georgetown'daki öğrencilerim, her yeni gelişme üzerine heyecan verici, aydınlatıcı ve en az öğrenciler kadar eğiticiler için de öğretici söyleşilere olanak sağlayan içgörülerinizden dolayı sizlere teşekkür ederim.

Georgetown'da Mısır Devrimi Çalışma Grubu adı altında birlikte haftalık seminerler düzenlediğimiz Elliot Colla ve Hesham Salam bu çalışmam süresinde ulaştığım fikirler ve varsayımların düzeltici yorumlar yapan ilk dinleyicileri oldu. Onların Mısır konusunda çalışan bilim insanları için yarattıkları düşünme ve itiraz etme alanından yararlanmış olmaktan dolayı şanslıyım. Bu deneyim benim için ve bu kitap için paha biçilmez değerdedir.

Egypt Independent'taki dostlarıma, özellikle yorulmak bilmez Lina Attalah, dikkatli Ahmed Şukr ve yaratıcı Dina K. Huseyn'e yazılarımı ve katkılarımı dikkate alıp beni yazmaya teşvik ettikleri için teşekkür ederim. Daha çok çalışanlarının ve bütün dünyadaki sürekli okurlarının enerji ve dinamizmine dayanarak varlığını sürdüren bir yayın kuruluşu olan *Egypt Independent* Mısır'daki İngilizce basın için bir ilki başlatmak zorundaydı. Bu görevi ana şirketin çoğu kez inatçı ve küçümseyici tutumuna rağmen ve ülkede gazetecilik açısından güçlüklerle dolu bir dönemde kısıtlı bir bütçeyle gerçekleştirdi.

Yıllar içinde tanıdığım muhalif ve ajitatörlere de –sayıları çoktur– adrenalin patlamaları için teşekkür ederim.

GİRİŞ

İskenderiye'de 18 Haziran 2010 Cuma günü ikindi vaktiydi ve güneş tepemizde alev alev yanıyordu. Sessiz nöbet için dik yamacın dibindeki yol kenarına ulaşalı bir dakika ancak olmuştu. Zaten çok huzursuz, heyecanlı ve kuşkuluydum. Şimdilik caddenin karşı tarafında ama tetikte bekleyen polis hâlâ emir aldığı takdirde derhal saldırabilecek uzaklıktaydı. Sakin, hüzün dolu ve çatışmasız olması bu protestoyu diğerlerinden ayırıyordu. Bu durum bize güç veriyor olmakla birlikte kendimizi çok korunaksız hissediyorduk. Akdeniz'in pırıldayan sularının karşısında meditasyon yapıyormuş gibi sıralanmıştık, fakat aklımızdan bir sürü fikir ve endişe geçiyordu. Tutuklanır mıydık? İşkenceye maruz kalır ve buraya anmak üzere geldiğimiz Halid Said ile aynı kaderi paylaşır mıydık? Polisin sayısının bizimkinden korkunç fazla olduğu o gün polisle çatışmaya girmememiz akıllıca olurdu ama onlarla en azından karşı karşıya gelmemek kaçak güreşmek gibi geliyordu bize. Birkaç dakikada bir dönüp arkama bakarak kafama bir cop yemek üzere olmadığımdan emin olmaya çalıştığımı hatırlıyorum. Sonunda işaret geldi. Görevlilere sessiz nöbet için orada toplananları dağıtma emri verilmişti. Alandan kovalandık. Bundan sonra sahil şeridi boyunca tek sıra halinde yürümeye başlamak zorunda kaldık.

Protestomuza devam edebileceğimiz başka bir yer arıyorduk. İşte o an uyanan bir kaygı, belki içsel ya da varoluşsal bir korku hissettim ve artık orada bulanamayacağıma karar verdim. Caddenin öbür tarafına geçerek yürüyüşün devamını ve polisin dur durak bilmeyen tacizini güvenlikli bir mesafeden izledim. O gün çatışmalı bir olay çıkmadı. Kendimizi zafer kazanmış hissediyorduk.

Mısır, yıllardır devrimci durum içinde. Kimileri onyıllardır diyor, başkaları bin yıl iddiasında. Ben hepsine inanıyorum. Horus ile Set arasında cereyan eden efsanevi savaştan ve Ahenaton'un MÖ 13. yüzyılda teoloji, sanat ve devlet idaresinde yaptığı reformlardan 1919 devrimi ve 1952 askeri darbesine kadar ülkenin istikrara sahip olduğundan bahsedilip durulması çok abartılıdır. Tersine Mısır tarihi çatışmalar, çekişmeler ve değişimlerle yüklü bir tarihtir. Buna rağmen Mısır'ın yedi bin yıllık tarihinde 2011 yılındaki, 25 Ocak Devrimi olarak bilinen halk isyanına benzer bir olay hiç gerçekleşmemiştir. Bundan dolayı, çağın parlak devrimlerinin tarihinde Fransız, Rus ve Amerikan devrimlerinin yanı sıra kendine özgü bir iz bırakan bu devrim süreci ayrıntılı olarak kaydının tutulmasını, titizlikle incelenmeyi, üzerinde iyice düşünülmesini ve ciddi bir sorgulamayı hak ediyor.

Bu kitapta yer alan tüm denemeler Ağustos 2010 ile Nisan 2013 arasında geçen, protestoların patlak vermesinden önceki son ayları ve ülke tarihinin kaygan zeminli ve fırtınalı bir döneminde Müslüman Kardeşler'in Muhammed Mursi'sini iktidara taşıyan ilk başkanlık seçimini ve sonrasını kapsayan üç yıllık süre içinde yazıldı. Birçoğunun kaynağı *el-Masri el-Yevm*'in İngilizce baskısı (*Egypt Independent*) için yazılmış köşe yazıları, bazıları *Jadaliyya* gibi başka yayınlardan; birkaçı ise ilk defa yayımlanıyor. Bu denemelerde ülkenin en zorlu ve akış yönü tahmin edilemeyen döneminin değişik anlarındaki politik, eko-

nomik, toplumsal ve kültürel ortamı inceleniyor.

Kitap üç bölümden oluşuyor ve her bölümde belirli bir dönem ve konu ele alınıyor. "Son Günler" başlıklı birinci bölümde ülkede 25 Ocak 2011'de protestoların patlak vermesi ve 11 Şubat'ta Mübarek'in alaşağı edilmesinden önceki altı ay içinde yazdığım yazılar yer alıyor. Bu denemelerde ayaklanmayı kaçınılmaz kılan o döneme özgü koşul, durum ve dinamiklerden bazıları konu ediliyor. Protestoların patlak vermesinden önceki tüm hazırlayıcı sorunları eksiksiz olarak ele almak fiilen imkânsız olmakla birlikte, bu denemelerde amaçlanan, bizi belki yanıtlayabileceğimizden çok soru sormaya zorlayarak daha fazla eleştiri ve sorgulamaya yöneltmek.

Kitapta muhaliflerin sokakları ardı ardına yeniden ele geçirmeleriyle güven ve güç birikiminin anlatıldığı "Sessizliği Yeniden Kazanmak" gibi bölümler de yer alıyor. Göstericiler Tahrir'i ve başka kentlerdeki önemli meydanları ellerinde tutmak amacıyla polise ve haydutlara karşı günlerce mücadele ettikleri için Mısır devriminden hâlâ tamamen barışçıl bir devrim olarak söz etmek çok önemli bir yanlış nitelendirme olmakla birlikte bu protesto hareketinin felsefi köklerinin sessizlikle doğduğunu görmeye başlayabiliriz. "Geddu ve Mesih Futbolu", dikkatleri güçsüzleştirme politikasından ve yaygın ekonomik sorunlardan uzaklaştırma aracı olarak futbolun hipnotize edici özelliğine eğiliyor. Bu deneme aynı zamanda bugün Mısır'daki devrimci eylemin öncüsü olan Ultras taraftarlarına ve en yakın tarihlisi Kara Blok denenler olmak üzere, protestolarla geçen on sekiz gün boyunca ve sonrasında güvenlik güçleriyle savaşan gruplara can veren, hem kulübe hem de ulusa yönelik derin bağlılık duygusunun temellerini ortaya koyuyor. "Marina ve Chávez'e Dair"de ekonomik eşitsizliğin toplumsal sıkıntıları ve şişirilmiş seçkin zümre konu ediliyor. Bu balonun önemli biçimlerde patlatılmasına kuşkusuz devrimin kendisi katkıda bu-

lundu fakat toplumun en yoksullarıyla ilgili sorumluluk yükü günümüzde de en önemli konu olarak gündemde duruyor. Bu deneme devrimci eylemin ön sırasında devleti dize getiren ve ülkede temelden değişimin tek garantisi olmaya devam eden devasa işçi hareketine ancak yüzeyden değiniyor.

"Dinsel Hoşgörüsüzlük *Simulacrum*'ları" kötüye kullanılan dinin inatçı dogmasını belgelemek amacıyla kaleme alındı ve politik söylemin kaba sofulukla korunmasından kaçınmayı amaçlayan bir politik eleştiri kaynağı olarak [Edward] Said'ci gelenekte bir laik eleştiri ihtiyacı üzerinde duruyor. Selefi hareketlerin devrim sonrasındaki ilk seçilmiş parlamentonun yüzde 25'ini kazanarak Mısır sahnesinde bir iddiayla yükselmesi ve büyük mali ve ideolojik olanakları düşünüldüğünde, devrimci entelijansiyanın kararsız karakteri Mısır'daki çoğu İslamcı örgütün hiyerarşik yapısıyla toslaşırken, önümüzdeki aylarda ya da yıllarda kimlik ve siyaset büyük olasılıkla yeni bir meydan okumayla karşılaşacak. Belirli bir an için yazılmış olan bu yazı her şeye rağmen ülkede din ve politika konularında değişmekte olan söylemin ışığı altında yeni bir anlam kazandı.

"Polonyalılardan Yas Tutmayı Öğrenmek" yanılsamanın deneyim karşısında zafer kazandığı bir dönemde bir yeniden tarihselleştirme çağrısı olarak okunmalı. Ulusal trajediyi ele alan bu deneme ulusal hataların yükleri üzerinde duruyor ve devletin de hükümetin de kötülüklerinin sorumluluğunu almamızı savunuyor: Mısır halkının yönetim yetkisini bu yetkiyi kötüye kullananlardan geri alamadığını kabul etmesini; kamusal hayatın nasıl çarpıtıldığını fark etmesini; 1952 hâlâ bir devrim olarak biliniyorsa da, orduyu altmış yıllığına iktidara getiren bir darbe olarak daha doğru biçimde tanımlanması için terminolojinin artık değişmesi gerektiğini anlamasını.

Artan bölgesel ve küresel nüfuzun ele alındığı "Panda'ya Asla Hayır Deme" başlığı altındaki yazıda iktidar asimetrisi je-

ostratejik bakımlardan ele alınıyor, Mısır'ın çöküş halindeki ekonomik egemenliği değerlendiriliyor. Ülke şiddetli sermaye ve kaynak gereksinmesiyle zıt yönlere çekilirken muhtemelen dış güçlerin -bir uçta Amerika Birleşik Devletleri, Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Avrupa Birliği'nin, diğer uçta ise Suudi Arabistan, Katar ve diğer Körfez ülkelerinin- iradesine teslim olacak. Bu güçlerden her biri ülkenin yöneticilerine ve genel olarak halkına çekici gelmeyen koşullar öne sürüyor ve halkın hayatına daha da zarar veriyor. Ancak bu iki kutup da Mısır'a devrimi getiren buhranı -neoliberalizmin saldırgan özelleştirme ve halk kitleleri aleyhine girişimcileri güçlendirme politikalarını- çözme çabası göstermiyor. Mısır'ın müdanası olmayan, küresel ekonominin kölesi haline getirilmemiş karmaşık bir sistemin neye benzeyeceğini Çinlilerden öğrenmesi gerekebilir. Fakat bu muhtemelen ülkeyi daha bağımlı hale getirerek yüksek bir bedele mal olacak.

Mısır tarihinin belki de en gülünç seçim süreci olan Kasım 2010 seçimleri "En İyi Şovmen"in konusu. Bu seçimler, hiçbir zaman var olmamış partilerden parlamentoya adaylar gösterilen, oy vermeleri söylenen kişileri sandığa gitmeden önce tanıyan seçmenlerin yüzde 5'i bulmadığı, seçim diye saçma tiyatrosu oynanan bugünkü sirkin de ön habercisi oldu. İki yıl içinde anayasa referandumu, parlamentonun alt kanadı için üç, üst kanadı için iki ve başkanlık için iki tur seçim şeklinde en az sekiz seçim sürecini denetlemiş devletiyle Mısır bir "seçimler cumhuriyeti" haline gelmiş durumda. Devlet her aşamada göstergeleri denetimi altında tutmaya devam ederken bir yandan da kamuoyunu şekillendirme mekanizmalarını yetkinleştiriyor. Başkanlık için yarışanların adaylık koşullarını yerine getirmediğine karar verilen inceleme süreci parodilerinden Başkanlık Seçimi Komisyonu'nun mutlak dokunulmazlığına ve kararlarına itirazda bulunulamamasına dek bu seçimler daha önce iktidarı elinde tutan Ulusal Demokrat Parti'nin parlamento seçimle-

riydi; sadece sahadaki oyuncular yeniydi. "Köpekbalıklarının Hegemonyası" da bu yaklaşımı sürdürerek yanlış yönlendirmenin, dikkatleri başka tarafa çekmenin ve gerçekliğin toplumsal inşasını tekelleştirmenin getirdiği güce işaret ediyor.

"Gayrimeşruluğun Sonu" gibi başka denemeler Mısır toplumundaki toplumsal kötülüklerden ve hem devletin hem de halkın kendilerine aykırı buldukları karşısındaki sorumluluk duygularını ortadan kaldıran tabu ve damgaların gazabından bahsediyor. Tabu ve damgaları kapsamaya çalışmak yerine sınırlarını tanımlıyor ve bunlardan uzak duruyor. İnkâr ya da cezalandırma aracılığıyla çare aramaya ağırlık vermek, sorunun çözülmesinden çok gizlice kangren olmasına yol açar. Bütün büyük kentlerde, özellikle de Kahire'de yüz binlerce genç Mısırlı, pek az aile desteği ya da güvenlikle sokaklarda ya da gecekondu semtlerinde büyümekte ve bunun nedeni büyük ölçüde devletin de halkın da ulusal şeref ve gururu korumanın onların günlük yaşamlarından daha büyük önem taşıdığına karar vermiş olması. Mısır en zayıf üyelerini koruyamadıkça şerefli değildir. Tüm Mısırlı çocuklar meşrudur.

Bu bölümde muhalif eylemlerin patlak verdiği, bu arada bütün o tasarımlar, bütün o hesaplar tutmadığı halde olağanüstü bir şeyin gerçekleştiği anın son tetikleyicilerinin tartışıldığı denemeler de yer alıyor. Bu bakış tarzıyla muhaliflerin meydan okuyuşu ve iradesi devrimin sürekliliği için yegâne gerçek koruyucu olarak kalıyor. "Kıptilerin Disneyland'den Göçü" 2011 yılbaşı gecesi İskenderiye'deki İki Aziz Kilisesi'nin bombalanması sonrasında Mısır Hıristiyanlarının devletin kendilerini terk etmiş olduğunun farkına varmasını ele alıyor. Bu deneme ülkede halkçı iktidarın ancak Mısır Hıristiyanlarının görünmezliği, boyun eğmeleri, yalıtılmışlıkları ve korkuları ortadan kaldırıldığı takdirde başarılı olarak görüleceği fikrini işlemeye çalışıyor. Kıpti gençlerin polisle çatışmaya girmesinin, "korunan

azınlık"ın koruyucusuna cephe almasının, daha Gize'deki Umraniye olayıyla, devrimin patlak vermesinden tam bir ay önce gerçekleştiği ileri sürülebilir. Bu aynı zamanda, anımsanan yakın tarihli olaylar arasında Hıristiyanların güvenlik kuvvetleriyle ilk çatışması ve 25 Ocak'tan önce devlete karşı muhalefetin şiddet içeren ilk patlamasıydı.

"Politik Bedeni Tutuşturmalı" elle tutulmaz esin fikrinin gücünü, Tunus'un nasıl Mısır'ı beslediğini ve *corpus politicus*'un ("politik beden") nasıl halkın gerçek anatomisi ve fizyolojisi haline geldiğini anlatıyor. Kitlelerin kolektifler halinde yoğunlaşmasının, aynı anda hem tekil hem çoğul olarak acı çekmelerinin habercisiydi bu. Bir kişinin başına gelen birçok kişinin başına gelir. Bu bölümün son iki denemesi, "Firavunlar ve Yerçekimi" ve "Meydan Okudular" devrimin başarısı için birer çentik atıyor. Yazılardan birincisi Hüsnü Mübarek rejiminin ayak sesleri duyulan sonluluğunun kabulünü ve korku duvarının parçalanmasını ele alıyor. Mutlak iktidarın beklenmedik bir anda çelimsizleştiği ve otoriterliğin baş aşağı geldiği, güçlünün zayıflayıp zayıfın her şeye muktedir olduğu zamanı tanıma yeteneğidir bu. Sonun yaklaşmış olduğuna ilişkin yalın görüntü anıdır. İkinci yazıda başlangıçta bütün koşulların Mısırlı devrimcilerin karşısında olduğu ve devrimcilerin meydan okuyuşunun en azından dikkate alınması gerektiği anımsatılıyor. Bu deneme bir ön kutlama yapmak amacıyla ya da devrimin fiilen başarıya ulaşmış olduğu varsayımından hareketle değil, henüz gerçekleşmiş olanın beklenmedikliğini durup bir anımsamak üzere kaleme alındı.

"Devrim Kesintiye mi Uğradı?" başlıklı ikinci bölümde devrimin ilerleyişini yolundan saptırmak amacıyla önüne koyulmuş engeller üzerinde duruluyor. "Anayasa Reformu Üzerine"deki şaşırtıcı labirentten ve "Medyanın Kurtarılması"ndaki hantal devlet gazeteciliğinden "Baltacılar"da hukuksal ve toplumsal

bir kategori ve politika sahnesine müdahale etmek amacıyla hem gerçek hem de retorik anlamında kullanılan bir araç olarak *baltaciye*'nin (çeteler) yükselişine kadar bu bölüm devrimin yolundan saptırılması konusunu işliyor. Diğer denemeler Mısır'da paternalizm konusuna odaklanıyor. Yüksek rütbeli subayların devrim yorgunluğunu ve ayaklanmaya askeri giysi giydirilmesini belgeleyerek ordunun rolünün anlatıldığı "Devrim Yorgunluğu" da bunlar arasında. "Baban Hangisi?" adlı sonraki deneme ise toplumun patriarklarına karşı süren savaştan bahsediyor.

"Maspero'dan Sonra" Mısır'ın toplumsal dokusunun 9 Ekim 2011'de Kıpti göstericilerin trajik bir şekilde katledilmesinden sonraki öyküsünü, ordunun yaptığı hesabın yanlışlığına ve bu buhranın akıttığı kandan doğmuş olan başka bir devrim simgesinin, Mina Danyal'ın yükselişine de yer vererek anlatıyor. Azınlık hakları bağlamındaki "Erkeklere ve Bekâret Zarına Dair" Mısır'da cinsiyet, güçlendirme ve temsiliyet gibi konuları kapsayan tartışmalara ilişkin. Sistematik kadın düşmanlığını çözümleyen bu yazıda cinsellik ile devrimin birbiriyle örtüşen alanları inceleniyor.

"Kayıp Kabile" diasporayı, Mısır politikasına uzun zamandır yabancılaşmış olmalarını, seçim süreçlerinden heyecan duymamalarını ve politika dışındaki devrime inançlarını ele alıyor. Başka bir deneme, "Üç Boynuzlu Boğa" da 2012 seçiminden önceki tüm başkanlık senaryolarının seçilen kim olursa olsun nasıl yönetimdeki ordunun çıkarlarına hizmet ettiğini ve hegemonyanın seçimlerden nasıl galip çıktığını anlatıyor. Mısır'da devrim üst düzeyde çatışmaların ve gizli odalarda yürütülen pazarlıkların konusu haline gelirken hemen hemen tüm durumlarda ülke çatışmaya, belirsizliğe ve kitleler için genel bir umutsuzluğa yönelmiş durumda.

Son bölüm olan "Sonsuza Dek"te devrimin hiç sona erme-

yeceği, çünkü devrimin hem halkın anılarında ve modern Mısır efsanelerinin yaratılmasında hem de rejime karşı direnişte ve iktidarın yıkılışı karşısındaki sevinçte kök salmış olduğu üzerinde duruluyor. Bu denemelerde devrimin canlı ve sağlıklı olduğu gibi gelecek yıllarda da Mısır'ın yeni politik gerçekliğinin bir parçası olarak varlığını sürdüreceğinin kanıtları aranıyor. Devrim, ulusal başarının ölçütü ve yönetim beklentilerinin barometresidir. "Vicdani Retçiler" başkanlık seçiminden önce gerçekleştirilen boykot kampanyası ile seçimler ve seçim süreçleri karşısında gittikçe büyüyen kayıtsızlık konusunu ele alıyor. Mısır'ın yeni politikası fiilen seçim sandıklarının dışında ancak Mübarek sonrası dönemin ilk başkanlık seçiminde katılımı yükseltmek için korku ve panikten çok büyük ölçüde yararlanıldı.

"Mursi'nin Borçları", daha yeni başkan seçilmişken, Müslüman Kardeşler'in grupla ilişkileri belki de çok kutuplu bir Mısır'da pragmatik olamayacak kadar derinlere uzanan adayı açısından aidiyet, bağlılık ve yükümlülük sorunlarını gündeme getiriyor. "Devekuşu Yılı" ise geçiş döneminde ordunun halk üzerinde bıraktığı izlenim ve ordunun kendisine ilişkin algıyı yönetme becerisi ile bunun gerek açık gerek örtülü olarak nasıl ordunun uzun ömürlülüğüne işaret olduğunu anlatıyor. "A Yedi A" devrim öncesi ve sonrasında ifade özgürlüğünde küfrün yeni farkına varılmış olan önemini ele alıyor.

Dinin Mısır politikasında gitgide daha görünür bir rol oynadığı, özellikle de yeni İslamcı anayasanın ülkede hukukun yeni yol göstericisi işlevi üstlendiği koşullarda el-Ezher'in ve Kıpti Kilisesi'nin yakın gelecekte oynayacağı rol, endişe ve öfke uyandırıyor. "Koruyucu Azizler" en yüksek İslami araştırma ve fıkıh makamını ele geçirme mücadelesinin kurumun eylemlerini nasıl karmaşıklaştırdığını ve bağlantısız dogmatik grupları ortaya çıkardığını ortaya koyuyor.

Diğer makalelerde günümüz Mısır'ında olaylar ve haberler arasındaki ilişkiler saptanıyor. "Trajedi ve Fars"ta medya profesyonellerinin haberleri düzeltmek üzere olayları ve gelişmeleri ne derecede eğip büktüğü konu ediliyor. "Anarşi Durumu" devrim sürecinde anarşi konusuna anlık bir müdahale niteliğinde. Bu yazımda anarşizmin sanıldığının aksine devrimci eylemciler için uygun hale geldiği zaman başlamış olmadığını ileri sürüyorum. Daha ziyade Mısır'ın kendisinin anarko-sendikalist olduğunu ve devrimden sonra da bu halin artan ölçüde geliştiğini ileri sürüyorum. Ülkedeki "politika tiyatrosu" halen saydamlıktan uzak olmakla birlikte "Yeni Yüz" önemli oyuncuların tanınmazlığını ve Mursi'nin iktidara yükselişini izleyen dönemdeki hızlı söylem değişimini konu ediyor. Politik kararlar ve eylemler nasıl yorumlanabilir? Politik duruş ve konumları göründükleri gibi kabul edebilir miyiz?

"Medya Biçimleri" değişen medya mekânlarını ve istikrarsız bir Mısır'da devrim itkisinin hem güçsüzleştirilmesine hem artırılmasına nasıl katkıda bulunduklarını yeniden ele alıyor. Son üç yazı devrimciler ve İslamcılar hakkındaki "Limonlar ve Kuru Üzümler", tekrarlanan istikrarsızlık ve sokaklardaki kan gölü ortamında seçim propagandası çalışmalarının meşruiyeti hakkındaki "Kan ve Oy" ve kurumsal yetersizlik metaforu olarak birbirini izleyen demiryolu facialarına karşısında hükümetin rahatsızlığı hakkındaki "Raydan Çıkmış Bir Ülke".

İlk seçilmiş başkan olan Muhammed Mursi iktidara ödenmemiş birçok borç taşıdı. Mursi birbiriyle çatışan çıkarları dengelemek zorunda ve belki de ne yaparsa yapsın başarısızlığa uğrayacak. Kime borcu var ve nasıl ilerleyebilir? Mısır politikasında ordu, Müslüman Kardeşler ve mahkemeler gibi değişik güçler arasında cereyan eden uzun erimli çekişmede başkanlık, yargı ve yasama erklerinin ayrılığı tehlike altında. Bir üçüncü politik katmanın varlığı ve gücünün artması gerekli ve zorunlu fakat

bu ordudan bağımsızlık iddiasında bulunma yeteneğine bağlı. Mursi devrime olan borcunu ödemeyebilir; peki yürütme ve yasama organları ile ordu karşısında yargı kendi bağımsızlığını bulabilecek mi?

Bu denemeler iki yıllık devrim dönemine odaklanmakla birlikte devrimin tohumlarının Mısırlı işçilerin, çiftçilerin, sendikaların, şairlerin, gazetecilerin, avukatların ve aydınların onlarca yılı bulan mücadelesi sırasında serpilmiş olduğu dikkate alınmalı. Bu konular başka çalışmalarda ayrıntılı ve kapsamlı olarak tartışıldı. Yol ayrımında bulunan Mısır'a ilişkin bu mütevazı düşünce ve değerlendirmelerle amaçlanansa, bu iki yılı olağanüstüleştiren fay hatlarını tüm çelişkileri, karmaşıklıkları, zirveleri ve çukurlarıyla açıklığa kavuşturmak.

18 Haziran 2010'da İskenderiye'de sessiz eylemdeyken polisten kaynaklanan herhangi bir büyük olayla karşılaşmayınca kendimizi zafer kazanmış hissetmiştik. O günden beri her tür büyük olay gerçekleşti. Biz gene de kendimizi zafer kazanmış hissetmiyoruz. Demek ki hâlâ değişim halindeyiz.

I

SON GÜNLER

Sizi saçma bir fikre inandırma gücüne sahip olan, adaletsiz davranmanıza yol açma gücüne de sahiptir.

– Voltaire

Geçen hafta iki kişinin kendini Halk Meclisi binasının önünde yakma girişiminde bulunmasının nedeni kişiseldir. Yalnızca iki kişinin kendini kurban etme girişiminde bulunmasından hareketle bunun yaygın bir olay olduğundan bahsetmek doğru değil. Kişisel nedenlerle böyle bir davranışta bulunmuş olan kişilerin politik talepleri olduğunu iddia etmek çok yanlıştır.

– Fethi Surur, Meclis Başkanı, 19 Ocak 2011

Bilinçleninceye kadar asla başkaldırmayacaklar ama başkaldırmadıkça da bilinçlenemezler.

– George Orwell, *1984*

Açız! Ayın on sekizi oldu bile!

–MÖ yaklaşık 1170'te Deyr el-Medine'de grevci işçilerin sloganı

Sultanla karşılaşsam ona derdim ki
Ah, Sultan
Tazıların elbisemi parçaladı
Muhbirlerin hep peşimde
Gözleri hep arkamda
Burunları hep arkamda
Ayakları hep arkamda
Çizilmiş alın yazısı gibi, ebedi adalet gibi
Karımı soruyorlar
Ve yazıyorlar
Dostlarımın isimlerini
Ah, siz çocuklar
Bahar yağmurusunuz... umudun buğday başakları
Bizim kısır hayatlarımızın verimli tohumlarısınız
Yenilgiyi yenecek nesilsiniz siz.

— Nizar Kabbani, *Margin Notes on the Book of Defeat*

(1967)

Sessizliği Yeniden Kazanmak

22 Temmuz 2010

Mısır hiçbir zaman sakin bir ülke olarak bilinmedi. Her yıl ülkenin başkentini ziyaret eden turist kitleleri başkentin telaşlı kargaşası, gürültülü sokakları ve bağırarak konuşulan Mısırca ile karşılaşır. Sporla ilgili kutlamaların ve geleneksel düğünlerin sesleri sık sık kulak tırmalayan patlamalar halinde duyulur. Her tarafı kaplayan korna seslerine karşı yapılan uyarıları kimse duymaz. Kahire'nin zenginlerinin yoğun merkezlerden yeni kurulmuş banliyölere kaçışı genellikle sükûnet arayışı ile gerekçelendirilir.

Mısır'da normal olan, dünyanın başka bölgelerinde muhtemelen gürültü kirliliği olarak nitelenecektir. Ve Mısır'daki gürültü sınırı birçok ülkede gürültü kirliliği uyarısına neden olabilecek düzeydedir. Bu durum insanların birbiriyle ilişkisi için de geçerlidir denebilir. Mısırlılar yüksek sesle, düşündüklerini açıkça ifade ederek ve heyecanlı bir şekilde konuşurlar. Sessizlik bu ülkenin insanlarının günlük hayatında nadiren rastlanabilen bir durumdur. Japonya ve Finlandiya gibi bazı ülkelerde sessizlik toplumsal etkileşimin temel ve vazgeçilmez bir unsurudur ve genellikle saygı ve dostluk ifadesidir. Budizm ve Hinduizmden İslam tasavvufuna ve Trappist Katolikliğe kadar birçok din, ibadeti meditasyon düzeyine yükseltmek, tam bağ-

lılık ve yakarış ortamı yaratmak amacıyla taraftarlarından mutlak sessizliğe uymalarını talep eder. ABD'de Batı Apaçi yerlileri arasında sessizlik, eyleme geçmeden ya da tepki göstermeden önce insanın karşısındakinin davranış ve ifadesini bekleyip gözlemlemesi için uygulanan özel bir stratejidir. Yaygın olarak belirsizlik ya da öfke zamanlarında, tam da ortalama Mısırlının sesini çıkarmaya meyledeceği koşullarda kullanılır.

Bundan dolayı Mısır'da özellikle bugünlerde en dikkat çekici kelime olan "sessizlik" biraz istihza ile karşılanabilir. Şimdi bir simge haline gelmiş olan İskenderiyeli genç adam Halid Said'in vahşice dövülerek öldürülmesinden sonra 200 bin üyesi olan bir Facebook grubu polis vahşetini protesto etmek, Said için adalet talep etmek ve Olağanüstü Hal Yasası'nın kaldırılması çağrısında bulunmak üzere birbiri ardına sessiz eylem duyuruları yapıyordu. Katılımcılarından siyah giyinip Kahire ve İskenderiye'nin rıhtım boyu üzerinde Kuran ya da Kitabı Mukaddes'lerini okuyarak tek sıra halinde ayakta durmaları istenen bu sessiz protestoların sonuncusu 1952 darbesinin elli beşinci yıldönümüne rastlıyor. Grup üyeleri "Sessiz Devrim" adını verdikleri bu protesto hareketlerine katılacakların sayısının öncekilerden çok fazla olacağını umuyor.

Ne var ki sessizlik Mısırlılar için yeni bir durum değil. Mısır'ın çağdaş tarihinin değişik dönemlerindeki politik baskı konusunda siyasetbilimciler ve bilgili gözlemciler genellikle, muhalefetin susturulmuş olmasının Mısırlıların ifade tarzlarının olağan bir parçası haline gelmiş olduğunu gösteren değerlendirmeler ortaya koymuştur. Bununla birlikte kalıplaşmış bir tasavvurla politika karşısında Mısırlıların sahip olduğu söylenen kayıtsız ve olana bitene karışmayan bir tutumun tersine, bu ülkede itaatkârlıktan çok bir güç olarak sessizliğin şaşırtıcı uzunlukta bir tarihi vardır.

Günümüzden 4.500 yılı aşkın bir süre önce Eski Mısır'ın 5.

Sülale vezirlerinden Ptahotep yazdığı talimatnamede dinsel ilkelerden ve pratik psikolojiden hareketle geliştirilmiş kurallara uygun olarak güzel konuşma sanatının nasıl yetkinleştirileceğini haleflerine öğretiyordu. Mısır belagatinin ilk kuralı sessizlik idi. Sessizlik ahlaki bir duruş ve taktik olarak tanımlanıyor ve edilgenlikle ya da dingincilikle karıştırılmaması gerektiği belirtiliyordu. Ptahotep bir üst ile konuşurken "hafifçe öne eğilip sessizce dinlerseniz şaşıracak ve kendini aptal gibi hissedecektir" diyor.

Bundan dolayı sessizlik bir yanıttır. 19. Sülale'nin kâtiplerinden Amenemope de 3.100 yıl önce yazdığı talimatnamede Maat'a (Gerçekten Sessiz İnsan) ya da "sarsılmaz iç sükûneti ve kendine hâkim olmasıyla hep başarılı olan"a hayranlığını dile getiriyor. Gerçekten Sessiz İnsan'ın özellikleri alçakgönüllülük, sakin davranış, cömertlik, dürüstlük ve dindarlıktır. Bu kişisel özellikler için tanrıça Maat örnek alınmış ve bu özelliklere Maat adı verilmiştir. Maat başının üzerine bir tüy takıyor, ölmüşlerin ruhlarını bu tüyle tartarak öbür dünyaya gidip gidemeyeceklerini saptıyordu. Bu, doğruluk, adalet ve düzen erdemlerini yansıtan bir davranıştı. Üç bin yıl sonra, Halid Said için yürütülen son derece başarılı bir sanal kampanya ile on binlerce "gerçekten sessiz" insanın bu Cuma günü bir araya gelerek Maat'ın erdemlerine sahip çıkılması talebinde bulunacağı umuluyor.

Ne var ki kötümserler, kuşkucular ve teknolojik belirlenimciliği eleştirenler Mısırlıların çoğunluğunun son birkaç on yıl içinde gerçekleştirilen protestolarda olduğu gibi "sessiz devrim"den uzak duracağını öne sürmektedirler. Böyle düşünenler korku, paranoya ve sınırlı internet erişiminin Halid Said tayfununun bir bardak suda fırtınadan öteye geçmemesine yol açacağını ileri sürecektir. Bu iddiayı haklı çıkaracak yeterli kanıtları da olacak. Mısır'da politik hayat kısa süre öncesine kadar

politika ve kitle iletişimi kuramcılarının "suskunluk sarmalı" dediği şeyin örneğiydi. Otuz altı yıl önce Alman siyasetbilimci Elisabeth Noelle-Neumann bu kavramı azınlıkların sesinin yok oluşu ile ilgili olarak kullanmıştı. Noelle-Neumann genelden farklı ya da muhalif tavır içinde olanların yalıtılmaktan kaçınmak için ya fikirlerini çoğunluğun tutumuna uyum sağlamak üzere değiştireceğini ya da sessizliğe sığınacağını ve böylece çoğunluğun görüşünün hâkim olduğu izlenimini güçlendireceklerini belirtiyordu.

Bu kuram genellikle, bireysel ve grupsal destek bulunduğu zaman ve bireyin bakış açısı üzerinde kişiler arası ilişkilerin somut kişilerle ilişkilendirilmeyen kamuoyundan daha etkili olduğu durumlarda suskunluk sarmalının yok olacağı temelinde eleştirilmiştir. Kişilerarası ile kamusal arasında nihai bağlantı olanağı işlevi gören ve ayrıca nispeten güvenilir bir ortamda dayanışma, muhalefet ve topluluk bilinci yaratan toplumsal ağ portalı Facebook'la sanal suskunluk sarmalının aşılmış olduğu anlaşılıyor. Daha önce isimlerinin muhalefetin ne kadar hafif olursa olsun herhangi bir biçimiyle ilişkilendirilmesinden çekinmiş olan kişiler cezalandırılmayı umursamaksızın Halid Said için yürütülen açık kampanyaya sayıları gitgide artarak katılıyor. Facebook'un varlıklıların hâkimiyet alanı olduğuna hâlâ inananlarsa, toplumsal ağ devinin dünya nüfusunun onda birinden daha büyük bir rakam olan yarım milyar kullanıcı eşiğini aştığı yolundaki son haberlerle baş etmek zorunda.

Bununla birlikte sessiz protestonun başarısı, Said hadisesinin ve polis vahşetinden kaynaklanan diğer olayların bu suskunluk sarmalını kırıp kıramayacağına bağlıdır. Politika kuramcıları ve diğer gözlemciler bazı toplumsal koşulların yaşanan bütün adaletsizliklere rağmen ifade özgürlüğüne nasıl boyun eğdirip suskunluk sağladığına akıl erdirememektedir. Nazi Almanya'sındaki canavarlıkları, Güney Afrika, Filistin ve başka

yerlerdeki ırk ayrımcılığını gözleriyle görüp seslerini çıkarmamış olanlar suskunluk sarmalının kurbanları olmuş olabilirler. Güney Afrikalı Nobel Edebiyat Ödülü sahibi J. M. Coetzee ve Nadine Gordimer, suskunluklarıyla ırk ayrımcılığını sürdürüp ömrünü uzatan karakterleri güçlü biçimde tasvir etmişlerdir, başka örneklerdeyse sessizlik direniş eylemi olmuştur.

Sonuçta sessizlik nadiren kendi başına suç olmuştur. Aslında susma hakkı birçok ülkede polis sorgusunda ya da mahkemede kişilerin yararlandığı kabul edilen bir yasal korunma biçimidir. İroniktir ama Mısır'ın Halid Said'i savunan Facebook gençliğinin "sessiz devrim"iyle talep ettiği, farkında olmayarak belki de devredilmez hakları olan kendi sessizlikle korunma hakları ve atalarının binlerce yıl önce dünyaya öğretmiş olduğu erdemdir.

23 Haziran monarşinin sona ermesinin, Mısır cumhuriyetinin doğumunun 58. yıldönümü. 1952'den sonra başkanlık yapmış olan Cemal Abdül Nâsır, Enver Sedat ve Hüsnü Mübarek'in üçü de iktidarda bulundukları dönemlerde Mısır toplumunda biriken öfke ve düş kırıklıklarının yarattığı gerilimi azaltmak için siyasi görüşlerin açıklanmasına zaman zaman izin vermiş olmakla birlikte zalimce yöntemlere başvurmuşlardır. Çağdaş Mısır'ın politik ortamında muhtemelen dönüm noktası olan bu yaz, rejim ülkedeki siyasi muhalefet üzerinde fazla bir denetim kuramamaktadır.

Birçok gözlemci Mısır'daki mevcut girdabın mükemmel bir fırtına olduğu kanaatindedir. Öte yandan bazı Batılı kitle iletişim araçları fazla heyecanlanarak ve zamanından önce bunun bir dönemin sonu olduğu fikrini öne sürmüşlerdir. Ancak yaklaşan Mübarek sonrası dönem hakkında kaleme alınmış tüm makalelerde Mısır halkının gönülsüz muhalefet ve politik edilgenlik içinde olduğu ilan edilmekte, Mısırlıların firavunlar döneminden gelen otoriteye itaat geleneğine atıflarda bulunul-

maktadır. Ne var ki bunun tam zıddı bir durumun var olduğuna ilişkin anlamlı kanıtlar da vardır.

Başkanlık umudu olan Muhammed el-Baradey muhalefet hareketinin tamamını elinde tutuyor gibi görünmekle birlikte manşetlerin arkasına bakınca Mısır gençliğinin buna olumlu yanıt vermediği ve el-Baradey'e pek itibar etmediği anlaşılıyor. Bir sanal ortam sansasyonu olarak başlayan el-Baradey kampanyası alternatif medyadan geleneksel medyaya geçişi şimdiden gerçekleştirmiştir. Kampanya böylece rüştünü ispat etmiş olabilir, ancak muhaliflere de bir sanal ortam altyapısı bırakmıştır, bunun da Mısır'da internetin büyüyen potansiyelinin göz kırpması olduğu söylenebilir.

İnternetin bu potansiyeli 28 yaşındaki İskenderiyeli Halid Said'in bir internet kafede polisler tarafından vahşice öldürüldüğü 7 Haziran günü sınandı. Olaya tanıklık eden çok sayıda insan varken devletin Said'in bir uyuşturucu kesesini yuttuğu için nefessiz kalarak öldüğü açıklamasına inananların sayısı çok azdır. Bu açıklama en iyi ihtimalle acemice bir hata, en kötü ihtimalle de polisin bilinçli bir örtbas etme girişimidir. Ertesi gün bu olayı protesto etmek amacıyla "Hepimiz Halid Said'iz" adlı bir Facebook grubu oluşturuldu. Halid'in darmadağın edilmiş kanlı yüzünün sızdırılan görüntüsü internet ortamında hızla yayıldı. Bu Facebook grubu yalnızca beş hafta içinde 200 bin üyeye ulaştı. Bu, Mısır'daki sosyal ağ grupları için büyük bir başarı oldu.

"Hepimiz Halid Said'iz" sayfası, diğer tartışma gruplarından farklı olarak halkın ifade özgürlüğünün ve eylemliliğinin etkili bir merkezi haline geldi. Bu grubun üyeleri bir ay gibi kısa bir süre içinde Mısır'ın her tarafında yaşanan polis vahşetine karşı üç büyük sessiz protesto eylemi gerçekleştirdi. Bu eylemler Londra, Washington, Abu Dabi ve Sydney gibi ülke dışındaki yerlerde yaşayan Mısırlılar tarafından birçok kez tekrarlandı.

Tüm bu muhalefet dışavurumlarının en öne çıkan özelliği gizemli sessizlikti.

Bazılarınca saman alevi gibi parlayıp sönen hareketler olarak nitelenen bu kitlesel protestolarda genciyle yaşlısıyla, erkeğiyle kadınıyla, anne babasıyla çocuğuyla Mısırlılara ülkenin en sıcak yazlarından birinde siyah giyinerek İskenderiye'den Asvan'a kadar Nil ve deniz kıyılarında bir araya gelme çağrısında bulunuldu. Sessizce düşünerek ve Kuran'larını, Kitabı Mukaddes'lerini okuyarak yan yana ayakta durmaları istendi.

Durdular da. Her protestoda sayıları arttı; kameralarla, telefonlarla belgelemekte ustalaşıldı; daha etkin bir kitle hareketliliği sağlandı. Devlet ise aksine tam bir güç kullanımı gösterisi yaptı. Öyle ki bazen nerede bir avuç sessiz protestocu varsa çevresine binlerce polis yerleştirdi. Sonuç, bir yanda barışçıl göstericilerin, bir yanda devletin polis otoritesinin görüldüğü Tiananmen Meydanı'nı hatırlatan fotoğraflar oldu. Devletin uyguladığı bu şiddet, halkın öfkesini artırmaktan başka bir işe yaramadı ve yeni protestoları davet etti.

Bu Facebook sayfası, Hür Subaylar darbesinin yıldönümü olan 23 Temmuz Cuma günü için heyecanlı fakat işitilmez bir kreşendo çağrısında bulundu. Facebook gençliği bu gösteriyi tutkuyla "sessiz devrim" ilan etti ve protestoyu halka mal etmek amacıyla otoriterlik karşıtı temaların halk arasında yaygınlaşmış betimlemelerinden, örneğin Wachowski kardeşlerin filmi *V for Vendetta*'dan alınan konuşmaların alt yazılı montajından yararlandı.

Grubun daha önce benzerine rastlanmamış olan kitlesel hareketlilik ve bir merkezden yönetilmezlik yöntemleri şaşırtıcı bir şekilde çok yüksek katılım sağladı. Sayfadaki paylaşımlar ortalama iki yüzün üzerinde yorum aldı ve grubun nasıl bir strateji izlenmesi gerektiği konusundaki düzenli kamuoyu araştırması anketleri genellikle yayınlanmalarını izleyen birkaç saat

içinde binlerce katılımcı tarafından dolduruldu. Kâğıt paraların üzerine "Olağanüstü Hal Yasası'na Hayır. İşkenceye Hayır. Burası bizim ülkemiz. Hepimiz Halid Said'iz" gibi mesajlar yazılmasından işkence yapmamaları isteğiyle polis memurlarının Facebook profillerine yönelik mesaj kampanyasına dek grubun kararları anketlerle verildi. Grubun gücünün kaynağı eşitlikçi tutumunun yanı sıra, günümüzün devletçi Mısır'ında bir istisna olan demokratik süreçler gerçekleştirmiş olmasıdır denebilir.

Facebook sayfasındaki bu eşitlikçi katılım, binlerce genci harekete geçirerek aynı mekânda bulunmayan ama kararlı bireylerden oluşan bir toplumsal adalet hareketi yarattı ve sanal dayanışmayı sokak gösterilerine dönüştürdü.

Bu grubun bugüne kadar devam eden başarısı, örgütleyicilerinin anonim kalma becerisinden, daha da önemlisi, hem devlet baskısı hem de siyasi fırsatçılıklar karşısında grubun işkence karşıtı mesajının korunabilmesinden kaynaklanıyor.

Rejim değişikliği gibi abartılı amaçların peşine düşmeyen grubun üç açık hedefi var: Halid Said olayında kesin adalet sağlanması, işkenceye ve polis vahşetinin tüm biçimlerine son verilmesi ve Olağanüstü Hal Yasası'nın kaldırılması. Hedeflerdeki bu yoğunlaşma ve açıklık ile mesajın tüm Mısırlılara seslenmesi, Halid Said hareketine vasatlık, düşük beklentiler içinde olmak ve devletin suçlamaları karşısında fiili bağışıklık kazandırmıştır.

Havada değişim kokusu hissedilmekle birlikte hareketin ağırkanlılığı umutları yeniden kırıyor olabilir. Bununla birlikte Facebook gençliği -hepsi Halid Said takma adını kullanan binler- kendilerinden çok büyük bir güçle karşı karşıya olmalarına rağmen, birbirini izleyen sessizlik nöbetlerini Nil üzerinde benzerine az rastlanan güçlü gök gürlemeleri olarak algılıyor.

Geddu ve Mesih Futbolu

5 Ağustos 2010

Mısır basını günlerden beri büyük bir haberin tekelinde. İsrail ile Lübnan arasında savaş olasılığı değil, ülkenin yaklaşan su krizi ve Uganda'da Nil Havzası ülkeleriyle yapılacak görüşmeler değil, kimin başkan olacağı konusundaki tartışmalar da, Ramazan ayı yaklaşırkenki et fiyatları da, hemen yanı başımızda İsrail'in Gazze'yi abluka altında tutması da değil. Tartışılmakta olan konu halkın Geddu (ced, dede - ç.n.) adıyla andığı Mısırlı yıldız futbolcu Muhammed Naci İsmail. Geddu'nun İskenderiye'deki İttihad (Birlik) kulübünden pahalı ve karmaşık transferinin Kahire'nin iki büyüğünden el-Ehli'ye mi yoksa Zamalek'e mi yapılacağı, iki kulüp, taraftarları ve Mısır futboluna ilgi duyan herkes (görünen o ki nüfusun çoğunluğu) arasında bir anlaşmazlık konusu oldu.

Geddu bu yıl Afrika Uluslar Kupası sırasında ve Dünya Kupası'ndan hemen önce destansı bir ün kazandı. Dünya Kupası eleme maçlarında Mısır, Cezayir ile arasındaki kıran kırana maraton sonunda elenmişti. En büyük kupa uğruna mücadele edecek yeterlikte bulunmaması yüzünden içerleyen ve kendini aşağılanmış hisseden bir ülke için, bazı yorumcuların "ilahi adalet" olarak nitelediği bir tecelliyle Geddu Mısır milli takımının yedeği olarak sahaya çıktı ve arka arkaya oynadığı beş

maçta da birkaç dakika içinde gol attı. Geddu'nun ortalama otuz beş dakikada bir gol atması spor istatistikçilerini şaşırttı, Mısırlıları sevindirdi. Ocak ayında Mısır Afrika şampiyonu olduğunda Geddu turnuvanın gol kralı ve ülkenin dört başı mamur kurtarıcısıydı.

Peki, Geddu Mısır'ı neyden kurtarmıştı? Açların karnını doyurmuş, evsizlere ev vermiş, hastaları tedavi etmiş, su kıtlığı sorununu çözmüş, eğitim düzeyini yükseltmiş, yolsuzluğu alt etmiş, tırmanan cinsel tacizlerin üstüne gitmiş, ev içi şiddeti dizginlemiş, inşaat balonunu patlatmış ya da bunlara benzer başka bir şey yapmış değildi. Yaptığı, Mısır'ı Mısır'dan kurtarmaktı. Bölge politikasındaki rollerinin gerilediğinin gitgide daha çok farkına varan bir halk olarak Mısırlılar şimdi ülkeleri adına yapılan yanlışlar konusunda hassastır ve ortak onurlarının arka arkaya aldığı yaraların acısını çekmektedir. Mısır'da okuryazarlık oranı ve iletişim ortamına erişim dışında hemen hemen tüm gelişme göstergelerinin gerilemekte olduğu sır değil. 2010 yılına ait Mısır'da İnsani Gelişme Raporu'nun özetinde, rapordaki "en çarpıcı ve alışılmadık bulgu" olarak, "gençlerin siyasete ve yurttaş etkinliklerine katılımdan dışlanma derecesi" belirtiliyor. Bunun insanı neden şaşırttığını anlamakta güçlük çekiyorum.

Mısır kendi halkını en azından 1970'lerin ortalarından itibaren etkin olarak siyasetten uzaklaştırmaktadır. İktidardaki Ulusal Demokrat Parti'nin gençlik tabanının harekete geçirilmesi konusunda yaratılan tantanaya ve sosyal ağ siteleri aracılığıyla sanal ortam eylemciliğinde gerçekleşen patlamaya rağmen Mısırlı gençlerin çoğunluğunun politik etkinliği yoktur. Politika konusunda beceri ve ilgiden yoksunluk ile futbol taraftarlığı arasında uygun ama rastlantısal olmayan bir ters orantı vardır. Mısır halkının *şeab* (halk) olmaktan *cumhur* (seyirci) olmaya dönüşümü hakkında zevk verici bir keskinlikle kaleme alınmış

olan *Masr bitil'ab* (Mısır Oynuyor) başlıklı kitabın konusu budur. Muhammed Tevfik'in yazdığı ve yakınlarda Dar el-Masri tarafından yayımlanan kitap, 1909'a, ilk Mısır futbol takımı el-Ehli zamanına dek uzanan bu eğilimi tarihsel bağlamına oturtuyor.

Tevfik, bugün Mısırlıların futbola "katılımının" bilim, sanat, edebiyat, müzik, politika, teknoloji, tarım ya da ister uygulamaya dönük ister içrek olsun başka herhangi bir bilgi alanında ülkenin bölgeye öncülük edemediği bir dönemde gerçekleştiğini ileri sürüyor. Bununla birlikte yazar, futbolun Mısırlıların hayatında neden bu kadar rahatlıkla politikanın yerini almış olduğunu çok iyi açıklıyor. Aslında spor politikanın karşıt kutbunu temsil eder. İster kutlama, ister yas amacıyla yüz binlerin değilse de on binlerin bir araya gelmesi için yasaların izin verdiği ve haklı gösterilebilecek tek sebep futboldur. Mısır'da futbol, başarının yetenek, verimlilik ve uygulama ile ölçüldüğü tek kurumdur: Her yerde ve her daim mevcut olan *vasta*'ya (ahbap-çavuş ilişkileri) kulak asmayan liyakat sisteminin doruğudur. Mısır'ın önde gelen futbolcu aileleri olan Ebu Cereyşeler ile İmamlara rağmen, egemenliğin verasetle devredilmesi kuralının dışında kalan tek alandır futbol. Başarıyı yalnızca sonuçların belirlediği, üretkenlik düşünce emekli olunan, öne geçmenin tek yolunun iyi çalışma ahlakı olduğu tek yarıştır. Ve şaşırtıcı da olsa, güvenlik aygıtının bu kuralları yeniden yazmaktan çok korumak için var olduğu tek ortamdır.

Bütün bu özellikler Mısırlılar için futbolun neden "güzel bir oyun"dan öte bir anlam taşıdığını açıklamaya yeter ama niteliğin ve sonucun asıl yargıcının halk olması da cabasıdır. İşleyişin en küçük ayrıntısının bile seyirciye dönüşmüş halkımızın her üyesinin incelemesine konu olduğu tamamen şeffaf bir alanda hepimiz antrenör, hakem, uzman, otorite ve seçkin oluruz. Toplumsal eşitsizliklerin süratle artmakta olduğu bir ül-

kede, bir marangoz çocuğunun bir bakanın çocuğu ile rekabet edebileceği belirleyici zekâ testi futbol IQ'sudur, siyasi avadanlık değil. Futbol o marangoz çocuğunun sosyoekonomik merdivenin basamaklarını çıkarak en azından bir milyoner, daha da iyi ihtimalle bir Geddu olması olasılığının da en yüksek olduğu meslektir.

Geddu'dan önce Zizu vardı. Zizu'dan önce de Ebu Tiriykâ, Husni, Hadari, Cuma, Mido ve diğerleri. Siyasi entelijansiya Mısır halkının sempatisini kazanmak, halk arasında meşruluk edinmek amacıyla çok mütevazı köklerden gelen oyuncular bulmaya çalışır. Meşruluğu elde ettiler de, ama kısa süreliğine. Son yıllarda, Ulusal Demokrat Parti'nin üst yönetimine, Dünya Kupası elemelerinde Sudan'ın Omdurman kentinde oynanan Mısır-Cezayir maçındaki son fiyaskodan kısa süre sonraki kadar halk desteği son birkaç yılın bir tek anında sunulmamıştır. Tamim el-Barğusi'nin deyişiyle "iyi huylu milliyetçiliğin" çirkin yüzünü ortaya çıkardığı bir dönemdi bu. Gerek resmi gerek özel medya, Mısırlıların onurunun zedelendiğini ve savunulması gerektiğini ilan eden şoven bir Fareli Köyün Kavalcısı şarkısıyla uygun adım yürüyordu.

Amr Edib, Halid el-Ğandur ve arkadaşları gibi televizyon yorumcuları kopardıkları gürültüyle ekranları kaplayarak Sudan'da oynanan bu karşılaşmayı ve Cezayirli futbol fanatiklerinin gerçekleştirdiği iddia edilen saldırıları Mısır'ın 11 Eylül'üymüş gibi sundular. Yakalara bayrak rozetleri takıldı, televizyon ve radyolardan bangır bangır milliyetçi müzikler çalındı, Mısırlıların blog ve Facebook ortamının altı üstüne geldi. Futbol ya da bazılarının deyişiyle "kitlelerin afyonu", hemen şovenizm, ırkçılık, yabancı düşmanlığı yayan bir nefret medyası özelliğine bürünen bir düşmanlık korosu ortaya çıkarmak üzere propaganda ve kışkırtmayla birleştirilmişti. Örneğin, bir televizyon programının sunucusu Mısırlıların sözüm ona

Sudan'da kardeşlerine karşı işlenen suçlar nedeniyle Cezayirlileri öldürerek adaleti yerine getirmek için sokağa çıkmasını tavsiye etti. Rızanın imal ediliş tarzı ve desteklenen fanatizm, dünyaca ünlü dilbilimci Noam Chomsky'nin "propaganda modeli" koşullarına uymaktadır.

Uluslararası yayıncılık ilkelerine ve medya içeriğini düzenleyen yasalara göre, bu ifade Ruanda'da nefreti körükleyen radyo istasyonu RTLM'nin Hutuları Tutsileri katletmeye azmettirerek bir soykırımın başlayıp yaygınlaşmasına yol açan çağrılarından pek farklı değildi. Uluslararası normlara göre Mısır'ın Cezayirlilere karşı çılgınlığı örgütlü olarak tırmandırmak üzere halkın duygularını istismar eden uydu yayıncıları hakkında görevi kötüye kullanma, nefret söylemi ve şiddete kışkırtma suçlamalarıyla soruşturma ve dava açılmalıdır.

Güney Afrika'da düzenlenen 2010 Dünya Kupası'na katılamamış olmaktan doğan incinme, futboldaki başarının Mısırlılar üzerindeki hafif yatıştırıcı etkisini birden sona erdirdi. Halk kitlelerinin dikkatini başka yöne çekme silahı çarçur edilmiş ve ülkenin başarısını temsil eden ihtişam örtüsü kayıp yere düşmüştü. Geriye kalan, düş kırıklığı ile fanatizmin acı bir karışımından ibaretti. Bunlar, yalnızca kamusal alandaki başarısızlıklarını değil, futbol yenilgilerini de unutmak için oyalanmaya ihtiyacı olan kederli bir milletin özellikleridir. Mısır'ın beğenilen spor portalı FilGoal.com'un yayın yönetmeni Muhammed Sabe bana, futboldaki her büyük başarısızlıkta bu dikkatleri dağıtma eğiliminin tipik olarak görüldüğünü söyledi: "Milli takım Konfederasyon Kupası'ndan elenince futbolcuların fahişelerle birlikte olması öne çıkarıldı, Sudan'da Cezayir yenilgisinden sonra da şiddet olayları abartıldı."

Cezayir tarafından elendikten sonraki haftalarda futbola kısa bir ara verilmişken Mısırlıların ülke sorunlarına ilişkin sıkıştırıcı sorular sormaya başlamaması için, gelecek turnuva kafası

karışmış ve yaralanmış bir milleti iyileştirip avutacak bir fırsat sunuyordu. Afrika Uluslar Kupası ortak haysiyetin yeniden ortaya koyulması, incinen gururun onarılması ve 83 milyon seyircinin yeniden dinginliğe kavuşmasına olanak sağlıyordu. Ve 12 Haziran 2010'da Mısırlıların çoğu Dünya Kupası'na katılacağı muhakkak olan Nijerya'yla kıran kırana bir maça kendini hazırlamışken, ırmağı yatağına yerleştirecek yeni bir Mesih doğdu. Seyirciler onun adını "Bitirmek istediğini Geddu'ya getir" tezahüratıyla anıyordu. Yirmi beş yaşındaki Demenhurlu oyuncu futbol fanatiklerini büyüledi ve ulusun özsaygısını peygamberce diriltti, seyircileri hipnotize etti, toplumsal sorunları gizledi, iç hesaplaşmayı erteledi ve bu süreç içinde Mısır'ı Mısır'dan "kurtardı".

Marina ve Chávez'e Dair

19 Ağustos 2010

Zenginlerle yoksullar arasında hiçbir yerde Güney Amerika kentleri São Paolo (Brezilya) ve Karakas'taki (Venezuela) kadar büyük eşitsizlik görmedim. Venezuela'nın başkentinde zengin toplulukları on yıllardan beri kendilerini toplumun geri kalanından fiilen ayırmıştır ve günümüzde hayatlarını yoksullaştırılmış çoğunlukla düzenli ilişkiler kurmaksızın korunaklı mülklerinde sürdürmektedirler.

Zenginliğin, servetini tüm endüstrilerde 1970'lerde başlayıp 1990'ların sonlarına dek süren saldırgan bir neoliberalleşme dalgasıyla elde etmiş küçük bir azınlığın elinde toplanmasıyla, çoğunluğun sosyoekonomik koşulları hem bütçesi kısılmış, güçten düşmüş ve şişirilmiş devlet bürokrasisinin, hem de yeterli eğitime sahip olmayan, niteliksiz, motivasyonu kırılmış ve çaresiz bir çoğunluğu kendi içine alma ya da eğitme yeteneğinden yoksun özel kesimin başarısızlığı ile kötüleşmiştir.

Bolivarcı cumhuriyetteki bu sosyoekonomik uçurum, yoksulları istihdam etme eğilimi azalan, yardım kuruluşlarına daha az katkıda bulunan ve büyük çoğunluğu, kanıtını saldırgan özelleştirme dönemine ait birkaç göz boyayıcı sıfırdan başlama hikâyesinde bularak kapitalizmin "Çalışan kazanır" mantığını benimseyen varlıklıların kendilerini giderek daha fazla yalıtma-

ları ile büyümüştü. Venezuela'nın Karakas, Valencia ve Maracaibo kentlerinde zenginler için etrafı aşılamaz duvarlarla, silahlı güvenlik görevlileriyle, dikenli tellerle ve gözetleme kuleleriyle çevrili kapalı siteler inşa edildi. "Hayat tarzlarını korumak" için kurulan yerleşkeler, muhafazakâr kamunun yetkisi, yargısı ya da arzusu dışında bir kültürel anklavın korunabildiği Suudi Arabistan'daki göçmen yerleşkelerini andırıyordu.

Oysaki Venezuelalı seçkinler en berbat kâbuslarını yaratmıştı. Kıskanç bir alt ve orta sınıfa dair kendini gerçekleştiren kehanet, sokaklarda dizginsiz dolaşan suç olarak cisimleşti. Zenginlerin konforlu bantustanları, kenarlarında gettoların oluşumunu tetikledi. Seçimlerde zenginleri koruyan politikaları tersine çevirmeye, petrol sanayini millileştirmeye ve ülkenin zenginliklerini yeniden paylaştırmaya söz vererek aç kitlelerin hoşnutsuzluğunu arkasına alan bir adam, sosyalist lider Hugo Chávez iktidara gelince kalk borusu çalınmış oldu.

Günümüzde Mısır zenginlerinin hayat tarzı Chávez'in iktidara gelişinden önceki Venezuela seçkinlerinin durumunun tıpkısı. Küçük bir farkla: kaygı. Geçenlerde bir arkadaşımın sürat motoruyla Venezuela'nın zarif adalarına ve (Mısır'daki Marina'dan çok farklı olmayan) Karayipli zenginlere ait Moroccoy eğlence alanına gittiğimde ülkenin politik durumuna ilişkin birçok sohbete tanık oldum. Zenginlerin birçoğu zengin kalmakla birlikte, geçmişte yoksul çoğunluk huzur verici bir görünmezliğe sahip olduğu için şikâyet edecekleri pek bir şey yoktu. Günümüzdeyse Chávez'in hararetli sosyalizm söylemi ve seçkinler üzerindeki ağırlaşan denetimi sonucunda bunların müsrif kumsal turları artık o kadar da tasasız değil.

Günümüzün Mısır'ı daha çok 1990'ların başlarındaki Venezuela'ya benziyor. Son istatistiklere göre Mısırlıların yüzde 22'si işsiz; demek ki beş Mısırlıdan biri çalışmıyor. Ramazan'dan önce buğday fiyatı yüzde 20 arttı ve etin fiyatı

da yüzde 35 yükseldi. Muhammed el-Barğusi bunu ithalatçılar lehine, buğday üreticileri aleyhine hükümet eliyle sabotaj sistemi olarak niteliyor.

Venezuela'daki gibi Mısır'da da yaz ayları genellikle Kahire'de yaşayanların Akdeniz kıyılarındaki tatil noktalarına kitlesel göçünün damgasını taşır. Buralara halk arasında *es-sahil* (deniz kıyısı) denir. On bir yıl önce, konut uzmanı Milad Hanna *sahil*'i zarif kıyı hattı, "halk plajlarına hiç yer bırakmayarak kıyı şeridini tıpkı Çin Seddi'ne çeviren, belirli bir sınıftan insanlara ve birtakım meslek birliklerine ayrılmış lezzetli bonfile" olarak tarif ediyordu.

Es-sahil'deki "Çin Seddi" günümüzde hâlâ ayakta. Kuzey Sahili üzerindeki altyapı ve hizmetlerin muazzam gelişimi genellikle sınıf atlama göstergesi sayılır; çünkü yüz köy ve tatil yeri üzerindeki birimlerin sayısı birkaç milyon sahil sefacısını (ülkedeki zenginlerin sayısından kesinlikle daha fazlasını) barındırma kapasitesine sahiptir. Ne var ki durum illa böyle olmak zorunda değil; çünkü sahil boyunca yerleşim yerlerinin sayısının hızla artması, nüfusun daha büyük bir kısmının artık İskenderiye ile Mersa Metruh arasında mülk sahibi olduğu anlamına gelmiyor. Tersine, çoğunluğu değer kazanmaya devam eden bir piyasada gayrimenkul yatırımı olarak mülk edinilen çokkatlı tatil evlerinin, villaların ve sarayların sahipleri günümüzde de nüfusun aynı yüzde beşlik dilimidir. Artan seçenekler yalnızca satılanların herkesin harcı olmamasını sağlama bağlamak içindir.

Mısır'ın en üst tabakasına mensup kişiler için Marina, Hacienda ve belki de daha eski ve daha az tercih edilen Aida, Marakia ve Marabella gibi yerlerde ya da daha küçük ve daha yalıtılmış noktalarda villa edinmek az rastlanan bir olgu değildir. Bu mülkler toplumun ekonomik bakımdan seçkin olan tabakası içinde mahremiyet mi şamata mı, mutenalık mı ulaşım

kolaylığı mı, şaşaa mı sadelik mi, hareketlilik mi sükûnet mi istediklerine göre el değiştirmektedir. Bu değişen gereksinimler alış, satış, kiralama ya da değerlenmesini bekleme gibi kararları etkileyecektir. Bütün bunlar "Maliyet taleptir" yasasına göre gerçekleşir.

Bu hiçbir yerde, ikinci bir Marina olması planlanan mutenanın mutenası tatil yeri Marassi'deki (önceki adıyla Sidi Abdurrahman) EMAAR projesinde olduğu kadar bariz değildir. Körfez'deki yeni üniversite kampüslerinden birine benzeyen tesislerde, New York City'de Jay-Z ve P. Diddy'nin müdavimi olduklarından daha ayrıcalıklı iki dans kulübü vardır. Bu kulüplerin müşterileri Batı diskoteklerinin dokunaklı karikatürlerini canlandıracak şekilde giyinip kuşanırlar. Beyonce, Usher ve Rihanna'nın müzik videolarındaki dansçıları taklit etmeye çalışan Mısır seçkinleri, bir yudum viskiye en az 75 Mısır pound'u (12 dolar) verirken Kahire'deki bir caddede iki adım yürüseler canları burunlarına gelir. Gerçi etrafları "Çin Seddi"yle sarılıyken, Kahire caddeleri konusunda endişe duymalarına hacet yoktur.

Ramazan'dan önceki hafta sonu kendimi Moroccoy'dakine benzer durumda buldum. Bu kez Marina'daki bir koyda, büyük para karşılığında kiralanmış bir teknedeydim. Sürat motoru Marina'nın kıvrımlı göllerinin yapay kanallarında yol alırken, yoksulların içinde bulunduğu durumu aklımdan çıkaramadım. İçinde olduğum teknenin perakende fiyatı muhtemelen 500 bin Mısır pound'undan (80 bin dolar) aşağı değildi. Deposunu dolduracak yakıt yoksul bir aileyi bir ay geçindirebilirdi ve ortalama bir Mısırlı, teknenin maliyetini on bir yıllık tam gün ücretiyle çıkarabilirdi. Teknedeki dostane sohbetlerde bu çelişkilerden hiç söz açılmaması şaşırtıcı değil. Hiç kimse bu köpükteki sükûneti bozmak istemiyordu. Mısır'daki meritokrasinin kanıtları olduğumuzu kabul etmek durumundaydık, en

azından, arkadaşımın altı ay yurtdışında kaldıktan sonra ülkeyle ilgili ne düşündüğü sorusuna verdiği "Mısır'ın başı belada" cevabına kadar. Unutkanlıktan gelen mutluluğu bozmuştu vesselam.

London School of Economics'ten, her tatil mevsiminde Mısır'daki evini ziyaret eden, aynı zamanda dostum olan bir bilim insanı, toplumsal bilince ve karşısındakinin duygularını anlama yeteneğine sahip bir seçkinin günlük yaşamındaki çelişkileri dile getirdi. Yoksullar karşısındaki onarılmaz suçluluk duygusu ile tüketim takıntılı zenginlerin arasındaki kibirli toplumsal statü dışavurumlarının uyandırdığı tiksinti arasında sıkışan bu arkadaşım, "Bu ülkedeki yoksulluğa da zenginliğe de bakamıyorum" diyordu.

Meslektaşımın işaret ettiği, giderek güçlenen bir hırsızlar yönetimi ortamının kaçınılmaz bir yan ürünüdür. Mısır'daki yolsuzluk, rüşvetçilik ve zimmet oranının istisnai yüksekliği dolayısıyla, bugün ülkedeki olağanüstü zenginliklerin büyük bir kısmı yanıtsız sorular uyandırıyor. Ne var ki asıl sıkıştırıcı sorular en kişisel olanlar. Mısır'ın en üstteki tabakası kendi hayat tarzını ne zaman sorgulamaya başlayacak? Mutsuzluk, aşırı yüklenme, kaygı, tatminsizlik ve kör edici bir savaşkanlıkla daha fazla mal peşinde koşmanın suçluluğu ne zaman sona erecek? Sürdürülebilir olmayan zenginlik ve mülkiyet biriktirme takıntısı ne zaman duraksayacak? Mısır'ın zenginleri ne zaman refah gribi (*affluenza*) belirtileri gösterecek?

Mısır'ın zenginleri, başarısız bir devletin gerçeklerinden saklanmak amacıyla diktikleri duvarlar ne kadar yüksek olursa olsun, "istenmeyen" kitlelerden kendilerini uzak tutmak için kıyılardaki bir kozadan diğerine ne sıklıkla geçerlerse geçsinler, açlık ve buğday fiyatı hakkında aralarında ne kadar az konuşurlarsa konuşsunlar, kalk borusunu duymaya mahkûmlar.

Dinsel Hoşgörüsüzlük *Simulacrum*'ları

16 Eylül 2010

Hoşgörü çok tuhaf bir şeydir. Hem duygu hem de davranış olduğu gibi, özelliğini karşıtından alır. Hoşgörülü olmak için insanın yalnızca muhalifinin, rakibinin, karşıtının varlığını kabul etmeyi değil, başkalarının hoşgörüsüzlüğünün tehditlerin en büyüğünü oluşturduğunu da öğrenmesi gerekir. Hoşgörülü bir insan başkalarının hoşgörüsüzlüğünü hoşgörüyle mi karşılamalıdır?

Tarihte hoşgörüsüzlüklerin çoğu hoşgörüsüzlükle karşılaşmıştır. 15. yüzyılın sonlarında dört yıl Floransa'nın yöneticiliğini yapmış radikal Dominiken din adamı Girolamo Savonarola, Rönesans'a ve tüm simgelerine savaş açmıştı. Savonarola kendi dünya anlayışının dışındaki her bilgi üretimi karşısında bir sıfır hoşgörü politikası dayatmıştı. Kendisini eleştirenlerin yanında Sandro Botticelli'nin tablolarından antik dönem şiirine kadar her şeyi "Boşyücelikleri Yakma Şenliği" denen, halkın katıldığı bir törenle ateşe verdi. Zamanın din kurumları, yani VI. Alexander'in başında bulunduğu Papalık, bir zamanlar "Düşmanlarınızı sevin, size lanet okuyanları kutsayın, sizden nefret edenlere iyilik yapın" şeklinde vaaz vermiş olan İsa Mesih'in öğretisine uygun davranmadı. Tersine, VI. Alexander Savonarola'nın sapkınlık suçlamasıyla aforoz edilmesini ve idamını emretti. Radikal din adamı, gazabına uğramış olanlarla

aynı akıbete uğrayarak, kendi düşmanlarını ve onların entelektüel ürünlerini ortadan kaldırdığı yakma şenliklerinin mekânı olan Floransa'daki Piazza della Signoria'da yakıldı.

O halde, bir değer olarak ilkeli hoşgörü kendi karşıtının kışkırtmalarına dayanabilir mi? Mısır Kültür Bakanı Faruk Husni'nin aday olduğu UNESCO başkanlığını, büyük ölçüde 2008 Mayıs'ında eğer Mısır kütüphanelerinde İsrail'e ait bir kitap bulursa onu bizzat yakacağını ifade etmesi gibi bir "hoşgörüsüzlük" örneği sergilemiş olmasından dolayı kaybettiği söylenir. Husni'nin görüşü uygunsuz bulundu, çünkü Filistinlilere akıl almaz derecede eziyet eden bir devlete karşı entelektüel boykot uygulanması sınırlarının ötesine geçiyordu. Dolayısıyla buradaki ayrım çizgisi çok ince. Amerikan hukuk sistemi ifade özgürlüğünün suç içeren bir eylem haline geldiği noktada bu çizgiyi çeker. Savonarola'nın yaşadığı dönemde (Gutenberg'in matbaası yalnızca birkaç on yıl önce ortaya çıktığı için) el yazmaları tamamen kâtipler tarafından çoğaltılması ve uzun zaman üzerinde çalışılması gereken orijinallerdi. Bundan dolayı bilim dalları, sanat, edebiyat gibi alanlarda orijinal eserler halindeki bilginin imha edilmesi, kitlesel üretilen ve kolaylıkla elde edilebilen eserlerin simgesel olarak yakılmasına kıyasla insanlık açısından çok daha büyük bir kayıptı. Kutsal metinlerin yakılması günümüzde bu yüzden Anayasa'nın Birinci Ek Maddesi ile korunan bir ifade eylemi olarak görülür. Gelgelelim, Bağımsızlık Bildirgesi ve Özgürlük Bildirgesi gibi ABD Devlet Arşivleri'ndeki değerli orijinal eserler söz konusu olduğunda durum farklıdır.

Son birkaç haftadır Mısır'da dinsel hoşgörü, Başkan Enver Sedat'ın Kıptilere ve Kilise'ye karşı sert tutum ve hareketlerinden bu yana en zorlu zamanlarından biriyle karşı karşıya. Bir ara rahip eşinden ayrılmış olan Kamilya'nın öyküsü halkı ateşledi ve dini cemaatleri kutuplaştırdı. Kamilya'nın önce

Müslümanlığı kabul edip sonra yeniden Hıristiyanlığa döndüğü iddialarına ilişkin birbiriyle çelişen öyküler dinden çıkma ve inanç özgürlüğüne ilişkin sorulara yol açtı. "El-Ezher İlim Cephesi" adıyla da anılan marjinal bir el-Ezher kökenli din adamları grubu, Kilise'nin Kamilya'yı kaçırıp tekrar Hıristiyanlığı kabule zorladığı kanısıyla tüm Hıristiyan ya da Hıristiyan ağırlıklı kurumları boykot etme çağrısında bulundu. Özellikle bazı Mısır gazetelerinde Kamilya'nın Müslümanlığa geçmiş olduğunu düşündürecek şekilde peçeyi andıran bir kıyafetle fotoğrafının yayımlanmasından sonra Papa ve Kilise'ye karşı gösterilere yüzlerce kişi katıldı. Göstericiler hükümet yetkililerinden, Kilise'nin devletin üzerinde bir güce sahipmiş gibi davranmasına müdahale ederek dünyanın en eski kiliselerinden birinin yetkililerinin devlete boyun eğmesini sağlamalarını talep etti. Böyle bir öneri Kıpti Kilise Konseyi'nin sekreteri Rahip Bişui'yle bir söyleşi sırasında konu edildi. Bişui, pek diplomatik olmayan bir dille, Kilise'nin ilkelerini korumak için şehit olmaya hazır olduğunu söyledi ve Müslüman çoğunluğu, onları kollarını açarak karşılamış Kıpti yerlilerden oluşan bir halkın bir zamanlarki misafirleri olarak tarif etti. Söyleşinin bir noktasında Bişui gazetecinin sorusu karşısında infiale kapılarak "Daha ne istiyorsunuz? Hıristiyanların ayinlerini ve kilisenin verdiği hizmetleri de siz mi yönetmek istiyorsunuz?" dedi.

Tarihsel olarak Mısır'da kilise şahsiyetleri nadiren Rahip Bişui gibi soğukkanlılığını yitirmiştir; aynı şekilde, el-Ezher'den bir grubun Papa'dan "şeytan" olarak bahsetmesi de pek olağan değildir. Bunlar beklenmedik ve alışılmadık senaryolardır, çünkü iki dini topluluğun pragmatik çıkarlarını hiçe saymakta, kırılgan ulusal birlik söylemine gölge düşürmektedirler. Bu tür hoşgörüsüz söylemlerin alenileşmesine ve kitle haberleşme araçlarında dolaşıma girmesine yol açan ne olabilir? Kitle iletişim araçlarının hâlâ yakından denetlenip yönlendirildiği bir ülkede, tüm Kıpti sorunlarının gayet hassas konular sayılma-

sına rağmen Kamilya'nın inancı konusunun basından bunca ilgi görmesi şaşırtıcı geliyor. Bu yem halkın ağzına düşsün diye kapak mı açıldı? Sorunun çözümüyle ilgili olarak devletin şaşırtıcı sessizliği neden? Belki bu kakofoniyle ilgili daha büyük siyasi amaçlar vardır. Gayet iyi bilinir ki din ve mezhep çatışması dönemlerinde, Kilise ve Hıristiyanlar korunmak için kitleler karşısında yüzlerini devlete dönerler. Bu olayda rejim mutlaka Hıristiyanlardan puan toplamıştır. Rahip Bişui aynı röportajda Başkan Hüsnü Mübarek ve oğlu Cemal'i sevdiğini ifade etmekten kaçınmıyor. Öbür tarafta da rejimle arası genellikle açık olan el-Ezher İlim Cephesi devletin Kilise'yi denetim altına alması için anayasadan yararlanması çağrısında bulunuyor. Böylece, özü itibariyle iki açıdan da kazanan Ulusal Demokrat Parti oluyor. Hem Hıristiyanları hem de daha muhafazakâr Müslüman grupları kendilerine çekerek Muhammed el-Baradey'in koalisyonunun ayağını kaydırmış bile olabilirler. Ama süreç içinde kardeşler arasında hoşgörüsüzlük yarasının onmazcasına açılmasını sağladılar.

Milletler son tahlilde çoğunluklarını nasıl temsil ettiklerine bakılarak değil, azınlıklarına nasıl davrandıklarına göre yargılanmalıdır. Mısırlı Müslümanların Hıristiyanları düşman olarak algılamaması gerekir. Bu son derece tehlikeli senaryolardan kaçınmak için, din değiştirme konusunun kapsamlı olarak ve eşitlikçi bir tarzda ele alınması da son derece önemli ve zorunludur. Aslında bir kadının din özgürlüğüyle ilgili olay, ABD'deki küçük bir kilisede Kuran'ın yakılması çağrısı gibi, bir bardak suda, kitle haberleşme araçları tarafından üzücü sonuçlara yol açarak fazlasıyla büyütülmüş bir fırtınadır. Medya mesajları, bunun yol açtığı duygular ve kolektif özdeşleşmeyle yaratılan anaforda gerçeklik kaybolup gitti. O halde gerçeklik nerede?

Fransız toplumbilimci ve kültür kuramcısı Jean Baudrillard

çağımızda tüm gerçekliklerin sorgulanabilir olduğunu, çünkü tüm temsillerin imal edilmiş olduğunu ileri sürmüştür. Baudrillard, gerçekliklerin benzetimleri ya da sahtelerinin yapılmasını anlatmak için Latincede "benzerlik" anlamına gelen *simulacrum* terimini kullanmıştır. Tablo röprodüksiyonlarından ya da elyazmalarının kopyalarından farksız olarak *simulacrum* hakiki gerçekliğin yerini doldurur. Ne var ki Baudrillard günümüzdeki *simulacrum*'un, temsil edeceği nesnenin gerçekte var olmaması, "herhangi bir gerçekle hiçbir ilişkisinin olmaması" bakımından benzersiz olduğunu öne sürerek kavramı daha ileriye götürmüştür. Medya pratiklerinin olayları büyütüp abartabildiği bir dünyada gerçeğin *simulacrum*'ları gerçeğin yerini almaktadır.

Florida'daki papaz Terry Jones'un kamuya duyurduğu 11 Eylül'de Kuran yakma eylemleri yapma düşüncesi, *simulacrum*'un iyi bir örneğidir. Arzu bir kez ifade edilince, yakma haberini ve yankılarını belgeleyip üretecek bütün mekanizma harekete geçirilmiş oldu ve artık durdurulamazdı. Sonunda, Papaz Kuran'ın yakılması çağrısından vazgeçince geriye kalan yalnızca 11 Eylül'de Florida'nın Gainesville kentindeki kilisenin yeşil alanı önünde haber yapılacak herhangi bir şey olmaksızın toplanan yüzlerce gazeteci oldu.

Bununla birlikte, hiper gerçeklik yaratılmıştı bile. Sosyal medyanın -bloglar, Facebook, Twitter ve tartışma forumları- sanal dünyası, kamu önünde yakma etkinliği sanki gerçekleşmiş gibi bir hareketlilik içindeydi. Yakma haberlerinin biraz değiştirilmesi gerekmişti, fakat hiçi bildirmek üzere basıldılar. İnsanlar Kuran'ı saygısızlıktan korumak uğruna çoktan can vermişti. Afgan ve Keşmirlilerin gösterilerinden geriye on altı göstericinin ölümü kaldı. Yakılan Kuran ise olmadı. Olmayan bir olay, 11 Eylül üzerindeki dikkatleri kendisine çekmişti.

Gelgelelim bizim anlamamız gereken şey, Savonarola'nın

yaşadığı dönemden farklı olarak temsilin gerçekliğe egemen olduğu bir *infotainment* ve *simulacra* dünyasında, adı sanı bilinmeyen bir papazın ne zaman Kuran yakma çağrısında bulunduğunun ve Kamilya'nın yürekten neye inandığının aslında pek de önemli olmayacağıdır.

Polonyalılardan Yas Tutmayı Öğrenmek

11 Kasım 2010

Soğuk bir kasım günü öğleden birkaç dakika önce, madencilikten tarihe kadar üniversitenin tüm fakültelerinden profesörler ve öğrenciler, yönetim binasının görkemli süslemeleri olan 66 numaralı salonuna tek sıra halinde girdiler. Mensubu oldukları yükseköğrenim kurumunda -ülkede saygınlığı en yüksek olanlardan biri- yapılacak reforma ilişkin önemli bir konferansta topluca bulunmaları istenmişti. Halen bir işgalci gücün yönetimi altında olan ülkeleri zorunlu bir ideolojik ve kültürel değişime maruz bırakılacaktı ve yeni yöneticiler ulusal eğitim sisteminin yerine kendi sistemlerinin getirileceğini açıklamıştı.

Ders programında yapılacak değişikliğin üniversiteyi nasıl etkileyeceğine ilişkin endişeler hissediliyordu ve öğretim üyeleri işleri ile kariyerlerinin tehlikede olduğu kanaatindeydi. Kampustaki 144 öğretim üyesi, asistanları ve öğrencileriyle yerlerini aldı, birkaç dakika kadar geçtikten sonra anlaşıldı ki konuşmacı da konferans da yoktu. Rektörün bütün üniversiteye bu konferansa zorunlu katılım çağrısı aslında bir tuzaktı.

Acımasız zalimliğiyle tanınan bir ordunun mensupları salona girince dehşet verici bir terslik olduğu anlaşıldı. Sonraki

yarım saat içinde bina haykırışlar, acı içinde bağırışlar ve gözyaşlarıyla doldu; çünkü üniformalılar üniversitenin yeni yönetimin izni olmaksızın çalışmakta olduğu bahanesiyle katılımcıların tamamını gözaltına aldı. Son derece etkili bir entelektüel cinayet eylemi yoluyla, tarihi 14. yüzyıla kadar uzanan ülkenin en eski üniversitesi bir saatten kısa bir süre içinde tamamen dağıtılmıştı.

Bu öyküde anlatılanlar 6 Kasım 1939'da Polonya'nın Kraków kentindeki Jagiellonian Üniversitesi'nde yaşandı. Bu üniversitenin varlığı, ülkenin Naziler tarafından işgalinden iki ay sonra son buldu. Naziler 184 üniversite mensubunu tutuklayarak Sachsenhausen, Dachau, Auschwitz ve diğer toplama kamplarına gönderdiler. Otuz dördü toplama kamplarında hayatını kaybetti, geriye kalanlar maruz bırakıldıkları işkencenin ve tanık oldukları dehşetin iziyle yaşadı.

Kraków'da yaşanan bu olay, Polonya toplumunun entelektüel tabakasını ortadan kaldırmak üzere tasarlanan, AB-Aktion (Ausserordentliche Befriedungsaktion) ya da Olağanüstü Pasifize Etme Eylemi olarak bilinen bir genel operasyon dahilinde ülkenin her tarafında tekrarlandı. Polonya Nazilerin denetimi altındayken on bölgede toplam altmış bin önder, profesör, öğretmen, aristokrat, sanatçı ve papaz tutuklandı ya da infaz edildi.

Polonyalılar her yıl 1 ve 2 Kasım günlerinde (Azizler Yortusu ve Tüm Ruhlar Yortusu) kaybettiklerini anmak amacıyla mezarlara ve başka noktalara çelenk bırakır, mumlar yakarlar. Polonya, özellikle de Nazi yönetiminin bölge başkenti Kraków ve çok sayıdaki toplama kamplarının ana caddeleri bu iki gün çiçeklerle ve mumlarla kaplanır. Auschwitz, Kraków'dan yalnızca altmış kilometre mesafededir. Geçtiğimiz hafta Jagiellonian Üniversitesi ana binasının 66 numaralı salonunun önü, akademi camiasına yetmiş bir yıl önce neyi kurban ettiklerini

anımsatmak amacıyla bir kez daha çiçeklerle doldu.

Karşılaştığım Polonyalılara sık sık kolektif ruhları hakkında sorular sorarım. Kayıplarıyla nasıl yüzleşiyorlar, ölenlerin ardından nasıl yas tutuyorlar? Suçlarından ötürü nasıl nedamet getiriyorlar? Yaşadıkları travmanın üstesinden nasıl geliyorlar? Polonyalıların kasvet ve melankoliyi estetik bir değer biçerek kabullenen bir tutum geliştirdiğini söyleyenler var. Başkalarıysa Polonyalılarda ulusal gururlarına rağmen kendini değersiz görme raddesine varan güçlü bir sorumluluk duygusu bulunduğunu söylüyor. Amerikalılar Tüm Ruhlar Yortusu'nu kışkırtıcı, ayartıcı ve akıl almaz biçimde, kostümlü Cadılar Bayramı şenlikleriyle kutlarken, Polonyalılar aile mezarlarını ziyaret eder. Amerikalılarda kayıp acısını perdelemeye çalışan ve onun yerine hayal gücünün taklitçiliğini koyan amansız ve sonu gelmez bir "mutluluk arayışı" vardır. Polonyalılar ölümlülüğü anlamaya çaba gösterir ve kayıplar üzerinde düşünmenin kasvetinden korkmazlar. Ülkelerinde milyonlarca insanın soğukkanlılıkla öldürülmüş olduğu dikkate alınınca bu tutumları şaşırtıcı gelmiyor.

Ne var ki birçok ülke Amerika'yı -ağır politik koşullara hakikatten çok komedinin hükmettiği, eğlendirmenin etkileşimden kolay olduğu bir ulusu- örnek alıyor. Bu yıl Washington'da yapılan en büyük siyasi gösterinin, Amerikan siyasi hayatı ağır bir basınç altındayken Cadılar Bayramı öncesindeki hafta sonunda bir siyasi taşlamacı (Jon Stewart) ile parodi karakteri bir sağcı akıldanenin (Stephen Colbert) çağrısıyla yapılmış sahte bir protesto olması hiç de şaşırtıcı değil.

Hızı giderek artan, çoğu kez sayılamayacak kadar çok dikkat dağıtıcı olayla karşılaştığımız tüketimci hayatlarımızda, tatsız, grotesk ve derinden sarsıcı olaylarla uğraşmaya o kadar eğilimli değilizdir. Bunların yerine, tatmin edilme peşinde koştuğumuz hayatlar süreriz. Çöpümüzün nereye gittiğini bilmeyiz ya da

anlamak istemeyiz; insanın trajedisi karşısında sabrımız gitgide tükenmektedir; yemeğimizi soframıza getiren süreçlerden tiksinti duyarız; yaşlanmaya günden güne daha hoşgörüsüz olmaktayız; hastalanacağımız düşüncesinden kaçmak için uzun mesafeler kat eder, ölülerin yasını mümkün olduğu kadar kısa tutmaya çalışırız. O halde, şayet hayatımızın büyük bölümü her vesileyle bundan kaçarak geçiyorsa, travmayla nasıl baş ederiz?

Travmayla baş etmek, farklı tarihleri ve hakikatleri keşfetmek ve yeniden yorumlamaktır. Mısır'da hakikatle ilişkimiz koptu kopacak gibidir. Üzüntülerini gizleme ve içinde yaşadıkları topluma karşı sorumluluklarından kaçma lüksüne sahip olanların, çevrelerindeki gerçeklik karşısındaki körlükleri dünyaya yeni bakış tarzları yaratmıştır. Oysa birçokları için korkunç gerçekten kaçmak mümkün değildir. Gerçek her ara sokakta yaşamaktadır, her çatıdan bağırmakta ve her sığ mezarda uyuklamaktadır.

Hoş olmayan gerçeklerle ve karanlık tarihlerle nasıl baş ederiz? Etrafımızı saran yoksullukla nasıl baş ederiz? Gazzelilerin yaşam koşullarına ilişkin suç ortaklığımızla nasıl başa çıkarız? Ekim 1973 Savaşı'ndaki zaferimiz gibi abartılı tarih anlatılarımızla nasıl yüzleşiriz? Mısır'ın entelektüel tabakasının 1952 darbesinin ilk günlerinden başlayarak günümüze kadar devam eden sistematik gerilemesini söz konusu etmeye nasıl başlarız ve bundan kimi sorumlu tutarız?

Bu saydıklarımız ne kadar tartışmalı ve sorunlu olsa da, Polonyalıların omuzlarında taşıdıkları suçluluk duygusuna oranla hiç sayılırlar. Nazi işgali döneminde acı çeken kendileri olduğu halde onlar da bu soykırımların ahlaki yüküyle yaşamak zorunda. Kendi arka bahçemizde milyonların kitlesel yok edilişine katılmış, göz yummuş ya da sessiz kalmış olmayabiliriz, ne var ki bizim yüklüklerimizde de hiçbir Cadılar Bayramı kıyafetinin üstünü örtemeyeceği türden insan iskeletleri bulunuyor. Ve

kolektif bilincimizdeki derin yaranın belirtilerini görmezden gelmeye devam ederken, yaşananların hiçbir neticesi olmazmış gibi görünen bir ortamda uyurgezerler olarak hayatlarımızı yaşayan ölüler gibi sürdürüyoruz. Oysaki günümüzde tarihyazımını gözden geçirme vaktinin hiçbir propaganda, tembellik ya da dikkatleri başka yöne çekme çabası ile gözden kaybolmayacak şekilde gelip çatmakta olduğunu görmezden gelmemeliyiz. Gelin gururla kendini eleştiren Polonyalılardan örnek alarak kayıplarımızı sayalım, yenilgiyi kabul edelim, hatalarımızı teslim edelim, trajedideki sorumluluğumuzdan dolayı nedamet getirelim, kefaret ödeyelim ve bize az sayıda seçenek ve daha da az sayıda entelektüel bırakmış olan vurdumduymaz erken iyimserlik korosunun sesini keselim.

Panda'ya Asla Hayır Deme

14 Ekim 2010

Küresel bir egemenin genel özelliği, kendisinin coğrafi sınırlarının ve doğal yakınlığının ötesinde etkide bulunabilmesi ve denetim kurabilmesidir; 20. yüzyılın ikinci yarısında Amerika'nın oynadığı rol bu özelliğin bir örneğidir. Amerika çok bölgeli bir realist yaklaşımla 1970'ler ile 1980'lerde Orta ve Güney Amerika'da acımasız bir egemenlik, II. Dünya Savaşı sonrası dönemde Batı Avrupa'da ekonomik denetim kurdu; Kore ve Vietnam savaşlarından sonra Güneydoğu Asya'da 1960 ve 70'lerde dayanıklı bir köprübaşı sağladı, İsrail ve çürümüş diktatörlüklere verdiği kararlı destekle Ortadoğu'da vekilleri aracılığıyla yayılma imkânı buldu.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Amerika kendi doymak bilmez düşman yaratma çabaları sonucunda, dünyadaki gücünün azalmasına ilişkin paranoya düzeyindeki korkusuyla ifade bulan ister gerçek ister kendi algısına dayalı tehditlerle itişme kakışma içinde kaldı. Son on yılda Amerika'nın sert rekabetçi söylemleri, Rusya, Hindistan, Brezilya, Çin, İran ve Venezuela da içlerinde olmak üzere dünyanın neredeyse tüm ikinci derecedeki güçleriyle sürtüşme halinde olduğu dönemlere yol açtı.

ABD 1990-2001 yılları arasında küresel politikanın ve eko-

nominin yönünü belirlemiş olmakla birlikte, gücünü giderek azaltan durgunluk ve Afganistan ile Irak'ta yürüttüğü iki felç edici savaş, kaynaklarını fazlasıyla zorlamış görünüyor.

Bununla birlikte manşetlerin arkasında yeni küresel egemen olarak Amerika'nın yerini alabilecek bir başka süper güç doğdu. Çok kötü insan hakları siciline, kültürel farklılıklar arasında iletişim kurma konusunda ünlenmiş yeteneksizliğine, şişirilmiş bürokrasisine, halkının susturulmuşluğuna, yalıtılmış bir alanda propaganda yürütüyor olmasına, zayıf "kamusal diplomasi"sine ve dünyayla ilişkilerinin sınırlılığına rağmen Çin, küresel bir güç haline geldi. Artık aklı başında olan hiç kimse, Çin'in tüm küresel ekonomik ve politik sektörlerdeki rekabet gücünü ve uluslararası pazarlar üzerindeki denetimini görmezden gelemez.

Pennsylvania Eyalet Üniversitesi kültürel araştırmalar profesörü ve *Globalization and Cultural Trends in China* kitabının yazarı Liu Kang, yeni küresel Çin olarak gördüğümüzün yeni olmadığını belirtiyor. Bu, uzun geçmişi olan bir *gaige kaifang* (reform ve dışa açılım) politikasının sonucudur ve illa devrim sonrası Çin kültürüne özgü olması gerekmez.

Çin hükümeti daha 1978 yılında, ülkenin geri kalan kısımlarından ayrıştırılmış ve pasaport denetimi yapılan gümrüklere tabi olan özel ekonomik bölgelerde sınırlı kapitalizm modellerini denemeye başladı. Bu bölgelerin her birinin, Tayvan ya da Hong Kong gibi bir Çinli diaspora toplumuyla güçlü uluslararası ticaret bağlantıları vardı. Lehigh Üniversitesi gazetecilik ve iletişim profesörü ve Çin uzmanı John Jirik, 1992'ye gelindiğinde Çin lideri Deng Xiaoping'in bu bölgelerden etkilenerek onları ülkenin her tarafına yaymaya karar verdiğinden bahsediyor. Jirik, "Ülkenin her tarafına sanayi kuruluşları inşa edildi ve on sekiz yıl sonra Çin dünyanın fabrikası haline geldi" diyor.

Çin'in küresel pazarlara ulaşabilmek için kullandığı, komü-

nizmle sınırlanmış melez serbest piyasa modeli, alternatif bir modernleşme modeli olabilir. Bununla birlikte Çin, Batı tarzı neoliberalizmden ağzı yanmış, sömürge dönemi sonrası ülkelere kendisini "hayırhah bir egemen" olarak sunmaya devam edebilir. Batı tarzı neoliberalizm yerine Ortadoğu, Afrika ve Güney Amerika ülkeleriyle bir "sosyalist antiemperyal dayanışma" söyleminden yararlanabilir.

Ancak bu söylem çoğunlukla Çin'in bir devlet olarak ABD'den daha az realist olmadığı gibi bir katı gerçeği perdeleyebilir. Georgia Üniversitesi araştırmacılarından Clifton Pannel'e göre Çin'in Mısır, İran, Sudan, Güney Afrika ve Nijerya gibi ülkelere ekonomik yayılmasının iki özelliğinden biri, hammadde ve kendi ucuz ürünleri için tüketici pazarları arayışıdır. Etiyopya ve Sudan gibi ülkelerde Çin'in teşvik edici unsurları, hammadde ve altyapı dönüşleri için simbiyotik bir ticari ortamın varlığından açıkça anlaşılmaktadır. Fakat kendisi zaten doğal kaynak sıkıntısı çeken, sanayisi zayıflayan, sınırlı hammaddeleri ve büyüyen bir alt sınıfı olan Mısır'da, Çin ucuz tüketim mallarıyla piyasalarda fırtına gibi esebilir. Esti de.

ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı (USAID), Dünya Ticaret Örgütü, Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası gibi kuruluşlara bağımlılığın yerel sanayiler için tehdit oluşturduğundan yakınılmakla birlikte, birçokları Çin alternatifinin de böyle bir tehdit oluşturduğunu ileri sürüyordu. Mısır piyasasının bazı kesimlerinde, firavunlar döneminden kalma nesnelerin yerel zanaat ürünü taklitlerinden Ramazan fenerlerine kadar her şey, alıcıların isteğine uygun şekilde standartlaştırılarak Mısırlı satıcılar için yerel zanaatkârlara maliyetinin çok altında bir fiyatla Çin'de üretilmektedir. (Bu yıl Mısırlı futbol yıldızı Muhammed Ebu Tiriykâ ve antrenör Hasan Şehate bibloları şeklinde Ramazan fenerleri yapıldı.) Mısır sanayisinin önündeki ikilem, birçok ülkede olduğu gibi yerli üretimin Çin'in yükselen tüketim

malları dalgası karşısında rekabet edip edemeyeceğidir.

Çin, son tahlilde IMF ve Dünya Bankası'nın Mısır'da ve dünyanın diğer yükselen ekonomilerinde uyguladığı kuralsızlaştırma programlarından belki de başka hiçbir ülkenin yararlanmadığı kadar yararlanmıştır. Bu programlar aslında ABD'yi ve Batı Avrupa ülkelerini, kurallarını kendilerinin belirlediği oyunda yenilgiye uğratmıştır. Bu eğilimin hızının azaldığına ilişkin herhangi bir işaret henüz yoktur. Çin'in sayıları 400 milyona yaklaşan eğitimli ve disiplinli ucuz işçileri kolaylıkla yer değiştirebilen bir emek gücü teşkil etmektedir. Mısırlı futbolseverler için Ramazan feneri de üretseler, Hong Kong, Zhuhai ve Makao'yu birleştiren otuz mil uzunluğunda bir köprü inşa ediyor da olsalar, Çin'in uluslararası ticaret modelinin arkasındaki personel koşullara uyarlanabilir ve yer değiştirebilir niteliktedir. Bundan dolayı Çin'in küresel nüfuz alanı ilk bakışta görünmez gibi gelse de, en hafif tabirle, devasa büyüklüktedir.

Çin'in başarısının en önemli özelliğiyse görünmezliğidir. Amerikan tüketiciliğinin göze batıcı ve rahatsız edici şovenizminden farklı olarak, Çin radarların algılayamadığı seviyede uçmaktan memnundur. Bütün ürünlerinin üzerinde yer alan kolay çıkarılabilir yapışkan "Made in China" etiketlerinden kültürel ve dilsel taklitçiliğine kadar, Çin olumsuz tepkilerden kaçınabilmesini sağlayan markalaşmamışlıktan ya da antimarka olmaktan memnundur. Tüketicinin yargılayıcılığından dolayı, ulusal damgasını gizlemek Çin'in en büyük ihracat başarısı sayılabilir. Bahreyn'de yaşayan bilim insanı Muhammed M. Mustafa bunu Mısır'da yabancı ürünlere yönelik olumsuz tutum konusunda bir süre önce yayımlanan araştırmasında belgeliyor. Mustafa'nın yapısal denklem modeli, tüketici etnosantrizminin ve üretici ülkeye düşmanlığın birçok Mısırlının satın alma kararlarını belirleyen önemli bir faktör olduğunu ortaya koymuş. Araştırmasında, hiç tercih edilmeyen İsrail

ürünleri üzerinde önemle duruluyordu.

Bununla birlikte Çin ürünlerinin Mısır'daki tınısı farklıdır. Bazıları bunların "Çin işi" olmasını kalitesiz, kısa ömürlü, adi ve hatta (bazı cihazlar, süs eşyası ve oyuncaklar gibi) tehlikeli olmalarının belirtisi olarak algılar, bazı Çin ürünleriyse her yerde görülen Speranza arabaları örneğinde olduğu gibi verimli, ucuz ve hafif bulunur. Ancak, nasıl algılanırsa algılansın, Mısır'ın Çin'den ithalatının kapsamı günümüzde Mısırlıların çoğunluğu için özellikle ağır ekonomik koşullardan dolayı bir bağımlılığı kaçınılmaz kılacaktır.

IMF'nin dayattığı yapısal uyum reformları uygulandıkça Mısır tarımda olsun sanayide olsun sahip olabileceği tüm rekabet üstünlüklerini yıldan yıla kaybediyor. Ülke kendine yeterliliğinden ve ekonomik egemenliğinden feragat ederek ithal mallarına gitgide daha bağımlı hale gelirken, uluslararası ekonomik sistem içinde yer alan tüm egemenlere teslim oluyor. Çin'in bölgedeki çıkarlarının artışından ve ekonomisinin patlama halinde olmasından dolayı, Mısır'a ilişkin büyük emeller beslemesi kimseye şaşırtıcı gelmez.

Bu baptan çok ayrılmadan, Mısır'ın Çin ürünlerine bağımlılığının artışına ilişkin alaycı ve iğneleyici görünen bir iğretileme var. Mısır peynir şirketi Panda, İtalya peynirlerinin ülkede ürettiği benzerlerinin reklamında, Çin'in soyu tehlike altındaki simgeleşmiş memeli hayvanını kullanıyor. YouTube'da salgına dönüşen bir reklam dizisinde, fonda Buddy Holly'nin insanı rahatlatan "True Love Ways" şarkısı çalınırken sakin görünüşlü bir panda kendi damgasını taşıyan peyniri yemeyi reddedenlerin hepsinin önünde duruyor. Panda ansızın masaüstü bilgisayarları parçaladığı, alışveriş kartlarını yere çaldığı, peynirsiz bir pizzayı paramparça ettiği, hatta bir hastaya takılmış serumun iğnesini çekip çıkardığı bir şiddet nöbetine girerek suçluları cezalandırıyor. Peynirini yemeyi reddeden herkesten intikamı-

nı aldıktan sonra reklam bangır bangır bir "Panda'ya Asla Hayır Deme" uyarısıyla son buluyor.

İster şirin, çekici ve lezzet dolu, ister uğursuz, tekinsiz ve sinsi görülsün, Mısırlılar çoktan Panda'nın hegemonyasına rıza gösterme yolunda.

En İyi Şovmen

25 Kasım 2010

Seçimler öteden beri gerçeklikten çok performansla ilgilidir. Kamuoyunun seçim sonuçlarını yönlendirip etkilediği ülkelerde bile görüntü her şeydir. ABD'de Barack Obama'nın Demokratları bu ayın başlarında ağır bir seçim darbesi aldı, çünkü Beyaz Saray ve Başkan'ın partisi, kök hücreden sağlık reformuna kadar, bir önceki başkanın dönemiyle karşılaştırıldığında daha önemli yasalar çıkarmış olmalarına rağmen, kamuoyundaki verimsizlik ve etkisizlik görüntüsünü yok edemedi. Buna karşılık, Nevada'dan Cumhuriyetçi Parti'nin Senato adayı olması beklenen Sue Lowden da, doktor muayenehanelerinde yoksul ailelerin sağlık hizmetine karşılık tavuk vermelerine dair samimi görüş açıklaması müzikli bir videoyla alay konusu olunca önseçimde yenilgiye uğradı. Bu imaj yönetimi başarıları ve yenilgilerinin çoğu, tek bir sesin tekelinde olmayan (daha ziyade iki sesin tekelinde olan) hayli rekabetçi bir alanda yer alır.

Amerikan seçimlerinin meşruiyeti, devletin halkı seçimlerin rekabete dayalı olduğuna inandırma yeteneğinde yatar. Amerikan "demokratik" sisteminin vahim kusurlarına rağmen, ABD'de halk seçim dönemlerinde sahnelenen tiyatroya genel olarak inanır. Mısır'daysa, halkı birkaç gün sonra yapılacak seçimlerde birçok adayın yarışacağına ve bütün halkın iradesinin

temsil edileceğine inandırma çabaları tastamam güme gitmiştir.

2005'ten beri Mısır seçimleri yalın şiddetten çok daha başka şeylerle de maluldür. Herhangi bir muhalif grubun ancak küçük zaferler kazanabildiği, çoğunlukla aynı sonuçların çıktığı, görünürde rekabete dayalı politik mücadeleye ülke gittikçe daha aşina hale gelirken, bunun icazetli gruplar arasında bir yarış olduğu, bu seçime katılan hemen hemen tüm muhalefet partileri gözünde açık. Ulusal Demokrat Parti'ye alternatif oluşturanlar düzgün sahada rekabet edemeyecek kadar kıstırılmış olduğu gibi, saha da UDP'nin egemenliğine meydan okumayı uman her parti için engellerle dolu. Seçime katılmaya karar veren partilerin çoğu yıldırılmış, susturulmuş ve Müslüman Kardeşler örneğinde olduğu gibi tutuklama dalgalarına maruz bırakılmış olduğundan, koşullar bugün son derece aleyhlerinde. Mısır'da ortam bu seçimde halkın katılımına elverişli değil ve birçok gözlemcinin beklentisi sahneye koyulan bir gösteriden ibaretken, halkın bir kere daha önünün kesilmesinden kaçınabileceğine pek az kişi inanıyor. O halde neden oy kullanılsın?

Peki, oy kullanılmazsa? Seçim sistemi ya da politik sistem boykot aracılığıyla düzeltilebilir mi? Birtakım politik blokların yaptığı boykot çağrıları, politik sistemin ya da seçim sürecinin düzeltilmesindeki etkililiğine bakılarak değerlendirilmemelidir. Boykotların amacı bu değil, seçim yapısının kendisinin gayrimeşruluğuna dikkat çekmektir. Seçim sürecinin kendilerinin çokça aleyhinde olduğunu bilen muhalif gruplardan bazısı seçimde yer almamaya karar verdi. Rejim kuşkusuz bu boykotun söz konusu grupların adaylarına destek bulma yeteneği olmadığına alamet olduğunu, zeminlerinin ne kadar da boş ve anlamsız olduğunu kanıtladığını öne sürüyor. Sonuçta, bu muhalif gruplar seçime katılmayarak bu sistemin meşru olmadığını, seçim sürecinin aslında bir komedi olduğunu açığa çıkaracaklarını ve seçimler özgür ve şeffaf olsaydı sonuçta Ulu-

sal Demokrat Parti karşısında tutunma şansı bulunan bir seçenek olarak halkın ilgisini kaybetmeyeceklerini umuyor. Bu ortamda muhalif gruplar seçim sürecinin reformdan geçirilmesi konusunda sonuç alamayabilir ama seçim sonuçlarına meydan okuyabilir ve sürecin kusurlarını açığa çıkarabilirler.

Her iyi seçim gösterisi bir de seyirci ister. Rejim bir kez daha, filmin son halini yalnızca birkaç kişinin görmesine, geri kalanların sadece fragmanla yetinmesine karar verdi. Bu seçimde gözlemciliğe ilişkin kurallar da felaket denmeyecekse bile utanç verici. Gözlemciler tarafsız değil. Birçok sivil toplum grubunun gözlemci statüsü almasına, haklı bulunabilecek bir neden gösterilmeksizin izin verilmedi. Gözlemcilerin çalışmasına ilişkin kurallar da uluslararası standartlara uygun değil. Nitekim daha iki gün önce Yüksek Seçim Komisyonu'nun başkanı es-Seyid Abdulaziz, "izinli" sivil toplum gruplarının seçimleri "denetleme" yetkisine sahip olmadığını, yalnızca "izleyici" olmalarına izin verileceğini belirtti. Yani evet, işlerini ancak o iş öncelikle Mısır seçimlerindeki bariz lekelere gözlerini kapamaksa yapabilecekler.

Önceki seçimlerde kurallara aykırı uygulamalar şaşırtıcı boyutlara ulaşmıştı: Seçmenlerin sandık bölgelerine ulaşmasının engellenmesinden iktidardaki partinin oy karşılığı para vermesine, seçmenlerin otobüslerle topluca sandık bölgelerine taşınmasından düpedüz mükerrer oy kullanılmasına dek. Bütün bunlar bireyler ve insan hakları grupları tarafından titizlikle belgelendi. Bundan dolayı bu seçim seyircilerin özlemiş olacağı yeni bir gösteriden çok, eşit olmayanlar arasında cereyan eden bir yarışmadan başkahramanın her zaman ittifakla galip çıktığı, sürükleyici de olmayan bir klasik filmin artık bıktırıcı ve gereksiz bir yeniden gösterimi olabilir.

Halkın kaygıları ile politik süreç arasına gerilmiş alabildiğine geniş sahne arkası perdeye rağmen, Mısır halkının kako-

fonik seslerini hâlâ duyabiliyoruz. Aslında halkın meseleleri basit ve acil: gıda, su, elektrik gibi. Seçim, yakın zamanlarda hatırlanan en yoksul dönemlerden birine rastlayan Kurban Bayramı'nın hemen ardından yapılacak. Hayvanlar komünal tüketim için kurban edilirken bu bayram döneminde pek az kişi kurban eti yiyebilecek. O kadar ki seçimlerde adaylığını koyanlardan bazıları et ikram ederek seçmenleri kazanmaya çalışıyor. İşte ortalama Mısırlının aklı böyle meselelerle meşgul olsa da bu seçimde gündeme getirilen konuların bunlarla ilgisi yoktur.

Bu seçim zenginlerle yoksullar arasındaki eşitsizlik konusunda bir referandum olmalıdır. Mısır'ın rekor kıran ekonomik ilerlemesine ilişkin abartılmış söylemler üzerinde bir kez daha düşünme imkânını yaratmalıdır. Maliye Bakanı Yusuf Butros Ğali, parlak ekonomik ve mali göstergeler arasında "doğrudan yabancı yatırımlar"dan bahsediyor, fakat bu hesaplara katılmayan açlık, artan işsizlik, ortalama geçim maliyeti gibi başka konulardan hiç söz etmiyor. Sözünü ettikleri ekonomik ilerleme, hükümetin hiç gecikmeden hanesine yazdırdığı ekonomik büyümenin milyarlarından faydalanmayı daha bekleyecek olan kitlelerin değil varlıklı seçkinlerden oluşan bir kadronun tasarrufundadır. Ulusal Demokrat Parti geçmiş yıllardakiyle aynı ürünü sergilerken, Mısır kâğıt üzerinde gayet iyi görünüyor. Oysa içten içe solmaktadır. Parlak tanıtım fragmanının arkasına ulaşıp kumlu, puslu filmin bütününü görmemizin zamanıdır. Bu farkındalığı düş kırıklıkları ve umutsuzluklarını dile getirmek için her gün sokaklara çıkan gözü açılmış kitlelere borçluyuz.

Mısır parlamentosunun kuruluşundan 144 yıl sonra ne yazık ki kulaklarımız tıkalı dinliyor, gözlerimiz kapalı seyrediyor, ellerimiz bağlı oy veriyoruz. Her ne kadar seçim gününün bizi haksız çıkarıp hukukun üstünlüğüne ve işlemekte olduğuna inancımızı pekiştirmesini umsak da, bu gerçekleşinceye dek halimiz kel başa şimşir tarak misali.

Köpekbalıklarının Hegemonyası

9 Aralık 2010

Ulusal Demokrat Parti hükümeti uluslararası seçim gözlemcilerine izin vermeyi iç işlerine karışılmasına yol açacağı gerekçesiyle reddetti. Hükümet bunun yerine taraflı Yüksek Seçim Komisyonu'nu seçim sürecinin kutsallığını koruyabilecek güvenilir bir kurum olarak tanımladı. Ne var ki gerek yeni medya teknolojisi gerek mükerrer oy kullanma ve başka ihlallerin kanıtlarını görev bilinciyle belgeleyip kamuoyuna ulaştıran pek çok endişeli yurttaş sayesinde seçimin hiç de özgür ve şeffaf olmadığını artık biliyoruz.

Bununla birlikte seçimler rejimin milliyetçilik kartını açmayı ne dereceye vardırdığını açıkça gözler önüne serdi. Hükümetin "ABD'nin eleştirilerini kabul etmiyoruz" ve "Bu, Mısır'ın egemenlik hakkını ihlaldir" gibi açıklamalar yapmaktaki amacı, Mısırlıların köklü sömürgecilik karşıtı duygularını uyandırmaktı. Bu açıklamaların ne kadar sonuç alıcı olduğundan önemlisi, politik tutarsızlıklarıdır. Wikileaks'ten öğrendiğimize göre bu Mısır hükümeti yabancıların desteğine, tavsiyelerine ve onayına başvuruyor ve kuvvetle bel bağlıyor. O halde ülkenin özerkliği ve egemenliğinin tehdit edildiği teranesi nedir? Seçimler sırasında uluslararası topluluğu tersleyen yetkililer, tam da sırt çevirdikleri ülkenin yurttaşı olan uzmanları seçimden kısa süre

sonra buyur edince sarsıcı ve incitici bir uyanış gerçekleşti. Yetmiş yaşındaki bir Alman turistin canını alan keskin dişli bir deniz yaratığı, hükümetin durumu değerlendirerek bir hareket hattı belirlemek için Floridalı köpekbalığı davranışı uzmanlarını devreye sokmasına neden oldu.

Kendi denizimize ilişkin konulara yabancı müdahalesini kabullenmemizi sualtı yırtıcılarının bu çeşidini yeterince tanımıyor olmamızın gerektirdiği kabul edilebilir. Bunca deneyimle her yönünü öğrenmiş olduğumuz seçimler konusundaysa aynı şeyin söylenemeyeceği ortada. Bu durum, Mısır'ın günümüzdeki iktidar ve nüfuz kültürüne özgü iki sorunu gündeme getiriyor. Bunlardan birincisi vasatlığı teslim edememek yahut kınayamamak, ikincisiyse halkın bu olguyu fark etmemesi, görmezden gelmesi ya da hoşgörüyle karşılamasına imkân veren hipnoz halidir.

Birinci sorunla başlayalım. Mısır'ın sahte seçimler nedeniyle geçirdiği şoku bütün dünyanın izlediği hafta, bir de nüfusu Mısır'ınkinin seksende biri, yaşı 7.500 yıl daha genç olan başka bir Arap ülkesinin, ABD'yi ve başka dünya devletlerini geride bırakıp dünyanın en çok izlenen spor olayına, 2022 Dünya Futbol Kupası'na ev sahipliği yapma hakkını elde edişine tanık olundu. El-Cezire'nin kuruluşundan itibaren iktidardaki Ulusal Demokrat Parti için bir çıbanbaşı olmuş olan Katar, delegeleri, adaylar arasında üstünlüğü bariz olan ABD'den vazgeçmeye, sponsoru ve eski başkanı olan Bill Clinton'ın etkisinde kalmamaya ikna etmek için belki de torpil işletmiş, yüzünü gerdirmiş, bazı kusurlarını örtüp en gösterişli çehresini takınmış olabilir. Komitenin ev sahipliğini vermesiyle, bu küçük yarımada devleti Dünya Kupası karşılaşmalarının oynanacağı ilk Arap, Müslüman ve Ortadoğu ülkesi olacak.

Ne var ki altı yaşın üstündeki Mısırlıların çoğu bu konuya ilişkin haberleri biraz üzülerek izledi, çünkü 15 Mayıs 2004'ü

anımsadılar. O gün kendi ülkeleri Afrika'da yapılacak ilk Dünya Kupası için rekabet eden birkaç devletten biri olarak benzer bir kararı bekliyordu. En iyi portföyü göstermek ve komiteyi kuş sütüyle beslemek için yedi milyon dolar harcadığı kampanyayla esas olarak Güney Afrika ve Fas'la giriştiği mücadelenin sonunda, kendini Afrika'nın lideri ilan eden Mısır yirmi dört oydan birini bile alamamıştı. Bu acı bir aşağılanmaydı. Arkasından sonuçsuz bir soruşturma açıldı, kimse sorumlu tutulmadı. Vasatlık yara almadan kurtulmuş, daha doğrusu zafer kazanmıştı.

Bu teşebbüsün mimarı olan o zamanki gençlik bakanı Aliyeddin Hilal, bugün Ulusal Demokrat Parti'nin itibarlı medya yöneticiliği makamında bulunuyor. Medya yönetimi bu parlamento seçimlerini pazarlamakla görevliydi. Mısırlıların da dünyanın da malı beğenip almamasında şaşılacak bir yan yok. Gençliğin şefi görevinden de Hilal bir utanç bulutu içinde alınmış ve yerine Enes el-Fiki getirilmişti. Olaysız geçen görev dönemi Fiki'nin de Enformasyon Bakanlığı'na yükseltilmesiyle sonuçlandı.

İkinci sorun bu vasatlık karşısında Mısır'ın kamusal kültürünün içine düştüğü uyku halidir. Belki bu evrensel sorun karşısında yargı kurumlarının işlemez hale getirilmesinin sonuçlarındandır bu. Belki ayağa kalkıp hesap sormaktan korkulduğu içindir. Ama daha büyük olasılıkla, İtalyan Marksist yazar ve filozof Antonio Gramsci'nin hegemonya adını verdiği şeydir mesele.

1920'lerde İtalyan Komünist Partisi'nin lideri olan Gramsci, İtalyan faşizmine şiddetle saldırdığı için tutuklanarak on bir yıl sonraki ölümüne dek Benito Mussolini dönemini hapishanede geçirdi. Gramsci yeni bir yaklaşımın tohumlarını atan yazılarının bir araya getirildiği *Hapishane Defterleri* derlemesinde hem kapitalist toplumun yapısını ve tüketim dürtüsünü hem de seçkinlere, hükümete ve iktidar sahiplerine kendi eserleri olan çeşitli yanılsamalarla toplumsal adaletsizliği örtme olanağı

veren bir efsane yaratma sistemini betimler.

ABD'de, bu tür efsanelerden biri "Amerikan Rüyası"dır. "Amerikan Rüyası" halkın herkesin eşit yaratılmış olduğuna, herkesin eşit fırsatlar yakalayabileceğine, herkesin toplumsal ekonomik merdivenin daha üst basamaklarına yükselebileceğine inanmasını sağlar. Bu efsaneyi doğrulamak üzere kısa öyküler, istatistikler ve örnekler vardır. Altı Afro-Amerikalıdan birinin hapishanede olmasına yol açan, 45 milyon Amerikalıyı sağlık sigortasından yoksun bırakan ve kıtanın yerlilerinden hayatta kalan ardıllarından birçoğunu *casino* rezervasyonlarına iten derinleşmiş eşitsizlik karşısında halkı uyku halinde tutmak üzere basketbol yıldızı Michael Jordan'dan Başkan Obama'ya kadar yoksulluktan zenginliğe yükseliş öyküleri sunulur.

Hegemonya eşitsizlikleri korumak üzere tasarlanmış bir süreçtir. Değişimin önündeki engelleri aşılmaz göstererek rızayı hayata geçirilebilecek tek seçenek haline getirir. Muhalefet ortaya çıkacak olursa da, sisteme yeniden sükûnet kazandırabilmek için acımasız şiddetin kullanımını haklı kılmak üzere hegemonya hazır ve nazırdır. Hegemonya Malcolm X'in anısını devrimci köklerinden koparan, uslandıran, Martin Luther King Jr.'ı ehlileştiren ve yerli toplulukları büyüleyici dekoratif nesnelere dönüştüren mekanizmadır.

Mısır'da son iki hafta, siyasi seçkinler için hem ezici bir başarı hem de ülkedeki hegemonik yapılarına sert bir darbe oldu. WikiLeaks'in her ifşaatıyla felaket ardına felaket açığa vurulup, efsane ardına efsane yıkıldıkça görünmezlik örtüsü epriyip gidiyor. Belki bazıları uykudan yeni uyanıyordur, bazıları değişim talep edemeyecek kadar düş kırıklığına uğramış olabilir, başkalarıysa muhalif olmanın ağır bedelini ödeyecektir. Ancak sonunda inci dişli balıktan duyduğumuz ilkel korku su yüzüne yeniden çıktığında ve kakofonileriyle beyni uyuşturan çığlıklar bir kreşendo tutturduğunda, bütün bunlar, silinip gidecektir.

Gayrimeşruluğun Sonu

23 Aralık 2010

Yeni doğan oğlan, Âdem, annesinin karnından çıkıp daha ilk kez ağlamaya başlamıştı ki kıyamet kopuverdi. 21. yüzyılda haberler hızla yayılıyor. Âdem'in dünyaya geliş öyküsü de doğumundan birkaç dakika sonra artık internet ortamındaydı. Âdem'in sevinç içindeki anne babasının yanı başında çekilmiş fotoğrafları sanal âlemde dolaşıyordu. Facebook sayfaları ve bloglar kutlama için anne babaya fazla zaman bırakmamacasına etkinlikle dolup taşıyordu.

Âdem'in babası Mısır milli futbol takımının yıldızı Muhammed Zidan'dır, annesi ise uzun zamandır Zidan'ın kız arkadaşı olan genç Danimarkalı Stina Rohde'dir. Zidan'ın Borussia Dortmund takımında oynadığı Almanya'da, doğum haberleri alışılmış olduğu üzere sevinç ifadeleriyle, kulübün ve taraftarların kutlamalarıyla karşılandı. Anne baba herkesin içinde kutlama yaparken futbolcu herhangi bir utanç duymaksızın Stina'dan "kız arkadaşı" olarak bahsetti. Ancak Mısır'a döndüklerinde bu kelime tek başına cehennemin kapılarını açmış gibiydi. Alman basınına masumane atıfta bulunulması doğduğu ülkede Zidan'ı ününden ve sevenlerinden yoksun bırakabilirdi, bu samimi ifade Mısır'da oyuncunun evlilikdışı bir çocuk yaparak İslami davranışa ve toplumsal geleneğe aykırı davrandığının ilanı demekti.

Âdem'in doğumuna ilişkin haberlerin yankılanışı Mısır'da Avrupa'dakinden farklı oldu. Gazeteler Zidan ile Stina arasındaki ilişki için "doğru" terminolojiyi bulmaya uğraşıyordu. Stina kız arkadaş mı, partner mi, eş mi yoksa nişanlı mıdır? Bu terimlerden her birinin çağrışımları, dinsel geleneğe itaatin kişinin karakterini ortaya çıkaran sınava dönüştüğü, sadakatin belirlenmiş kurallara uyulup uyulmadığına göre değerlendirildiği bir ülkede kamunun algısını kurabilir ya da yıkabilir. Evlenmeden önce cinsel ilişkileri oldu mu? Stina Müslüman mı? Çocuk evlilikdışı mı doğdu? Alman basının anlattıklarına bakınca, Mısırlılar Âdem'i ancak "gayrimeşru" bir çocuk olarak görebiliyordu.

Dini vecibeleri yerine getirmede kusur edilmesini yargılayıp caydırma sorumluluğunun herkese yüklendiği gittikçe dindarlaşan bir toplumda, Zidan'ın kendi imajını kurtarmak için seçebileceği pek az yol vardı. Mısırlıların duymak istediği tek şey, meraklarını yatıştıracak ve duyguları arasındaki çelişkiyi giderecek bir hikâyeydi. Haylazlığı ve serbest hayat tarzıyla adı çıkmış olan futbolcu sınavdan büyük bir başarıyla geçti. Müslümanlığa bağlı, namazında niyazında bir insan olduğunu açıkladı ve Stina ile 2006'da İslam hukukuna göre evlenmiş olduğunu öne sürerek, aralarındaki cinsel ilişkinin de, ilk çocukları Âdem'in doğumunun da İslam hukukuna uygun olduğunu ilan etti. Tek bir röportajla, kuşkucu bir halkın gözündeki yerini kurtardı. Aslında Zidan, evlilikle ilgili Alman yasalarını, mal rejimine ilişkin maddelerinin kadına mali ayrıcalık tanıması nedeniyle engelleyici olmakla suçlayacak kadar ileri gitti. Alman basınında Stina'nın neden hâlâ "kız arkadaşı" olduğunu açıklamak için bunu gerekçe gösterdi. Zidan'a göre, Âdem'in, evlilikte erkeğin haklarını ortadan kaldıran gaddar Alman hukuk sistemiyle karşı karşıya geldiği için sempati gösterilmesini hak eden, dinine bağlı bir babanın meşru Müslüman çocuğu olarak doğduğundan bütün Mısır emin olabilir.

Âdem'in doğumuyla Pandora'nın Kutusu açılabilirdi, ancak Zidan'ın masalsı yanıtı yakıcı sorunlardan hiçbiri ele alınamadan kutunun kapağını iyice mühürledi. Mısır'ın gerçekten ihtilaflı kişisel statü hukukunu, evlilik konusunda şeriatın yorumlanması ve uygulanmasını, *muta* ve *örfi* nikâh da dahil olmak üzere evlilik seçeneklerinin çokluğunu, büyük bir yükseliş gösteren boşanma oranlarını, evlenmeyen kadınların sayısının artmasını, medeni nikâh seçeneklerinin mevcut olmamasını ve inanılmaz "gayrimeşruluk" ayıbını tartışma fırsatı kaçırıldı. Bütün bu meseleler, gelecek skandala kadar ertelendi.

Birkaç gün sonra Britanya basınına eşinden ayrılmış bir Suudi prensesle ilgili haberler düştü. Ülkesi Suudi Arabistan'da evliyken bir İngilizden nikâhsız çocuk yaptıktan sonra idam edilmekten kurtulmak için Birleşik Krallık'tan iltica hakkı alan, bu kez, Suudi kraliyet ailesinin bir üyesiydi. "Zina eden" prensesin milliyeti, toplumsal statüsü ve cinsiyeti, halkın Zidan'a tanınan şüphenin yararına yorumlanması imkânını ona da sunmasını engelledi. Prensesin Müslüman kadın konumu, Zidan'ın Mısırlı aktris Mai İzzeddin ile nişanlanırken (anlattığı hikâyeye göre) Stina ile evli kalmasına izin veren çokeşlilik hakkını ona vermiyor. Müslüman erkeklerden farklı olarak onun başka bir ilişkiye girmek için kendi isteğiyle eşinden boşanma hakkı yok. Boşanabilse de Müslüman olmayan bir erkekle o Müslümanlığı kabul etmedikçe evlenemez. Bu durumda Zidan, oğlu Âdem'in üzerindeki "gayrimeşru" damgasını hemen yok edebilirken, Suudi kadının oğlu hayatının büyük bir kısmında o damgayı taşımak zorunda kalacak. Ve çocuk yıllarca kimliği bilinmeden yaşamak zorunda kalabilir ama onun gibi şanssız olan başka çocuklar göze batmadan yaşayamıyor.

Tarih, çeşitli dallarda başarılı olmuş ressamlardan, müzisyenlerden oyunculara, eğlence dünyasının tanınmış şahsiyetlerine kadar gayrimeşru doğmuş önemli kişi örnekleriyle

doludur. *Mona Lisa*, *Son Akşam Yemeği* ve *Vitruvius Adamı* gibi başyapıtları olan İtalyan ressam ve matematikçi Leonardo da Vinci evlilikdışı bir ilişkiden doğmuştu. Televizyon programcısı ve büyük medya patronlarından Oprah Winfrey, Mississippi'nin kırsal bir bölgesinde henüz on sekiz yaşını doldurmamış yoksul ve bekâr bir genç annenin kızı olarak doğdu. İnsan hakları savunucuları saflarında, bu özellikleri olmasa "uygunsuz" bir davranışın meyvesi olarak görülecek insanlar çoktur. Köleciliğe karşı mücadele etmiş en ünlü ve başarılı siyah hatiplerden, 1845'te çok önemli bir metin olan *Narrative of the Life of Frederick Douglass, an American Slave*'i yazan Afro-Amerikalı kölecilik karşıtı Frederick Douglass bunlar arasındaydı. Booker T. Washington, Virginia'daki bir plantasyonda, hakkında hiçbir şey bilmediği beyaz bir baba ile köleleştirilmiş bir siyah kadının çocuğu olarak doğmuş bir Afro-Amerikalı eğitimciydi. 20. yüzyılın başlarında Amerika'nın en tanınmış siyah devlet adamlarından biri oldu.

Tartışmalı koşullarda dünyaya gelmiş yönetici ve devrimcilerin sayısı da az değildir. Küba devriminin önderi ve eski cumhurbaşkanı Fidel Castro bir ev hizmetçisi ile onun zengin Galicia'lı efendisinin çocuğu olarak doğmuştur. Kuşkulu koşullarda doğmuş olanlardan bir diğeri de iktisatçı, siyaset felsefecisi ve Amerika'nın kurucu babalarından biri olan Alexander Hamilton'dır. Hamilton, Maliye Bakanlığı görevinde bulunmuş ve ABD anayasasının temellerini oluşturan *Federalist Papers*'ın taslağını hazırlamıştır.

Amerika'nın üçüncü başkanı ve 1776 Bağımsızlık Bildirisi'nin asıl yazarı (Thomas Jefferson -ç.n.) ise kölelerinden birinin gayrimeşru çocuğunun babasıydı. Albert Einstein'ın ilk çocuğu Lieserl de Einstein evlenmeden önce doğmuştu. Arabistanlı Lawrence bile bir İrlandalı baronetin, kızının mürebbiyesi ile evlilikdışı ilişkisinden doğmuştur.

Tanınmış romancı ve oyun yazarı, *Monte Cristo Kontu* ve *Üç Silahşörler* gibi Fransız klasiklerinin yazarı Alexander Dumas da, ülkedaşı Jean Genet de evlilikdışı ilişkilerden doğmuşlardır. Katoliklerin 16. yüzyılın başlarındaki papalarından, Floransalı ünlü Medici ailesinden Papa VII. Clemens'in de nasıl doğduğuna ilişkin kesin bilgi yoktur. Fakat bu şahsiyetlerden hiçbiri, İngiltere'yi 1066'da ilhak etmiş olan ilk Norman kralı Fatih William kadar "gayrimeşruluk" damgasıyla mücadele etmek zorunda kalmamıştır. Düşmanları tarafından "Piç William" olarak anılan kralın hayatının ilk dönemine, tahta çıkmasını engellemeyi umarak girişilen suikastlardan intikamcıların dur durak bilmeyen sataşmalarına kadar gayrimeşruluğu musallat olmuştur.

Gayrimeşruluk William Shakespeare, Charles Dickens ve Lev Tolstoy gibi dev edebiyatçılara esin kaynağı olmuştur. Dickens'ın *Kasvetli Ev* adlı romanının kahramanı ve olayların anlatıcısı olan Esther Summerson, gayrimeşru doğmuş fakat babası ölmüş gibi büyümüştür. Aslında gayrimeşru olduğunun anlaşılması ise romanın en önemli noktasıdır. Dickens, Esther'in belki "günah"tan doğmuş olsa da ahlakın özünün onda bedene kavuştuğundan emindir.

Günümüzde geleneksel evlilik kurumlarının dışında çocuk doğurup yetiştirme eğilimi, Dickens'ın çağından farklı olarak bütün dünyada yükseliyor. Geçen yıl ABD'de Ulusal Sağlık İstatistikleri Merkezi ülkede 2007 yılında doğan bebeklerin yüzde 40'ının (4,3 milyon toplam doğumun 1,7 milyonu) evlenmemiş annelerden doğmuş olduğunu açıkladı, bu rakam beş yıl öncesinin yüzde 25 üstünde. Avrupa'ya ilişkin rakamlar daha da ilginç: Fransa, İngiltere, Hollanda, Danimarka, Avusturya, Çek Cumhuriyeti ve bütün İskandavya dâhil olmak üzere birçok ülkedeki toplam doğumların yarısından fazlası evlilikdışı gerçekleşiyor. Evlilikdışı ilişkilerde gerçekleşen doğumların

oranı "gayrimeşruluğa" ilişkin algının değişmesiyle sonuçlanmıştır. Dil bile bu doğumlara yaftalayıcılıktan arınmış bir bakışı yansıtacak şekilde elden geçirilmekte. Bu doğumların toplam doğumlar içinde önemli bir yer tuttuğu birçok ülkede "gayrimeşru" teriminin yerini "doğal çocuk" ve "evlilikdışı" terimleri almıştır.

Gayrimeşru doğum oranının artışına Arap dünyasının büyük bir kısmında da rastlıyoruz. İstatistikleri elde etmek zor, çünkü gayrimeşru çocukların çoğu, aileleri tarafından ele güne mahcup olmamak için gizlenir ya da dikkatten uzak tutulur, kayda geçirilmeden (dolayısıyla devletin sorumluluk alanına girmeden) kalır ya da bir yolu bulunup yetimhanelere götürülerek buralarda başka anasız babasız çocuklar arasında fark edilmeden yaşar. Bununla birlikte, devletin itibar kaybedeceği korkusu yüzünden, sorunun boyutlarını inceleyen çalışmaları kamuoyuna açıklamaya hazır olan Arap hükümet kuruluşları pek azdır. Bölgedeki nispeten şeffaf kurumlardan biri olan Cezayir Ulusal İşbirliği Bakanlığı, Cezayir'de her yıl 1.100 ila 1.200 gayrimeşru çocuk doğduğunu açıklamıştır.

Irak, Sudan ve Somali gibi askeri çatışmalar yaşanan başka Arap ülkelerinde, tecavüz, cinsel kölelik, fahişeliğe zorlama ve evliliğe zorlama olaylarındaki artış, istenmeyen gebeliklerde de ani yükselişe yol açmıştır. Kadınlar savaş sırasında hayatta kalmak, yiyecek ve barınak bulmak ya da korunmak için cinselliklerini sunmaya zorlanmaktadır. Bütün bunlar da gayrimeşru çocuk sayısını yükseltmektedir.

Günümüzde Mısır'daki yetimhaneler, ebeveynlerinin ölümünden dolayı yetim kalmış çocuklardan çok ebeveynlerinin terk ettiği çocuklarla doludur. Çocuğun sahiplenilmemesi genellikle toplum, egemen kültür, din ve yasalar tarafından yargılanma kaygısının sonucudur. Mısır yasalarından duyulan paranoyak korku ya da toplumun damgalamasından kaçınmak,

utanç veya cezalandırılma korkusu yüzünden birçok çocuk çöplüklere, cami ya da kilise kapılarına ve yetimhanelere bırakılıyor. Bu çocuklar birçok edebiyat ve sinema eserinin konusu olmuştur. Halid Yusuf'un *Hin Meysere* (Daha İyi Günlere Kadar) adlı filmi bunlar arasındadır.

Mısır'da gayrimeşru çocuk oranının düşürülmesi için gösterilen çabaların çoğu, dinsel öğretinin güçlendirilmesi ve farklı cinsiyetlerin bir arada bulunmasının yasaklanmasına odaklanıyor. Başmüftü Ali Cuma gayrimeşruluğun, evlilik öncesi ilişkilerin ve geleneksel evlilik haricindeki birlikteliklerin çokeşliliğin artırılması yoluyla engellenebileceğini öne sürdü. Bu, gayrimeşru ilişki deneyimlerine ve koşullarına eğilmeyen, işe yaramaz bir yaklaşım. Bu sorunda dinsel değil yurttaşlık temelli çözümlere ihtiyacımız var. Patriarkayı güçlendirecek değil çözümleyecek yöntemlere ihtiyacımız var. Farklı olanların dışlanmasının sürdürülmesine değil tersine toplumla bütünleşmelerine yardımcı olacak çözümlere ihtiyacımız var. Mısır'daki evlilik kalıplarını değiştiren ekonomik eşitsizlikler üzerinde durmamız gerekiyor.

Değişimin önündeki baskın toplumsal ve dinsel engellere rağmen, son birkaç yıl ağır adımlarla da olsa bu gayrimeşru çocukların geleceklerini ve hayatlarını iyileştirecek yeni yasalara tanıklık etti. Bu yasalardan biri, daha önce fazla tanınmayan giysi tasarımcısı Hind el-Hinnavi ile aktör Ahmed el-Fişavi arasındaki babalık davasına dair öykünün kamuya mal olmasından sonra çıkarıldı. Doğum belgesini eskiden ancak baba imzalayabilirken, bu değişiklik anneye çocuğunun doğum belgesini tek başına imzalama olanağı getirdi. Bu yasadan önce gerek yetimhanelere alınan gerek sokaklarda yaşayan çocukların sayısında çok büyük bir artış söz konusuydu. Ancak bu konuda daha yapılması gereken çok şey var.

Çoğunu halkın fark etmediği on binlerce evlilikdışı doğmuş

Mısırlı, ilk adımı "gayrimeşru" kavramının ortadan kaldırılması olacak bir saygınlık düzeyini hak ediyor. Artık bu terimi doğru yasal bağlamında kullanalım; onu toplumsal, ekonomik ve siyasi adaletin gözünde hukuka aykırı olan eylemlere saklayalım ve tertemiz doğmuş olanları zedelemekten vazgeçelim. Bu çocuklara toplumda hakları olan yer verildiği takdirde, Mısır bu meşru çocuklar arasından kendi Vinci'sini ya da Genet'sini bulabilir.

Kıptilerin Disneyland'den Göçü

6 Ocak 2011

Mısır'daki Kıptilerin on yıllardır rüyaların gerçek olduğu, iyinin her zaman kötüyü yendiği, herkes için adaletin uygulandığı ve bir lambayı okşamakla ya da bir değneğin tılsımıyla tüm kötülüklerin def edilebildiği tehlikesiz, rahat ve keyifli bir sığınakları vardı.

Düşsel Disneyland dünyası, en azından 1950'lerin ortasından, monarşiyi devirip Britanya'nın Mısır'daki sömürgeci varlığına son veren darbe ertesinden beri, Kıptilere yurt olmuştur. Bu tarihten itibaren Müslümanlarla Hıristiyanlar arasındaki ulusal birlik söylemi devlet politikasının dış görünüşüne hâkim oldu. Ne var ki Disneyland'in hikâyeleri değiştirerek daha makul, kabul edilebilir ve sevimli hale getirme özelliği vardır. Örneğin, 19. yüzyılda Jacob ile Wilhelm Grimm kardeşlerin derlediği bir Alman masalı olan Külkedisi'nde, iki üvey ablanın, aşkını bulmaya çalışan prensi kandırmak amacıyla ayakkabı uysun diye ayaklarının bir kısmını kesmeleri anlatılır. Peter Pan öyküsünün Disney tarafından yeniden anlatılışında da her tür trajik olay atılıp İskoç oyun yazarı J. M. Barrie'nin yazdığı ilk oyun metni hayli hafifletilmiştir. Orijinal öyküde Düşler Ülkesi (aslında Londra'daki Kensington Bahçeleri) kalbi yaralı Peter Pan'in yaşadığı yerdir. Kendisi çocukluğunu kaçırmıştır,

çocuklarla iletişim kuramaz. Oyun oynamadığı zamanlarda Peter gece karanlığında hayatını kaybeden çocuklar için mezarlar yapmakla ve onları bahçede küçük birer mezar taşı altına gömmekle meşguldür. Disneyland'in uzak ülkelere şenlikli gece kaçamaklarına dair heyecanlı öyküsünden kesinlikle başka bir şeydir bu.

Disneyland'de Kıptilerin de tıpkı Peter Pan ve Külkedisi gibi en yüksek doyumu, eğlenceyi ve gerçekten uzaklaşmayı sağlamak üzere allanıp pullanmış kendi öyküleri vardır. Kıptilerin haklarının saygı gördüğü, yurttaşlar içindeki yerlerinin tanındığı, ibadetlerinin hoşgörüyle karşılandığı, kimliklerinin yüceltildiği inançlar arası uyum masalının uzun bir geçmişi, hatta bir de maskotu vardır. Disney'in Mickey Mouse'unun kulakları gibi, Kıpti ütopyası için de "Hilal ve Haç", Mısır toplumunun tüm üyelerinin, resmi görevlilerin ve yurttaşların yasa önünde eşitliğe bağlı olduğunu doğrulayarak birleşik ulusal logo işlevi görmüştür. Bu efsaneye yönelik her tür sorgulama girişimi kesinlikle yasaktır.

Geçen yıl Birleşik Krallık'ta Durham Üniversitesi'nde katıldığım bir konferansta Kıptiler ve dil üzerine bir konuşma yaptım. Sunumumdan sonra bir Mısırlı meslektaşım konuşmama ilişkin söyleyecekleri olduğunu belirterek, Kıptiler diye bir şey olmadığını öne sürdü. Kıpti kelimesi "Mısırlı"nın Yunancası olduğu için, Mısırlı bir Müslüman olarak kendisinin de teknik bakımdan Kıpti olduğunu iddia etti. Kuşkusuz hem iyi niyetli hem de etimoloji bakımından haklıydı. Ancak Mısır'da yaşayan Müslüman ve Hıristiyanların birbirlerinden ayrılamayacağı iddiasını dayatmakla, Hıristiyanları fiilen yok saymış oluyordu. Meslektaşımın bu yorumu, iki bin yıldan beri oluşum halinde olan bir kimlik konusundaki safdilliği ortaya koyuyor. Temel olarak, birinin var olduğunu inkâr etmek onu güçlendirmeye pek yaramaz. Tersine, Hıristiyanların inançlarından dolayı için-

de bulundukları olumsuz koşullarla ilgili her talebine kapıyı kapatır. Olmayan şeyin davası güdülmez. Donald Duck kimseye konuşan kuşlara karşı ayrımcılık yapıyor diye dava açamaz.

Tam bir yıl önce, benzer bir konuşma bir grup Müslüman arkadaşımla aramızda Nec Hemmadi saldırısına ilişkin olarak geçti. Kıpti topluluğun çektiklerini açıklamaya çalışırken, şaşakalmayla onaylamama karışımı bir tepkiyle karşılaştım. Kıptilerin haklarından nasıl mahrum edildiklerini açıklamak için insan ne yapsa yabancı emperyalistlerin iddialarını tekrarlıyormuş gibi karşılanıyor ve "Ama benim patronum Kıpti" ya da "[Necib] Saviris Mısır'da bir Kıpti başarı öyküsüdür" ve şaşmaz klasik "Ama ekonomimiz Kıptilerin elinde, [Maliye Bakanı] Yusif Butros Ğali'ye bak" yanıtlarını alıyor. Birkaç kişinin ayrıcalığı birçok kişinin mağduriyetini ortadan kaldırmaz. Bu savların mantığı, Başkan Barack Obama'nın babası Müslümandı ya da son (2010) ABD Güzellik Kraliçesi Rima Fakih Müslümandır diye ABD'deki Müslüman karşıtlığını silip atan polemiği andırıyor. Kıptiler aslında gerçek hayatta da kurmacada da yeterince temsil edilmiyor. Mısır tarihindeki tanınmış sporcuların pek azı Kıptiydi, beyazperdede gördüğümüz Kıptilerinse sayısı giderek azalıyor. Mısır sineması Hıristiyanları nadiren gösterir, gösterdiğinde de Hıristiyanlar genellikle alabildiğine karikatürleştirilmiştir. Gene de ulusal uyum söyleminde inat edilir.

"Hilal ve Haç" eşitlik ima ediyor olabilir ama kapalı kapılar ardında bunu doğrulayacak Kıpti sayısı fazla değildir. Aslında 1952 darbesinden önce Kıptiler ülkenin politikasında etkin ve görünür bir rol oynuyor, parlamenterlerin yüzde 10'unu oluşturuyorlardı. Günümüzde ise bu oran küçücük ve ihmal edilebilir bir gayriresmi kota düzeyine düşmüştür. 2011 yılında hiçbir Kıpti politik bir göreve seçilmedi. Herhangi bir resmi görevi olanlar büyük ölçüde zevahiri kurtarmak ve Hıristiyan azınlığın temsil ediliyor olduğunu göstermek üzere Başkan ta-

rafından atanmıştır. Geri kalanlarsa düpedüz kamu yaşamını bırakmayı sineye çekmiştir. Bundan dolayı politik hayatta Hilal'in yanında Haç neredeyse yoktur. Dolayısıyla hükümet, Kıptileri Ulusal Demokrat Parti iktidarı dışında herhangi bir politik konuma sahip olamayacakları fikrine alıştırarak mutlak bağlılık ve sadakate zorluyor.

Ülkede her 770 Müslümana bir cami düşüyor. Bu da yetkililerin burnunun dibinde ibadet yerine dönüştürülen ve hiçbir Mısır yetkilisinin aklı başındayken kapatmaya kalkmayacağı iğreti yapıların değil, sadece devletin kayıtlarına geçmiş olan camilerin sayısı. Doğrusu istenirse, ülkede kamusal alanlar bile çoğunluk için ibadet yerlerine dönüştürülmüştür. Devlet binalarında bütün bir koridorun ve sokaklarda bütün bir adanın toplu ibadet yerine çevrilmiş olduğunu görmek artık olağan. Müslümanların ibadeti her yerdeyse Hıristiyanlar inançlarının gereğini nasıl yerine getiriyor? Bütün bunların tersine, Mısır'da yaşayan her 3.100 Hıristiyana bir kilise düşüyor, hepsi de devlete bildirilip kayda geçirilmek zorunda. Belgelerinin de düzenli tutulması gerekiyor, yoksa tıpkı birkaç hafta önce Umraniye vakasında olduğu gibi, devletin şiddetli müdahale tedbirleriyle karşı karşıya kalmaları tehlikesi var. İbadetin her türü kiliselerin duvarları arasında yapılıyor, dışarıda değil. Aynı tanrıya yakarırken bile Hilal o kadar geniş bir yer kaplıyor ki Haç çoğu zaman onun gölgesinde kalıyor.

Gazetelerin başlıklarını kaplayansa Kıptilere karşı işlenen suçlar ve çoğunlukla nahoş ilişkilerdir. Mısır Kişi Hakları Girişimi'ne göre 2008-2010 yılları arasında elli iki Hıristiyan karşıtı olay vuku bulmuş ve hepsi de cezasız kalmıştır. Bunlar, içinde Hıristiyanların "yer aldığı" olaylarla karıştırılmamalıdır, başka ülkelerde olsa "nefret suçu" olarak değerlendirilecek olaylardır. Görülüyor ki devlet yıllardan beri İslamcı muhalefeti cezalandırırken, bir yandan da Hıristiyanlığı açıkça günah keçi-

si yapan ve Kıptilere saygısızlığını açığa vuran köktenci grupların çoğuna göz yumuştur. Günümüzde artan sayıda Mısırlı Müslümana, Pakistanlı Müslümanlarla ve Müslümanlığı kabul eden Almanlarla ortak yanları, Hıristiyan Mısırlılarla aralarındaki ortak yanlardan daha fazla gibi geliyor.

Devlet birçok örnekte Müslümanlarla Hıristiyanları birbirine düşürmekten fayda sağlamıştır. Kıptilere radikal İslam'ın Mısır'da yükseliş halinde olduğunu gösteren devlet, ibadet yerlerinde güvenlik içinde bulunmaları vaadi karşılığında Kıptilerden mutlak sadakat istiyor. Devlet bu şekilde Kıptileri esas olarak güvenilmez ve baskıcı güvenlik aygıtının müşterileri haline getiriyor. Kıptiler son birkaç yıl içinde yönetimin aslında aralarındaki uzun süreli anlaşmayı çiğnediğini anladı. Devlet artık Kıptileri korumuyor, isteklerine destek vermiyor, çıkarlarını dikkate almıyor. Bundan dolayı Kıptiler tıpkı son birkaç gün içinde polise yönelik dinmeyen öfkelerinin açıkça gösterdiği gibi Ulusal Demokrat Parti'ye artık destek vermeyerek hükümetin güvenlik kuvvetiyle karşı karşıya gelmek gibi ciddi bir tehlikeyi göze alıyor.

Birçok Müslüman, Kıptilerin neden endişe içinde olduğu konusunda pek düşünmemiştir ve sokaklara çıkmış öfkeli Kıptileri gördüklerinde çok şaşırmaktadırlar. Bilmeleri gereken, Kıptilerin silkinip elli yıllık uykularından uyandıklarıdır. Kıptiler artık "Evet, bir Kıpti sorunu vardır ve bu sorunun çözülmesi gerekir" diye haykırıyor. Bunlar mezhep meselelerini kendilerine bağladığımız diaspora Kıptileri değil. Bunlar birkaç gün önce İki Aziz Kilisesi'nin bombalandığı İskenderiye'deki Sidi Bişr'den Luksor'a kadar, Mısır'ın aşağılanmış Kıpti gençleri. Kıptilerin öfkesini anlamaya ve çözmeye çalışmak yerine görmezden gelmek, başlı başına bir mezhepçilik reçetesidir.

Kıptilerin muhalif tutumları birçok Müslümana rahatsız edici gelebilir, oysa gelmemesi gerekir. Paris'te haklarından mah-

rum bırakılmış Müslüman gençler marjinalleştirilmeye karşı ayaklandığında ya da peçe yasağına karşı protesto düzenlediğinde, onların düş kırıklıklarına nasıl bakıyoruz? Bu tutumları Fransa'nın din konusundaki hassas dengesine karşı bir tehdit ya da mezhepçilik çağrısı mıdır? Herhalde hayır. Biz bu hareketi eşitlik talebinde bulunan bir insan hakları hareketi olarak görüyoruz. Kıptiler onlarca yıldan beri kamusal hayatın dışında tutulduktan sonra kızgınlıklarını serbest bıraktılar ve duyguları giderek kabarıyor. Müslümanlar Kıptilerin hareketlenişinden korkmamalıdır. Onların harekete geçmesi ulusal birliğe tehdit teşkil etmez ve İslam'a karşı bir lanetleme değildir. Kıptiler sadece öfkeli bir topluluk ve bunda da haklılar. Bırakın volkan püskürsün. Huzursuzluklarının nedenini dinleyin. İçinde bulundukları kötü durumu anlayın. Kıptilerin yaralarını sarmasına yardımcı olun, öfkelerini paylaşın. Facebook kampanyalarına katılın ama bir kolektif çehreye sahip olma ihtiyaçlarının ötesine geçin. Kiliselerini ziyaret edin. Cumaları siyah giyinin. Onları avutmanın ötesine geçin ve Mısır'ın Kıptileri bünyesine nasıl daha çok kabul edebileceğini düşünün.

Pek çok Müslüman Hristiyan kardeşleriyle yalnızca öfkelenme ve yas tutma haklarını tanıyarak değil, acılarını paylaşarak da dayanışma içinde olduklarını çoktan açıklamıştır. Bazıları Noel'de kiliselere giderek Hıristiyanlara canlı kalkan olmaya karar verecek noktaya gelmiştir. Bunlar, içtenlikle ifade edilmiş başsağlığı dilekleriyle birlikte, 1 Ocak 2011'deki trajik olayların değil, onlarca yıldır bir ütopyada yaşamanın yol açtığı derin yaraların sarılmasına yönelik önemli adımlardır. Fakat asıl tavır, gözlerden yaşlar dökülüp akan kan kuruduktan sonra, Mısır'da değişimi dayatmanın zamanı geldiğinde alınacaktır. Bu da Kıptilerin var olduğunun, korunması gereken eşit haklara sahip olduklarının ve devletin tüm yurttaşları karşısında önceliklerini belirlemekteki ehliyetsizliğinin ağır sonuçlar vereceğinin kabul edilmesiyle başlayacaktır.

Bu ehliyetsizlik kendini ne yazık ki hâlâ bol bol gösteriyor. İki Aziz Kilisesi'ndeki patlamanın üzerinden henüz iki gün geçmişken, parlamentonun üst kanadı Şûra Meclisi'nde Kıptilerin sinirlerini ayağa kaldıran hararetli tartışmalar yapıldı. Üst düzey devlet yetkilileri, ibadet yerlerinin inşa edilmesine ilişkin birleşik bir yasa konusunda Tecemmu Partisi lideri Rifat es-Said'le sert biçimde tartıştı. Es-Said farklı inançlara sahip toplulukları da kapsayacak bir yasanın çıkarılmasının zamanının gelmiş olduğunu ifade ederken, UDP'nin üst düzey görevlileri buna, terörizmin cami ve kilise inşasına ilişkin yasa değişikliklerinin nedeni olmaması gerektiği yanıtını verdi. UDP'nin hâlâ anlayamadığı, bu yasa değişikliğinin terörizmle ya da bombalamayla hiçbir ilişkisinin olmadığı, devletin tüm yurttaşlarına eşit haklar sağlama sorumluluğuyla ilgili olduğudur. Bu gaf, ne yaparsa yapsın cezalandırılmayacağından emin olma ve adaleti umursamama belirtisidir.

Bir zamanlar tüm Arapların birliğini savunan bir fikir akımı Mısır'da hizipçiliğin yerini almış ve temellerini zayıflatmıştı; günümüzde bu akımın yerini bir çelişkiler alaşımı, şizofrenik bir devlet almıştır. Mısır tüm inanç sahiplerini kapsayan bir ulustur, ancak resmi dini İslam'dır. Mısır bir cumhuriyettir ama gerçekte hükümet hiç değişmemektedir. Bir Arap ulusudur ama Arap davalarına bağlılığını büyük ölçüde terk etmiştir. Yurttaşlık hukukuna dayalıdır ama resmi öğretisi vardır, neoliberaldir ama liberal değildir. Ülke belki de bu Yılbaşı felaketinden kendi dayanaklarını bulup çıkaracak ve gerçekten çoğul bir kimlik için yeni bir paradigma yaratacaktır.

Bu arada, o eski ve yorgun "Hilal ve Haç" sloganı, yalnızca dinsel inanç grupları arasında gerilim korkusuyla kozmetik bir örtüye gerek duyuldukça temizlenip dalgalandırılan iğreti bir olağanüstü durum bayrağı olarak kullanılıyor. Biz, her tür inanç ve çizgiden Mısırlılar, "Hilal ve Haç"ın var olan durumu savun-

mak için değil, 1919 devrimindeki özgün ve kirletilmemiş amacına uygun olarak, yeni bir yolda ilerlemek üzere herkesi bir araya getirmek için uyandırılmasında diretmeli ve bunu sağlamalıyız. "Hilal ve Haç", Kıptilerin günümüzde kitlesel olarak terk etmekte olduğu devlet üretimi muhayyel Disneyland'in değil, hakikaten yeni bir Mısır'ın simgesi olsun.

Politik Bedeni Tutuşturmalı

20 Ocak 2011

"Muktedirler edilgen gözlemciler olmamızı istiyor. Ve bize sırası geldiğinde yerine getirilen tamamen sembolik oy kullanma edimi yoluyla katılım dışında hiçbir seçenek tanımadılar. Sağdaki kuklayı mı istiyorsunuz, soldakini mi?" Genç adam bu sözleri kaldırımda bağdaş kurup oturmuş, üzerine benzin dökerken söylüyor. "Kendi yetersizliklerimi ve doyumsuzluklarımı toplumsal-politik ve bilimsel tasarıların içine sokmamın artık vaktinin geldiğini hissediyorum. Benim ses çıkaramayışım duyulsun." Bir kibrit çakıp vücudunu ateşe veriyor.

Richard Linklater'ın istisnai bir yaratıcılık barındıran animasyon filmi *Waking Life*'ın belki de en sarsıcı sahnesi budur; filmde kafası karışık ama merak sahibi yarı bilinçli bir başkahramana, muhtelif karakterler tarafından çekilen, baş döndürücü derinlikteyse de birbiriyle alakasız bir dizi diskur yer alır. Bu özel etkileşim, özyıkıcı insanın felsefi prototipiyledir. Kendini yakan insan durumunu, "tamamen yabancılaşmış ve mutlak yalnızlık içinde" diye tarif eder. Bu insan esasen "insan topluluğundan dışlanmıştır."

Başkalarının bedenlerine zarar veren ya da başkalarının hayatlarını mahveden kim varsa hepsinin mahkûm edilmesinden hiçbir vicdan sıkıntısı duymayız. İster Tunus'un Zeynel Abi-

din Bin Ali'sinin polis gücü, ister Tayland hükümetinin Kızıl Gömlekliler'e karşı kullandığı güvenlik aygıtı, ister Filistinliler karşısında İsrail Savunma Kuvvetleri olsun, göstericilerin silah barındırmayan usanmış vücutlarına gerçek kurşun sıkan tiranlık rejimleri, çileden çıkmış kitlelerin gözünde ahlaki pusulalarını tamamen kaybetmiş görünümündedir çoğunlukla. Başka kurumlar da kendilerine mutlak itaati sağlama amacına ulaşmak için, insan bedenini en iğrenç biçimde tarif edilemez zulme maruz bırakacaklardır. Bunlar arkalarında Halid Said ve daha yakın tarihte, İskenderiye'deki kilise bombalamalarından sonra, anlaşıldığı kadarıyla bir işkenceli sorgulama seansında ağır yaralar alarak gözaltında hayatını kaybetmiş olan Seyid Bilal gibi sıra sıra kurbanlar bırakan kurumlardır.

Her durumda, insanları örtük olarak her şeyi olduğu gibi kabul etmeye ve mutlak işbirliğinde bulunma sözü vermeye hazırlayan, "yasa"nın güçlü elidir. Ne var ki bazı anlarda, değneği havada tutmakta olan titrek ve emniyetsiz el incecik bir sınır çizgisini geçerek güçlülerle güçsüzler arasında yeni bir ilişkinin kurulmasına yol açacak kadar sert bir şekilde yere iner. Kurban son nefesini verirken muzaffer oluverir, her şeye gücü yeteninse artık hiçbir şeye gücü yetmez olur. Kısa süre önce genç Halid Said'in hayatına mal olan tek bir aptalca davranışın, Mısır'da işkence ve yolsuzluğa karşı bir hareketi nasıl tetiklediğine tanıklık ettik. Mısırlıların daha önce tanımadıkları Said'in adı, halkı etrafında birleştiren bir çığlık haline geldi. Ve Said'in bedeni artık aramızda değilken iki boyutlu görüntüsü şimdi siyasi sermaye sahibi. Ölümünden sonra oluşturulan Facebook sayfasınınsa tüm Mısırlı siyasi şahsiyetlerin toplamından çok destekçisi var.

Tunus'ta yerel ölçekte kalabilecek bir olayın akışı içinde, izinsiz çalışan bir sebze satıcısı olan Muhammed Buazizi, çaresizlik ve umutsuzluktan dolayı kendilerini kurban eden az sa-

yıdaki kişinin saflarına katıldı. Buazizi'nin kendini yok ederek Tunus'taki yozlaşmış, otoriter politik düzeni gizleyen perdeyi kaldırdığı eylemi, Davud'un eziyete uğrama korkusundan kurtulduğu Golyat'la savaş senaryosuna benzetilebilecek gerçekten destansı bir davranıştı. İktidarın kendini gizleme çabaları böylece boşa düşürülmüş ve var olan siyasi düzenin adaletsizliği artık üzerinde konuşulamaz bir şey olmaktan çıkarılmış oldu.

İntiharın içinde yaşadığımız modern çağın birçok olumsuzluğundan biri olduğunu biliyoruz. Her toplumda, her sınıfta, her soyda, her meslek ve konumdaki yüz binlerce insan, tüm hukuksal, toplumsal ve ahlaki normlara ters düşerek hayatlarını sonlandırmaya karar veriyor. Bu eylemlere iyi gözle bakan ilkeler ve ideolojiler hemen hemen her yerde toplumun geneli tarafından dışlanır. Ancak bütün bu uyarılar, insan aklının tasarlayabileceklerinin en özverilisi gibi görünen bu davranışın çekiciliğini azaltmıyor.

Beden, alındaki secde izinden bilekteki Kıpti haçına, takılarla nasıl süslediğimizden nelerle besleyip nelerden uzak tuttuğumuza kadar, kimliklerimizi üzerine işlediğimiz tuvaldir. Takılar ve heyecanlarla bedenlerimizi ödüllendirip cezalandırırız. Ve bedenimiz bize ait olduğu için onunla istediğimiz gibi oynayabileceğimize büyük ölçüde inansak da, insan bedeni üzerinde ona temas eden başkalarının iddiaları da az değildir. Dinsel öğreti ve toplumsal gelenek insan bedeninin nasıl gösterileceğini, nasıl kullanılacağını dikte eder ve biz bu normlara karşı çıkmayı ya da uymayı seçeriz.

Beden aynı zamanda önemli bir protesto simgesidir. Biçimi bozulmuş bedenlerin kitlelerde öfke yaratma gücü küçümsenemez. Tunuslu göstericilerin mermilerle delik deşik edilmiş bedenlerinin ve yarılmış kafataslarının videoları ve resimleri, daha fazla gösterinin ateşleyicisi oldu. Halid Said'in parçalana-

rak bozulmuş yüzünün fotoğrafı tek başına Mısır'da bir fırtına patlattı ve bir muhalif hareketin başlama vuruşunu yaptı.

Öte yandan Tunus'ta bir örnek yaratılmış ve herkes depremin başka yerlere yayılmasını bekleyerek durakalmışken, onurlu bir hayatı tatmak için yanıp tutuşarak şehit olmaya hazırlanan kahramanlar hiç de az değil. Kardeşlerinin daha iyi bir hayat sürmesi umuduyla Buazizi'nin yolundan giderek kendini yakma girişiminde bulunan beş altı insana belki taklitçi deniyordur, oysaki çektikleri ortaktı.

Tunus'un ardından devrimin doğasına ilişkin tartışmalar bütün dünyada yankılanırken coşkuya kapılanlarla kuşkucular bahislerini oynuyor. Toplum psikologları siyasetbilimcilerle, antropologlar medya uzmanlarıyla, Tunus olayının özellikleri konusunda tartışmalar yapacak. İnsanları isteyerek ve tasarlayarak kendilerini sakatlamaya, kendi bedenlerini yok etmeye ya da kendilerine dayanılmaz acılar çektirmeye itenin ne olduğunu tartışacaklar. Binlerce göstericinin kendilerini öldürmeye hazır bir gücün karşısına bile bile günlerce neden dikildiğini tartışacaklar, önümüzdeki aylarda ve yıllarda yaşanacakların en ince ayrıntılarını tartışacaklar. Ancak bir noktada fikir birliği içinde olacaklar: Karmaşık devrim aritmetiği aslında açık seçik bir denklemdir. Tiranlığın hüküm sürdüğü, hem de yaratıcılıktan yoksun bir pervasızlıkla hüküm sürdüğü ülkelerde, değişim bir irade sorunundan, bir ulusun politik bedenini ateşleyebilecek, politik nitelikte tek bir beden eylemine girişme iradesinden ibarettir.

Ancak önce Arap toplumlarının insan kayıpları konusundaki duyarlık yitiminden, başkalarının çektiği acıları susarak kabul etmekten ve kendileri olsa olsa kımıldarken kendini feda eden insanları itibarsızlaştırmaktan vazgeçmesi gerekiyor. Başka insanların fedakârlıklarını haber aldıkça ahlayıp oflamanın ötesine geçmeliler. Değişim insanın bilet alıp izleyeceği

bir seyir sporu değildir. Arap halkları, başkalarının katlandığı acının çekimine doyumsuzca kapılarak kendi hayatları içinde röntgenciliğe mahkûm olmalarına yol açan ölüseviciliklerini aşmalı. El-Cezire televizyonunun alt yazılarındaki ölüm sayılarının esiri olmak yerine kendi bedenlerinin hesaba katılmasını sağlamalılar. Bedenlerini ateşe vererek değil, politik bedenin çağrısına yanıt vermeye hazırlanarak.

Firavunlar ve Yerçekimi

28 Ocak 2011

Mübarek'in istisnai bir istikrarlılık gösteren rejiminin baş döndürücü bir hızla çöküşü, en deneyimli araştırmacılar ve gayretli Mısır gözlemcileri için bile sürpriz oldu. Mısır'ın Tunus olmadığı yolunda ahkâm kesenler, Mısır halkının duyarsızlığıyla adının çıktığı, Arap dünyasının nüfusu en kalabalık milletinin devrimden hazzetmediği ya da seksen milyon küsur ödleğin aç kalmaktan çok Mübarek rejiminden korktuğu düşüncelerini piyasaya çıkaranlar... Son birkaç gün böylesi dayanaksız kehanetler savuranların havasının bozulduğu bir zaman oldu.

25 Ocak günü göstericilere karşı vahşi ve iğrenç saldırılarda bulunan hükümet, meşruiyetinin son kırıntılarını da yitirdi. Devletin kendi halkına saygısızlığının derecesi, kast sisteminin bile ötesindedir. Kendi vatandaşlarına hayırhah himayesinin müşterileri gibi muamele ederek, onları kuşaklar boyunca hesap vermeksizin idare ediyordu. Bundan dolayı, şiddetin derecesi kimseyi şaşırtmamalı. Hükümet 1973'ten sonra görünür gelecekte savaş olasılığını devre dışı bırakmakla, silahaltındaki nüfusunun bölgenin en büyük polis gücünü oluşturmaya yönlendirilmiş olacağına karar vermiştir. Mısır tek fiili görevi kendi halkını baskı altına almak, işkence etmek, itaate zorlamak ve ezmek olan bir ordu yaratmıştır.

Bu şekillenme, hep bir muhalefetin ensesinde olan bir yönetime yol açar. Muhalifler kedi fare oyununun fareleridir. Fakat 25 Ocak Salı günü Mısırlı fare uyanıp aynada kendisine baktı; bir de ne görsün, meğer aslında filmiş. Bugün Mısır'daki büyük, şekilsiz, genç, enerjik, türdeş olmayan, toplumun değişik tabakalarından, farklı dinsel inançlardan insanların oluşturduğu hareket, şişirilmiş kleptokrasiden nemalanan birkaç kişi dışında nüfusun her kesimini fiilen kapsıyor. Devran döndü ve dev, devlet denen kâğıttan kaplanı çiğnedi çiğneyecek.

Bu makale baskıya girerken, Mısır'ın iğrenç rejimi ülkede internet erişimini ve telefonların büyük bir kısmını iletişime tamamen kapatıp, ülkeyi Kuzey Kore'den daha kötü bir iletişim kara deliğine dönüştürmüş olacak. Bir düğmenin çevrilmesiyle ülkenin (tam özgürlük durumunun 0'la gösterildiği) İnternet Özgürlüğü Endeksi 45'ten 100'e çıktı. Hükümet abuk sabuk bir gerçeküstü durum yaratarak internet sansüründe dünya rekoru kırdı. Tüm çevrimiçi iletişim biçimlerinin bu şekilde kapatılması, internet tarihindeki en büyük engellemeyi oluşturuyor.

Mısırlılar, kendileri farkında olmasalar da, Clay Shirky'nin toplumsal ağlara ilişkin teorilerini, Mark Zuckerberg'in Facebook'un gücü iddiasını, Twitter devrimleri yaklaşımını ve YouTube'un "Kendiniz Yayınlayın" sloganını sınıyor. İnternet kuşağının gücü mutlak sınırına kadar sınanıyor. Rejimi temelli alaşağı etmeyi uman devrimin patlayacağı varsayılan ana yalnızca birkaç dakika kala, insanlar ortak bir yazgıları olduğunu gerçekten hissetmelerinden daha birkaç gün sonra birbirlerinden koparıldı. Şimdi aralarında haberleşmeleri lüks olduğu gibi, Robinson Crusoe'nunkinden çok farklı olmayan bir yazgıyla, yalıtılmış bir adada yaşıyorlar.

Bu, Mısır'ı bütün o medya etkisi spekülasyonlarının, oyun teorilerinin ve toplumsal hareket hipotezlerinin nihai olarak

sınandığı tek gerçek alan haline getiriyor. İnternet ortamında filizlenmiş bir sanal devrim, üzerinde kurulduğu portalın yokluğunda rejimi devirebilir mi? Muhalefetini *twit*'lemeyi öğrenmiş bir kuşak, o şık *gadget*'ları olmadan iş görebilir mi? Mısır kentlerinin ürkütücü sessizlikteki sokaklarına çıkıp ortak geleceklerini belirlemek için kendileri gibi orada olan yurttaşlarını bulmak üzere birbirlerinin ortak bir davaya bağlılığına güven duyabilirler mi? Başlatıcısız, örgütleyicisiz ve yöneticisiz, bir ağ olarak hareket edebilirler mi?

Bugün Mısır'ın birçok kuşağı için, bir rüyanın başlangıcıdır. Önümüzdeki saatlerde, günlerde, haftalarda ya da aylarda sonuç ne olursa olsun, hakikaten tarih yapılmıştır. Adına ister Nilüfer Ayaklanması, ister Ekmek İntifadası, ister Öfke Devrimi deyin, klişeler bir şey değiştirmez. Önemli olan şudur: Günümüzde Mısır'da ne olup bittiğine tanık olamasak da, tarihsel bir şey olduğundan emin olabiliriz! Bunun Mısır'ı nereye götüreceği şu anda çok da önemli değil, çünkü topu topu kırk sekiz saat içinde Mısırlıları kör kuyudan çıkardı bile. Mısır'ın son tiranı ve yakın çevresi, bu anın şiddetiyle serbest düşüşteyken, bu denli akla aykırı bir rejimin çöküş halinde bir rejim olduğundan emin olabiliriz. Daha önce Kahire'deki zalimlere yaltaklanan herkesin kafasına artık gemiyi terk etmeleri gerektiği, aksi halde onur adına neleri varsa kaybetmekle karşı karşıya oldukları dank etmelidir.

Mısır'ın hesaplaşma günü yaklaşıyor. Mübarek hükümeti iktidarda bulunduğu yaklaşık otuz yıl boyunca çok büyük gaflar yapmıştır. Ancak bunlardan hiçbirinin maliyeti, insanı çileden çıkaracak kadar akıl ermez ve kaba bir girişimle bütün bir ulusu susturmaya kalkması kadar yüksek olmayacak. Özgür basının ve düşünce özgürlüğünün savunuculuğunu yapmakla övünen bir başkan için, hükümeti şimdi bir medya karartmasının arkasına saklanmış, çırılçıplak geçit töreni yapıyor. Ancak bu

çıplaklık uzun süre gizlenemez. Kuşatılmış, harap edilmiş ve unutulmuş Gazze'nin bile görgü tanıkları, kameraları ve Goldstone'ları vardı. Hesaplaşma günü rejime iki seçenekten birine karar vermesi için fazla zaman bırakmıyor: Ya inatçılığı bırakıp yadsınmazcasına hak edilmiş ve kuşkuya yer bırakmayacak kadar adil olan meselelerde halkıyla geri dönüşü olmayan uzlaşmalara varacak ya da kendi kafasını bile bile giyotine yerleştirip ipi çekecek.

Rejimin kendi rızasıyla gitmeyip dişiyle tırnağıyla tutunmaya, yerinde kalmaya çalışacağı açık. Ancak 25 Ocak'ta Mısır gençliği aldırışsızlık, korku ve hiçe sayılma duvarlarını parçalayarak, Mübarek'in çevresini en büyük boy ölçüşme anında dişsiz bıraktı. Ve Mısırlılar öfkeyle kükreyerek Tunusluların sık sık tekrarlanan "Halk rejimin yıkılmasını istiyor" sloganını haykırırken, Mübarek bilinmeyen bir yerde tutuluyor ve hiç sesi çıkmıyor. Ordu Günü'nden tutun Liberyalı bakanların ziyaretlerine kadar onun her fırsatta yüksek perdeden konuşmasına bu denli alışmış bir halk için, sesi duyulmayan bir firavun iktidardan düşmüş bir firavundur. Firavunun halkı gösterilerin başladığı günün büyük bir kısmını onun resimlerini indirip dikilitaşlarını kırarak geçirdi. Ve firavun yabancı failleri tutuklayıp muhalefeti yasaklamaya bu denli alışık olmasına rağmen, bugün tüm Mısırlıların düşman ve hasım olduğunu ilan etti. Onları kendi evlerinde, kendi ülkelerinde kuşatma altına alıyor.

Ancak firavun sadece kendisine zarar verdi. Kendi hükümetine bağlı medya görevlilerini tutuklayıp dayak atan bir rejim, dostunu düşmanından ayıramayan, yönünü kaybetmiş bir rejimdir. Ancak bu belki de rejim gerçekten tüm dostlarını kaybetmiş olduğu içindir. Mübarek yurttaşlarının kendisine sadakatle dost kalmalarını imkânsız hale getirdi. ABD Dışişleri Bakanlığı kaş yapayım derken göz çıkarmamak için farklı yönlerde işaretler vererek badireyi atlatmaya çalışırken aslında ulu-

sal çıkarlarına gelecekte nelerin uyacağı hesabını gözden geçirmekte olabilir. Mısır'ın en az politikleşmiş seçkinleri 25 Ocak gösterilerine kitleler halinde katıldı. Şimdiyse, Facebook'un da kapatılmasıyla yaklaşık 20 milyon Mısırlı internet bağımlısını ayaklanmaktan alıkoyacak hiçbir şey kalmıyor.

25 Ocak Salı gününü izleyen sabah ulusal gazete *el-Ahram*'ın ilk sayfasında, yurttaşların Polis Günü vesilesiyle karakolları ziyaret edip polislere çiçek ve çikolata verdikleri haberini fark edince, yeni bir durumun başlangıcında olduğumuzdan emin oldum. Halkla polis arasında en sert çatışmaların yaşandığı bir günde, işkence bakanı Habib el-Adli'nin arşivden seçilmiş fotoğrafı ile bir çiçek buketi kolajı bir arada, böyle bir hadisenin hiç gerçekleşmemiş olduğuna dair bir uyarıydı. Mısırlılar kendilerine yalan söylenmesine alışık olsa da, ikinci gün halk yalanlara öfkeyle tepki gösterdi. Bu haberin altındaki çevrimiçi yorumlar istisnai uzunluktaydı ve hükümet propagandasına yönelik eleştiriler ve Mübarek ve şürekâsına karşı aşağılayıcı ifadelerle doluydu. Durum 1967 Savaşı sırasında Mısır radyosunun ülkenin ordusu aslında yok edilmişken İsrail'e karşı zaferler kazanıldığını bildiren Arapların Sesi yayınını andırıyordu. Ancak bunlar beklenmeyecek şeyler değil. Beklenmedik olan, gazetem *el-Masri el-Yevm*'deki köşem için yazdığım yazıyı, internet, editörlerimi çaresiz ve erişilmez bırakarak bütün ülkede kapatılmış olduğu için, yayımlayamamamdı.

Tüm bunlara ve kitle haberleşme araçlarının karartılmış olmasına rağmen, bu haftanın olayları Mübarek rejimine mesaj olsun: Kin ve zafer nadiren buluşurlar. Firavunlar da eninde sonunda yerçekimi kurallarına uymak zorunda kalırlar.

Meydan Okudular

12 Şubat 2011

11 Şubat 2011 tarihte anıtsal bir gündür. Mısır halkının direnç ve kararlılığı, tüm dünyaya bir devrim hareketinin, yolu üzerinde duran ne varsa silip süpürerek yeni bir gerçeklik yaratmak üzere nasıl ayağa kalkabileceğini göstermiştir. Anlıyorum, kulağa abartılı gibi geliyor. Ancak son iki hafta muhafazakâr değerlendirmelerin pek de zamanı değildi.

Mübarek'in istifasıyla birlikte tüm yetkilerin orduya geçişinden sonra, Mısır halkı tüm elverişsiz koşullar karşısında iradesini ortaya koydu. Hem de kâhinlerin ve analistlerin çoğunun hiç beklemediği bir şekilde. Devrimciler, bilgisayar uzmanından otobüs şoförüne, ev temizlikçisinden mühendisine kadar, bu kesin zafere ulaşmak için önlerindeki devasa engellere meydan okudu.

Kendilerini insanlıktan çıkarmak ve yüreklerine korku salmak amacıyla tasarlanmış ve derinlere kök salmış olan yozlaşmış polis sistemine başkaldırdılar. En temel haklarını bile tanımayan otuz yıllık Olağanüstü Hal Yasası'na karşı çıktılar. Her tür muhalif hareketi ortadan kaldırmak için harıl harıl tertipler düzenlemekte birbiriyle yarışan istihbarat servislerinin karşısına dikildiler. Sistematik işkenceye ve copla, biber gazıyla, plastik mermiyle, gerçek mermiyle kırbaçlı deve sürücüleriyle uygulanan vahşete meydan okudular.

Mısır devrimi, İsrail'in baskısı ve Suudilerin Nuh deyip peygamber demeyişinden, ABD yönetiminin kaçamaklı açıklamalarına kadar bölgesel siyasi çıkarların matrisine meydan okudu. Göstericilerin kararlı gücü, ABD yönetimini diplomatik ifadeyle son yılların en şaşırtıcı U dönüşlerinden birini yapmak zorunda bıraktı. Dışişleri Bakanı Hillary Clinton önce Mısır hükümetinin "istikrarlı" olduğunu bildirdi, Başkan Yardımcısı Joe Biden da Mübarek'in "diktatör" olmadığını öne sürdü. Mısır halkı milyonlar halinde caddeleri doldurup Tahrir Meydanı'nı kurtararak alanda yeni bir gerçeklik yaratınca, ABD açıklamalarının tonunda büyük bir değişiklik olacaktı. Genellikle ya gülme ya da ağlama konusu olan Mısır sokağı, bu sefer ülkenin tarihinde benzerine rastlanmamış bir güç gösterisiyle patladı.

Devrim her şeyden önce tanımlanmaya meydan okudu. Harekete, özgürlük ve toplumsal adaleti desteklemekten başka belirgin bir tekil ideolojik dürtü atfetmek fiilen mümkün değildi. Devrim ne komünizmi savunuyordu ne de daha fazla neoliberalleşme için mücadele ediyordu. Ne İslami ne de laik bir devrimdi. Adı çıkmış Müslüman Kardeşler devrimin gelişmesinin ne belirleyicisiydi ne de dışındaydı. Mısır devriminin Amerikan işbirlikçiliği eleştirisinden yararlanmak isteyen İran Cumhuriyeti bile ne devrimcileri ne de başkalarını bunun İslami bir hareket olduğuna inandırabildi. Devrim sürüyordu, bütün dünya devrime karşı komplo kurduğu halde. Yalnızca Danimarka Başbakanı, henüz resmi açıklama gelmemişken Mübarek'i çekilmeye davet etti.

Mısır devrimi, sosyal medyanın değişim yaratma gücü konusunda gazeteci ve yazar Malcolm Gladwell'in gönülsüz ve moral bozucu gerçekçiliğini de, yazar Clay Shirky'nin hiperaktif coşkusunu ve teknolojik determinizmini de aşmış olabilir. Devrim belki Facebook ve Twitter üzerinden harekete geçirilmiştir ama hayatında bilgisayara elini sürmemiş milyonlar tarafından sürdürülmüştür. Dünyayla iletişim köprüsünü kuranlar internet ey-

lemcileri olmuşsa da gösterilerin büyüklüğü, hükümetin koyduğu beş günlük internet yasağı sırasında anlamlı ölçüde artmıştır.

Bu, geleneğe boyun eğmeyi ya da uymayı reddeden, sistem içine çekilmenin ya da rengini kaybetmenin her türüne direnen bir devrimdir. Göstericilerin yabancı ülkelerde eğitilmiş radikal ajanlar olmakla suçlanması inandırıcı olmazdı. Şiddet eğilimli haydutlardan oluşan başıbozuk güruhlar olmakla suçlanamazlardı. Beyni yıkanmış bir grubun mensupları olmakla da suçlanamazlardı. Rejimin devrimi güçten düşürmek için harcadığı inatçı çabalara rağmen, hareket belirli bir kimliğin ön plana çıkmadığı, herkesi kapsayıcı niteliğini korudu.

Muhammed el-Baradey, muhalif politikacı Eymen Nur, Facebook'un süper kahramanı Vail Ğuneym ve diğer ünlülerin sürdürülen gösterilere desteği körüklemelerine rağmen, devrim bağımsızlığını, demokratik değerlerini ve megalomani tapıncından uzak durduğunu ortaya koydu. Bu devrimin kendisine el koyabilecek her siyasi güçten bağımsız olmak istediği, kahramanların ve liderlerin romantik bir şekilde yüceltilmesine imkân vermediği baştan beri belliydi ve hep öyle kaldı. Bu, ordunun desteğini elde etmeye çalışan ama askeri yönetime karşı olan bir devrim.

Bu devrim, esas olarak daha birkaç hafta önce dayanışmalarını sadece bir Facebook sayfasının "beğen" tuşuyla gösteren bir nüfus tarafından başlatıldı. Bugün bu insanlar, Mısır halkının önündeki tüm engelleri parçalamış olan ve en güçlü kurumları bile Halid Said gibi bir adın önünde eğilmeye zorlayan güçlü bir hareketin çekirdeğine dönüşmüştür. Yalnızca on yedi gün içinde Mısır devrimi tiranlık ve emperyalizmden patriarka, aşiretçilik, cinsiyetçilik ve yaş ayrımcılığına kadar her şeye meydan okudu.

Devrim, devrimlerin doğal düzenine bile meydan okudu. Zirve noktasına ulaştığında başlıca hükümet kurumlarını ele geçirip devlete karşı zaferini ilan etmeye kalkmadı. Tersine, sadece dayanılmaz acı ve ıstırap karşısında insan iradesi ve öz-

gürlüğün direngenliğini ileri sürdü. Anayasal düzen yerine düzensizliği getirmeye çalışmadı, değişimi talep etme ihtiyacına saygı duydu ve bu taleplerin meşruluğunu garanti altına almak için gücünü göstermesinin yeterli olacağını umdu. Gençlerden gelen her eylem çağrısıyla, Mübarek ve diğer hükümet yetkililerinin yaptığı her küçümseyici açıklamayla tepelerden çukurlara bir yükselip bir düştü. Öfke, Kurtuluş, İstifa ve Milyonların Yürüyüşü günlerinin her birinden önce soluğunu tutarak bütün dünya göstericilerle birlikte bir ileri bir geri salındı.

İster anlatılanlardan ve tanıklıklardan ister havsalaya sığmayacak gösterici sayılarından bakın, Mısır devriminin öyküsü bir istisnadır. Sadece Kahire'deki gösterici sayısı en az üç gösteride bir milyonu aşıyordu, bütün ülkede gösterilere katılanların toplam sayısıysa bir keresinde belki sekiz milyona, yani nüfusun yüzde 10'una ulaştı. Bunlar Fransız ve Rus devrimlerini gölgede bırakan sayılardır. Devrimin öyküsü muazzam bir medya öyküsüdür. İnsanlığın zaferini kanıtlayan inanılmaz bir olay örgüsünde Katrina Kasırgası, Şilili madenciler olayı ve Berlin Duvarı'nın yıkılışının bir araya gelişidir.

İki hafta boyunca gönülsüz kuşkucuların böyle bir günün gelmeyeceği yönündeki yorumlarını dinledik fakat heyhat, o gün geldi çattı işte. Tarihin en geniş katılımlı halk ayaklanmalarından birini düpedüz öngöremediklerini kabul etmeliler. Yaşam dilimimizde uzun zaman ağza sakız olmuş "halkın gücü" düşüncesinin en canlı dışavurumunu küçümsemiş olduklarını kabul etmeliler. Mısır devrimi birçok araştırmacının yüzünü kara çıkarttığı gibi birçok gözlemciye de esin kaynağı oldu. Birikimli akademisyenlerden küresel süper güçlerin liderlerine kadar herkes kehanetlerinin gerçekleşmeyeceği endişesiyle sözünü dirhemle tartmak zorundaydı. Mısır sivil itaatsizliğin yararlılığını geri getirdi ve devrim öncesinde yorgun düşmüş olan eski "Yaşasın Devrim" mantrasına canlılık kazandırdı.

II

DEVRİM KESİNTİYE Mİ UĞRADI?

Ve sözünü tutmayan bir prens, hiçbir zaman haklı gerekçe bulmak sıkıntısı çekmez.

– Niccolo Machiavelli, *Prens*

"Bir devrimi yenmek için devrim olmak gerekir."

– Corey Robin, *The Reactionary Mind*

Anayasa Reformu Üzerine

12 Mart 2011

Devrim dönemleri çalkantılıdır. Devrimin hedeflerinin eksiksiz olarak gerçekleştirildiği ana ulaştıracak yolun üzerindeki engelleri tartışarak bu çalkantılı dönemi ele aldığım bir dizi makalenin birincisi bu. Dizinin başlığı, devrimin devasa başarılarının göz ardı edilmesi değil, bunların yeni Mısır cumhuriyetinde korunup kalıcılaştıklarını görme arzusu olarak anlaşılmalı.

25 Ocak'ta başlayan on sekiz günlük gösteriler boyunca, Mısırlıların talebi "rejimin yıkılması" oldu. Ve 11 Şubat diğer önemli başarılar gibi kutlandıysa da, çoğu kişi bir rejimin sonunun onun yalnızca şefinin düşmesi değil, onu ayakta tutan yapının parçalanması olduğunun farkına varıyor. Bundan dolayı devrimcilerin ilk taleplerinden biri, Mısırlılara eşit siyasi katılım fırsatları sağlanması için anayasanın değiştirilmesiydi. Devrimden aylarca önce, Ulusal Değişim Birliği demokrasiyi imkânsız kılan ve iktidardaki Ulusal Demokrat Parti'nin bütün gücü elinde toplamasına imkân veren birçok yasaklayıcı maddeyi ortadan kaldıracak anayasa değişikleri yapılması talebiyle bir milyon imza toplamak üzere kampanya başlatmıştı.

Başkan Hüsnü Mübarek'in istifasından kısa süre sonra, Silahlı Kuvvetler Yüksek Konseyi devrimin taleplerine karşılık verme yönünde bir adım olarak yargıç Tarık el-Bişri başkanlı-

ğında anayasayı gözden geçirip parlamento ve başkanlık seçimleri sürecini başlatacak değişiklik taslakları hazırlamakla görevli bir komite kurdu. Komite kurulduğu günden itibaren Mısır toplumunun çoğunluğunu temsil etmediği yönünde eleştirildi. Örneğin Neval Saadavi, kadınlara yer verilmediği için komiteye ağır bir eleştiri yöneltti, birçok Kıpti de Kıpti parlamenterlere danışılmadığından yakındı. Bununla birlikte çoğunluk komitenin ne önereceğini görmek için beklemeyi tercih etti.

Komitenin bazı önerilerinin halkın talepleriyle uyum halinde olduğundan kuşku yoktur. Örneğin: 77. madde başkanlık dönemini her biri dört yıl olmak üzere iki dönemle sınırlıyor; 88. madde seçim sürecinin tamamen yargı organı tarafından denetlenmesi ilkesini yeniden getiriyor; 139. madde bir başkan yardımcısının atanmasını zorunlu kılıyor; 148. madde olağanüstü hal süresinin ancak bir referandum aracılığıyla altı aydan fazla uzatılmasına izin veriyor; 93. madde Anayasa Mahkemesi'ne Halk Meclisi üyeliğinin geçerliliği konusunda karar verme yetkisi tanıyor. *The Struggle for Constitutional Power: Law, Politics, and Economic Development In Egypt* (2007, Anayasal İktidar İçin Mücadele: Mısır'da Hukuk, Siyaset ve Ekonomik Kalkınma) adlı kitabın yazarı, Simon Fraser Üniversitesi profesörlerinden Tamir Mustafa, bu değişiklikler konusunda "Geçmişten kesin bir kopuş oluşturmasalar da daha ileri düzeyde bir siyasi reform için sonuç alınabilecek bir yolu gerçekten açıyorlar" diyerek bir ölçüde iyimser olduğunu dile getiriyor.

Oysa çoğu araştırmacı ve anayasa uzmanı bu değişikliklerin yeterli olmadığını, çünkü kapsamlı olarak gözden geçirilmesi gereken, laçka olmuş ve yozlaşmış bir anayasaya yamandıklarını ileri sürdü. Arap-Amerikan Ayrımcılık Karşıtı Komitesi'nin Washington'da kısa süre önce düzenlemiş olduğu bir bilgilendirme toplantısında konuşan Georgetown Üniversitesi yardım-

cı hukuk profesörü Sahar Aziz, anayasadaki hukuki boşluklar üzerinde durdu. Aziz, "etkili ve sürdürülebilir bir demokrasiye geçişin zorunlu kıldığı kapsamlı hukuk reformlarının yerini" sınırlı anayasa reformlarının tutamayacağını ileri sürdü. Ayrıca "özellikle gençleri ve azınlık gruplarını temsil edecek yeni partilerin gelişip, parlamento sıraları için rekabete girmelerine olanak tanımak için, reform hızının düşürülmesi" gerektiğini savundu.

Çoğu yorumcu -başkan adaylığına uygunluk koşullarıyla ilgili- 76. maddenin değişiklerden sonra da hâlâ fazla kısıtlayıcı olduğu kanaatindedir. Bu maddeye göre başkan adayının Halk Meclisi'nin ya da Şura Konseyi'nin otuz üyesi tarafından desteklenmesi, on beş ilden otuz bin Mısırlıdan imza toplaması ya da parlamentoda en az bir sandalyesi olan bir partinin üyesi olması gerekiyor. Günümüzde Mısır'daki siyasi partilerin son parlamentoda yeterince temsil edilememeleri, on yıllardır kenara itilmelerinden dolayı da halka ulaşmaktaki yetersizlikleri dikkate alınırsa, aranan koşullar yasaklayıcı niteliktedir. 76. madde gelecek seçimler için daha da sorunludur, çünkü aday olabilmek için Halk Meclisi'nin altmış beş, Şura Konseyi'nin yirmi beş üyesinin ve en az on dört ilde yerel konseylerin onar üyesinin desteği gerekecektir. Dişe dokunur maddi kaynakları ve güçlü bir kurumsal desteği olmayan bir aday için bunlar imkânsıza yakın koşullardır ve bundan dolayı eski rejimin üyelerine ayrıcalık kazandırabilirler. Daha çok sayıda Mısırlının başkan adayı olabilmesi için 76. maddenin tamamen yeniden kaleme alınması gerekiyor.

Aziz ayrıca Olağanüstü Hal Yasası'nda yapılacak değişiklikle ceza davalarının görülmesinde askeri mahkemelerin kullanımının sınırlanması gerektiğini belirtiyor. İşlevsel ve sürekliliği olan bir siyasi katılımın sağlanabilmesi için siyasi partilerle ilgili yasaların acilen gözden geçirilmesi gerekiyor. Devletle

bağlantısı olmayan kuruluşların (NGO) ve sivil toplum örgütlerinin tescili ve yasal koşullarını belirleyen yasalarda da böyle bir gözden geçirme gerekiyor. Bu ve daha birçok nedenle, önerilen değişiklikler konusunda pek az devrimci grup gerçek bir iyimserlik ifade ediyor.

Muhammed el-Baradey bu değişiklikleri toptan reddederek belgenin baştan aşağı gözden geçirilmesi çağrısında bulundu. Bu daha çok zaman isteyecek ve Silahlı Kuvvetler Yüksek Konseyi'nin çizdiği seçim takviminin -anayasa referandumu, parlamento seçimleri ve son olarak başkanlık seçimleri- alt üst edilmesini getirecekti. El-Baradey, değişiklikler için uygun bir takvim işlemeye başlatılıncaya kadar görev yapmak üzere hükümetin yaptığı işleri denetleyecek ve seçim sürecini gözleyecek bir "başkanlık konseyi" kurulması için ısrar etti. 7 Mart'ta "Dustur Beledne" (Ülkemizin Anayasası) adıyla değişiklik önerilerinin tartışıldığı bir konferans düzenlendi. Konferansa katılanların açıkladığı kararlarda, el-Baradey'in 1971 anayasasını tamamen yürürlükten kaldırma çağrısı tekrarlandı.

Ola ki unutanlar vardır, 2007'deki son anayasa değişikliğinde, otuz dört maddede yapılan değişiklikler çok düşük bir seçmen katılımı ve kuralsızlıklar gölgesinde kalan utanç verici bir referandumla kabul edilmişti. UDP'nin süreç üzerindeki demir pençesine ve sonucun önceden belirlenmiş olmasına rağmen, değişikliklere muhalefet edenlerin en önemli sorunu günümüzde de sürmektedir: Mısırlıların çoğunluğu anayasa hakkında hiçbir şey bilmemektedir. Bu konuda bir ölçüde bilgisi olanların bile birçoğu ya değişikliklerin umut verici dilinden etkilenerek ya da yapılanlar zaten yeterli gibi geldiği için taslağı kabule meyledebilir.

Her ne kadar devrimciler hızlı hareket edilmesi çağrısı yapmış olsa da, halkın anayasa değişikliklerini tartışma hakkından

ya da önerilen değişiklikler yürürlüğe girecek olursa yol açacakları sonuçlar hakkında halkı bilgilendirmeye yetecek zamandan vazgeçilmesini istemiş değillerdi. Öyle anlaşılıyor ki referandum tarihinin 19 Mart olarak belirlenmesiyle ordunun değişiklikleri onaylatmaktaki acelesi halkın aydınlanmış katılımına mal olacak. Ve eğer devrimci gruplar değişikliklere karşı süratle ve etkili bir şekilde bir araya gelmezlerse, değişikliklerin kabul edilmesine seyirci kalarak gerçek bir değişim fırsatını kaçırma tehlikesiyle karşılaşacaklardır.

Devrimcilerin istediklerini yapabilmeleri için, Silahlı Kuvvetler Yüksek Konseyi'ni ve Başbakan İsam Şeref'in hükümetini referandumu bütünüyle bir kenara bırakıp başka bir yaklaşıma başvurmaya ikna etmeleri gerekiyor. Yazılı medya, televizyon ve internetteki dört başı mamur kampanyalarla böyle bir yola girilmiş bulunuyor. Planlanan oylama gününe yalnızca bir hafta kala silahlı kuvvetler değişiklik önerilerine yönelik tepkileri izleyecek bir komite kurdu. Bir bakanlık da kamuoyu yoklaması için bir anket sayfası oluşturdu. Bugüne kadarki yoklamalara göre oyların çoğunluğu karşı yönde. Bununla birlikte ordunun buna göre davranacağının hiçbir garantisi yok. Halen görünen o ki ordu 19 Mart oylamasıyla yola devam etmek niyetinde.

Eğer referandum gerçekleşirse, iktidardakiler muhtemelen Mısırlıların sandık başında karşı karşıya kalacağı ikilemden yararlanacak, yani Mısırlı seçmen ya kendisine sunulanı kabul edip köklü değişikliği erteleyecek ya da çok iddialı fakat belirsiz bir sonucu seçecek. Ve her ne kadar devrim tanım gereği eski düzenle bir uzlaşma değil bütünsel bir yenilenme demek olsa da, pek çok Mısırlı daha fazla anlaşmazlık çıkmasından gitgide daha çok çekiniyor. Devrimin tam olarak gerçekleştiğini görmek isteyenler imkânsızı başarmak, rekor sayılacak bir süre içinde Mısırlıların çoğunluğunu sezgilere

aykırı gelene, yani gerçek reforma giden tek yolun gerçek reform gibi görünene "hayır" demekten geçtiğine ikna etmek zorunda. Ancak bu devrim imkânsızı gerçekleştirebileceğini birçok kez göstermiştir.

Medyanın Kurtarılması

1 Nisan 2011

7 Haziran 1967 günü Mısırlılar milletçe radyolarının başına oturmuş, sevgili oğullarından birçoğunu ilgilendiren bir savaş hakkındaki haber bültenini pür dikkat dinliyordu. Çoğu endişeli ve merakta olsa da bir iyimserlik havası esiyordu. Bir yurtseverlik şarkısı sona ererken spiker Ahmed Said'in tanıdık ve güvenilir sesi araya girdi. Said güven duygusu uyandıran kendine özgü ses tonuyla bildirdi: "Muzaffer ve kutsal Mısır Hava Kuvvetleri düşmanını yenilgiye uğratmıştır. Sabah erken saatlerde dört düşman avcı uçağı düşürülmüş, sekiz tank da imha edilmiştir. Ulusumuzun ordusu önemli mevziler de kazanarak yüzlerce düşman askerini esir almıştır." Radyonun etrafında toplanmış olanların asık yüzleri bu haberi dinledikten sonra gülümsedi. Alkışladılar, sevindiler, el ele tutuştular ve defalarca kucaklaştılar.

Ahmed Said'in verdiği haberin baştan sona gerçek dışı olduğunu öğrenmelerine sadece birkaç gün vardı. Haberler dikkatleri Mısır'ın ve Arap müttefiklerinin İsrail ordusu karşısında verdiği büyük kayıplardan başka yöne çekmek için özellikle uydurulmuştu. Altı Gün Savaşı, Mısır'ın Sina Yarımadası'nı, yani ülke topraklarının yüzde 6'sını kaybetmesine, on bin ile on beş bin askerinin ölmesine ve hava kuvvetlerinin yok

edilmesine yol açmakla kalmadı, Arap dünyasının o sırada en güçlü devrimci yayıncısı olan Arapların Sesi radyosunun da cenazesini kaldırdı. Radyonun efsanevi ve sevilen demagogu Ahmed Said, altı gün boyunca seslendirdiği uydurma haberler yağmurundan sonra bütün meşruiyetini ve saygınlığını yitirdi. Aslında Said o kadar inandırıcıydı ki Mısır'ın ağır bir yenilgiye uğramış olduğu haberi duyulduğunda, çoğu Mısırlı şaşakaldı, inanamadı, kabullenemedi.

O tarihten itibaren, yani son kırk beş yıldır Mısır televizyonunun gelişmesi durdu. Yavan, sıkıcı, hayal gücünden yoksun, cazip bir tarzda doğru ve güncel haber verme konusunda müzmin bir beceriksizlik gösteren devlet televizyonu, uzaktan kumandayla yönetilmekte ve var olduğuna şükretmekle yetinmektedir. Öte yandan Mısır, yapımlarını uydu aracılığıyla bölgeye ihraç edebilen ilk Arap ülkesiyken, Mısır Uydu Kanalı uydu istasyonları arasında ikinci sıradakiler kümesine çekilmiştir. Yalnız, 2000'lerin ortalarında el-Cezire gibi Körfez merkezli yüksek bütçeli televizyon kanallarının ve Dream TV, el-Mihver (Mehwar TV), ONTV ve diğerleri gibi özel Mısır kanallarının devreye girmesiyle, yalnızca üslup bakımından görüntüyü kurtarmaya yöneldi. Bununla birlikte ülkenin kötüye giden ekonomik ve siyasi durumunu bol bol rötuşlayarak sunmaya kesintisiz devam etti.

Gelgelelim, devrim bütün gücüyle ortaya çıktığında, devletin etkisiz ve ehliyetsiz televizyonunun Arapların Sesi stratejilerine dönerek protestolar hakkında tepeden tırnağa düzmece haberler vereceğini düşünenler pek azdı. Geriye bakılacak olursa, yabancı ülkelerde eğitilmiş göstericiler düzmecesinden ve KFC'ye atfedilen komplolardan boş bir Tahrir Meydanı ve kalabalık Mübarek yanlısı miting görüntülerine varıncaya dek, o on sekiz günün yayın içeriği aradan geçen zamanda birer simgeye dönüştü. Devlet televizyonunun feci biçimde gözden

düşmesi, göstericilerin habercilik tarzına itiraz etmek için toplandığı Maspero'yu bir başka Tahrir Meydanı haline getirdi. Bu gaflar Mısır'daki bazı özel kanallara devrim günlerinde rüştünü ispat etme imkânı yarattı. Bunların çoğu, eğlence programları ve özel programlar yayınlama hakkına sahipti ve çoğunlukla televizyonların en çok seyredildiği gece geç vakitlerdeki söz programlarına özgü formatı benimsediler. Muna eş-Şazli, Yusri Fuda, Rim Macid, Vail el-İbraşi gibi televizyon sunucularının programlarında tanınmış şahsiyetler, devrimciler ve siyasetçilerle yapılan söyleşiler birbiriyle yarışarak seyircileri yerlerine yapıştırırken özel kanallar görülmemiş ölçüde rağbet kazandı. Bazıları, Vail Ğuneym'in hapishaneden çıktıktan sonra Muna eş-Şazli ile yaptığı ilginç söyleşi gibi, devrim günlerinde ve sonrasında halkın fikirlerinde önemli değişiklikler yaratan ve belleklerde iz bırakan söyleşiler yayınladı. Bu kanallar ONTV'de Başbakan Ahmed Şefik'le yazar Ala' el-Asvani'nin katıldığı, bazılarınca Şefik hükümetinin istifasının nedenlerinden sayılan ikili tartışma gibi programlarla dikkatleri üzerlerine çekerek televizyon tarihine geçecekti. Bugünlerde Amr Musa, Muhammed el-Baradey, Necib Saviris, Amr Hamzavi, Sedat suikastını tasarlayanlardan Abbud ez-Zumer, selefi din adamı Şeyh Muhammed Hasan ya da başka bir önemli şahsiyetle seyircinin esir alındığı programların önem kazandırmadığı gece neredeyse yok. Bütün bunlar, Mısır devlet televizyonu ya devrimi rayından çıkarma çabasıyla ya da kaçınılmaz olanı nasıl idare edeceğini bilememek yüzünden büyük oranda kös kös otururken oldu.

Mısır medyasının gelişmesinin yolu üzerinde duran tek engel, kurumsal reformun inatçı yavaşlığıdır. *El-Ahram*'ın editör yardımcısı Sabah Hamamu ve çalışma arkadaşları, bir ayı aşkın bir süredir Başbakan İsam Şeref'in geçiş hükümetini Mübarek taraftarı yayın yönetmeni Usame Saraya'nın görevine son vermeye ikna etmek için protestolar düzenliyordu. Sonunda

30 Mart'ta karar çıktı. Devletin sahibi olduğu tüm gazetelerin editörleri değiştirildi. Şeref aynı şeyin Maspero'da da olacağına söz veriyor.

Olumlu jestlere rağmen, Mısır medya sisteminin tepeden tırnağa elden geçirilmesinden başka hiçbir şeyin kalıcı sonuçlar vereceğine hâlâ inanmıyorum. Atılacak ilk adımın cesur ve kararlı olması gerekiyor: Enformasyon Bakanlığı dağıtılarak Mısır'ın otoriter tarihinin geçmişe ait sayfalarında bırakılmalı. Ondan geriye kalan, izin belgesi vermekten hükümetin ve büyük şirketlerin medya üzerindeki tekelini yasaklamaya kadar kesin ve iyi tanımlanmış yetkilerle ülkedeki medyayı ve iletişim araçlarını düzenlemekten sorumlu bir kurum olacaktır. Mısır Radyo ve Televizyon Birliği ya bu sorumlulukları üstlenmeli ya da taşıdığı ada göre davranıp bu iki sektörde çalışanların çıkarlarını temsil eden bir birlik haline gelmelidir. Kurum ayrıca Mübarek döneminde âdet olduğu üzere Nilesat uydusu üzerinden yapılan yayınları engellemekten vazgeçip bölgesel ve uluslararası yayıncılığa müdahalelerini sınırlamalıdır.

Dahası, ülkenin dışa dönük çirkin yüzü olan kötü ünlü Devlet Enformasyon Servisi de çalışmaktan bütünüyle men edilmelidir. Bu kurumda Enformasyon ve Dışişleri bakanlıklarının ve istihbarat servislerinin en propagandacı unsurları bir araya gelmiştir. Devlet Enformasyon Servisi onlarca yıl boyunca dünyanın gözünde Mısır devletinin şeffaf ya da eleştirel bir görünüm kazanmasını engellemiştir. Kurumun web sayfası, Ulusal Demokrat Parti'nin Mısır'ın ilk partisi olduğunu ve 1907 yılında Mustafa Kâmil tarafından kurulduğunu bildiriyor! Ayrıca bu site Mübarek'i eski başkan olarak tanımlamakla birlikte, bugünden bahsederken "Mübarek dönemi (1981 -)" ibaresini kullanmaya devam ediyor. Ancak bu ne bir hata ne de ince alay. Gerçekten hâlâ Mübarek dönemi içindeyiz. Eski rejim Mısır sokağında ya da hükümet dairelerinde mevcut olmayabilir,

ama varoluşlarını Mübarek'e borçlu olan bürokratların midelerinde varlığını sürdürüyor.

İktidara hizmet etmek için yetiştirilmiş niteliksiz gazeteciler üreten bu kurum, ataerkil alışkanlıklarını koruyor. Kahire Üniversitesi'ne bağlı Kitle İletişim Fakültesi'nin dekanı, UDP'nin üst düzey görevlilerinden ve Mübarek ailesinin kişisel dostu Sami Abdulaziz, çığ gibi büyüyen bir öğrenci protestosunun hedefinde yer aldı. Öğrenciler Abdülaziz'i görevinden ayrılmaya zorlamak için boykot ve açlık grevi yaptı. Abdulaziz bu enerjik protestoya öğrencileri döverek ve şok tabancası kullanarak müdahale eden ordunun yardımıyla karşı koydu. Mübarekgillerin inatçılığı böyledir.

Kahire Üniversitesi'nin içinde de dışında da yeni yürütme organı Silahlı Kuvvetler Yüksek Konseyi'dir. Yaptığı ihlaller görmezden gelinen, söz konusu edilmeyen, örtbas edilen ya da yaptıklarına göz yumulan bu kurum, Mısır'ın yeni kazanılmış medya özgürlüğünün önündeki en büyük engeldir. Rahatsız edici örneklerden biri, kısa süre önce ONTV'deki bir Yusri Fuda programında adı bilinmeyen bir yüksek rütbeli subaydan telefon gelmesi olayıdır. Subayın insanı ürküten ses tonunun yanı sıra kimliğinin de bilinmemesi, Mısır medyasını kara bir geleceğin bekliyor olması ihtimali hakkında çok şey düşündürüyor. Silahlı kuvvetlerin görünmezliği özgür medyaya meydan okuyor. *Talk show* programcıları subaylar karşısında el pençe divan duruyor. Eylemlerini eleştirmenin yeri geldiğinde bile sorular sanki suçlamalar temelsiz kuşkularmış gibi soruluyor. Komutanlar bu kuşkuları gidersinler diye davet ediliyor, programcılar da yanıtları yeterli bulup onaylayarak karşılık veriyor.

Devlet radyo ve televizyonu Mübarek sonrası dönemde halka karşı sorumlu olmalıdır. Devlet bürokratlarının ya da askeri kurumların ataerkil rehberliği altında değil yurttaşların dene-

timi ve gözetimi altında bulunmaları gerekir. Artık medyanın ulusal güvenliği ve istikrarı korumak gibi gülünç bir bahaneyle körü körüne popüler uzlaşma peşinde koşmasına son vermenin zamanı gelmiştir.

Baltacılar

16 Mayıs 2011

İmbaba Mahallesi'nde gecenin olayları, Mar Mina Kilisesi'nin önünde birden toplanan bir selefi topluluğunun Müslümanlığı kabul etmiş bir Kıpti kadının serbest bırakılmasını talep eden gösterisiyle başladı. Hıristiyan ve Müslüman gençler, burayı muhtemel bir saldırıya karşı korumak için kilisenin önünde bir araya geldi. Kilise avlusunda yakılan ateşler büyürken kalabalıktan yükselen "Müslüman, Hıristiyan el ele" haykırışları karanlık gökyüzünde yankılanıyordu. Gecenin sonunda kilisenin yakınındaki sokaklar savaş alanına dönmüş, kan dökülmüştü ve için için yanan ateşin kokusu havayı dolduruyordu. Suçlayıcı parmaklar her yöne işaret ediyordu.

Hıristiyanlar, selefileri ve baltacıları (çeteleri) suçladı. Silahlı Kuvvetler Yüksek Konseyi baltacıları suçladı. Hükümet, Müslüman ve Hıristiyan baltacılara karşı kararlı bir tutum takınacağını açıkladı. Artık yirmi dört saat gibi kısa bir süre içinde, kır yoksullarından Kıpti Papa Şenuda'ya kadar Mısır'daki herkes muhtemel baltacı olmuştu. Ancak asıl sorun, baltacıların kimi suçladığı. Velhasıl ben de fikrini almak için bir baltacı bulmak amacıyla dolaşmaya başladım. Üzüntüyle öğrendim ki ne büroları, ne telefon numaraları, ne temsilcileri, ne web siteleri, ne e-posta adresleri, ne Facebook sayfaları ne de Twitter hesapları

(parodi hesaplar hariç) var. Hiç kimse öne çıkıp bu elit bölücü kuvvetin mensubu olduğunu açık açık kabul etmiş değil. Dolayısıyla baltacılar adına konuşacak kimse de yok. Bunun nedeni isimleri, yüzleri ya da önderlerinin olmaması. O halde Mısır devriminin devamının önünde böyle büyük bir engel teşkil eden bu görünmez baltacılar kimlerdir? Mübarek sonrası dönemde Mısır'daki en etkili grup oldukları ileri sürülebilir.

Baltacılar devrimin başladığı günden bu yana Mısır'daki her şiddet eyleminde olay akışının parçasıdır. Atfih ve İmbaba kiliselerinin uğradığı saldırılardan ve ez-Zebbalin çatışmalarından ötürü suçlandılar. Reform savunucusu Muhammed el-Baradey'in anayasa değişlikleri sırasında oy kullanmasının engellenmesi gibi tanınmış şahsiyetlere karşı düzenlenen saldırıların failleri olarak açıkça kınandılar. Baltacılar sık sık şiddet kullanan bir profesyonel çeteciler zümresi olarak tanımlanmakla birlikte, aslında iki ya da daha çok sayıda farklı biçimde ortaya çıkıyorlar. Bazıları devletin güvenlik aygıtı içinde kurumlaşmıştır, bu da sivil polislerden ayırılmalarını olanaksızlaştırır. Diğerleriyse korku nedir bilmeyen, zamanla ve çarpışmalarla sınanmış, kentlerde resmi olmayan paralı asker işlevi görebilen, serbest çalışan harekât elemanlarıdır. Birinciler, geleneksel olmayan ve denetimden muaf bir kolluk aracıdır, ikinciler ise en yüksek ücreti verenin hizmetine girerek halkın bütün nefretini sırtlarına alabilirler.

Baltacılar devrimden önce bile, hukukun uzanmadığı yerlerde hazır ve nazır oldukları Mısır sineması ve televizyonunun temel direklerindendi. Genellikle bir paralel hukuk sisteminin parçası olarak, seçkin egemenlerle itaatsiz kitleler arasındaki kayıp halka olarak gösterilirlerdi. Gerçek hayatta olduğu gibi polisin ve güç sahiplerinin kirli işlerini yapıyorlardı. İstikrarlı bir polis devletinde, baltacılar bildik varlıklar, korkulacak ve saygı gösterilecek bireylerdir. 11 Şubat sonrası Mısır'ındaysa

anonimleştiler; hükümetin, ordunun, medyanın ve halkın bugün genel olarak "gizli eller" dediği güçler yararına hareket eden maskeli failler haline geldiler. İşledikleri suçlardan dolayı sonunda tutuklanıp yargılanarak cezalandırılabilirler ama destekleyicilerinin izine ulaşılmasını fiilen olanaksızlaştıracak şekilde katman katman yanlış yönlendirmeyle korunurlar.

Baltacılar denen grubun yaptıklarından daha önemli olan bir şey varsa, neyi temsil ettiğidir. Bu grubun etkisi, temsilinin arkasındaki söylemi anlamaksızın kavranamaz. Arap dünyasının birçok bölgesinde hâlâ yaygın olarak kullanılan Türkçe kökenli eski bir sonek almış olan baltacı kelimesi, "balta taşıyan kişi" anlamına geliyor. Mısır halk dilinde onlarca yıldır kiralık haydut ve şiddete başvuran kent çetelerinin üyesi gibi olumsuz çağrışımlarla kullanılmaktadır. Bu kelime günümüzde dilbilimcilerin "boş gösteren" dedikleri, herhangi bir gerçek ya da üzerinde mutabakata varılmış anlama atıfta bulunmayan bir kelime haline gelmiştir. Terimin kendisi başka hiçbir kimlik taşımaz, çünkü herhangi bir sosyolojik, politik, kültürel, ekonomik, ideolojik ya da dinsel anlam iletmez. Yaygın olan tek kullanımı herhangi bir temel insancıl ilke, değer ya da ahlak kuralının dışında kalan mutlak fırsatçılığı akla getirir. Ancak terimi en tehlikeli kılan da işte bu düzanlamdan yoksun olmasıdır.

Ayrıca kelimenin anlamının bulanık olması kullanımındaki artışla örtüşüyor. Merak edip baltacı kelimesini son yılların Arap basınında süratli bir şekilde aradım. Yaptığım, gerçek anlamıyla bir içerik çözümlemesi ya da söylem çözümlemesi olmamakla birlikte terimin kullanılışı hakkında bir fikir verebilir. 2008 yılında baltacı kelimesi toplam 105 makalede kullanılmış. Ertesi yıl bu rakam 196'ya çıkıyor. Baltacı, 2010 yılına kadar düzenli kullanılan bir kelime olmamış. Bu yıl içinde 896 makalede kullanılmış, bunların da çoğu Kasım ve Aralık aylarında, parlamento seçimleri sırasında ve sonrasında yayımlanmış. Terim

bu dönemde rejimin halkı ve muhalif adayları sindirme çabalarından bahsedilirken kullanılmış. 2011 ise baltacı yılı olduğunu gösteriyor. 2011'in Ocak ve Mayıs ayları arasında baltacı terimi birkaç ay içinde dört kat artış göstererek 3.809 kez kullanılmış. 11 Eylül'ün "terörist" kelimesi için yaptığını Mısır devrimi de baltacı kelimesi için yapmış.

Mübarek'i iktidardan alaşağı eden on sekiz günlük gösteriler sırasında rejim muhaliflerinin elinde bir silah olan bu kelime, yönetim tarafından çalınarak göstericileri tanımlamak için kullanıldı. Mısırlıların günlük dilinde tamamen olumsuz anlamda kullanılıyor oluşu, kelimeyi "öteki"nin itibarsızlaştırılması için faydalı bir araç haline getirdi. Baltacı terimi hâlâ gerçek bir anlamdan yoksun olmakla birlikte 11 Şubat'tan beri hukukileşti. Mısır'daki yeni otorite ve hukukun üstündeki tek kurum olan Silahlı Kuvvetler Yüksek Konseyi, uygun bulduğu herkesi suçlayıp mahkûm etmek amacıyla bu kelimeye el koydu. Bloglardaki yazılar, yapılan açıklamalar, gösteri ve grev çağrıları hakkında hukuk dışı askeri mahkemelerde hükümler verildi. Bugün yürürlüğe yeni konmuş olan "Baltacılık Yasası", devletin güvenliği için tehdit oluşturduğundan kuşku duyulabilecek herkese, hatta "internet baltacılığı"(!) şeklinde tanımlanan vakalara kadar uzanarak, Olağanüstü Hal Yasası ve ceza yasasına benzer şekilde kullanılabiliyor.

Tanımlanmamış bir kategoriye ilişkin yasal koşul oluşturmak için hızlı hareket edildi fakat bu hareketi neyin hızlandırdığı unutuldu. Baltacılar aslında Mübarek sisteminin kurbanlarıdır. Bu insanlar, neoliberal ekonomi projesinin başarısızlığının ve zenginlerle yoksulları kutuplaştırmasının ürünüdür. Orta sınıfın ortadan kalkması ve devletin ağır eşitsizliklere rağmen var olan düzeni koruma gereksinmesi sebebiyle, bir taşeron suçlu hayatına zorlanmış olanlardır. Dahası, UDP seçimler için muhalif adayların sindirilmesinden tutun Kahire'nin patlamaya

hazır yoksul gecekondu semtlerinde sükûneti korumaya, güçlü ve zengin olanların maddi varlıklarını korumaktan genel bir korku ortamı yaratmaya kadar, iktidarını sağlamlaştırmak için gereken koşulların yaratılmasını kolaylaştırmak amacıyla baltacılar grubunu kurumsallaştırmıştı. Örneğin, 2-3 Şubat 2011'de yaşanan o iğrenç "Deve Savaşı"nda, yoksul, umutsuz ve yanlış bilgilendirilmiş deve ve at sürücüleri, yiyecek, para vasıtasıyla ve geçimlerine mal olan turizmin düşüşünün sorumlusu olduğu söylenen gösteriye saldırma talimatlarıyla baltacılara dönüştürüldü. Baltacılar olgusunun temelinde yatan unsur budur. Bu insanlar, niyeti ve inancı şiddet uygulamak olan doğuştan suçlular olarak düşünülmektense, failler değil de araçlar olarak, toplumsal ekonomik felaketin ürünleri olarak görülmelidir.

Gerçek baltacılar Baltacılık Yasası'nı kullanarak yargılanmayacak ve yargılanamayacak, tersine, kiraladıkları kemikleşmiş yoksul eyyamcılar suçu üstlenir, bedelini de memleket öderken bu yasayla korunacak olanlardır. Günümüzde Mısır'da, bir göstericiyi ya da küçük hırsızlıklar yapan bir kişiyi baltacı yapmak için kanıt gerekmiyor. Oysa yasadışı işlerden milyarlar kazananlar hakkında incelikli ve sonuç vermeyen soruşturmalar yapılıyor. Ne yazık ki Mısır'da yasalara uygun şekilde çalışamayacak kadar ümidini kaybetmişlerle çaresizlik içinde yasadışı işler çevirmek için yasaları kullananlar gizli bir anlaşmaya varmış gibi görünüyor. İkinci kesimin önü alınmayacak olursa, bu ittifakın kaybettireceği şey Mısır'ın geleceğidir.

Baltacıların sunduğu en büyük tehdit ülkede belirsizlik, korku ve paranoya ortamı ya da bir şiddet kültürü yaratmaları yahut devrimciler arasında son zamanların mezhepçiliği gibi bölünmeleri kışkırtmaları yahut dikkatleri devrimin önceliklerinden uzaklaştırmaları veyahut eylemleri aracılığıyla ülkeyi vahim bir askeri totaliterlik dönemine sokabilecek olmaları değil. Baltacılar en çok bu nedenlerle değil, bizzat varlıkları, en

azından retorik ve hukuksal bir yapı olarak, hukukun üstünde bir alan yarattığı için korkutucu. Kolaylıkla şeytanlaştırılıp, aşağılanıp sonunda cezalandırılabilecek sıradan bir günah keçisi işlevi görmenin ötesinde, baltacılar ülkede huzursuzluğu destekleyen gerçek aktörleri gizleyen bir örtüdür. Adına baltacı denen her bir kişinin cezalandırılmasıyla, Mısır'daki istikrarsızlığın bir mali ve fiili destekçisi yakasını adaletten kurtarıyor. Baltacılara karşı cadı avı ilerlerken, devrime suikast hazırlayanlar serbestçe dolaşıyor.

Devrim Yorgunluğu

10 Haziran 2011

Bir devrimin bir rejimle ya da karşı devrimci güçlerle karşı karşıya kalması başka, bir başka devrimle karşılaşmak zorunda kalması başkadır. 25 Ocak'ın Mısır tarihindeki devrimler arasında son ve en üstün devrim olduğu varsayılıyordu. Oysa iktidardaki askeri konseyin kafasında tasarladığı bu değildi. Ordu, gösterileri kutlayıp göstericileri koruyageldiğini ve onlardan yana olduğunu tekrar tekrar açıklarken, kendi biricik 23 Temmuz 1952 devriminin de unutulmamasını sağlamak zorundaydı. Silahlı kuvvetlerin başlatıcısı olduğunu bir ölçüde inandırıcı bir şekilde ifade edebileceği 1952'den farklı olarak, 2011 ordunun arkadan geldiği bir halk ayaklanmasıdır.

2011'de Silahlı Kuvvetler Yüksek Konseyi (SKYK) zamanının büyük bir kısmını tarihsel başarılarını sık sık tekrarlayarak, zaferlerini kutlayarak ve ülkeyi akıllıca idare etmiş olmasından dolayı kendini kutlayarak ama aynı zamanda devrimcileri karalayarak ve ölçüp biçip düzenlediği politik arenanın dışına iterek geçirdiyse işte bundandır. Mübarek'in devrilmesini izleyen ilk sekiz ayda itaatkâr kalansa, Silahlı Kuvvetler Yüksek Konseyi'nin "faydalı dostları" Müslüman Kardeşler olmuştur. SKYK bir partiyle ilişkisi olmayan bireyler ya da bağımsızlar karşısında kurulu partilere ayrıcalık sağlayan bir parlamento

seçimi süreci hazırlarken, Müslüman Kardeşler her şeye eyvallah diyerek yaklaşan seçimlerde bunun meyvelerini toplamaya hazırlanıyor. Bugünlerde Müslüman Kardeşler ve SKYK, devrim pahasına, bir merkezi sinir sistemini paylaşır gibi görünüyor. Yaptıkları en tehlikeli iş tamamen gerçekdışı bir akıl yürütmeyi tekrarlayıp durmalarıdır: "Ordu devrimi korudu." Tahrir Meydanı'na on sekiz gün boyunca molotoflar ve her türden bomba atılırken ordu tenis maçı seyreder gibi bakmakla kalmamış, 9 Mart'ta, Mübarek devrileli daha bir ay bile olmamışken, Tahrir'deki bir oturma eyleminin şiddet kullanılarak dağıtılışını da yönetmiştir. Bu sırada, gözaltına alınan göstericiler dayak ve işkenceden geçirilmiş, inandırıcı anlatımlara göre, genç kadınlara bekâret testi uygulanmıştır.

SKYK belki de 6 Nisan Gençlik Hareketi'ni ve çeşitli gençlik önderlerini, protestolarıyla yayından fırlamasına katıldıkları devrimi kendi de kutladıktan sonra, yabancılardan para alan hainler olmakla suçlayarak devrimi koruyordu. Ordu esas itibariyle diğer güvenlik aygıtlarının hatalarından ders çıkarmıştır. UDP, polis yetkilileri ve başka kurumlar her zaman mavi gözle (*el-ayn ez-zerka*) bakmışken (savunmaya çekilmeden, halka lütufta bulunuyormuşçasına yukarıdan bakarak sert cezalara başvurmak anlamında) SKYK tamamen başka bir yaklaşıma yöneldi. Sopa ile havuç arasında tercih yapmak yerine, dostluk telkin eden nazik ve iyilikçi kucaklamalarla her şeyi pembeye boyayarak havuçla sopayı aynı anda kullanıyor. SKYK, Mısır halkına sanki devrimi, devrimin değerlerini ve taleplerini samimiyetle destekliyormuş, hatta kimi kez de devrim şehitlerini anıtlaştırıyor, devletin gözünde kahramanlar haline getiriyormuş gibi hitap ediyor. Peki, ordu bu göstericilere nasıl davranmıştır?

Ordu, Vadi en-Natrun çölündeki Anba Bişui Manastırı'na, gerçek mermiler kullanarak, manastırın tabelasını ateşe tuta-

rak saldırdı, binanın çevresindeki çiti ve bir kapısını yüzü aşkın asker eşliğinde tanklarla yıktı. Bu, en hafifinden orantısızdı, daha ağırı söylenecekse yersiz, şiddet içeren ve saldırgan bir tutumdu. Başka yerlerde de yeni kolluk görevlileri, Mısırlı vatandaşlarını hayvanlar ya da daha aşağı türden insanlar olarak görecek şekilde eğitiliyor. Bahariye'deki yönetime bağlı güvenlik örgütünün başının kendisine bağlı kolluk ekibinin yüksek rütbeli mensuplarıyla yaptığı konuşma, sansürsüz ve açıkça anlaşılabilir bir şekilde kayıtlara geçmiş. Bu görevli, yasalara karşı gelen herkesin cezalandırılacağını söylüyor ve "Direniş gösterirlerse onları tekmeleyebilirsiniz, çünkü onların efendilerisiniz" diyerek görünüşe göre ekibini göstericilere acımasızca davranmaya kışkırtıyor. Ve son otuz yıl içinde ordu, hakkında soru sormaya pek az kişi cesaret edebilirken, denetlenmekten hep kurtulmuş olmakla beraber bugün merkezde ve ön saftadır. Bir halk devriminden sonra ışıkların üstlerine çevrilmiş olması, dikte etme güçlerini kesinlikle zorlayacaktır. Bununla birlikte, halkın orduyu denetlemesi için henüz çok erken. Ordunun Facebook sayfasının 500 bin beğeneni var ve bu sayfa ordunun ana iletişim kanallarından biri oldu. Bu, çıkış noktalarının çok uzağındaydı.

Birkaç yıl önce bazı bağımsız gazetelerin genel yayın yönetmenleriyle yaptığım görüşmelerde, haberciliklerinde otosansürden ve hükümetin her şeyi gören gözünün uyandırdığı korkudan başka, mutlak bir kırmızı çizgi olup olmadığını sordum. Konuştuğum kişilerin hepsi de kırmızı çizginin ordu olduğunu söyledi. Kamera karşısına çıkmaktan kaçınmasıyla ünlü olan ordu, bazı gazetecileri ülkenin korunmasındaki milliyetçi rolüne ısındırmak üzere devrimden hemen önce mülakatlar vermeye başladı. İnsan bunun gerisindeki nedeni merak ediyor. Mısırlıların kalbini ve aklını kazanmak için ordunun yararlandığı en güçlü silah (ultra-Amerikan reel politika klişesinin kusurlarına bakılmazsa) aslında Libya diktatörü Muammer Kaddafi'ydi.

SKYK, hele Kaddafi'nin ordusunun ve özel kuvvetlerinin göstericilere uyguladığı zalim saldırılarla karşılaştırıldığında denetimden ustaca kaçmıştı. Libya ordusunun zulmünü televizyon ekranlarında izleyen Mısırlılar, hiç olmazsa kendi ordularının şiddete başvurmamış olmasıyla rahatlatıldı.

Devrimi boşa çıkarma taktiklerinden diğeri böl ve yönet oldu. Göstericilerin bazıları başlangıçtan itibaren orduya sert eleştiriler yöneltmiştir ama çoğunluğu orduyla aralarını bozmaya gönüllü değildir. Orduyu kaybettikleri takdirde kendilerinden yana başka bir şey kalmayacağına ilişkin sürekli bir endişe var. Oysa aslında ordu halkı kaybetmemeye, tam bir halk isyanıyla karşılaşma tehlikesini göze almamaya çalışıyor. Gösterilere ilgisizliğin artmasına, devrimin yorulmasına bel bağlıyor. Devrimcilerin temel korkusuysa, devrimlerinin sert bir duvara çarpmış olması. Sanki tüm kanıtlar SKYK'nin gerçekten bu duvarı hem mecazi hem gerçek anlamda örmüş olduğunu gösteriyor.

Sonuçta SKYK'nin savı, devrimin başarıya ulaştığı ve 11 Şubat'ta sonuçlandığıdır. 25 Ocak Devrimi'ne askeri üniforma giydirdiler, direneni de cezalandırıyorlar. Anlamadıkları, devrimi yutmaya kalkarlarsa boğazlarında kalabileceğidir.

Baban Hangisi?

25 Temmuz 2011

"Ben iki baba arasında kaldım. İkisi de aynı kuşaktan, ikisinin de kökleri Yukarı Mısır'da ve ikisinde de babalık ete kemiğe bürünmüştür. Biri herkesin ortak kamusal babasıdır, diğeri ise kişisel bir baba. Kamusal babam evde, sokakta ve okulda sık sık konu edilen bir önderdir. Tabiat gibi her yerdedir. Su, hava, toprak ya da güneş ışınları gibi. Özel, kişisel babam ise farklıdır. Her an onun yatak odasına dalabilirim."

Dokuz yaşındaki Neda Abdulkadir Mısırlıların kuşaklar boyunca yaşadığı bir gerçeği dile getiriyor. Kendisi, Radva Aşur'un 2008'de yayımlanan *Ferec* adlı romanındaki, Sorbonne eğitimli babası, "kamusal baba"sı Cemal Abdül Nâsır tarafından 1959 yılında "kuşku uyandıracak" fikirlerinden dolayı hapse atılmış olan saldırı altındaki başkarakterdir. Biyolojik babasının yanında olmaması, ülkenin koruyup kollayanınınsa her yerde olması, Neda'nın kafasını karıştırmıştır. Babasıyla onur duyduğu halde, "Beni yetiştiren Nâsır'dır" der. Hayatının sonraki dönemlerinde, bizzat Neda da siyasi muhalefetinden dolayı Mısır'da birbirini izleyen totaliter "babalar" elinde hapse atılan aile üyelerine katılacaktır.

Mısır'ın "babaları" binyıllardan beri her yerde var olagelmiştir. Kendi çehrelerini taşıyan sfenkslerden, aşılmaz başarılarını

anlatan dikilitaşlardan, her devlet dairesini, her sokak köşesini süsleyen elden geçirilip parlatılmış gençlik fotoğraflarına kadar tüm kamusal alanları donatıyorlardı. Hüsnü Mübarek başkanlık koltuğuna oturduktan sonra kendisi için öncekilerden farklı bir görüntü yaratmaya çalıştı. Nâsır'ın mükemmel halkçı önder görüntüsüne, Sedat'ın kurnaz, çok akıllı ve hayalleri olan bir önder olarak betimlenmesine karşılık, Mübarek cömert, hoşgörülü ve şefkatli bir baba görüntüsünü benimsedi. Üçünün resmi siparişle çektirilmiş fotoğrafları arasında sadece Mübarek'inki gülümsüyor, sanki rahatı yerinde, "Benimle her şey yolunda gider" diyordu. Kendine özgü gülümsemesi, bazılarınca bir Fransız peynir markasından alınan *"la vache qui rit"* (gülen inek) adıyla anılmasına yol açarken, aldatıcı biçimde, Mısır'ın durumunun yavaş yavaş kötüleşerek felç olmaya doğru gidişini örtüyordu. Ülkesinin ne kadar hasta olduğunu değerlendirmekten acizliği, Albert Cossery'nin *La Violence et la Dérision* adlı romanındaki önderlik parodisinin de ötesine geçen bir babaydı Mübarek.

Mısırlı babaların gereksinimleri karşılaması beklenir. Mübarek ise otuz yıl süren babalık görevi süresi içinde, bakıp gözeten devleti, halkını cezalandıran devlet haline getirdi. Maddi teşvikin sözünü etti ama bu teşviki vermedi. Eşitlikçilikten söz etti fakat kayırmacı davrandı. Kitleleri savundu ama az sayıda insanı güçlendirdi. Mısırlıların yeteneklerine göre görevlendirilecekleri bir yapıyı kurmakta olduğunu iddia etti ama insan kayırma uygulamasını yerleştirdi. Ve bütün bunları Mısırlılar nereye baksa oradan onlara gülümserken yaptı. Çoğuna göre Mübarek kuzu kılığına bürünmüş bir kurt, içinin acımasızlığını dış görünüşünün kibarlığıyla gizleyen bir babaydı. Kimilerine göreyse Mübarek kollayıcı bakışları olmasa yapamayacağımız, yaşayamayacağımız, kusursuz ve zarif babadır. On sekiz günlük gösteriler boyunca sözde istikrar ve güvenlik savunuculuğu yapan ve Mısırlıların alaycı bir ifadeyle "Kanepe Partisi"

adını verdiği, bağnaz itaatkârlar bunlardı.

11 Şubat'ta Mübarek'in görünüşe göre kalıcı olarak Şarm eş-Şeyh'e taşınmasından sonra, Kanepe Partisi eski gündemlere yeni yaklaşımlar geliştirdi: devrimi kutlamak, simgelerini ve başarılarını sahiplenmek, taleplere son verilmesini talep etmek ve göstericilere (hem mecazi hem gerçek anlamda) saldırmak. Bugün Kanepe Partisi üyeleri, bitmemiş devrimi güçsüz düşürmek için birkaç yüz kişilik cılız kitleleriyle kendilerini "sessiz çoğunluk" diye tanımlayarak sokaklara iniyor. Kamu kurumlarından Mübarek'in ve aile mensuplarının isim ve fotoğraflarının kaldırılması yönündeki bir kararın mahkemede bozulmasından da güç alarak, Mübarek'ten özür dileyip onu onurlandırmak ve askeri yönetimin devamını istemek için Roksi Meydanı'nda toplandılar. Silahlı Kuvvetler Yüksek Konseyi'nin 6 Nisan Gençlik Hareketi'ni şeytanlaştırmak için düzenlediği karalama kampanyasının yüreklendirmesiyle, sessiz çoğunluk şiddete başvuran bir azınlık haline geldi ve Savunma Bakanlığı'nın merkezine doğru yürümekte olan barışçıl göstericilere saldırdı. Bu sırada Mısır'ın yeni üvey babası SKYK, kendisini eleştirenlere yönelik "halk" eylemlerine göz yumdu ve gizli servis ile askeri polis de bu saldırıları perdeledi.

En son hikâye, 6 Nisan Gençlik Hareketi'ni Sırp öğrenci hareketi Otpor'un denetimi altında verilen barışçıl gösteri eğitimi biçiminde dış yardım almakla suçlayan SKYK üyesi General Hasan er-Ruveyni'nin karalama kampanyasıyla ilgili! Bu iddiadaki ironi aynı ölçüde üzücü ve gülünç. Ordunun ülkenin en büyük dış yardım alıcısı olduğu kimse için sır olmasa gerek. Sadece ABD'den yılda 1,3 milyar dolar yardım alıyor. Belli ki babaların yüzlerce yıllık düsturuna başvuruyorlar: "Dediğimi yap, yaptığımı yapma."

Ne var ki ordunun kamuflaj üniformaları artık eskimeye başladı. Önderi olmayışıyla gurur duyan bir devrim karşısında,

ordunun tek seçeneği Mübarek döneminden o kadar da çıkılmamış olan şu günlerde oynadığı siyasi kuklacılık rolünü gizlemek üzere sahne ışıklarından uzakta kalmaya çalışmaktır. Gelgelelim ortada bir hata yok; kapalı kapılar ardında her kararı SKYK veriyor, dikkatleri ve denetimleri özenle başka odaklara yöneltirken Mısır'ın politik ve ekonomik yaşamında görünmez ama sonsuz varlığını sürdürüyor. Bugün bunun haddinden çok işareti var ama hiçbiri, 9 Haziran'da diğer 150 davetliyle birlikte Britanya sefaretinde kraliçenin doğum günü kutlaması vesilesiyle düzenlenen resepsiyona katılmış olan Mısır Kişi Hakları Girişimi üyesi Husam Behcet'in anlattığı olay kadar aşikâr değil. Yeni atanan Birleşik Krallık büyükelçisi James Watt, bir ara görevbilirlikle ayağa kalkıp Feldmareşal Tantavi şerefine "Mısır'ın fiili başkanına" diyerek kadeh kaldırmış. Anlaşılan o ki iktidarın koridorlarında halk devriminden eser yok. Bu ne anlama geliyor? Bu devrim, kayda değer ve tarihsel bir hokus pokus olabilir miydi? SKYK sivil devrim ambalajı içinde yumuşak bir darbe mi hediye etmiştir?

Rekabet eden güçler -sokaklara karşı devlet aygıtı- arasında süregiden bu mücadelede, Mısır otoriteleri devrimcilerin kendilerine çocuk muamelesi yapıldığını düşünecekleri eşiği yanlış hesaplamış ve hafife almış olabilir. Burası artık Neda Abdulkadir'in "kamusal babası" Nâsır'a sadakat gösterdiği ülke değil. Neda artık büyüdü, muhalif oldu ve her türden ataerkilliği reddetti. Mısır'ın geçici yöneticileri iktidarlarının kaçınılmaz olarak geçici olduğunu anlamalıdırlar. Yeni Mısır artık babaların koruyuculuğu önünde eğilmiyor; tersine, yetimliğinden gayet memnun.

Maspero'dan Sonra

15 Ekim 2011

Megafon ona verildi ama önder ya da deneyimli bir ajitatör olduğu için değil. Kuşkusuz, Tahrir'deki gösterilerde sık sık görülen yüzlerdendi ama Heba'nın örgütçülükle ilgisi yoktu. Megafonun ona verilmesinin nedeni, slogan atan diğer göstericilerin hepsinin son iki saat içinde el-Ezher Camii'nden Mısır devriminin merkezi olan Tahrir Meydanı'na yürürken bağırmaktan seslerinin kısılmış olmasıydı. Heba, başörtüsünü saçlarını örtecek şekilde sıkıştırıp kulaklarının önündeki köşelerini kıvırarak, megafonu dudaklarına doğru kaldırdı. Derin bir nefes aldı, enerjik ve tiz bir sesle haykırdı: "*Yeskut, yeskut hukmu'l-asker!*" (Kahrolsun, kahrolsun askeri yönetim!).

O gün dışarı çıkmamam tavsiye edilmişti ama dinlemedim. Gösteriler artık son derece tehlikeli sayılıyordu ve herkes durumun bir anda kötüleşebileceğini biliyordu. Daha birkaç gün önce bir facianın gelişmesinin naklen yayınlanmasıyla esir alınmış, televizyonumun karşısında oturuyordum. Bir gösteride otuz bir kişi öldürülmüştü. Demek ki bazı güçler bizi sivil itaatsizlikten caydırmaya çalışıyordu. Ondan sonraki birkaç gün içinde caydırma taktiği sonuç verdi ve ben de birçok eylemci gibi kızgın ve kafam karışık bir halde evde kaldım. Ancak başkalarının çektiklerine bir başına üzülmenin acısı dayanılacak

gibi değildi. Üzüntülerim, öfkem ve kızgınlığımla tek başıma olmadığımı bilmek istiyordum. Onun için, saldırıdan sonraki ilk cuma günü, hiç kimseye haber vermeden evden çıkıp Kahire'nin merkezindeki şaşırtıcı derecede sessiz yollardan, her Mısırlının evim diyebileceği tek yere, Tahrir Meydanı'na yöneldim.

Ne arıyordum ya da ne bekliyordum, emin değilim. Ancak meydana varınca hiçbir şey bulamadım. Tahrir alışılmadık şekilde bomboştu. Etrafta satıcı da işporta arabası da pek azdı. Alışveriş yoktu ve simgeleşmiş meydanda ziyaretçi kalmamıştı. Derin bir hüzün çöktü içime. Mısırlılar daha sekiz ay önce korkuyu yenip milyonlar halinde bu meydanda gösteriler yapmış, inatçı otokratlarını alaşağı etmişti. Bugünse başka bir trajedi karşısında aynı meydan bomboş ve ölgün bir haldeydi. Mısırlıların yüreklerine gene korku salanlara içimden lanet okudum. Avunmak istercesine, Mısırlıların çoğunluğu, hayatını kaybetmiş kardeşlerinin yasını tutmak için sokaklara çıkmayı tercih etmeyip evlerinde kalmış olsa da, aslında hepsinin eksiksiz şekilde ölenlerin davasını tek vücut olarak desteklediğine kendimi ikna ettim. Mısırlılar sanal bir Tahrir'de yaşıyor ve şehit ailelerinin duygularını paylaşıyorlardı ama bunun kanıtı yoktu. Umutlarımı kanıtlayamıyordum.

Konuşacak herhangi bir insan, teselli umacağım herhangi bir sohbet arayarak dolanıp duruyordum. Günlük gazetelerle örtülü bir kaldırımın kenarında duran beş kişilik bir grup buldum. "Olay"ı tartışıyorlardı. Kulak misafiri olma çabamı son derece güçleştiren çok alçak bir sesle. Hassas bir dönemdi. Herkes korku ve kuşku içindeydi. Adamlardan biri beni fark etti. Biraz daha yaklaştığı arkadaşlarını varlığımdan haberdar ederek uyardı. "Yerin kulağı var" dedi, kuşkulu gözlerle beni süzerek. Sesleri kesildi, birkaç metre uzaklaştılar, sonra yeniden birbirlerine sokuldular. Tahrir'dekiler ne zamandan beri

arkalarından gelen var mı diye bakıp seslerini kısarak konuşuyordu? Mısır özgürlüğünün doğum yeri olan bu meydana korku ve kuşku hâkim olmuştu. "Olay"ın yarattığı aşırı şiddet devrimcileri yorgun, ürkek, hüsrana uğramış halde, psikolojik olarak yaralı, gösterilere devam etmek konusunda tereddüt içinde bırakmıştı. Her Mısırlının çıkıp ne düşünüyorsa söylediği, hayat dolu demokratik dışavurumun yuvası değildi burası. Devrim sona ermişti sanki. Tahrir'e tüyler ürpertici bir sessizlik hâkimdi. Kaldırımın kenarına oturup ağır bir yas içinde boş meydana bakıyordum.

"*Yeskut, yeskut hukmu'l-asker!*"

"Kahrolsun, kahrolsun askeri yönetim!"

Öfkeli haykırış sessizliği yırttı. Heba'nın megafondan gelen sesi meydanın öbür ucundan patlıyordu: "*Yeskut, yeskut hukmu'l-asker!*"

Hemen doğrulup sesin geldiği yöne doğru dikkatli adımlarla yürüdüm. Sloganlar meydana yaşam üflercesine insanları daha yakından bakmak için çevredeki sokaklardan alıp getirdi. Yürüyüş kolu Tahrir Meydanı'na yaklaşırken Heba'nın kararlı sesi daha iyi duyulmaya başladı: "Halk feldmareşalin düşmesini istiyor!"

"*Yeskut, yeskut hukmu'l-asker!*"

"*Yeskut, yeskut hukmu'l-asker!*"

Göstericilerin o ikindi havasında yankılanan seslerini duyunca, içimi bir rahatlama ve memnuniyet duygusu kapladı. Devrim yenilmemişti.

Heba bu öğleden sonra şiddet, adaletsizlik ve tahriklere karşı öfkesini duyurmak için evinden dışarı çıkmıştı. Ordu aleyhine atılan slogan, Mübarek hükümetinin düşüşünü izleyen aylarda Silahlı Kuvvetler Yüksek Konseyi genç devrimcilerin umutlarını yavaş yavaş kırar, canavarca saldırarak onları siyasi

müzakere alanının dışına iterken sık sık tekrarlanarak yaygınlaşmıştı. Fakat o gün "olay"dan sonra bu sloganın farklı bir tınısı vardı. Daha birkaç gün önce, 9 Ekim 2011'de, Tahrir'den yalnızca birkaç kilometre uzakta, kötü ünlü Mısır devlet radyo ve televizyonu binası Maspero'nun eşiğinde Kıpti (Mısırlı Ortodoks Hıristiyan) göstericilerin kanı dökülmüştü.

9 Ekim yürüyüşçüleri, ordunun Mübarek sonrası geçiş dönemindeki tutumuna karşı çıkmak amacıyla kitleler halinde sokağa dökülmüştü. Kıptilere ve ibadethanelerine yönelik mezhepçi şiddette alışılmadık bir artış vardı. Ülkenin her yanında tüm Hıristiyanlar bilinenin ötesindeki şiddetten huzursuz olmakla birlikte çoğu, olayları kuşku uyandırıcı buluyordu. Sadece sekiz ay içinde Mısır, yakın tarihin hafızasındaki herhangi bir döneme oranla Hristiyanlara yönelik daha fazla sayıda saldırıya tanık olmuştu ve göründüğü kadarıyla hepsi de adeta durup dururken gerçekleşmişti, halkın genel ruh haliyle de bağdaşmıyorlardı. Hıristiyanlara, birileri Mısırlıların arasına nefret tohumları ekmeye çalışıyor gibi geliyordu. Bu saldırılardan dolayı hiç kimse adalete teslim edilmeden ve iktidardaki askeri cunta kuşkuları ortadan kaldıracak hiçbir şey yapmadan aylar geçince, Kıptilerin düş kırıklığı SKYK'ye yönelmeye başladı. SKYK Hıristiyan topluluğunu koruyamamış, korkularını yatıştıracak pek bir şey yapmamıştı. Ve Asvan'da bir kilise saldırıya uğrayıp da vali binanın yasal izinli bir ibadethane olmadığını öne sürünce, Hıristiyan göstericiler ile Müslüman duygudaşları Maspero'ya bir yürüyüş başlattı. Bu yürüyüşe katılanların birçoğu Müslüman kardeşlerini değil, devrimi rayından çıkarabilecek bir mezhepler arası gerginlik ortamından yararlandığına inandıkları SKYK'yi sorumlu tutmaya başlamıştı.

"*Yeskut, yeskut hukmu'l-asker!*" Kahire'nin merkezine yürüme mesafesindeki yoğun nüfuslu ve kozmopolit Şubra bölgesinden yürüyüşe geçen alışılmamış derecede cesaretli ka-

labalık, ellerinde mumlar, boyunlarında haçlarla "Kahrolsun, kahrolsun askeri yönetim!" diye haykırıyordu. Birçoğu ailesiyle birlikte gelmişti. Anneler babalar, Mübarek döneminde kendilerine hiç tanınmamış bir hakkı kullanmak üzere çocuklarını getirmişti. Yeni bir Mısır'dan güç alarak adalet çağrılarıyla hareket geçen kitle, SKYK'nin en iyi olasılıkla durduramadığı, en kötü olasılıkla da el altından körüklediği mezhepçi şiddet dalgası karşısında, ordunun yönetimden çekilmesini talep ediyordu. Gelgelelim, ordunun kendisine karşı çıkılmasını hoşgörüyle karşılayacak bir ruh hali içinde olmadığı anlaşıldı. Nitekim birkaç dakika sonra göstericiler kendilerini korumakla görevli olanların vahşice saldırısına uğradı.

Bu saldırının faili, akıl almaz biçimde Mısır'ın kendi ordusuydu. Devletin en güçlü kurumu ile ülkenin en zayıf azınlığı, ironisi anlamsızlık raddesine varmış bir Davud'a karşı Golyat senaryosuyla karşı karşıya geldi ve otuz bir Hıristiyan gösterici öldü, yüzlercesi yaralandı. Kayıpların çoğu ya zırhlı araçlar tarafından ezilerek ya da gerçek mermiyle vurularak ölmüştü.

Karanlık gökyüzünü feryatlar ve ağıtlar kaplarken, katliamın pencereden görülebildiği stüdyoda bir haber sunucusu burnunu pudralıyordu. "Canlı Yayın" ışığının yanmasına daha vardı. Işık yanar yanmaz kadın on milyonlarca Mısırlının evindeydi. Onlara binanın önünde olanları haber veriyordu. İlk sözleri şunlar oldu: "Kıpti göstericiler şiddete başvurarak askerlere saldırdı: üç asker öldü, birçok yaralı var!" Sunucu burada durmadı. "Onurlu Mısır halkını" evlerinden çıkıp silahlı kuvvetlerini savunmaya davet etti. Bu çağrıya çok az kişi yanıt verdi. Ama olumlu yanıt verenler, Mısır'ın üniformalı kahramanlarına karşı suç işlemiş olduğuna inandırıldıkları Hıristiyanlara yönelik bir cadı avına çıktı. Kılıç, bıçak, sopa ve el yapımı silahlarla donatılmış kalabalıklar Maspero çevresinde dolaşarak, Kıptiler arasında yaygın olan haç dövmeleri var mı diye herkesin bilek-

lerini yokladı. Mübarek'in devrilmesiyle sonuçlanan on sekiz günlük gösteriler sırasında, Hıristiyanlar el ele tutuşup, namaz kılan Müslüman kardeşlerinin çevresini sararak onları Mübarek yanlısı güruhların saldırılarından korumaya çalışmıştı. Mezhepler arası dayanışmanın işareti olarak ellerini havaya kaldırıp bileklerindeki haç dövmelerini gösteriyorlardı. Ancak 9 Ekim'de aynı dövmeler misilleme hedefleri haline geldi. Mübarek'ten sonra Mısır'ın düzeyi bir daha alçalmıştı.

Olay o kadar rahatsız ediciydi ki Mısırlıları felç etti. İnsanlar evlerinde oturup olaylara ilişkin birbiriyle çelişen haber yayınlarını seyretti. Devlet televizyonu orduyu temize çıkarıyor, çoğu Hıristiyan olan göstericileri suçluyordu. Bazı özel kanallar dehşeti olduğu gibi gösterdi, yerleri cesetlerle kaplı morglardan ve hastanelerden haber verdi. Ağır zırhlı araçların altında kalanların çoğunun vücudu paramparça ya da ezilmekten dümdüz olmuştu. Mübarek döneminin hiçbir anında, rejim son anlarını yaşarken ve son nefesini vermek üzereyken bile bu kadar kötü ve garip bir olay cereyan etmemişti. Mısır'ın nazik dinsel farklılıklar dengesi bozulmuştu. Bunun ne demek olduğunu ve durumu düzeltmek için ne yapılabileceğini kimse bilmiyordu. Bütün ülke sanki zaman içinde donmuştu.

Ama Heba için öyle değildi. O günün henüz tazeliğini yitirmemiş ve somut travması içinde Heba, gözleriyle Tahrir Meydanı'nı tarıyordu. Meydanda seyircilerin sayısı katılımcılardan fazlaydı ve Heba'nın sloganlarına yalnızca bir avuç insan eşlik ediyordu. İnsanlar hâlâ şaşırmış, kuşkulu ve ürkek görünüyordu. Kim kime karşı suç işlemişti? Kurban kim, fail kimdi? Heba'nın orduya yönelttiği eleştiriye mi, yoksa birkaç gün önce devlet televizyonundaki sunucunun verdiği bilgiye mi inanmalıydılar? Etrafındakilerin boş bakışları Heba'yı çileden çıkarıyordu. "Olan bitenler karşısında nasıl öfkelenmiyorlar", diye düşündü içinden. Slogan atarken sesi çatlamaya başladı.

Yüreği acı ve üzüntüyle doldu. İşte o anda alışılmış sloganlardan vazgeçip içinden geldiği gibi, makama uymayan bir slogan attı: *"İl-Akbât ashâb adâya!"* (Kıptilerin haklı davaları var!) Herkesin sanki seyirci kaldığı sırada, Heba bir taraf seçti. Yanına gelen küçük gösterici grup Heba'nın söylediklerini tekrarladı:

"İl-Akbât ashâb adâya!"

"Kıptilerin haklı davaları var!"

Birkaç yüz kişilik bir gösterici grubu, başka destekçiler toplama umuduyla Tahrir'in etrafında bir tur attıktan sonra, birkaç kilometre uzakta, Abbasiye'deki katedrale giden bir yan yola saptı. Amaçları, dünyanın en itibarlı yüksek İslam eğitimi kürsüsü olan el-Ezher'de başladıkları gösteriyi, Hıristiyan kardeşlerinin yasını tutup onları selamlamak için ana Kıpti katedralinde sonlandırmaktı. Heba ve sadık gösterici grubu, mezhepler arası kuşkuların en yüksek noktasına ulaştığı anda bu kuşkuları ortadan kaldırmak istiyordu.

Bütün bunlar fazlasıyla gerçeküstü ve etkileyiciydi. Birkaç gün önce öldürülen Hıristiyanların yasını tutmak için kiliseye yürümekte olan göstericilerin başındaki Müslüman Heba'yı izlerken, gurur ve umut karışımı bir duygu içimi kapladı. Gözlerimden yaşlar boşandı, orada kalakaldım, gördüklerimden büyülenmiştim. Bu duygularla afallamış haldeyken ansızın sırtımdan kuvvetle itilerek yoldan çıkarılıp kenardaki kaldırıma devrildiğimi hissettim.

"Dikkatli ol, *ya başa"* diye seslendi biri arkamdan. Doğrulup arkama baktığımda, orta yaşlı, sakallı ve genellikle selefilerle ilişkilendirilen beyaz kıyafeti kuşanmış bir adamın, yaklaşan bir araçtan kurtarmak için beni yan tarafa itmiş olduğunu anladım. Şaşırdım ve minnet duydum. Yürüyüş boyunca etraftaki trafiği yönlendirerek, trafiğin içinde kalmamalarını, çetelerin ve düşman grupların saldırısına maruz kalmamalarını sağlaya-

rak göstericilerin gönüllü koruyucusu olmuştu. Ona çok çok teşekkür ettim. Başıyla selam verip, görevi saydığı yol gösterme sorumluluğunu yerine getirmek üzere dönüp uzaklaştı. Bir koluyla yürüyüşçülere sarılıyor, diğer eli yumruk şeklinde havada "Müslüman, Hıristiyan el ele!" diye bağırıyordu.

Göstericiler yavaş yavaş yürüyerek, Savunma Bakanlığı binasının bulunduğu yoğun nüfuslu bir bölge olan Abbasiye'ye giden dar bir sokağa geldi. Kısa süre önce, göstericilerle SKYK taraftarları arasında gerginlikler bu sokakta yaşanmıştı. Bir köprünün altından geçerken, yan sokaklardan beliriveren insanlar önce merak, sonra dayanışma içinde bakıyordu. "Müslüman, Hıristiyan el ele!" nidaları çevredeki binaların ve altından geçtiğimiz köprünün duvarlarında yankılanıyordu. Daha güvenle atmaya başladığımız adımlarımız yeri sarsıyordu.

Benzerine hiç rastlamadığım bu korteji belgelemek isteğiyle koşarak ön tarafa geçtim. Arkadaşlarıma ve aile fertlerime bu ülkenin parçalanmamış ve başını eğmemiş olduğunu göstermeye ihtiyacım vardı. Ülkenin toplumsal dokusunun zedelenmediğini ve ülkenin birliğinin, rejimin Mısırlılar arasına anlaşmazlık tohumları ekme çabalarından sonra bile korunuyor olduğunu görsel olarak da kanıtlamaktı amacım. Onlarca fotoğraf çektim. Ancak bana en ilginç gelen, kabalağın içinde ayakta duran bir genç kadın oldu. Hiç ses çıkarmayan tek kişi oydu. Ne slogan atıyor ne de haykırıyordu. Kimseyle konuşmuyordu. Giysileri baştan aşağı siyahtı. Ve oradaki herkesin üzüntüsü ve öfkesi gözle görülürken, bu genç kadının yüzü sükûnet ve huzur saçıyordu. Boynunda bir genç adam yüzünün resmedildiği hologramlı bir madalyon vardı. Taranmamış uzun saçları kulaklarının bir kısmını örten genç adam, bu resimde ağzı kulaklarına vararak gülümsüyordu. Genç kadına dikkatle baktığımı fark eden biri, omuzumun üstünden eğilip kulağıma fısıldayarak, "Mina Danyal'ın kız kardeşi Mari" dedi.

9 Ekim 2011, modern Mısır tarihinin unutulmaz günlerinden biridir. Yedi bin yıllık tarihi içinde pek çok uygarlık, hanedan, imparatorluk ve kültür görmüş Mısır gibi bir ülkenin hayatında sevinçle kutlanacak, üzüntüyle anılacak birçok yıldönümü olduğu açıktır. Devrimin patladığı 25 Ocak ve Mübarek'in alaşağı edildiği 11 Şubat tarihleri son yılların gelişmeleri içinde önemli yer tutmakla birlikte, 2011 yılı hemen hemen her gün kurban verilen ve kan dökülen bir yıl oldu. Mısır takvimi anılacak ve anımsanacak günlerle kaplandı. Ancak Mübarek'ten yaklaşık sekiz ay sonra, 9 Ekim'de Mısır'da politik fay hatları yeniden çizildi ve devrim yeniden alevlendi.

Çoğunluğu yerel Kıpti Ortodoks Kilisesi'ne bağlı olan Mısırlı Hıristiyanlar, son otuz yılı göreceli bir kış uykusunda geçirmişti. Kendilerini sosyal hayattan uzak tutmuş, gitgide içlerine kapanmış, devlet kurumlarına güvenlerini yitirmişlerdi. Kendileri adına yerine getirilecek tüm toplumsal, kültürel, dinsel ve politik görevleri Kilise'ye devretmişlerdi. Mısır tarihine katkıları mili eğitim müfredatından yavaş yavaş çıkarılıyordu. Kıptiler gitgide görünürlüklerini yitirdi ve devlet Kıptilerle ilgili her şeyi bir ulusal güvenlik sorunu haline getirdi. İktidardaki Ulusal Demokrat Parti, şantaj ve korkutma yöntemlerine bir arada başvurarak, Kıptileri fiilen susturmuş ve tam anlamıyla boyun eğmelerini sağlamıştı. Hıristiyanların hükümete sadakati, Müslüman Kardeşler muhalefetini Kıptileri korkutmak için öcü gibi göstererek garantilendi. Kilise buna karşılık olarak tüm rahipler ve el-Ezher dahil Mübarek dönemindeki tüm Mısır kurumları gibi, kendi ruhbanını ve cemaatini politikadan etkin olarak uzaklaştırdı. "Özel statü" sahibi bir azınlık olarak Kıptilere işbirliği yapmaları, sessiz olmaları ve tüm politik konulardan tamamen uzakta kalmaları öğretildi. Tüm Mısırlıların karşılaştıklarına benzer güçlüklerle karşı karşıya kalmış olmalarına rağmen Kıptilerin birçoğuna, kendilerini korumanın yolunun olaylara seyirci kalmak olduğu fikri aşılandı. Ancak bazıları bu

kalıbın dışına çıktı. Tarih bu az sayıda Kıpti'ye, cemaatlerinin çektiği acıların kamusal hayata katıldıklarında değil katılmadıklarında arttığını öğretmişti. Kuzey Amerika'da yaşadığım için biraz uzaktan da olsa Mısır'daki demokrasi taraftarı hareket ile bağlantılı bir kişi olarak, Hıristiyanların protestolara yeterince katılmamalarına hep üzülüyordum ve diğer Kıptileri protestolara katılmaya teşvik etmekten vazgeçmiştim. Kıptilerin korku ve endişelerini anlamakla birlikte, Mısır'daki azınlıkların kurtuluşunun, ancak her kesimden Mısırlıları güçsüzleştiren otokrasi ve yozlaşmaya karşı omuz omuza yürütülecek, tüm mezheplerin içinde yer aldığı, birleşik ve ortaklaşa bir mücadele ile mümkün olacağına kani olmuştum.

Devrim patlak verdiğinde, Kıpti Kilisesi de tıpkı el-Ezher gibi yandaşlarını protesto hareketine katılmaktan vazgeçirmeye çalışıyordu. Ancak birçok Mısırlı bu evden dışarı çıkmama çağrısına uymadı. Devrimin başlamasından sonraki ilk Cuma günü, yani daha sonra "Öfke Günü" olarak adlandırılacak olan 28 Ocak 2011'de, Hıristiyan göstericiler namaz kılan Müslümanların çevresini sardı ve birçoğu haç dövmeli bilekleriyle el ele tutuşarak Tahrir Meydanı'ndaki Müslüman kardeşlerini güvenlik kuvvetlerinin ve Mübarek'in çetelerinin saldırılarına karşı koruma altına aldı. Bunu her namazda yaptılar. Mübarek'in nihayet alaşağı edildiği gün, Müslüman ya da Hıristiyan bütün Mısır ortak bir bayram sevinci yaşadı.

Gelgelelim çok geçmeden işler karıştı. Güçlenme ve onuruna sahip çıkma duyguları ülkenin her tarafından yeniden yükselmeye başladı. Devrim ülkenin her yanına yayılıp tüm kurumlara nüfuz ettikçe, herkes daha iyi bir hayat talebinde bulunuyordu. Eski rejimi ortadan kaldırmak için daha yürekli çabalara girişildikçe rejimin iktidarı elde tutmakta ayak direyen kalıntılarıyla karşı karşıya geliniyordu. Artık askeri yönetim altındaki devlet, buna her ileri talebi "hizipçi" çıkışlar şeklinde

tanımlayarak karşı koyuyor, bu çıkışların, ülkenin tamamının çıkarlarını temsil etmediğini, bölünmeye yol açacağını ileri sürüyordu. Fabrikalardaki grevler "hizipçi" idi. Öğretmenlerin gösterileri "hizipçi" idi. Basın özgürlüğü talebiyle yapılan oturma eylemleri "hizipçi" idi. Yukarı Mısır'da yaşayan Nubyalıların, Sina Yarımadası'ndaki yahut Batı Çölü'ndeki Bedevilerin ya da Kıptilerin protesto gösterileri "hizipçi", "mezhepçi", bölücü ve fırsatçı olarak gösteriliyordu.

Dolayısıyla 9 Ekim 2011'de, ülkenin çeşitli bölgelerinde Kıpti ibadet yerlerine yönelen saldırıları ve devletin kendilerini koruyamayıp failleri yargılamamasını protesto etmek amacıyla, çoğunluğunu Hristiyanların oluşturduğu göstericiler devlet televizyonu binasına yürüyüşe geçtiğinde, SKYK güçsüz, "hizipçi" bir azınlığın küstah muhalefeti olarak gördüğü bu hadiseye hiç de göz yumacak bir ruh halinde değildi.

Gencinin yaşlısının, zenginin yoksulunun bu barışçıl yürüyüşüne katılanlar arasında, dağınık saçları, çocuksu gülümsemesiyle yirmi yaşında bir genç vardı. Birçoklarının mumlar taşıdığı yürüyüşün hüzünlü atmosferine karşın bu genç insanın yüzü enerji ve iyimserlik ışınları saçıyor gibiydi. Tanınan bir yüzdü. Devrimin ilk günlerinden geçiş döneminde askeri yönetime karşı düzenlenen yürüyüşlere dek çoğu protesto gösterisinde vardı. Bu genç adamla Tahrir Meydanı'nda karşılaşanların çoğu, onun Hıristiyan olduğunu bilmiyordu. Bunun bir önemi yoktu. Devrimin adımlarının hızlandığı bir sırada bıçaklı, kılıçlı, sopalı Mübarek taraftarları Tahrir'deki devrimcileri cezalandırmak için atların ve develerin üzerinde meydana daldıklarında, bu genç adam meydanı korumak için kardeşlerinin arasına katılmış, savaş yaralarını orada edinmişti. 2 Şubat 2011'de çekilen bir fotoğrafta, bir hekimin genç adamın bacağındaki kurşunu çıkarışı görülüyor. Genç adam yaralarına gülüp geçiyor. Eğer o sırada gülümseyebilmişse şimdi de gülümseyebilir.

Çünkü Mübarek'i devirmek için verilen mücadelede daha kötü günler de görmüştü.

Binlerce göstericinin katıldığı yürüyüş kolu Maspero'ya yaklaşırken, havada bir gariplik seziliyordu. Yürüyüş düzenli bir şekilde ilerlemekle birlikte, alışılmadık bir gerginlik hissediliyordu. Göstericilerin yönelmiş olduğu televizyon binası çok sayıda zırhlı araçla ve askerle güçlendirilmişti. Her şey bir dakika içinde değişecekti. Silah sesleri duyuldu ve kalabalığı panik kapladı. Televizyon binasının önünde her zaman hiçbir şey yapmadan dikilen asker, kalkanını yerden kaldırdı, kaskını taktı ve copunu kaldırıp sallamaya başladı. Beklenmedik bir anda yüzlerce asker, gösterici kalabalığa yöneldi ve sebepsiz olarak göstericilere sürü güdercesine saldırdı. Bazı göstericiler eşi dostu üniformalı adamların elinden kurtarmaya çalışırken ortalığı çığlıklar kapladı.

Ansızın bir zırhlı personel taşıyıcı son hızla kalabalığın içine daldı, göstericiler kaçışırken araç bir sağa bir sola sürerek yolun sonuna ulaştıktan sonra hızlanarak, park etmiş arabaları sıyıra sıyıra geri döndü. Zırhlı araç mümkün olduğu kadar çok kişiyi biçmek amacıyla bir kaldırıma bir yola dönüyordu. Askeri aracın ezdiği bedenlerden kanlar yola akarken haykırışlar ağıtlara dönüştü. Ezilmiş gövdeler, dümdüz olmuş kafalar ve beden parçaları yerlere saçılmıştı. İnsanlar gece karanlığında yaralılara yardım etmeye ve kurbanların kimliklerini belirlemeye çalışıyor, bir yandan da yeni saldırılara karşı arkalarını yokluyordu. O gece ve ertesi gün videolar geldikçe gözlerime inanamayarak katliamın gelişimini ekrandan seyrettim. Sözlerle ifade edilmesi mümkün olmayan bu dehşete akıl erdirmeye de imkân yoktu, açıklamak da bütünüyle imkânsızdı. Bedenim uyuştu. Saatlerce tek bir kelime konuşamadım. Çaresizlik kapladı içimi. Dünyanın sevinçle karşıladığı, bölgede ve başka yerlerde benzer hareketlere esin vermiş olan ve dünya liderlerinin

kutlamak için birbirleriyle yarıştığı büyük Mısır devrimi, gözlerimin önünde son nefesini veriyordu sanki. Kabullenmezlik ve inkâr halinde, yalnızca bu kıyım sırasında kaybedilen hayatların değil, bir zamanlar ütopik olan devrimin masumiyeti için de yas tutuyordum bilinçaltımda.

Yedi saat kadar sonra, kan deryası artık sona erdiğinde, Maspero katliamı otuz bir insanın canını almıştı. O gür saçlı genç adam, bir kez daha tiran devletin halkına yönelttiği saldırıya maruz kalanlar arasında yer alıyor, bir kez daha kurban oluyordu. Bir kez daha çevresindekilere esin veriyordu. Dehşete rağmen, gülümsemesi bir kez daha kaderle alay edercesine etrafa inadına ışıltılar saçıyordu. Ancak bu kez kader onu çağırmıştı. Cansız bedeni iki mermi yarasıyla hastanenin soğuk zemininde uzanıyordu. Mermilerden biri göğsünü delmiş, diğeri kafasının arkasına saplanmıştı. Adı Mina Danyal'dı.

İktidarı elinde tutan askeri cunta, soğukkanlılıkla kendi halkını öldürerek tarihsel bir örnek yaratmıştı. Müslüman çoğunluğun katliamı göz ardı edeceğine, Hristiyan Mısırlıları suçlayarak orduyu destekleyeceğine güveniyorlardı. Ancak yanlış hesap yapmışlardı. Aptalca barbarlıkları, Mübarek'in ordusunu üzerindeki kamuflaj giysisinden etmekle kalmadı, devrim şehitlerinin saflarına yenilerinin katılmasına yol açtı. Ve hep gülümseyen Hıristiyan genç Mina Danyal'ı yeni bir Halid Said haline getirdi.

Sonraki aylar, yıllar boyunca "***İktil Halid, iktil Mîna, kûll rusâsa bitkavvîna***" ("Halid'i öldür, Mina'yı öldür, her kurşun bizi güçlendiriyor") sloganı, tiranlığa karşı Müslüman ve Hıristiyanların birliği için yükselen bir çağrı olacaktır. Bugün Mina Danyal, ***hürriyet*** sözcüğünün yanında bir araya getirilmiş haç ve hilal simgeleri taşıyan bir Mısır bayrağıyla ölümsüzleştirilmiştir. Bayrağın altında Mina'nın yüzünün şablonla çizildiği bir kızıl kumaş yer alır. Mina'nın ölümünden sonra bu bayrağa

onun adı verildi ve devam eden devrimin simgesi haline geldi. Müslüman Tarık et-Tayib ve Hıristiyan Maykel Kerare adlı iki genç devrimci, bu bayrağı göstericilerle güvenlik kuvvetleri arasındaki çarpışmaların ön saflarında dönüşümlü olarak dalgalandırırlarken, günlerce göz yaşartıcı gaza, coplara ve plastik mermilere göğüs gerdi.

Mısır'ın askeri yöneticileri iktidarı Mübarek'ten devraldıklarında, birçok kişi onların ülkeyi demokrasiye götürecek iyicil güç olacakları umudunu taşıyordu. Gelgelelim, SKYK bu umutları boşa çıkardı. Mübarek'in senaryosundan sayfalar alarak, ülkedeki Müslümanlarla Hıristiyanlar arasına kama sokmak için dinden yararlandı. Maspero katliamı gibi olaylardaysa, hem acımasızlıkta hem de suçluların cezalandırılmaması konusunda seleflerini geride bıraktı. Mısırlılar adalet talep ettikçe, ordu bu taleplere kibir ve aldırışsızlıkla karşılık verdi. 9 Ekim canavarlıklarında askeri polisin sorumluluğunu kanıtlayan fotoğraf ve video kayıtlarına rağmen, ordu kurbanları suçladı, göstericileri kışkırtıcılıkla itham etti ve her tür yanlış tutum konusunda ellerinin tertemiz olduğunu iddia etti. Hâlâ bu suça ilişkin her anıyı ortadan kaldırarak süreçten zarar görmeden çıkmayı umuyor.

Mısırlılar en kötü suçlunun "öldürdüğü kişinin cenaze törenine katılan" insan olduğunu sık sık söylerler. Maspero katliamından sonraki ilk Kıpti Noeli'nde, SKYK'nin yaptığı tam da bu oldu. O kanlı gece askeri polisin yürüttüğü harekâtı yöneten General Hamdi Bedin, ayin sırasında ön sıraya oturdu ve Papa Şenuda'nın elini gülümseyerek sıkıp Mısırlı Hıristiyanların Noel'ini kutladı. Ayine katılanların çoğu tiksintiyle bakıyordu. Ve Papa SKYK'ye "ülkeyi akıllıca yönettiği" için teşekkür edince, birkaç öfkeli genç "Kahrolsun, kahrolsun askeri yönetim!" haykırışlarıyla konuşmayı kesti.

"*Yeskut, yeskut hukmu'l-asker*"

"*Yeskut, yeskut hukmu'l-asker*"

Generaller Maspero katliamından beri Hıristiyanları yatıştırmaya çalışıyor. Hıristiyanların siyasi temsilinin tek destekleyicileri görünümünde, Mübarek sonrasında oluşturulan ilk parlamentoya beş Kıpti atadılar. SKYK böyle yaparak Mısır Hıristiyanlarının sessiz onayını elde etmeyi umuyordu. Yapılan her türlü zulmü inkâr edip herkesin suskun kalmasını sağlayan SKYK, ulusal unutkanlığın kendisini temize çıkaracağından emindi.

Ne var ki generaller Mısırlıların yeni kuşağını hafife almışlardı. Onurluyuz, kararlıyız ve yorulmak nedir bilmeyiz. Mısır'da tüm zorluklar, en büyük tehlikeler karşısında iktidara gerçeği söyleyecek çok sayıda Heba var. Generaller bir kız kardeşin sessiz acısının alçakgönüllü fakat sağlam duruşlu gücünü küçümsemişti. Ve asker olmanın anlamını unutmuşçasına, onurumuzu ve saygınlığımızı savunmayı düşünemez olmuşlardı. Ülkeye istikrar getirmek adına bizi öldürerek, bizimle, halkla kurulmuş olan nazik toplumsal sözleşmeyi parçalamışlardı. Bir zamanlar milli kahramanlar ve ülkenin savunucuları olarak selamlanırken, bu onuru artık telafi edilemez şekilde kaybettiler. Şimdi bizler, en az güce, en derin inanca sahip olanlar meşruiyetin tek kaynağıyız. Bizi Maspero'da ve ardından Muhammed Mahmud Caddesi'ndeki olaylarda, Bakanlar Kurulu binasının önündeki oturma eyleminde, Port Said futbol maçı katliamında ve başka yerlerde öldürdükleri zaman, Mübarek'in hatalarını tekrarlamış oldular. Hayatını kaybedenlerin anıları, yaşayan bedenlerinden daha güçlü. Mısır'ın yöneticileri bir kez daha, Mısır bayrağının gerçek taşıyıcıları olan ve henüz kâğıda dökülmemiş hikâyeleriyle bir ülkeyi her türlü zorluğa karşı birleştirmek üzere sessizliği kıracak bir kuşağı hafife almıştı. Fazla romantik, mantık dışı ve gerçekçi olmayan bir kuşak olabiliriz ama gelecek biziz. Ve nihayet kazandığımızda, ***bizim*** Mısır'ımızda, Karayipli şair Aimé Césaire'in sözleriyle, "zafer günü buluşmasında herkese yer" olacak.

Erkeklere ve Bekâret Zarına Dair

25 Aralık 2011

Mısır'daki askeri yönetim geçen hafta sona erdi. Bu sonuç güçlü bir politik hasım, halkçı bir ayaklanma, bir iç darbe, asi bir grubun silahlı mücadelesi ya da yabancıların müdahalesi eliyle ortaya çıkmadı. Bir yargı kararı, parlamentodan geçirilen bir yasa ya da uluslararası bir insan hakları kararının dayatılması ile de gerçekleşmedi. Bangır bangır bağıran körleştirici propaganda desteğindeki altmış yıllık totaliter militarizm, göz açıp kapayıncaya kadar geçen kısa bir süre içinde dağılıp parçalandı. Gelecekte hiç kimsenin sizi bunun gizli pazarlık, ittifak, kahramanlık, demagoji, stratejik kurnazlık ya da üstün zekâ sayesinde olduğunu söyleyerek kandırmasına izin vermeyin. Bunun yerine gözünüzü, kale duvarlarının yıkılmaya başladığı 17 Aralık 2011 tarihine çevirin.

Olay, Tahrir yakınlarında saniyeler içinde cereyan etti ve orada video çekecek bir amatör kameraman olmasaydı, bu tarihsel anı kaçırmış olacaktık. Adı bilinmeyen ve yüzü görünmeyen bir asker, ayağını kaldırıp, adı bilinmeyen ve yüzü görünmeyen bir genç kadının neredeyse çıplak göğsüne bütün gücüyle indiriyordu. Kimliği hakkında mavi sutyeninden başka hiçbir bilgi olmayan genç kadın, her yıl televizyondan yayınlanan orduyu yüceltme törenlerinden, okullarda zorunlu kılınan

Ekim Savaşı Panoraması gezilerinden ya da komuta kademesini parlatmak için sık sık düzenlenen basın toplantılarından sonsuz kere daha büyük bir güçle ve daha fazla yankı yaratarak, inatçı ve artık dermansızlaşmış rejimin tabutuna son çiviyi çaktı. Anlatılan hakkında doğrulanması, onaylanması ya da araştırılması gerekecek hiçbir şey yok. Neyse o, hepsi o kadar.

Bu genç kadın bu acımasız rejimin uzun bir zincir oluşturan kurbanlarının sonuncusu. Aslında yalnızca on bir ay önce, bazı kadın göstericiler Tahrir'de gözaltına alındıktan sonra Mısır Müzesi binasına götürülerek bir sağlık görevlisinin önünde soyunmaya zorlanmışlardı. Bu sağlık görevlisinin işi, kadınların namus ve iffetini kontrol etmek adına gözlerini ve ellerini bedenlerinin en korunaklı yerlerinde dolaştırmaktı. Bekâret zarlarının bozulup bozulmadığını saptayıp bildirecekti. Bunu yapmakla da onlara sonuç olarak tecavüz etmişti. O anlamsız, ince zara indirgenivermişti kadınlar. Onları Tahrir'e neyin taşıdığı, neyi savundukları, ne talep ettikleri ya da ülkenin geleceği hakkında neler düşündükleri önemli değildi. Daha bir ay önce diktatörü deviren genç devrimciler olarak kutlanmaları önemli değildi. Göz yaşartıcı gaza, saçmalara direnen, gerçek mermilere göğüs geren korkusuz kadınlar bunlardı, ama önemli değildi.

Önemli olan iradelerini kırmak, vicdanlarını susturmak ve mücadeleye devam etme arzularını yok etmekti. Tecavüz uzun zamandan beri savaşta bir araç olarak kullanılmaktadır. Semire İbrahim ve başkaları içinse bekâret testinin ölümcül bir darbe olması gerekirdi. Çoğu genç kadın kendini maruz kaldığı saldırıyla herkesin önünde yüzleşemeyecek kadar küçük düşürülmüş hissederdi, oysa Semire asker kıyafetleri içindeki heriflerin en az bekleyeceği şeyi yaptı. Medyada göründü, yaşadıklarını ayrıntılı olarak anlattı ve Mısır'ın en büyük güçlerinin karşısına tek başına çıktı. Bekâret zarını herkesin göreceği

bir bayrakmış gibi yükseklerde tuttu. Taşıması beklenen hangi utanç, yüz kızarması ve aşağılanma varsa, SKYK'ye ve askeriyeye iade etti. Onların bir zamanlar dokunulmaz olan kalesinin bir duvarını böylece yıkmış oldu.

Bundan dolayı, birkaç gün önce binlerce kadının protestosu Tahrir Meydanı'na indiğinde atmosfer elle tutulacak derecede öfke doluydu. Genellikle itaatkâr, hizmetkâr ruhlu, uzlaşmacı, çekingen ve son derece ketum olarak yanlış tanımlanan Mısır kadını, hakkındaki bu ve benzeri söylenceleri yerle bir etti. Mübarek'in devrilmesini izleyen zaman diliminde tacizci sürüleri, çeteler, cinsel yoksunluk içindeki erkekler ve ahlak yoksunluğu içindeki kadın düşmanlarının saldırısına uğrayan tüm diğer kadın gösterilerinden farklı olarak, bu gösteride her an patlamaya hazır ve öfkeli ruh hali dikkati çekiyordu. Onlarca kadın Andeel'in bir karikatürünün yer aldığı afişler taşıyordu. Karikatürde öfkeli bir genç kadına yaklaşan üniformalı bir kol ve güçlü bir altyazı vardı: "O eliniz kesilecek!"

Gelecekteki bu tür eylemlere karşı caydırıcı olması bakımından, Mısır'daki kadın hareketi için belki de bu küçük bir başarıydı. Gelgelelim, iktidardakilerin eylemleri kadınlara karşı şiddet kültürünün korunmasına ve bu türden eylemlere girişenlerin cezasız kalmasına yardımcı oluyor.

Baskıcı üniformalıları teşhis etmek kolay ve onlar bugün yenilginin eşiğinde; en kaygı verici ve tedirgin edici olansa, gündelik kıyafetler içindeki düşmandır. Mısır'daki toplumsal cinsiyet kimlikleri ve ilişkileri konusunda çelişik mesajların bir araya gelişi, kamusal alanda cinsiyetçilik ve kadının güçlendirilmesinin şizofrenik bir karışımını besliyor. Suzan Mübarek'in kadınların konumunun yükseltilmesi için yürüttüğü yarım ağızlı, tepeden inme ve elitist kampanyalar, çift kutuplu bir deneyimle sonuçlandı. Bir yandan kadın sünnetiyle mücadele kampanyaları bu uygulamanın ortadan kaldırılmasından çok

hastanelerde gerçekleştirilmesi sonucunu yaratırken, Mısırlı anneler kısa süre öncesine kadar kendi yurttaşlıklarını çocuklarına aktaramıyordu. Kadın istihdamının artırılması için çaba harcanıyor, ancak ücretlendirmede erkeklerle eşitlik sağlanmasına kafa yorulmuyordu. Devlet kademelerinde en yüksek konumlarda bulunan kadınların hepsi aslında Mübareklerin kölesi durumundaydı. Bazı kadın bakanların tam itaat ve niyaz jesti olarak Suzan'ın elini öpmesi, görülmeyen şeylerden değildi.

Evlilik oranları yavaş yavaş azalır, ücretler düşer, gelecek umutları çöker, ülkenin genelinde düş kırıklığı yükselirken kadın düşmanlığının arttığına tanık oluyoruz. Bu tür hak ihlalleri içinde önemli bir yer tutan taciz konusunda durum o kadar vahimleşti ki hiçbir kamusal alan tamamen tehlikesiz değil. Kamusal alanın açıkça ve inatla erkekleştirilmesi başlı başına kadına karşı şiddet eylemidir. Mısır toplumunda özellikle selefi damardaki İslamcı iştiyakın yükselişinin, kadınlar için ahlaki bir ölçüt ve davranış barometresi geliştirdiğini belirtmek gerekiyor. Cinsiyetler arasında ayrımı savunan yeni bir retorik, "dindarlık" ve "iffet" ile ilgili görülen belirtileri sergileme dayatmasının artması, kaderin ve ister dinsel ister kültürel geleneğin sessizce kabul edilmesini söyleyen sağır edici bir koro, Mübarek sonrası dönemde kadının koşullarını elbirliğiyle daha da kötüleştiriyor.

Bu durum, ülkedeki istihdamın demografisindeki büyük değişimle bir arada değerlendirilince büsbütün açıklayıcı oluyor. Son yirmi yılda işgücüne gitgide daha çok kadın katılmış ve bazı sektörlerde, örneğin devlet kurumlarında kadın sayısı erkek sayısını aşmıştır. Kırk ile elli yaşlarındaki çalışanlar arasında, kadınların sayısı erkeklerinkinden fazladır. Birçok kadın da hane halkının geçimini sağlayan tek kişi olduğuna göre, bu durum cinsiyet dinamiklerinde önemli bir değişim demektir. Velhasıl Mısırlı erkekler açısından kadınların kuyusunu kazma-

larına yol açan şey ister erkekliklerini yitirme duygusu, ister taciz gibi davranışların rağbet kazandıracağı yönündeki yanlış beklenti, ister bu işlerden cezasız kurtulmalarını sağlayan yaygın bir kültür, ister artan cinsel hüsranları olsun, erkekler kadınlara yüklenme hakkını artık kendilerinde gitgide daha çok görüyor.

Ve kadına dayatılan her bağımlılık edimi kadının onurunun çiğnenmesi olduğu halde, işin gülünç tarafı şu ki bu bağımlı kılma, namus adınadır. SKYK üyesi İsmail Etman'ın adamlarını bekâret zarı avcılığı yapmaya gönderirken koruduğunu iddia ettiği de bu namustur. Birçok selefi şeyhin Tahrir'de soyulup çiğnenen "mavi sutyenli kızı" savunmak değil aşağılamak için kullandığı da aynı namustur.

Bu mücadelenin kadınların bedenlerine ilişkin olmadığını zannetmek yanlış olur. Bu mücadelenin tamamen kadınların bedenleriyle ilgili olduğunu zannetmek de aynı şekilde yanlıştır. Mücadele en bütünsel anlamda, her öğesini kapsayacak şekilde iktidarla ilgilidir. İktidarın yeri sürekli değişirken, sarkacın salınımı sona erdi mi nerede duracağını tahmin etmek güçtür. Ve salınım durduğunda, kadınların kurtuluşu odak noktasında değilse, bu devrime elveda diyebiliriz.

Kayıp Kabile

1 Mart 2012

Kerim 1992'de, dönmemek üzere Mısır'dan ayrıldı. On yıl kadar sonra, devrimin patlak verdiği günlerde, Mısır pasaportunun süresi dolalı çok olmuş, Amerikan vatandaşlığına geçmiş, bir Venezuelalıyla evlenmişti, Arapçası da artık çekingen ve aksanlıydı. Mısır çok uzaklardaki bir anıya, çoktan elden gitmiş bir geçmişin simgesine, keyifle andığı yaşanmışlıklarının değil yozlaşma, aşağılanma ve kötü kaderin ülkesine dönüşmüştü. Kerim de yüz binlerce Mısırlı gibi Mübarek döneminde, sadece gidiş bileti alarak daha iyi bir hayat için ülkesini terk etmişti. Gerçekten de daha iyi bir hayattı. Otuz beş yaşındaki mali danışmanın şikâyet edeceği pek bir şey yoktu. Gelgelelim o ocak gününde kaderi değiştiren bir şey oldu. Amerika'da televizyondan devrimin başladığını izlerken yüreğinde bir heyecan hissetti. Bir yabancılaşmışlık hissi duydu, derinlere kök salmış bir hasretin uyanışını, kaybetmiş olduklarının yeniden alevlenişini hissetti.

Facebook mesajları sıradan günlük banliyö hayatı paylaşımlarından, binlerce kilometre uzaktaki bir ülkeyle ilgili öfke ve endişeye uzandı. Akışı kesilmeyen Tahrir videolarına, Mısır televizyon programlarının tekrarlarına yapışıp kalarak ardı ardına uykusuz geçirdiği gecelerden sonra her gün işe giderken ken-

dini zombi gibi hissediyordu, Tanıdığı hiç kimse içindeki acıyı, endişelerini ve üzüntüsünü anlamıyordu. Mübarek ayrılınca, içindeki Mısırlı yeniden doğdu. Göğsü kabararak, Mısır'la ilişkisindeki yirmi yıllık boşluğu doldurmaya çalışıyordu. Nihayet ülkesini ziyaret etmesinin sırası geldi.

Ne var ki "kaybolan oğul"un dönüşü ertelenecekti. Zira kutlama düş kırıklığına, düş kırıklığı korkuya, korku tiranlığa dönmekteydi. Mısır devriminin SKYK tarafından boğulduğunu gördükçe yüreği yaralanıyordu. Kutlayacak pek bir şey kalmamış gibi görünüyordu. Ne var ki mutlu cahilliğin masum saflığına artık dönemezdi. Sonunda, karısı Cristina eşinin huzursuzluğunu yatıştırmak çabasıyla Şükran Günü tatilini Mısır'da geçirmekte üsteledi. Bu da tarihi önem taşıyan Mübarek sonrası ilk parlamento seçiminin birinci turuyla çakışacaktı.

Kerim ile Cristina, ülkeye vardıktan kırk sekiz saat sonra kendilerini zafer kutlamalarının değil, devam etmekte olan bir devrim sürecinin ortasında bulacaklardı. Tahrir Meydanı'nda Muhammed Mahmud Caddesi'ndeki çatışmaların bağrındaydılar: ambulanslar, göz yaşartıcı gaz, plastik mermiler, kan, sebat, kahramanlık ve acı. Kerim şimdi başka bir insandı. İçinde bir şey artık asla eskisi gibi olmayacaktı. Orada sürgün Mısırlıların "kayıp kabile"sinden, ayrılığa rağmen devrimi izleyen ve içlerinde gürlediğini hisseden yüz binlerce Kerim var. Kahire Üniversitesi'nde, bir umudun peşinde Mısır'a dönüp ders vermek için Japonya'daki saygın profesörlük konumunu bırakmış bir öğretim üyesiyle tanıştım. Ancak Mübarek'in devrilmesinden sekiz ay sonra coşkusu susturulmuş, iyimserliği de azalmıştı.

Mısır'ın çalışmaya yeni başlamış, son derece sadık ve derinden adanmış diasporasının el değmemiş kaynaklarından ve uzmanlığından çokça faydalanabileceği bir dönemde, bu insanların pek çoğu soğutuldu. Devrim rayından öyle bir çıkarıl-

dı ki başarmışlık duygusu boğuldu, ama aynı zamanda devlet de sistematik ve kurumsal olarak yabancı düşmanlığını büyük ölçüde retoriğine yerleştirdi. Güya ülke dışındaki Mısırlılar ülkeye zarar vermek ve yeni bir emperyalizm, orduya karşı kışkırtma ve Kıptilerin eşitlik talepleri için elverişli ortamı hazırlamak amacıyla anlaşılmayacak derecede karmaşık ve bütünüyle mantıkdışı bir fesat ağının parçasıymış.

Yurtdışındaki Mısırlıların çifte vatandaşlıklarından dolayı kendilerini bozguna uğratılmış hissetmeleri için birçok neden var. Bir idare mahkemesinin liberal milletvekili Amr Hamzavi'nin parlamento üyeliğine Alman vatandaşı olduğu için son verdiği söylentisi yayılıyordu. 2010'da devrimin başlamasından bir ay önce el-Baradey başkanlığa aday olabilmek için Avusturya vatandaşlığını gizlemekle suçlandığında da aynı şey olmuştu. Bu bizden olan / olmayan dinamiğinin ilk işaretleri anayasa değişiklikleriyle ilgili referandumda ortaya çıktı. Başkan adayları için, hayatlarında hiçbir zaman başka bir ülkenin vatandaşı olmamış Mısırlı bir anne babadan doğmuş olmaları ve Mısır vatandaşı olmayan bir kişiyle evli olmamaları koşulu getirildi. Bu koşulun yakında gerçekleşecek seçimde birçok nitelikli aday için bir engel olduğu ve birçok seçkin politikacının ulusal kökenini gizlemeye çalışacağı düşünülebilir.

Mübarek'in alaşağı edilmesinin daha ikinci ayı dolmamışken, coşkunun dorukta olduğu sıralarda, 7 Nisan 2011'de Mısır'ın Kanada Büyükelçisi Vail Ahmed Kemal Ebu'n-Neca ile birlikte bir konuşma yapmak için Ottawa Üniversitesi'nde bir panele davet edildim. Büyükelçi oy hakkı konusunda konuşmak zorunda bırakılınca, ülke dışındaki Mısırlıların seçimde oy kullanmasının fiilen imkânsız ve mantıksız bir şey olduğunu öne sürdü. Birkaç hafta sonra, tüm dünyadaki konsoloslukların önünde yapılan gösterilerde, çifte vatandaşlığı olan Mısırlılar ülkelerindeki seçimlerde oy kullanma talebiyle toplandı. Was-

hington DC'de parlamento seçimlerinde oy kullanma hakkı talep ederken, "*Masri, masri hatta memati*" (Ölünceye kadar Mısırlıyım, Mısırlıyım) diye slogan attı. Mısır dışında yaşayan Mısırlılara oy kullanma hakkı tanıyan mahkeme kararını tanımaları ve gereğini yapmaları için SKYK ve geçici hükümeti sıkıştıran, gerçekten de Kuzey Amerika'da, Batı Avrupa'da, Avustralya'da ve her yerde (Arap dünyası hariç) Mısırlıların bu doğrultuda harcadığı çabalar olmuştur, Körfez ülkelerindeki Mısırlılar değil. Onların sırf Kuveyt'teki bir Ulusal Değişim Birliği şubesine katılmaları bile işlerine mal oldu ve sınırdışı edilmelerine yol açtı. Sonuç olarak her yerdeki Mısırlılara seçme hakkını kazandıran, Batı'da yaşayan protestocuların, eylemcilerin, kampanya örgütleyicilerinin çabaları olmuştur. Ve Mısır dışındaki seçmenlerin çoğunluğu Suudi Arabistan'da, onun ardından da diğer Körfez ülkelerinde yaşamaktayken, seçme hakkının tanınmasından en az yararlananların bunun için en çok çaba harcayanlar olduğu açıktır.

24 Aralık'ta, evde kalıp Noel tatilinin keyfini çıkarmak dururken, bu insanlar kış havasına göğüs gererek Washington'daki fiilen boş bir Mısır Askeri Savunma binasının dışında SKYK'nin Tahrir ve çevresindeki göstericilere yönelik kötü davranışlarını protesto ettiler ve askeri rejime son verilmesini istediler. Attıkları sloganların bazıları, ABD müdahalesi ya da operasyonuna mazeret bulmaksızın, ABD'nin SKYK'ye verdiği desteği kınıyor ve para yardımı ve desteğin durdurulmasını talep ediyordu.

SKYK'nin dışarıdan mali yardım aldıkları gerekçesiyle STK'lara yakınlarda yönelttiği saldırı, ordunun hem ABD'yle hem de sivil toplumla ilişkisindeki çift kutupluluğu yansıtıyor. Yabancı bir ülkenin başka bir ülkenin iç işleri konusunda para harcamasının hukuki önlemlerle düzenlenmesi gerektiği akla yakındır, özellikle de politik arena söz konusu olduğunda.

Ancak SKYK'nin bu özel durumu ele alış tarzı felaket tellallığı niteliğinde ve abartılı olduğu gibi, açıkça bir halkla ilişkiler kampanyasıydı ve SKYK'nin geçiş sürecini yönetmesi hakkında sesini fazla yükselten ABD'ye verilmiş beklenenden hafif bir karşılıktı. Bıçak kemiğe dayandığındaysa, SKYK şüpheli Amerikalıları ülkeden çıkarıp Mısır medyası karşısında süt dökmüş kedi gibi davrandı. Bu suretle, ülke içinde ve dışındaki ilerici ve liberal tutumlu tüm Mısırlıları, Batı yanlısı ya da ABD çıkarlarının hizmetinde diye hedef gösteriyor, bütün bunları yaparken de Mısır ordusunun ülkedeki başka hiçbir kurumun almadığı kadar Amerikan yardımı aldığını ve Amerika'dan askeri yardım alan ülkelerin her yıl ilk dördü arasında yer aldığını gizliyorlardı. Ve ne yazık ki SKYK'nin hesap verebilir hale getirilmesi taleplerinin çoğu, Batı tarafından savunuculuğu yapılan istikrar gündemi için tehlike olarak görülüyordu.

Kuşkusuz, uluslararası güçlerin ve bölgesel egemenlerin Mısır'daki büyüyen rollerini ve rekabet halindeki çıkarlarını dikkate almayan bir naifliği savunmamak gerekir; ama SKYK ile geçici hükümetten ve bunların devlet medyasındaki ve ordu yanlısı özel ağlardaki piyonlarından yayılan söylem herkesçe eleştirilmeyi hak ediyor. İki tutum arasında gidip geliyorlar: Birincisi, yabancıyı arzu edilir ve üstün gören yabancı kompleksi (*udit el-havace*), ikincisiyse, kuşku ve korkudan dolayı yabancıyı kötülük simgesi gibi sunan yabancı düşmanlığıdır (*unsuriye*). Mübarek sonrası Mısır, küresellik ile bölgesellik, kendini Doğululaştırmak ile kendini Batılılaştırmak arasında, karşıt yönlere doğru çekiliyor. SKYK kitlelere hitap ederken cehaletten istifade ederek burjuva duyarlılıklarını hedef alan bir saldırıya arka çıkıyor, boyun eğdirilmişler ve mağdurlardan yana bir dengeleyici desteğiyse yok. Tersine, ekonomide her tür yeniden paylaşım önleminden kaçınarak fiilen burjuvazinin elini güçlendiriyor.

Mısır devletinin en azından bir kuşak boyunca beslediği, yurttaşlarının ilişki kurmaya susadığı dünya hakkında derin bir kuşkudur. Mısırlılar, vize almak için konsoloslukları önünde kuyruğa girdikleri Batı ülkelerine karşı nefret ve güvensizlik duygularıyla yetiştirilmiştir. Gözden kaçırılan husus ise ülkeden ayrılmış olan Mısırlıların çoğunun ülkelerinde işler azalırken daha iyi iş olanakları aramak için başka ülkelere gittiğidir. Mısır'da yetmiş yılı aşkın bir süredir yoğun bir beyin göçü yaşanıyor. Daha çok insan eğitimden geçtiği halde, sistem şaşırtıcı bir hızla kötüleşti. İstihdam olanakları çok azaldığı için, nitelikli işçiler başka yerlerde iş ve daha iyi bir yaşam arıyor. Bazıları, Körfez ülkelerine gidiş geliş sırasında tekne kazalarında boğulanlar gibi, Mısır sınırlarının ötesinde daha bereketli topraklar ararken canlarından olmuştur. Mısır dışındaki Mısırlıların toplam sayısının 8 milyona vardığı tahmin ediliyor.

Akıl alır gibi değil ama başka ülkelerde yaşayan Mısırlılardan oy vermek için kaydını yaptırmış olanların toplam sayısı yalnızca 300 bin civarında. Seçim Komitesinin web sitesindeki rakamlara göre kayıt yaptıranlardan 142 bini Suudi Arabistan'da, 73 bini Kuveyt'te, 36 bini Birleşik Arap Emirlikleri'nde, 21 binden biraz fazlası Katar'da, 20 bini ABD'de ve 9 bini Kanada'da. Katar'dan kayıt yaptıran Mısırlıların sayısı ABD'dekinden fazla. Sonuç olarak diaspora toplulukları politik olarak ne kadar aktif ve dinamikse, ilginç bir şekilde oy ağırlığı bakımından o kadar az temsil ediliyor. Bu da zamanla Mısır'daki kamusal hayata katılma hevesinin azalması sonucunu doğuruyor. ABD'de anayurtlarındaki politik hayatla ilgilenmeye başlayan Mısırlıların sayısı devrimin bir sonucu olarak çok yüksekti, ancak bu heyecan kısa sürede söndü.

Yurtdışındakilerin seçme hakkı talepleri, SKYK'nin ve iktidardaki siyasi güçlerin artık gerçek demokrasiye bağlı olmadığı, dışarıda yaşayanların katılım isteğini söndürerek açıkça

ortaya çıkıncaya dek hayli ses getirdi. Ülke dışındaki Mısırlılar, ülkeleri bir bozgundan diğerine düşerken olan biteni izledi. Kötü haberlerin birbiri ardına gelişini izlediler. Anayasa referandumunun Mısır toplumunda çatlaklar yaratacak şekilde kotarılmasını izlediler. Polis ve yeni askeri yetkililer tarafından protesto gösterilerinin birbiri ardına şiddete başvurarak dağıtılışını izlediler. Devrimcilerin birbiri ardına alanlardan askeri hapishanelere taşınmasını izlediler. Ve askeri araçların göstericileri gözler önünde ezişini izlediler. Çok geçmeden, ülkelerini özleyen ve ülke gençliğinin cesaretinden esinlenen Mısırlılar, devrime ve devrimi koruduğunu iddia edenlere inançlarını yitiriverdi.

Üç Boynuzlu Boğa

30 Mayıs 2012

Mısır'da sigara kullanmayan biri olmak yorucu bir deneyim. Taşıt egzozlarından, göğe yerleşen sanayi sisinden ya da her yıl toplanıp yakılan çeltik anızının kentin üzerine dalga dalga gönderdiği devasa bulutlardan gelen boğucu dumanları solumak önemli değil. Kamusal alanlarda, çocukların ve hamile kadınların bulunduğu ortamlarda bile temiz hava ihtiyacının dikkate alınmaması önemli değil. Yerli tütün ürünlerinin çoğunun (katran ve nikotin yetmezmiş gibi!) sentetik ve zehirli katkı maddeleriyle paketlenmesi önemli değil. Sigara kullanmamak en çok bir yabancı, diyelim bir taksi şoförü, o sert sigarayı size sunmak için kolunu uzattığı zaman tehlikelidir. Almak ya da almamak... Almak kendi kişisel seçiminizi çiğnemek, vücudunuzu kötü bir maddeye mahkûm bırakmak, nahoş bir kokunun giysilerinizi kaplayıp uzun süre üstünüzde kalması ve iradenizi dıştan gelen bir baskıya teslim etmek olacak. Reddetmek ise bir misafirperverlik ve iyi niyet jestini geri çevirmek, bir toplumsal iletişim kuralını bozmak. Ya da "avam" ile birlikte sigara içmeyecek kadar sınıf ayrımcısı olduğunuzu ima edecek. Belki de çekingenlik, korkaklık ve hatta zayıf erkeklik belirtisi olarak görülecek. Tek bir kararda işlemden geçirmek için çok fazla. Ama her halükârda bir ikilem.

Mısırlılar benzer ikilemlerle sürekli karşı karşıya kalır. Trafiğin en yoğun olduğu saatte 6 Ekim Köprüsü'nden mi Salah Salim Caddesi'nden mi gitmeli? Saviris'in twitter şakasından dolayı cep telefonu operatörlerinden Mobinil'i mi, devrimden yararlanarak prim yapmaya çalıştığı için Vodafone'u mu, yoksa Mısır cep telefonu piyasasını tekeline almaya yönelik saldırgan girişimlerinden dolayı Emirati Etisalat'ı mı boykot etmeli? İnsanın maaşı temel ihtiyaçları karşılamayacak kadar az olduğuna göre hangisinden vazgeçmeli: Yiyecekten mi, ilaçtan mı? İkilemler böyledir; aynı derecede elverişsiz ve aleyhte sonuç yaratacak seçenekleri düşünmek gereken, hiçbir eylemde bulunmama seçeneği de olmayan durumlar. Bu tür felsefi bilmeceler genellikle "ikilemin boynuzları üstünde kalmak" olarak tanımlanır. İnsan metaforik boğanın iki boynuzundan birinin saplanması sonucuyla karşı karşıyadır.

Mısır bugün daha da zor bir açmazla karşı karşıya: başkanlık üçlemi. Müslüman Kardeşler'in adayı Muhammed Mursi ile Mübarek'in son başbakanı Ahmed Şefik'in ikinci tur yolunda olduğunu doğrulayan resmi sonuçlar nedeniyle birçok Mısırlı kolay kolay giderilemeyecek bir derin inançsızlık, endişe, panik, yeniklik ve özgüvenini yitirme duygusuna yakalanmış bulunuyor. Şefik, fiilen ordunun güçlü adamı, Mübarek rejiminin savunucusu ve "istikrar" kampının sarsılmayan kalesi olarak görülüyor. Devrimciler, övücülükten uzak "Deve Savaşı" adıyla bilinen 2-3 Şubat 2011'deki Tahrir'e yönelik gerçeküstü ve caniyane saldırının, en azından dolaylı sorumlusu olduğunu düşündükleri Şefik'i film karakteri Darth Vader'a benzetiyor.

Halkın büyük bir kısmını kendisinden uzaklaştırmış olan Müslüman Kardeşler için Mursi karizmatik olmayan, hayal gücü sınırlı, çekicilikten yoksun ve genellikle anlaşılmaz bir stepne adaydır. Üç seçim -anayasa değişiklikleri, parlamento ve başkanlık seçimleri- sırasında siyasi karşıtlarını sahnenin dı-

şına atmak için dinsel retorikten yararlanan Müslüman Kardeşler fırsatçı ve ikiyüzlü görünüyordu. Belki daha da fecisi, şeriat getirip getirmeyecekleri konusunda ne söylediklerinin belli olmaması ve hepsi sadece yedi aya sığan Maspero katliamı, Muhammed Mahmud çatışmaları, Bakanlar Kurulu binası önündeki oturma eylemi, Port Said katliamı ve Abbasiye olaylarında göstericiler öldürülürken suskun kalarak suç ortaklığı yapmış olmaları, güvenilirlikleri konusunda birçok Mısırlının kaygıya kapılmasına neden oldu. Parlamentoyu ve bu kurumun önünde bekleyen en önemli yasama görevi olan anayasa yazımını tekellerine almalarından bahsetmiyorum bile.

Seçim sonuçlarıyla ilgili itirazlardan bazıları henüz sonuçlanmış değil. Bir mahkeme de eski rejimde yer almış şahsiyetlerin politikaya katılımının engellenmesi gerekip gerekmediğini incelemekte. Bu mahkemenin alacağı karara göre Şefik'in adaylığı düşürülebilir. Sonuçlar geçerli sayıldığı takdirde, Mısırlılar Şefik ile Mursi'den birini seçmek üzere iki hafta içinde sandık başına gidecek. Ya eski yozlaşmış despot rejime dönüş ya da her şeyin Müslüman Kardeşler'e parlamentonun iki kanadı ve başkanlıktan oluşan bir üçlü bahis kazandıracak, tercih edilmesi olanaksız görünen bir senaryoya dönüşmesi. Bahisleri de korkuları da yükseltecek birkaç malzeme daha (sözgelimi mezhepçilik) kattınız mı, boğanın boynuzları her zamankinden sivri görünecektir. Birçok Hıristiyanın Şefik'e oy vermiş olabileceğini iddia edenler varken, Kıpti azınlığın devrim karşıtı, İslam karşıtı ve askeri konsey yanlısı olduğu hissi, Kıptileri eski rejimin destekçileri dışında herkesin hedef tahtasına dönüştürerek büyüyor.

Oy verme ile sonuçların açıklanması arasındaki birkaç gün boyunca, süreci yöneten Başkanlık Seçimi Komisyonu tam bir sessizlik içindeydi. Hiçbir resmi sonucun açıklanmadığı, söylentilerin ve paniğin yükseldiği bir ortamda birçok kişi perde

arkasında bir şeyler pişirildiğinden kuşkulanıyordu. Başkan adayları Abdulmuneym Ebulfutuh, Hamdin Sabahi ve Amr Musa yeni bir şans umuduyla seçimin askıya alınması, iptali, oyların yeniden sayılması ya da seçimin dondurulmasını talep ederek komisyona şikâyette bulunurken hep bu durumdan yararlandılar. Seçimde hile yapıldığına ilişkin güçlü kanıtlar vardı fakat itirazları reddetme ya da işleme sokmamaya mutlak yetkili komisyon tam da bu yetkiyi kullandı.

Bu sırada Silahlı Kuvvetler Yüksek Konseyi -yani bu seçim komisyonunu atayan organ- görülüyor ki, resmi sayımda Şefik'in hemen arkasından gelen Sabahi'nin de aralarında olduğu üç adayla ilgili olarak elinde bulunan seçenekleri tartmaktaydı.

Bu seçimden önce Müslüman Kardeşler'le inatlaşmış olan Konsey'in eğilimi, dalkavuğu Şefik varken Mursi'nin seçildiğini görmekten yana değil. Bununla birlikte SKYK, Şefik'in kazanması sonucunda İslamcılar, laikler, devrimciler ve başka gruplar eliyle Mısır'ın "geçiş" dönemini uzatacak ve uluslararası alanda zaten yıpranmış olan imajına daha da zarar verecek yeni bir kitlesel protesto gösterileri dalgasının neredeyse kaçınılmaz olarak başlamasından korkuyor.

Mursi başkan seçilse ne olur? Mısır'ın dış politikasının dümenini elinde tutan SKYK ülkenin ABD ve Suudi Arabistan gibi başta gelen iki ekonomik destekçisiyle ilişkilerini ince ince dengelerken sürücü koltuğuna Müslüman Kardeşler otursa, bu ilişkilere nasıl bir etkisi olur?

Müslüman Kardeşler hem Suudi Arabistan hem de ABD için öteden beri çıbanbaşı olmuştur. Ancak son zamanlarda Washington ile dostane ilişkiler gelişip karşılıklı heyetler gönderilerek uyumlu davranış sözleri verilmesiyle bu durum değişmeye yüz tutuyor. Bölge cephesindeyse Suudi Arabistan Mısır'ın, özellikle de uluslararası işbirliği ve planlama bakanı Feyza

Ebu'n-Neca Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası'nı idare etmekle uğraştığı için fena halde ihtiyacı olan 3 milyar dolarlık yüklü bağışı önlerine uzatırken, SKYK Suudiler ne isterse, ucu Müslüman Kardeşler'in saf dışı edilmesine varacak da olsa, yerine getirmeye hazır. Ne var ki Mursi ve şürekâsı açısından şans eseri, yakınlarda Mısır ile Suudi Arabistan arasındaki küçük bir diplomatik çekişme, Halk Meclisi sözcüsü Saad el-Kâtatni ve başka seçkin İslamcılar gibi en yüksek düzeydeki İhvancıların yer aldığı bir heyetin Riyad'a giderek Kral Abdullah'ın önünde diz çöküp ona hayır duaları etmesiyle sonuçlandı. ABD ve Suudi Arabistan gibi iki devin Mursi'nin başkanlığa tırmanmasını görmezden gelmesini sağlamak için bu gelişme ucu ucuna yetebilir.

Ne kadar yeniden sayım ve usulsüzlüklerin araştırılması talebi varsa, Müslüman Kardeşler kendi adayının aleyhine olacağı korkusuyla karşı çıktı. Talepler kabul edilirse kendi adayları ikinci tura kalamayabilir ya da karşısına Şefik kadar kutuplaştırıcı olmadığı için daha zorlayıcı olacak bir aday çıkabilirdi. Öte yandan seçimde (varsayılabileceği gibi Şefik'e üstünlük sağlamak üzere) gerçekten yaygın olarak hile yapılmışsa, ikinci turda aynı hilenin yapılabileceği, bunun da kuşkusuz kendi aleyhlerine olacağı korkusuyla Müslüman Kardeşler'in bu sefer karşı çıkan tayfanın başında yer alması gerekir.

Seçmenler için her iki başkan seçeneğinin de yalnızca kendi kişilikleriyle değil yol açacakları siyasi güçler dizilişi ve ortaya çıkacak yeni gerçeklikler bakımından kötü bir gidişin habercileri gibi göründüğü koşullarda, ortaya çıkan boşluk ve oy kullanma kalıpları, isterseniz üçüncü lastik diyebileceğiniz, hesapta olmayan bir olasılığı gündeme getirdi: Hamdin Sabahi. Birkaç ay öncesine kadar çoğu Mısırlının tanımadığı Nâsırcı aday, seçimde sürpriz bir başarıyla yüksek sayıda oy sağlayarak Kahire, selefilerin kalelerinden İskenderiye, Port Said, Süveyş

ve Gize gibi büyük metropol bölgelerini kazanabildi. Gösterişsiz ve mali olanakları kısıtlı bir kampanya ve sınırlı televizyon programlarıyla girdiği seçimde Sabahi, tam da diğer adayların sönük görüntüsü, basına çok fotoğraf vermeleri ve kutuplaştırıcı söylemlerinden dolayı başarı sağlamış görünüyor. Ne olursa olsun, sonuçlar Mursi ile Şefik'in önde olduğunu gösterince Sabahi birden heyecan uyandırdı. O andan beri televizyon kanallarının peşinden koştuğu bir stüdyo konuğu oldu ve Mısırlılar ikinci turda adaylığı kabul edilerek Sabahi'nin hakkının teslim edileceği umuduyla internet ortamında ve gösterilerde onu destekledi.

Gelgelelim, Sabahi'de de bir gariplik yok değil. Mısır politikasının ta kalbine kadar sızabilen bir derin devlet varken, onun bu açıklanamayan pırıltılı başarısından duyulacak hiçbir kuşku yok mu? Sabahi gerçekten de devrimcileri, yoksulları, zenginleri, liberal ve laikleri, İslamcıları, eski rejimi ve Müslüman Kardeşler dışındaki herkesi, hem de SKYK'yi ürkütmeden birleştirerek Mursi karşısında ikinci turu alsın diye, beyaz atıyla çıkagelmek üzere hazırlanmış olabilir mi?

Mısırlılar bir Şefik-Mursi düellosu ikilemine hayıflanarak televizyonlarının karşısında otururken, en-Nehar televizyon kanalının Sabahi'yle, adeta yeni bir atılım sağlayan, Vail Ğuneym'in Şubat 2011'de Dream TV'de Mona eş-Şazli ile yaptığı destansı röportajla karşılaştırılacak bir röportaj yapması şaşırtıcı değil. Tanınmış devrimciler ve Sabahi'nin hemşerileriyle önceden kaydedilmiş röportajlarda kendisinden neredeyse peygambermiş gibi bahsedilirken sunucu, şimdiden "Sayın Başkan" dediği konuğunun halesinden uzaklaşamıyordu. Hatta söyleşide melodramın dozunu artırmak üzere titizlikle seçilmiş arka plan müziği eşliğinde duygu yüklü anlar, sık sık da videolardan, gözyaşlarını silen Sabahi'ye odaklanmış yakın çekimlere geçişler yer alıyordu. Bu, televizyon için ısmarlanmış bir andı.

Sabahi milletin kalbini zaten kazanmış ve bunu nerdeyse hiç çaba harcamadan başarmış olabilir. Eğer bir devrimciyse ki kesinlikle öyle görünüyor, SKYK'ye, uyguladığı ihlaller nedeniyle karşı çıkabilecek mi? Eğer hakikaten Nâsırcıysa, esin kaynağının yaptığı gibi ordunun yerinin sorgulanmadan kalmasını mı sağlamaya çalışacak? Bunun belki SKYK'nin en iyi senaryosu olduğu ileri sürülebilir. Eğer Sabahi'yi tekrar yarışa sokarlarsa tek hamlede devrimcileri, liberalleri, İslamcıları, *fulul*'u (eski rejimin kalıntıları), zenginleri, yoksulları, gençleri ve yaşlıları susturmuş olacaklar ve böylece devlet kurumlarına kemikleşmek için zaman ve alan kazandıracaklar. Mısırlılara tos vurması beklenen boğanın bir boynuzu da Sabahi olmasın?

Mısırlılar "ikilem"in klasik tanımını çok eski zamanlardan beri bilmekte ve anlamaktadır. *Hazuk* (kazık) kelimesini kullanma biçimleriyle de bu tanımı ölümsüzleştirmişlerdir. Bazılarına göre, Mısırlılar protesto gösterileri için sokağa çıkarken Mübarek polisinin ***hazuk***'u ile belirsizliğin ***hazuk***'u arasında seçim yapıyordu. Mısırlılar o zamandan beri SKYK'nin, polisin, hükümetin, Müslüman Kardeşler'in, selefilerin, liberal partilerin, bölük pörçük genç devrimcilerin, ekonominin, dini kurumların ve diğer Mısırlıların ***hazuk***'larını da tattılar. Halkın Şefik'ten de Mursi'den de hoşnutsuzluğu derinleşir ve Sabahi'nin popülerliği artmaya devam ederken, birçokları bir mucize için dua ediyor. Ancak iyi sonuç diye bir şey yok. Kötü mü, daha kötüsü mü? Tüm koşullar aynıyken mevcut durum devam ettiği takdirde, hep birlikte derin bir nefes alıp dişimizi sıkmamız gerekecek. Bir dahaki sefer de Kahire'de taksi şoförü size sigara ikram ettiğinde tereddütsüz kabul edin.

III

SONSUZA DEK

Yaşayacak düşlerim
Melun sessizlik!
Vursalar da ayaklarıma prangalar
Sözüm olacak söyleyecek yine de.
Soysalar çırılçıplak
Sürükleseler zulmedip günlerce yerde
Öldürse beni hatta
Kurşunları onların
Kabul etmeyeceğim
Suskun kalmayı yine de
Göğsüm apaçık mermilerine
Doğrult namlunu bana,
Hadi
Bas tetiğe, vur beni.
Ama
Öldürsen de beni
Durduramayacaksın.

– Ene Masri Grubu, "Melun Sessizlik" (Aralık 2011)

Beklediğimiz önder biziz.

– Grafiti sanatçısı Keizer'in Kahire'deki bir duvar üzerindeki sprey boya çalışması

Vicdani Retçiler

16 Haziran 2012

Ağustos 1966'da, ABD'nin uzun süren bir çatışmaya saplandığı Vietnam Savaşı sırasında, bütün dünyada çok iyi tanınan ve sevilen genç bir boksör "vatani görevini" yapmak üzere cephe hattına gitmeyi reddettiği için istenmeyen adam oldu. Muhammed Ali Güneydoğu Asya'daki birliğine katılması çağrısını aldığında, boks dünyasında yükselen bir yıldızdı. Ne var ki savaşın Kuran'ın öğretisiyle çeliştiğini açıklayarak devlet ve kamuoyuyla hukuki ve ahlaki bir çatışma yolunu tutunca, uyması beklenen davranış kalıbını terk etmiş oldu. Bu tutumuyla, savaşa karşı tavır alan ve sayıları giderek artmakta olan genç erkek ve kadınların saflarına katılmış oluyordu. Savaştan uzak durmanın yasadışı kabul edildiği bir ülkede halk arasında vicdani retçiler olarak biliniyorlardı. Terim başlı başına ironik, çünkü insanın yasayı çiğnemekle suçlanarak yargılandığı halde haklı, dürüst, onurlu, inançlı ve fedakâr olduğu fikrini uyandırıyor.

Muhammed Ali sonunda aklandı. Kararının sadece kendi kişisel bakış açısından değil, ABD Vietnam savaşının gözden geçirildiği bir dönemden geçerken, ortak bir ulusal bakış açısından da haklı çıktığını yaşayıp görecekti.

Günümüzde Mısırlı seçmenlerin önünde genç boksörünkinden o kadar da farklı olmayan bir mücadele var. Çoğunluk

Müslüman Kardeşler destekçisi ya da eski rejim sempatizanı kategorilerinin dışında kalırken, başkanlık seçiminin ikinci turunda Ahmed Şefik ile Muhammed Mursi arasında seçim yapmak bir ahlaki mayın tarlasına dönüyor. Devlet erklerinin biri dışında tamamen Müslüman Kardeşler'in tekeli altına girmesi seçeneğinin karşısında Hüsnü Mübarek'in eski kadrolarının yeniden yapılanmasının yer aldığı tatsız seçim, popülerliği gittikçe artan üçüncü bir seçeneği sahneye taşıdı: boykot.

Zorunlu askerliği reddedenlerle aynı şekilde tanımlandıkları için boykot kampındakiler vicdani retçilerden o kadar da farklı olmayan biçimde seçim yelpazesinin iki ucundan da en kötü saldırılara maruz kaldı. Boykota katılanlar tüm seçim boykotu kampanyalarında olduğu gibi, sadakatsiz ve yurtseverlikten yoksun olmaktan, "ülkesinin saygınlığına zarar vermeye" kadar ağır ve öfkeli karalamalarla karşılaştı. Devrim Mısır'ı örneğinde, bilerek oy vermemek ya da boş oy kullanmak, en iyi olasılıkla ülkeyi karanlık bir çukura götürmek gibisinden esef verici bir davranış, en kötüsü söylenecekse, devrim şehitlerinin anısına hakaret olarak görülüyor.

İkinci turda kendi adayını görememek, nadiren boykotu haklı kılacak bir gerekçe olur. Şefik ile Mursi arasındaki ikinci turla ilgili olarak da Mısırlı boykotçuların tutumunu belirleyen gerekçe bu değildi. Bozukluğun seçeneklerde değil sistemin yapısında olduğu, derinlere kök salmış bir kanaat. Yanlış temelinde kurulmuş olan, ancak yanlış olabilir. Sonuç olarak, tasarlanmasından uygulanışına kadar hukuki meşruiyetten yoksun bir seçim bu. Ne olursa olsun Mısırlı seçmenler oy verme sürecinde, gemi güvertesinden derin denize döşenmiş kalasların üstünden yürütülüyorlarmış gibi, Silahlı Kuvvetler Yüksek Konseyi tarafından önceden onaylanmış sonuçlara doğru yollarını uykuda yürüyerek kat etmek zorunda bırakıldılar.

Sonuçta, seçim sonuçlarından hoşnut kalınmaması muhte-

mel olsa da, Şefik ya da Mursi'nin Mısır'da siyasi hayatın işleyişini alt üst edecek bir değişiklik yaratmasını beklememeliyiz. Korku, endişe, üzüntü ve su katılmamış paranoya elle tutulacak halde. Şefik'in selefinden daha şeytani bir diktatör olacağı ve aklına estiği gibi şiddete başvuracağı ya da Mursi'nin Mısır'ı Afganistan haline getireceği şüpheleri, büyük ölçüde temelsiz. Daha büyük olasılıkla iki aday da pragmatik bir tavırla devrimci eylemin sürmesine karşı çıkacak ve ne pahasına olursa olsun istikrarı güçlendiren bir statükoyu destekleyecektir.

Aslına bakılırsa seçim boykotunun destek kazanması için kampanyaya gerek yok. Mısırlılar seçimleri zaten boykot ediyor. Mart 2011'de yapılan anayasa referandumundan Haziran 2012'de yapılan başkanlık seçimine kadar bütün ülkede seçmenlerden oy kullananların sayısı, kampanyaların görünürlüğünün artmasına ve mücadelenin kızışmasına rağmen düzenli bir şekilde düşmüştür. Mısır'da boykot seçeneği, 1983 yılında Jamaika'da seçmen katılımının (işbaşındaki partiyi yıllarca iktidarda tutan) yüzde 2,7 gibi komik bir orana düşmesine benzer bir büyük başarı elde edemeyecek olsa da, askeri yönetim altında yapılacak seçimler bütün canlılığını zaten kaybetmiş durumda.

Yeni bir gerçeklikle yüzleşmemiz gerekiyor: Devrim Mısır'ı düpedüz yönetilemez durumda. Mısır artık Mübarek'in beğendirmeye çalıştığı "kurumlar devleti" değil. Kurumsal başarısızlığın ardından özyönetim geldi: Mısırlılar sık sık "*el-Beled maşye bi'l-bereke*" (Ülke yönetimi Allah'a emanet) diyor. Devlet hem kendi yetersizliğinin hem de devrimin içinde boğulmuş durumda. Mısırlılar da iktidarın dışında kendi devletlerini yeniden kurmayı üstlerine alıyor. Bunun en iyi örneği, Mısır'da polis gücünün yedi aydır ortalıkta görünmemesinin kamu düzeninin tamamen çökmesiyle sonuçlanmamış olmasıdır. Mısırlıların bugünlerde sandığa gitmeleri ya da gitmekten kaçınma-

ları, seçim sürecinin büyüsüne kapıldıklarının ya da sisteme inandıklarının kanıtından çok, seçtiklerinden memnun olmadıklarını gizleyemeyen davranışlardır. SKYK ülkedeki yasama gücünün dizginlerini fiilen yeniden ele geçirdiğine göre, cunta yönetimi altında seçim meşruiyetinin tabutuna son çivi de çakılmış oluyor. Mısır'ın gelecek "seçilmiş" başkanına bir uyarı: Bugün parmağımıza boya çalınsa da çalınmasa da, hepimiz vicdani retçiyiz.

Mursi'nin Borçları

26 Haziran 2012

Silahlı Kuvvetler Yüksek Konseyi (SKYK) on altı aydan beri bizi devrimi kendisine borçlu olduğumuza inandırmaya çalışıyor. Aslında yeni kazandığı mutlak yetkileri bize borçlu olan ordudur. Bugün üzerinde durulacak yeterince borç var. Selefiler, tarihsel siyasi yükselişlerini ve Mübarek'in devlet güvenlik servislerinin kemendinden kurtulmalarını devrime borçludur. Ülkenin liberalleri, Hazim Ebu İsmail'in başkan adayları arasından çıkarılması nedeniyle SKYK'ye ve yargıya borçludur. Ordu, göstericilere ve devrimcilere karşı şiddet dolu bir yıl boyunca ses çıkarmadan itaat ettikleri için Müslüman Kardeşler'e borçludur. Müslüman Kardeşler, geçtiğimiz yılki ayaklanmanın başlangıç vuruşunu İslamcı olmayan devrimcilere borçludur. Bir tek siyasi kurum, parti, örgüt, grup, devlet aygıtı ya da hareketin de bu girdapta mutlak bir meşruiyet birikimi yok.

Ancak herkesten çok borcu olan biri varsa, yeni başkan Muhammed Mursi'dir. Birçok yorumcunun ve Mursi'nin kendisinin de kabul ettiği gibi, (SKYK'nin kısa süre önce anayasal kararnameyle elinden aldığı) yürütme erkine sahip olsa bile ekonomiyi dengeye kavuşturmak, Mısır halkını birleştirmek, ülkenin giderek karmaşıklaşmakta olan dış politikasını çekip çevirmek ve en önemlisi, devrimin sübvansiyon, haysiyet, öz-

gürlük ve toplumsal adalet gibi hedeflerini gerçekleştirecek kararları çıkarmak gibi görevler, üstesinden gelinemez görünüyor. Ancak bunların hepsi bir araya gelse bile Mursi'nin en büyük yükünü gölgede bırakamaz. Yunan efsanesinde Atlas'ın (güzel sanatlarda yerküre olarak resmedilen) gökkubbeyi sonsuza kadar omuzlarında taşımaya mahkûm edilmesi gibi, Mursi de bir ödenmez borçlar evrenini kolu bacağı kesilmiş başkanlık makamına taşıyor.

Mursi'nin en büyük alacaklısı, siyasi ve mesleki kariyerinin büyük bölümü boyunca kendisine kanat germeleri ve başkanlık sarayına akınlarının başında yer alması için onu vahiy gelmişçesine neredeyse karanlığın içinden çıkarmaları dolayısıyla kuşkusuz Müslüman Kardeşler'dir. Mursi, Müslüman Kardeşler'in devi Hayret eş-Şatir'e, yarıştan çıkarılmasından sonra sahne ortasındaki yerini kendisine bırakması, görevi kendisine emanet etmesi nedeniyle borçludur. Eş-Şatir, daha yarıştan çıkmadan bir basın toplantısı düzenleyerek, "benden daha iyi bir seçenek" diye nitelediği Mursi'yi başkanlık seçiminde ikinci aday olarak sunmuştu. Sabahi, Ebulfutuh, Halid Ali, Hişam el-Bestavisi gibi rakipleri bir parçacık bağış toplayabilmek için mücadele etmek zorunda kalırken Müslüman Kardeşler'in kendi kampanyasına güç vermek için (eğer daha da çoğu değilse) on milyonlarca Mısır pound'u yatırmasını ve on binlerce sadık üyesini seferber etmesini Mursi unutamaz. Mursi, uzun zamandır beklenen Müslüman Kardeşler üyesi başkanın kendisi olmasına olanak tanımak ve rızasını vermek için yetkilerini ve egemenliğini kullanması nedeniyle Müslüman Kardeşler Genel Mürşidi Muhammed Bedii'ye borçludur. Müslüman Kardeşler, Mursi'yi kişi olarak desteklemekle kalmamış, onu kendi safları içinden seçip çıkararak siyaset ortamında birden ve beklenmedik şekilde yükselmesine de olanak sağlamıştır. Bundan dolayı, başkan olmadan önce kamuoyu önünde Mursi'nin Müslüman Kardeşler'den "ayrılmasını" ve Özgürlük ve Adalet Partisi'nin

önderliğinden istifa etmesini, zoraki ve inandırıcılıktan yoksun bir gösteri olarak görmeliyiz.

Mursi'nin borçlarının büyük bir kısmının alacaklısı, son birkaç hafta boyunca inceldiği yerden kopsun dercesine karşısına aldığı, yönetimi elinde tutan SKYK'dir. İki taraf da uzlaşmacı görünen bir sonuca ulaşmadan önce gücünü gösterdi. Denebilir ki SKYK başka adaylara yaptığı gibi Mursi'yi de, gerçek olsun uydurma olsun, istediği kadar neden göstererek seçim öncesinde adaylık niteliklerinden yoksun ilan edebilirdi. Ayrıca kendimizi kandırmayalım, Başkanlık Seçimleri Komisyonu'nun hem kararları kesindir, itiraz edilemez hem de üyeleri askeri konsey tarafından atanmıştır. Komisyon'un istese Mursi'ye önemli ölçüde zarar vermek üzere gerçekleştirebileceği en az beş farklı senaryo vardı. Rekabet gücü muhtemelen daha yüksek bir adaya alan açılmasıyla sonuçlanacak şekilde Ahmed Şefik'in yarış dışı bırakılması ya da Müslüman Kardeşler ve Özgürlük ve Adalet Partisi tarafından yürütülen yasalara aykırı kampanya gerekçesiyle Mursi'ye yasak getirilmesi gibi. Ama bunların hiçbiri olmadı. Üstelik Şefik'in yüzde 48 oranındaki oyuyla ordu güçlenen bir seçmen desteği kazanmış göründüğü bir sırada SKYK'nin Müslüman Kardeşler'le karşı karşıya gelmekten kaçındığı da görülüyor. Cumartesi günü öğleden sonra Hike Step askeri üssünde, "iktidarın devri" olarak adlandırılan törende SKYK Mursi'ye, generaller olmasaydı Mısır'ın, dolayısıyla Mursi'nin de, o anda bulunduğu yerde olamayacağını pek de nazik olmayan bir tarzda hatırlattı. Sonuç olarak Mursi yalnızca seçimi kazanmış olduğu için değil, SKYK'nin de onayıyla başkandır; bu onun ödemek zorunda kalacağı bir borçtur.

Bunlar da yetmezmiş gibi, belki de Mursi'nin en büyük borcu, Müslüman Kardeşler dışındaki seçmenleredir. Onların desteği Mursi'yi mancınıkla fırlatılmış gibi rakibinin önüne geçirdi. 6 Nisan Gençlik Hareketi'nden Ultras gruplarına, Vail

Güneym'den bir zamanlar şeytanmış gibi gösterilen Devrimci Sosyalistler'e kadar, Mursi'nin tam karşısındaki kamp alabildiğine geniş ve kutuplaşmıştır; bu da onu rahatlık ortamının, Müslüman Kardeşler arasındaki üssünün ötesine doğru itmektedir. Bu grupların çoğu eski rejimi yenilgiye uğratmak için bir Mısır deyimiyle "kendi üstlerine limon sıktılar", yani dillerini ısırdılar ve doğal eğilimlerinin tersine hareket ettiler. Mart 2011 ile Şubat 2012 arasında güvenlik güçleriyle giriştikleri kanlı çatışmalar sırasında göstericileri yalnız bırakmış olan Müslüman Kardeşler'in itici ve genellikle karşı devrimci geçiş dönemi siciline rağmen böyle davrandılar. İkinci turda Mursi birinci turla karşılaştırıldığında yedi milyon yeni oy kazanmıştı. Bu seçmenlerin çoğu başka adayları Mursi'ye kesinlikle tercih ediyordu ama sözünde duracağı umuduyla gene de Mursi'yi desteklediler. Mursi'ye oy verenlerin yarıdan çoğunu oluşturuyorlar ve Mursi başkanlığını onlara borçludur. Oylarını Mursi'ye emanet eden bu Müslüman Kardeşler dışı seçmen kesimi, desteğinin karşılığını bekliyor.

Mursi ilk birkaç gününde ne söylemesi gerekiyorsa onu söyledi. Mina Danyal'ın kız kardeşinin de aralarında bulunduğu şehitlerin aileleriyle yaptığı görüşmeler sırasında, Maspero saldırılarının ve SKYK yönetiminde daha sonra gerçekleşmiş şiddet uygulamalarının örtbas edilmemesi ve küçümsenmemesi gerektiğini kabul etti. Bu arada SKYK'nin Mübarek sonrası geçiş dönemindeki "olgun yönetimine" de herkesin önünde övgüler yağdırarak, Konsey'in önünde diz çökmeye başlamış oldu. Başkanlık yeminini nerede -yani protesto olarak devrimin Tahrir'inin ortasında, artık mevcut olmayan Halk Meclisi'nin önünde mi, yoksa tam da seçilmiş meclisi feshetmiş olan Anayasa Mahkemesi'nde mi- edeceği konusunda bile uçlar arasında savruldu. Devrimci eğilimlerini ortaya koyarak SKYK'nin damarına basmak istercesine Tahrir Meydanı'nda galeyana getirici bir yemin töreni provasına katıldı, arkasından başkanlığı-

nın resmen onaylanması için kibar ve itaatkâr bir tavırla ertesi gün Anayasa Mahkemesi önünde Konsey'in iradesine teslim oldu. Tek bir gerçeküstü ve eklektik gün içinde Mursi, Kahire Üniversitesi'nde silahlı kuvvetler üzerinde yetkiye sahip olduğunu törensel bir tarzla ima etti; birkaç saat sonra da Hike Step askeri üssünde SKYK'nin yüksek rütbeli komutanlarına hitap ederken, tereddüde düştü ve "emir" sözcüğünü geri aldı. Başkan katıldığı her olayla birlikte daha usta ve karizmatik bir konuşmacıya dönüşürken, ağzının her iki tarafıyla da konuşarak sürtüşmeden kaçınma yeteneği de artıyor. Bu çift kutupluluk devrimin savunucularını dikkatli olmaya ve Mursi'yi söylediklerıyle değil yaptıklarıyla değerlendirmeye sevk etmeli.

SKYK iktidar üzerindeki hâkimiyetini artırdığı ve önceki yumuşak darbesini yeni başkanı güçsüzleştirmek çabasıyla sertleştirdiği bu belirleyici aşamada, bağımsız devrimci kitleler, Mursi'nin İhvancı ağabeylerine itaat etmekten ya da üniformalı adamların önünde diz çökmektense, dik durmayı başararak kendilerine olan ödenmemiş borçlarını ödeyeceği umudunu taşıyor.

Devekuşu Yılı

1 Temmuz 2012

Ordu Kral Faruk monarşisini devireli daha iki yıl olmamışken, Nisan 1954'te Mısır'daki üniformalıların iktidardan vazgeçmeyeceği anlaşıldı. Hür Subaylar'ın darbesi yürütme, yasama ve yargı erkleriyle yönetimin her dalını ve medyayı denetiminde tutan, hukuk üstü bir organ olan Devrim Komuta Konseyi'nin (DKK) anayasası için zemini hazırlamış bulunuyordu. DKK egemenliğini uygulamaya ve medyadaki her türlü eleştiriyi susturmaya karar vermeden önce, Mısır'da basının gelişip serpildiği yirmi aylık bir dönem yaşandı. Bu geçiş döneminde darbenin önderleri arasında en yüksek rütbelisi olan General Muhammed Necib, geçiş döneminden sonra orduyu egemenlik rolünden uzaklaştırarak ve bu konuların basında açıkça tartışılmasını özendirerek iktidarı sivillerin denetimine bırakmayı taahhüt etmişti. Bu plan gerçekleşmeyecekti. DKK besin zincirinin en üst noktasında zamanla daha da rahatladıkça, manevra alanı beklenmedik şekilde ortadan kalktı. İktidara yükselişinin yol açtığı hoşnutsuzluğu susturmak için Mısır medyasını temelli dönüştürmek zorunda kalacaktı. Başlangıçtaki açık ve özgür basın iddialarıyla açıkça çelişen bu keskin tavrın siyasi bakımdan meşru gösterilmesi gerekecekti. DKK, Cemal Abdül Nâsır ile diğer subaylar Necib'i sahneden uzaklaş-

tırdıktan sonra, merkezileştirilmiş bir medya sistemi ihtiyacını açıklamak için yeniden gündeme gelen Batı emperyalizmine ve bitişikteki düşman İsrail'e başvurdu. İsrail'de yerleşimci sömürgeciliğin süregiden adaletsizliği ve yeni yönetim karşısındaki İngiliz-Fransız-Amerikan tutumunun sertleşmesi, Mısır'daki basın camiasından uyanıklık, yekvücut olma, bağlılık ve itaat bekleme gerekçesi olarak kullanıldı. Bu "basının rehabilitasyonu" sürecinin denetlenmesi görevi Enver Sedat'a verildi. Sedat kendini "devrimin gazetesi" ilan eden *el-Cumhuriye*'yi kurdu; devlet medyasının ordunun emirlerine kesin olarak uymasını sağlayan iletişim kurallarını oluşturdu; Mısır'daki tüm bağımsız basını, ayartarak ve zorlayarak itaatkârlaştırdı; gazeteciler ve kanaat önderlerinin araştırma ve kendini sorgulama arzularını yok etmek için kayırmacılık, sindirme ve rekabeti kullandı.

Ordunun basında kendini kahraman ilan edenlerle harcayacak vakti yoktu. İhsan Abdu'l-Kuddus tanınmış bir gazeteci, daha sonra da henüz bağımsız bir dergi olan *Roz el-Yusuf*'un editörü olarak, kısa geçiş döneminde saygınlık, nüfuz ve geniş bir okuyucu kitlesi edinmişti. Basının yükselen yıldızlarından biri olan Abdu'l-Kuddus, ordu hakkında "bağımsız" olarak haber yazmak uğruna ölümü göze aldı. Kendi aralarında paylaştıkları gelecek tasarımına, ideolojiye, bakış açısına, felsefeye ya da dünya görüşüne ulaşmak amacıyla DKK üyeleriyle ayrı ayrı görüşmeler yaptıktan sonra hayrete düşerek, birbiriyle bu kadar çelişen ve hayal gücünden yoksun kişilerden oluşan bir grubun ancak çete olarak nitelenebileceği sonucuna varmıştı. Yazısını "Mısır'ı Yöneten Çete" başlığıyla yayımladı. Abdu'l-Kuddus böylece kırmızı çizgiyi geçerek ordunun sınırlarını sınıyordu. Harekete geçme gereği duydular. Gazete bayilerindeki *Roz el-Yusuf* nüshaları toplatıldı. Ancak birkaç bin adedi satılmıştı. Abdu'l-Kuddus üç ay hapiste kaldı, daha sonra affedildi. Bu olaydan sonra basında kimse ordunun protokol kuralları dışına çıkmadı.

Ordu, basına araştırmacılık şöyle dursun, engelsiz erişim olanağı bile tanımak zorunda kalmadan elli beş yılı atlattı. Medyada Mısır Silahlı Kuvvetleri'nden ancak çok katı ve paranoyakça sorgulamalardan sonra ve uyandıracağı çağrışımlar ince elenip sık dokunarak söz edilebilir. Ordu mensuplarının gazetecilere vermiş olduğu röportajlar pek nadirdir, onlar da ordunun disiplini, gücü, yurtseverliği ve kahramanlığına dair çok kibirli ve abartılı açıklamalardan ibarettir. Gelgelelim, kurumun işleyişindeki gizlilik düzeyi -şeffaflığın, hesap verebilirliğin ve eleştirinin ötesinde dördüncü bir yönetim kolu olarak duran- medya için onu bir kapalı kutu haline getiriyordu. Erişilemezlik katmanlarıyla yalıtılmış olan askeriye, ekonomi ve politikadan tutun güvenliğe, idareden sanayiye kadar Mısır'ın her kesiminde gittikçe büyüyen varlığından dikkatleri uzaklaştırmayı başarıyordu.

Bundan dolayı, Mısır'da ayaklanma başladığında ordu ilgi odağı olmaya, böyle bir niyeti olmadığı ve kendi yararına görmediği halde itildi. Şimdi Öfke Günü olarak adlandırılan 28 Ocak Cuma günü tanklar ve zırhlı araçlar Tahrir Meydanı'na girerken, Mısırlı göstericilerin bunun kendilerine karşı bir tutum olduğunu düşünmeleri için hiçbir neden yoktu. Mısır'da ister devlet medyasında ister özel medyada ordu hakkında olumsuz bir duygu ya da en yumuşağından bile olsa eleştiri dile getirilmediğinden, ordu halkın koruyucusu ve Ulusal Demokrat Parti'nin "sivil rejimi" ile yenişememe durumunda devreye girecek tarafsız bir müdahaleci olarak selamlandı. Ağır silahlarla donatılmış askeri birlikler karşısında ses tellerinden başka pek az şeye sahip olan göstericiler, ne zaman askerlerle çatışma çıkacak gibi olsa, sık sık "Ordu ve halk el ele" sloganını atıyordu. Göstericilerin yüksek sayıda olması, coşkuları ve kararlılıkları sonucunda ordu o gün çatışmaya girmekten kaçındı. Askeri konsey bu durumu ordunun Tahrir'i boşaltmak ve başka protestoları engellemek için harcadığı çabalara rağmen gerçekte

"Devrim'in muhafızı" olduğuna halkı inandırmak için kullanacaktı.

Bu olaydan sonraki günlerde göstericilerden bazıları, hayatın apaçık gösterdikleriyle çelişkiye düşen, ordunun tarafsızlığı denen şeye kuşkuyla baktıklarını belirtmeye başladı. Örneğin bugün adı "Deve Savaşı"na çıkmış olan 2 Şubat 2011'deki olayla ilgili olarak sivillerin ve yurttaş gazetecilerin derlediği video çekimlerinde, atların ve develerin üzerindeki silahlı Mübarek taraftarları Tahrir Meydanı'na inerken orduya ait araçların onlara yol açtığı açıkça görülüyor. Gazetecilerin elde ettiği başka video çekimlerinde de yüksek rütbeli subayların göstericileri aşağıladığı, amaçlarını sorguladığı, kaygılarını hiçe saydığı ve ülkenin istikrarını bozmakla suçladığı belgeleniyordu. Ne var ki bu türden görüntüler hiçbir zaman televizyon programlarında yer almadı. Protestoculara karşı ordunun soğuk tutumu üzerindeki medya karartmasıyla ve kamusal söylemin Mübarek istifa etikten sonra keskin biçimde değişmesiyle birlikte, bu kurumun sahada olup bitenleri nasıl etkileyeceği tamamıyla belirsizleşti.

Silahlı Kuvvetler Yüksek Konseyi üyelerinden General Muhsin el-Fengeri, Üç Numaralı Bülten olarak bilinen ilk önemli konuşmasında, sesiyle güçlü bir irade ve kararlılık sahibi olduğunu göstereyim derken, savlarını abartarak tereddütlü ve özgüvenden yoksun olduğu kanısı uyandırdı. El-Fengeri kekeleyerek sözlerini toparlamaya çabalarken, hem Başkan Mübarek'e övgüler düzüp ülkeye otuz yıllık hizmetinden dolayı teşekkür ediyor hem de yürekleri ferahlatmak üzere devrim şehitlerine bir asker selamı sunuyordu. Generalin herhangi bir medya eğitimi almamış olduğu ve silahlı kuvvetlerin televizyonların en çok seyredildiği saatlerin konuğu olmaya henüz hazır olmadığı anlaşılıyordu. Bu ilk konuşmanın acemiliği ordunun devrimin amaçlarını savunacağına ve devrimi sonuçlandıracağına inanan

Mısırlılar arasında bir rahatlama hissi olduğuna işaret ediyordu. Ordunun tutumunu bu şekilde devrimci terimlerle ifade etmesi, devrime ve hayatını kaybedenlerin anısına bağlı olduğunu gösterme amacını taşıyordu. SKYK bu kısa ve cesaretlendirici açıklamadan itibaren ülkenin medyasıyla ilişkilerinde çokyönlü ve değişken bir stratejiye başvurmaktadır.

SKYK ile medya arasında sonraki on ay boyunca çalkantılı bir hal alacak olan ilişkilerin başlangıç vuruşuydu bu. El-Fengeri 12 Temmuz'da huzuru güvenlikte arayanları yıldırmak, korkutmak ya da yatıştırmak üzere güç ve kararlılık saçan tehditkâr, Darth Vader-vari bir ses tonuyla okuduğu SKYK bildirisiyle ün kazanacaktı. Konuşmanın en dikkat çekici özelliği kendine özgü bir tarzda okunmasıydı. General gergin ya da deneyimsiz olduğunu düşündüren acemice bir tavırla sesini yükseltip tonunu değiştiriyordu. Ama adının Arapça söylenişi "parmak"ın İngilizcesine (*finger*) benzeyen el-Fengeri'nin kötü bir ün kazanması, konuşma boyunca azarlar ve tehdit eder gibi parmak sallamasından ileri geliyordu. Bu konuşmadan itibaren tepki olarak bazı Facebook grupları oluşturuldu. İçlerinde en çok ilgi gören, "Fengeri, Bizi Korkutamazsın" oldu.

Mübarek'in alaşağı edilmesini izleyen bir yıl boyunca SKYK ordunun gerçekleştirdikleri ve başardıklarının kutlanmasına odaklanarak dikkatleri ayaklanmanın kutlanmasından uzaklaştırdı. Kutlamalar arasında üç bayram vardı: Biri 23 Temmuz 1952 darbesinin yıldönümü, diğerleriyse İsrail'e karşı Ekim 1973'teki savaşın iki kez, miladi takvime göre 6 Ekim'de ve hicri takvime göre 10 Ramazan'da anılmasıydı. SKYK Başkanı Muhammed Hüseyin Tantavi ikisinde de halka hitap etti.

Mübarek'in düşürülmesinden sonra, SKYK'nin kısa iktidar dönemi olaylarla dolu geçti. Konsey, Mübarek hükümetinin kalıntılarından doğmuş olmakla birlikte -on dokuz üyesinin hepsi de Mübarek döneminde görev almış ve rejime sadakatlerinin

epeyce yararını görmüştür- konseye Ulusal Demokrat Parti bürokrasisiyle bağlantısı olmayan bağımsız bir kurum görünümü vermeye çalışıyordu. Mısır'daki askeri iktidarın yapısını, politikasını, yöneticiliğini ve ekonomik başarı şansını burada derinlemesine konu edemeyeceğim için, onun yerine ülkenin yürütme organının ve geçici başkanının medyaya nasıl hitap ettiği, kısıtlama getirdiği, yön verdiği, isteklerini kabul ettirdiği ve karşılık verdiğini ele almak istiyorum.

Askeri yöneticiler daha önce resmi ve özel medya kuruluşlarının eski rejimi eleştirmesi ihtiyacını kabul etmişti, ancak orduyu bu eleştirilerden muaf tutmaya devam edilmesini diliyorlardı. Şanslarına, ordunun kamuoyunda eleştirilmesini engelleyen bir hukuksal düzenleme zaten vardı. Ordu hakkında haber yayınlamayı sıkı bir şekilde yasaklayan 313 sayılı yasa 1956'da bir başkanlık kararnamesi olarak yürürlüğe girmiş ve 1967 yılında yenilenmişti. Yasa şöyle:

> Bu kararnameye göre silahlı kuvvetler ve silahlı kuvvetlerin birimleri, manevraları, teçhizatı ve personeli hakkında yazılı ve sözlü basında herhangi bir haber yayınlamak yasaktır. Başka bir ifadeyle stratejik ve askeri özelliği olan herhangi bir konuda askeri istihbarat başkanının ya da onun yokluğunda yardımcısının yazılı onayı olmaksızın yazılı ya da sözlü haber yayınlanamaz. Kararname, hükümlerinin ihlali halinde verilecek cezaları da belirler.

SKYK iktidarı ele geçirdikten sonra, bu türden ilk davada bir askeri mahkeme, blog yazarı Maykel Nebil'i "Ordu ve Halk El Ele Değil" başlıklı blog yazısında orduyu eleştirdiği gerekçesiyle hızlı bir duruşmada beş yıl hapse mahkûm etti. Bu koşullar altında ve ülkeyi resmen SKYK yönetirken, ordu yönetimin her alanına el atmış olduğu için, kararnamede istenenleri yerine getirmek pratikte mümkün olamazdı. Ancak, yasanın varlığı medyanın orduyla ilgili konuları ele almaya hayli isteksiz olmasına yol açtı. Onun yerine, özel medya kuruluşları ordudan

siyasi, ekonomik, güvenliğe ilişkin ve toplumsal konularla ilgili çeşitli gelişmelere dair değerlendirmeler almaya çalışıyordu. SKYK yönetiminin ilk birkaç ayı medyadan çekinme dönemi olarak nitelenebilir. Subaylar ve SKYK üyeleri televizyona çıkmaya çok isteksizdi; birçoğu röportajlardan kaçınıyor, resmi röportajlardan çok televizyon programcıları ve gazetecilerle özel konuşmalar yapmayı tercih ediyordu. Demeçler üstlerin izni olmaksızın yayınlanamazdı ve SKYK üzerindeki yük de artmakta olduğundan, mesajlar birbirini desteklemezse diye gerçek bir kaygı vardı. Ordu daha çok özel medya profesyonellerinin iç çemberleriyle ilişki kurmaya, dost ve arkadaş olmaya ve kendilerine iyi davranılmasını sağlamak üzere destek vermeye çalışıyordu. Bu, ordu için oldukça başarılı bir dönemdi, çünkü bu dönemde göstericilerin talepleriyle çatışmalar doruk noktasına varmamıştı ve kendilerini düşük bir profilde tutabiliyor, böylece geçici hükümeti günah keçisi olarak kullanıyorlardı.

2011 yazında, sivillerin askeri mahkemelerde yargılanmasının devam etmesinden, Ocak ayaklanması sırasında işledikleri suçlardan dolayı Mübarek ve diğer UDP yöneticilerini yargılamaktaki isteksizliğe kadar birçok cephede fazla bir ilerleme kaydedilmediği artık belli olduğunda, medya, İsam Şeref'in başbakanlığını yaptığı hükümetin aslında herhangi bir kaygıya cevap verecek yeterlikte olmadığını ve devrimin talepleri konusunda tavır alacak güce belki de sahip olmadığını sezdi. Bu sırada ordu büyük ölçüde gazeteci ve habercilerin merak ve sorgulayıcılığının konusuna dönüştü. Ayrıca, ordunun kuşku uyandıran davranışları sıklaşıyor, pek de telafi edilmiyor, bu da tutumları hakkında daha çok soru işareti ortaya çıkarıyor, medyayı da daha ayrıntılı ve derine inen sorular sormaya zorluyordu.

Geçiş döneminin birinci yılında SKYK'nin ve medya kolunun performansı 11 Şubat 2011 ile 23 Ocak 2012 arasındaki

–Maspero saldırıları, ayaklanma kurbanlarının aileleri ile polis arasında çatışmalara yol açan el-Balon Tiyatrosu olayı, her iki Muhammed Mahmud çatışması, Bakanlar Kurulu binasının önündeki oturma eylemi sırasındaki çatışmalar ve Abbasiye'deki bir dizi çatışma gibi– ciddi gaflarıyla tam bir felaketti. Yüzlerce hayatın kaybedilmiş olması ve binlerce insanın yaralanmasının yanı sıra, kamuoyuna yaptığı her açıklama da SKYK'yi halkın gözünden süratle düşürüyordu. Herkesin görebileceği, video kayıtlarıyla ayrıntılı olarak belgelenmiş gerçekleri dikkate almayan SKYK'nin basın toplantıları amatör, tek yanlı ve fazlasıyla önceden hazırlanıp provaları yapılmış görünümündeydi. İnandırıcılıkları her yeni olayla daha da azalıyordu. Halkın öfkesinden sakınmak için başını kuma gömen devekuşuna benzer bir durumdu bu.

SKYK'nin halkın gözündeki yeri açısından çok önemli bir dönüm noktası 23 Ocak 2012'de, yeni seçilen parlamentonun yemin töreninden sonra gerçekleşti. Parlamentonun özellikle yüzde 75'i İslamcı olan şaşırtıcı bileşimiyle bütün dikkati üzerinde topladığı bu tarihte, sahne ışıkları iktidardaki konseyden uzaklaştı. Aşağı yukarı aynı günlerde halkın SKYK'ye yönelik eleştirileri, medyanın ve halkın dikkati yeni seçilmiş organa yönelmiş olduğu için keskin biçimde azalmaya başladı. SKYK ile ilgili Twitter etiketlerinin sayısında bile büyük bir azalma oldu. Başını kuma gömmüş olan devekuşu, şimdi vücudunu da gizlemeye çalışıyordu. 31 Ocak 2012'de SKYK üyesi ve ordunun manevi konular sorumlusu General İsmail Etman'ın emeklilik yaşı gelmiş olduğu için görevinden alınıp yerine başkasının atandığının açıklanmasıyla, bu devekuşu benzetmesi doğrulanmış oldu. Etman bu görevindeyken ordunun medyayla ilişkileri birinci derecede kendisi aracılığıyla kuruluyordu. İzleyen günlerde Etman gene de mülakatlar vererek ve Port Said katliamı ve bundan kaynaklanan şiddetle ilgili açıklamalar yayımlayarak SKYK'nin medya sözcülüğü işlevini yerine getirmeye devam

etti. Ancak bu, SKYK'nin medya sahnesinden yavaş yavaş kaybolmasının da başlangıcı oldu.

SKYK halkın gözü önünden çekilmeden önce, Feldmareşal Muhammed Hüseyin Tantavi, diğer Konsey üyelerine Mısır'ın resmi ve özel medya kuruluşlarında silahlı kuvvetler adına konuşma izni verilmesiyle, hep çok düşük bir profili korumuştu. Devlete bağlı iletişim ağlarında SKYK ile yapılan röportajlar pürüzsüz gidiyor, kavga gürültü çıkmıyordu. Özel basın yayın kuruluşlarının röportajlarında SKYK mensupları zor sorularla karşılaşıyor, bunları genellikle ya aşırı tepkiyle karşılıyor, ya tamamen yok sayıyor ya da acemice cevaplıyorlardı. Medya önünde devrilen çamların haddi hesabı yoktur. Örneğin SKYK üyesi Hasan er-Ruveyni özel bir kuruluşun yayınında, Ocak ve Şubat aylarında on sekiz gün süren gösteriler sırasında göstericileri Tahrir'i terk etmeye teşvik etmek amacıyla söylentiler yaymaktan kendisinin sorumlu olduğunu ağzından kaçırdı. Başka bir olayda, SKYK üyesi General Memduh Şahin anayasanın ilkeleri ve seçim sürecinin yönetimi hakkında farklı kanallara değişik zamanlarda birbiriyle çelişen açıklamalar yaptı. Bu röportajlar SKYK'nin açık seçik, yanlış anlaşılmayacak bir mesaj veremeyecek, özgür ve bağımsız bir medya ortamını kullanmaya donanımı elvermeyecek bir kurum olduğunu ortaya çıkardı. Bu durum, Ekim ayının ortalarındaki Maspero çatışmasından sonra iki SKYK üyesi eleştirileri savuşturmayı beceremedikleri uzun bir röportaj verdiğinde açıkça görüldü.

SKYK'nin başı Tantavi kameradan hep çekinmiştir. Ülkenin yönetimini üstlendikten sonra yalnızca üç konuşma yaptı. Diğer video görüntüleri özenle seçilmiştir ve çoğu önceden düzenlenmiş çekimlerdir. Birkaç ay önce yayınlanan bir videoda, Tantavi'nin Kahire'nin merkezinde sivil kıyafetle yürürken yoldan geçenler tarafından selamlandığı görülüyor; böylece halk tarafından sevildiği ve iletişime açık olduğu gösterilmek

isteniyor. Farklı tören ve etkinliklerde çekilmiş olan ikisinde de Tantavi açık yüreklilikle ülkenin durumu hakkında konuşarak gösterilere, oturma eylemlerine, grevlere ve diğer sivil itaatsizlik tarzlarına son verilmesini isterken gösteriliyor. Bu videoların acemi işi olduğu, devlet başkanını tutarlı bir muhatap olarak sunamamalarından belli oluyor. Birinde, SKYK üyesi ve Genelkurmay Başkanı Sami Anan'ın, Tantavi'ye ne diyeceğini söylediği, cümlelerini tamamladığı görülüyor. Başka bir videoda Tantavi'nin tereddütlü olduğu ve meramını anlatamadığı hemen göze çarpıyor. 2 Ekim tarihli bir başka videodaysa, Tantavi gösterilere katılarak ülkeyi "istikrarsızlaştırmaya" devam eden ne kadar Mısırlı varsa azarlayan, daha otoriter bir görünüm veriyor. Başkan astlarıyla babavari bir ses tonuyla konuşurken, moral bozukluğundan başı önünde, gözleri yerde olan o zamanki başbakan İsam Şeref'e sık sık dönüp bakıyor. Tantavi Şeref'e söylediklerine katılıp katılmadığını sorunca, Şeref uysal bir tavırla başını sallayarak cevap veriyor. Birçok başka durumda medyaya hitap etme görevi SKYK'nin diğer üyelerine verilmektedir.

Yetersiz medya becerilerine yöneltilen eleştirilerin oluşturduğu barajı ancak birkaç SKYK üyesi geçmiş görünüyor. Bu birkaç üye arasında en dikkat çekicisi, komuta zincirinde Tantavi'den hemen sonra gelen General Sami Anan'dır. Medyadan bütünüyle kaçınan ve sadece politik aktörlerle ve kamuoyunun ağır sıkletleriyle yaptığı toplantılarda feldmareşal adına konuşma görevini yerine getiren Anan, dikkatleri üzerine çekmekten etkili bir şekilde kaçınarak bir serap olarak kaldı ve kendisini suçlamaların hedefi olmaktan kurtardı. Kamusal sicilinde hiçbir kusur yok. Ve geçiş dönemini görünürde çiziksiz bir levhayla geride bırakıyor. Bu tutumu onun yalnızca geçiş döneminden sağ salim çıkmasını değil orta ve uzun vadede SKYK'ye karşı adalet arayışları karşısında ayakta kalmasını sağlayabilir. Tantavi'nin SKYK'ye yönelik eleştirilerin çoğunun

merkezinde yer alışı, halk önüne çıktığında uyandırdığı hayal kırıklığı, Mübarek dönemindeki uzun görev süresi ve ilerlemiş yaşı dikkate alınırsa, Sami Anan'ın medyadaki görünmezliği kendisini pekâlâ sırasını bekleyen adam haline getirmiş olabilir.

SKYK üyelerinin muhabirler ve gazetecilerle ilişkileri birçok kez medya profesyonellerini kızdırmıştır, çünkü onlardan ordunun kurallarına uymaları bekleniyordu. Bu da gazetecilik açısından kabul edilmez bulunuyordu. Askeri organlardan gelen, teskin etmekten örtülü tehditlere kadar değişen tonlarda uygunsuz yazışmalar ya da telefonlar hakkında gazetecilerin bir dolu hikâyesi ve tanıklığı mevcuttur. SKYK özel medyayı araştırmalarından caydırma çabasında havuçtan yararlanarak medyayı kazanmaktan, zaman geçtikçe sopa kullanmaya geçmiştir.

Protesto hareketleri ile SKYK arasındaki çatışma tırmandıkça, ordunun yerel, bölgesel ve uluslararası yayınlardaki olumsuz mesajları engelleme isteği de tırmandı. Bu, ordunun devreye girdiği ve (2011 Eylül'ünden beri sık sık olduğu gibi) büyük ölçüde şiddet ve can kaybı olan olaylarda, SKYK'nin iyicillikten kötücüllüğe dönmesi demektir. Bu tür durumlarda SKYK genellikle özel medyayı açık açık eleştiriyor, düzenlediği basın toplantılarında kendisine yönelik tüm suçlamaları fotoğraf ve video kayıtlarına dayalı güvenilir kanıtlar olsa bile reddediyor.

SKYK 17 Aralık'ta medya mesajları bakımından yeni bir döneme girdi. Artık internet aracılığıyla yurttaş gazeteciliği dönemi başlamış bulunuyordu. Ordunun göstericilerin kamp yerlerine sızarak bilgi topladığına ilişkin kanıtlar var. Birçok kez, daha sonra göstericileri suçlamak için kullanılabilecek görüntüler çekmek üzere aralarına sivil giysili askerler sokuldu. Bu video çekimleri internet aracılığıyla geniş çevrelere ulaştırıldı ve ordu karşıtı "propaganda"ya karşılık olarak yayınlanması için televizyon kanallarına gönderildi. Resmi medya bu görün-

tüleri gerçek olarak sundu, birçok özel medya kuruluşuysa sıkı bir inceleme ve sorgulamaya konu etti.

Mübarek'in en az on yıl süreyle benimsediği yaklaşımın benzeri olan bu "başını kuma gömme" tekniği, bugüne kadar ülkedeki huzursuzluğun halkta uyandırdığı tedirginliğin büyümesinden nemalanan SKYK'nin hayli işine yaradı. Ordu tarafından göstericilere uygulanan şiddete karşı Mısır halkının duyarsızlaştırılmasında da etkili oldu. 2010 yazında Halid Said'in polis tarafından öldürülmesi darmadağın edilmiş yüzünün bir fotoğrafıyla halkı galeyana getirmişken, bugün gerçek mermilerle öldürülmüş, askeri araçların altında ezilmiş, çırılçıplak soyularak dövülmüş, cinsel tacize uğramış kadın ve erkek göstericilerin neredeyse haftada bir ortaya çıkan korkunç fotoğrafları ve video görüntüleri o kadar yüksek sayıda ki galeyan eşiği çok yükseldi. Ortalama Mısırlının gözündeki, ordunun özgür seçimler ve demokratik sivil yönetim yolunda ülkeye yol göstericilik yaptığı görünümüyle de birlikte düşününce, göstericilerin talepleri meşru olsalar da Mısırlıların çoğunluğuna göre sürdürülebilir olmaktan çok uzaklaşmıştır.

İşte böylelikle SKYK siyasi partiler, hareketler, gençler ve devrimciler arasında büyük uyumsuzluklar yaratmış ve halkın devrim konusundaki cesaretini kırmış bulunmaktadır. Sonunda Mısır halkı, gösterilerin beslediği kaos gibi görünen süreç karşısında askeri yönetimi pekâlâ kabul edebilir. Ancak SKYK'nin önündeki en büyük engel -sosyal adalet yönünde fabrikalarda, sanayi kollarında, emekçi grupları ve sendikalar arasında gittikçe büyüyen protesto hareketinin yanı sıra- ordunun talimatlarına göre davranması için üstündeki baskıyı giderek artırmakta olduğu özel medyanın henüz bunu tamamen kabul etmiş olmamasıdır. Bir kararnameyle, yasa çıkmadan önce izin almış olan gazetelerin orduya bağlı Manevi Konular Dairesi'ne tekrar başvurarak yeni bir onay almaları isteniyor. Ayrıca silahlı

kuvvetleri ilgilendiren haber, açıklama, şikâyet, tavsiye ve fotoğraf gibi tüm malzemelerin yayından önce onaydan geçmesi zorunlu kılınıyor. Gazetecileri Koruma Komitesi kararnameyi basın özgürlüğü açısından Mübarek'in düşüşünden beri atılan en ciddi geri adım olarak niteledi. Pek az yayın kuruluşu kararnameye uydu. Basın için bir askeri sansür görevlisi atandı, birçok köşe yazarı aşağılamayla karşılık verdi. Bazı bağımsız gazeteler sansür koşullarının hiçbirine uymayarak SKYK'nin blöfünü gördü ve orduyu kızdırarak kendilerine karşı harekete geçmeye kışkırttı.

Gözlemlenen son olguysa uzmanlık kültünün yükselişidir. SKYK halk önünde SKYK'nin savunulmasına yardım eden ordu mensupları -bugünkü adıyla "stratejik uzmanlar"- kullanıyor. Konsey'in radyo-TV aracılığıyla kendini ifade etmekte defalarca başarısızlığa uğramasından sonra bu uzmanlar eleştirinin SKYK'yi hedef almamasını ve etkilememesini sağlama çabasında. Tarafsız ve nesnel konuşan profesyoneller olarak algılanmaya çalışıyorlar. "Stratejik uzmanlar", inandırıcı konuşamayacak olurlarsa veya kendilerine meydan okunması ya da büyük çamlar devirmeleri halinde, sonuçlar dönüp SKYK'yi vurmasın diye tampon oluşturuyor. Bunun iyi örneklerinden biri, General Abdulmunim Kato'nun ordunun göstericilere nasıl davrandığına ilişkin *eş-Şark el-Evsat* ile yaptığı, artık kötü bir ünü olan röportajdır. General Kato medya önünde konuşurken SKYK'ye çok yakın bir konumdan sesleniyor, Konsey de General'i SKYK'nin bir sözcüsü olmaya özendiriyordu. Bu rastlantısal bir süreç değildir. Ordu kendisini kimin temsil edeceği konusunda son derece dikkatli ve kuşkucudur. Kato ordu adına konuşmaya daha 28 Ocak 2011'de göstericileri evlerine dönmeye teşvik ederek başlamıştı. Herkesin gözü önünde bocalayıncaya değin hiçbir aşamada istenmeyen kişi olarak görülmemişti. Bu bocalama üzerine SKYK ona sözcülük yaptırmaktan vazgeçti ve Kato ile herhangi bir ilişkisi olmadığını beyan

etti. SKYK'nin Birleşmiş Milletler'deki temsilcisi General Muhammed Kişki bile, General Kato'nun hiçbir şekilde ve hiçbir zaman SKYK'yi temsil etmediğini açıkladı.

SKYK ve hükümet, bu internet ortamında çok gelişme kaydetti. Her ikisi de duyuruları kulaktan kulağa yaymak ve kamuoyu yoklamaları, basın açıklamaları, bültenler ve nabız yoklama niteliğindeki kararnameler gibi araçlarla halkın nabzını ölçmek için sosyal medyayı kullandı. SKYK birçok kez, daha resmi medyaya vermeden Facebook sayfasından açıklamalar yayınladı. Son olarak, göstericilerle Bakanlar Kurulu binasının önündeki çatışmalar sırasında, SKYK gösterici olduklarını iddia ettiği siviller arasından çekilip montajlanmış çatışma videoları bile yayınladı. Demek ki internet eylemcilerine karşı koymak için ordu da kendi "amatör asker gazeteci" tugaylarını ve sosyal medya ekiplerini oluşturmuş.

Facebook sayfası ilk açıldığında, sayfaya yazılan yorumların çoğu orduyu övücü nitelikteydi ve aykırı mesajların yazanlar için tehdit oluşturacağı korkusu gerçekten duyuluyordu. Birbirini izleyen yanlış yönetim ve yanlış iletişim vakalarından dolayı SKYK'nin beğenilirliği özellikle Mısır'daki internet topluluğu içinde azaldıkça, ordunun yaptıklarıyla ilgili öfke, hayal kırıklığı ve küçümsemelerini dile getirmek üzere daha çok sayıda muhalif ses sayfadan yararlanıyordu. Bu, sayfanın trafiğinde önemli bir dönüşümdür. SKYK'nin medya yaklaşımı nasıl yanlış yönlendirmeye dayanıyor ve eleştirileri görmezden geliyorsa, Facebook sayfası da eleştiricilere nadiren yer verir. Bunun yerine, sayfadaki paylaşımlar SKYK'nin üst kademesinden gelen bültenlerden ibarettir. Hiçbir esneklik bulunmayışı ve bilginin yayılması konusunda her ifadenin üst makamların gözetiminden geçmesini zorunlu kılan hiyerarşik yaklaşım, sayfayı son derece çağdışı ve günün internet söylemlerinden bihaber bıraktı. Üstelik klasik Arapça kullanılması, birçok ey-

lemci sayfasındaki gündelik ve argo yüklü Mısır lehçesiyle kıyaslandığında, bu sayfayı fazlasıyla eski moda ve çekicilikten uzak kılıyordu. Ancak bir durum bildiriminde sayfa yöneticilerinden birinin anlattığı gibi, SKYK'nin Facebook sayfasını kullanarak site geliştiricileri ve teknik destekçileri kazanmayı başardığı anlaşılıyor.

Gene de SKYK'nin hem internet ortamında hem de gerçek hayatta karşılaştığı en büyük meydan okuma, *Kâzibûn* olarak bilinen, SKYK aleyhindeki tanıklıkları çevrimiçi sosyal medyanın yankı odasından çıkarıp Mısır nüfusunun internet kullanmayan yüzde 75'ine de ulaştırmayı amaçlayan bir eylem kampanyası sayesinde geldi. Eylemciler ve gönüllülerin çektiği, yurttaş gazeteciler ile göstericilerin topladığı, ordu tarafından uygulanan şiddeti görüntüleyen videolar, seyyar projektörlerle Kahire ve İskenderiye'deki yoğun trafikli alanlarda kendiliğinden toplanıveren kalabalıklarla yüzlerce kez gösterildi. Bu gösterimlerin en az onunda, eylemci ve gönüllüler, kimi kez örgütlü kimi kez de kendiliğinden bir şekilde, SKYK taraftarlarının şiddetine maruz kaldı. Çoğunlukla insanlara değil de kullanılan aletlere yönelik olan her saldırıda, arbede *Kâzibûn* kampanyasına yönelik ilgiyi daha da artırıyor ve ortamı kendiliğinden SKYK karşıtı gösterilere dönüştürüyordu. Bundan dolayı, SKYK için şiddet kullandığı suçlamalarını reddetmeyi bırakıp tamamen görünmez olmak önemliydi.

Parlamentonun Ocak 2012'de çalışmaya başlaması, geçiş döneminde SKYK'nin halkın gözündeki görünümünü yönetmesi bakımından başka bir dönemi açıyordu. İktidardaki konsey fiilen halkın gözünden kaybolmuştu. Basın açıklamaları yapma konusunda her zamankinden isteksiz olan ve her ne pahasına olursa olsun göz önünde olmaktan kaçınmaya çalışan Konsey, kötü yönetim ve güvenlik aygıtının hukuk dışı uygulamaları gibi konularda dikkatleri geçici hükümetten uzaklaş-

tırmayı başardı ve bu şekilde kendilerini halkın eleştirisinden uzak tuttu. Bu değişimle eşzamanlı olarak, Özgürlük ve Adalet Partisi ve en-Nur Partisi etrafındaki İslamcı kampların egemen olduğu parlamento her kafadan bir ses çıkan görüşmelerin ve çatışmalı ilişkilerin arenasına döndü. Parlamentodaki uyumsuzluk ve rekabet manzarası halkın dikkatinin hükümet ve SKYK'den uzaklaşıp seçilmiş organa yönelmesine yol açtı. SKYK kısa süre içinde ülkeyi yönetmeyi beceremeyen bir cunta görünümü vermeye başladığını böylece gizlemeye çalışıyordu. Dahası, Mısır'da halkın denetimi ve uyarılarının dışında tutulan bir "derin devlet"in canlandırılması doğrultusunda gerçek bir çaba harcandığı görülüyordu. Çalışmaya başlamasından sonraki ilk birkaç hafta içinde parlamentodaki her an patlamaya hazır görüşmeler, SKYK'yi eleştiren siyasi güçler ile SKYK'yi mazur görmeye yatkın olanlar arasında kutuplaşmanın büyüdüğünü ortaya koyuyordu.

Kısacası, SKYK görevine önemli sarsıntılarla başladı. İlk birkaç ay içinde yürüyeceği yolu el yordamıyla arıyor, medyayı kullanmaktaki zayıflığının yavaş yavaş farkına vararak bu eksikliğini gidermeye çalışıyordu. Ne var ki SKYK halka daha iyi bir görüntü vermeye çalışmaktansa, halkın gözünden kaybolmaya hız verdi. Yönetimdeki askeri konsey hepsi bir arada ülkeyi 1952'den bu yana yönetmekte olan o askeri iktidarı gözlerden saklayan meşruiyet görüntüsünü sağlayabilecek olan güçsüzleştirilmiş bir başkanlığı, kötürümleştirilmiş bir parlamentoyu ve kendisine sadık bir yargıyı tezgâhlayarak Pandora'nın kutusunu yeniden mühürlerse bu kimseyi şaşırtmamalı.

A Yedi A

14 Temmuz 2012

Komedyen Ahmed Mekki *Eyç Dabur* adlı filminde Latin alfabesindeki karşılığıyla "A-7-A" kısaltmasını ağzından çıkarınca sinema endüstrisinde bir tabuyu yıkmış oldu. Ama sözcüğün İngilizcesini söylediğinden, sansür görevlileri ve internete fazla aşina olmayan herkes için anlaşılmaz olması sayesinde Mübarek döneminin sinema muhafızlarının demir pençesinden kurtulabildi. Mısır'da günlük argoda ve aynı zamanda Doğu Akdeniz'in bazı başka bölgelerinde kullanılan *aha*'nın belli bir anlamı yoktur, İngilizcedeki "Fuck!" ünlemi gibi çok çeşitli bağlamlarda kullanılır. Ama etimolojik köklerinin belirlenmesi çok zor olan bu sözcük, Mısırlıların tiksinme, şaşakalma, acı, öfke ve daha bir sürü abartılı duygu durumu ifadesinde dikkat çekici bir yer tutmaya devam ediyor. Ne demek istendiği belli olduğundan, ağızdan çıkanın fiil mi, isim mi, sıfat mı, yoksa ses öykünmesi mi olduğu önemli değildir. Yazar ve blogcu Ahmed Naci, kendisiyle Şubat 2008'de yaptığım bir özel görüşmede, gelenek ve kurallara uyma kültürüne ve hayatlarının ve ülkelerinin durumu hakkında kibar örtmecelerle konuşanlara değer verilmesine veryansın ediyordu: "Ben aha dersem ne olur yani! Bu ülkede böyle konuşuyoruz biz! Kibarlığın arkasına saklanıp, çevremizde olan biteni sineye çekiyoruz!"

Bu kelime Mısır'da konuşma diline yeni girmiş değil. Anlatımlar ve tanıklıklara göre, aşağılayıcı 1967 yenilgisinden sonra Nâsır'dan istifa etmemesini talep eden kitleler "*Aha, aha, la tatanahha!*" (Aha, aha, istifa etme!) diye slogan atıyormuş. Devrimden itibaren, Ahmed es-Savi'nin söylediği "*Aha ya savra*" gibi şarkılardan Ultras'ın şarkılarına varıncaya dek bu ifade yaygın olarak ülkenin siyasi arenasının kötüye gidişini yansıtmak için kullanılıyor.

Mısırlıların günlük konuşmalarındaki sıklığıysa sulandırılmamış ve ket vurulmamış halk anlatımında bir patlama olduğunu gösteriyor. Tarihsel olarak, ülkedeki sosyoekonomik sınıflar arasındaki ayrımlar sadece otorite ve iktidara erişim yoluyla değil, aynı zamanda genellikle "kabalık" ya da Arapçadaki karşılığıyla *bîe* (sözlük anlamı "muhit" olmakla beraber, 1980'lerde *bîe masriyye vishe*, yani "kirli Mısır muhiti" deyimi böyle kısaltılarak kullanılıyordu) olarak nitelenen şeyler nedeniyle kitlelerin paylanması yoluyla da korunmuştur. Yaygın olarak kullanılan bu küçümseyici ve aşağılayıcı kategori, hiyerarşi ve sınıf farkını ileri sürüp kaynaklara erişim kadar sosyal standartlar bakımından da ayrımlar yaratarak, davranışları yakışıksız bulunanları hedef alır. Fahiş fiyatlı plaj hizmetlerine herkesin gücü yetmediği için kumsala tencerelerle pişmiş yemek getiren Mısırlılar, bağırarak konuşanlar ve elbette çektiği acıları ifade edebilmek için ağzını bozan kimseler için bu ibare inanılmayacak bir sıklıkla kullanılır. Mısırlı seçkinler için bir yanda kibar, saygın ihtiyaç sahipleri vardır, diğer yanda da *bîe*, yani saygın olmayan yoksullar. *Aha*, bu ikincilerin patlayıveren, ayarsız, ürkütücü, endişelendirici ve sağır edici çığlığıdır.

Halkı ekonomik bakımdan çökmüş, cinsel bakımdan bastırılmış, siyasi bakımdan sindirilmiş ve toplumsal bakımdan gerginlik içindeki bir ülkede, *aha* kurulu düzenin zorbalığı karşısındaki tüm muhalif dışavurumların simgesel toplamıdır.

Ve sınıf bilinci kitlesel bir devrimci hareketin attığı adımlarla kökünden sarsılırken, sınıf dili de sarsılıyor. *Aha* bugün toplumun yerleşik normlarını ve seçkinlerin ahlak değerlerini tuzla buz ederek toplumun tüm sınıflarında tutkuyla benimsenip yaygınlaşıyor. Görgü kurallarıyla ve tüm otoritelerin (ister merminiler, ister ideoloji, ister sözüm ona kutsallık kuşanmış olsun) egemenliğiyle burun burunayken bile ayrıcalıklısı da, dışlananı da düş kırıklığı içinde ve yoldaşlıkla bu söze başvuruyor. Devletin üstlendiği rol, ne pahasına olursa olsun -siyasi haysiyetin çöküş belirtilerinden olan- toplumun hayâ duygularının incitilmesinin (*hadş hayâ*) önüne geçmekken, Mısırlılar eğitimlisiyle eğitimsiziyle kabalığa güç kazandırmış ve onu soluk kesici bir yaratıcılık arenasına, bir estetik parlaklık alanına dönüştürmüştür. Örneklerden biri, bağımsız olmasına rağmen son derece popüler olan "*Aha eş-Şibşib Dâ*'" (Aha, Terlik Kayıp) adlı şarkıdır. İnternet ortamında virüs gibi yayılan bu okkalı parça, genç sanatçılar Oka ve Ortega'nın öncülüğünde gelişmekte olan, yaşanmışlıkları anlatmak için saygı sınırlarının dışına çıkarak argo sözcüklerden ve işçi sınıfına özgü deyimlerden yararlanılan, bol *synthesizer*'lı bir Mısır halk müziği tarzının örneklerindendir. "*Aha eş-Şibşib Dâ*'" halk tarafından çok sevildiği halde, bir olgu olarak tartışılması için bile ne bir radyoda ne de bir televizyon programında yayınlanmıştır. Halkın ahlaki değerlerini ve nezaket kültürünü demek o kadar ihlal etmiş. Bununla birlikte bu kadar çok seviliyor olması, böyle bir ihlalin halk arasında gitgide daha çok kabul gördüğünü gösteriyor.

Ancak bu dönemin devrimci sanatçı, yazar, müzisyen ve eylemcileri, ifade ve dillerini yıllarca iktidarın zehirli dişlerinden kurtarmış olan kendilerinden önceki kuşakların izinden gidiyor. Eski Mısır sanatçıları daha MÖ 1150 yılında, o dönemin megalomanyak kendini tanrılaştırma kültürüne rağmen, firavunları ve ailelerini işe yaramaz hayvanlar görünümünde çizerek alaya aldıkları, günümüzde satirik ve erotik papirüsler

olarak bilinen eserleri üretiyorlardı. Başka resimlerde cinsel organları neredeyse komik denecek kadar büyük olan pasaklı, saçları dökülen, şişko erkeklerin birçok kadınla cinsel ilişkide bulunurken girdikleri haller betimlenir. Bu görüntüler kadirimutlak tanrı kralların mutlak erkekliklerine doğrudan meydan okumaktadır. Ve hikâye devam ediyor. Necib Surur'un Mısır'da onlarca yıl dağıtımı yasaklanmış yüz kızartan *Kûss-ummiyât* (Mısır'ın ve halkının durumu hakkında öfkeli bir tirat oluşturan çok parçalı bir uzun şiir) dizisinden, Hayri Şelebi'nin Kahire'nin gecekondu semtlerinde (*aşvaiyyât*) yaşayanların hayatları hakkındaki *Vikâletu Atiyye* (İngilizceye *The Lodging House* adıyla tercüme edilmiştir) gibi olağanüstü açık anlatımlı ve dokunaklı romanlarına kadar, Mısır'ın yaratıcı sınıfı sokağın nabzını fildişi kulelere duyurabilmek için kaba ve açık saçık ifadelerden fazlasıyla yararlanmıştır.

Vikâletu Atiyye'nin yoksul gecekondu semtinde yaşamaya başlayan ana karakteri, toplumsal kabulün kıyısında sürdürülen hayatlara tanık olur. Günlük dilden adlandırmalarla dolu olan roman, en yaşlı primatı ile sadistçe ve istismar edici bir cinsel ilişki kuran maymuncu Dimyane gibi karakterlere varıncaya dek toplumdaki olağandışılıkları dikkat çekici bir canlılıkla anlatması bakımından pek çok modern eserin ilerisindedir. Öte yandan bu öykü hiç politik değilmiş gibi görünebilirse de, Şelebi'nin dışlananları yetmiş eserinin tam merkezine yerleştirme amacında diretmesi, rejim bunu böyle kabul etmese de, başlı başına rejimi politik olarak karşısına almaktır. Artık hayatta olmayan Surur'un *Kûss-ummiyât*'ı, Mısır'ın 1967 yenilgisinden sonraki durumuna ilişkin suçlayıcı ağıtıyla, herhalde çizgiyi en çok aşandır. Surur, eserinin bir yerinde şöyle diyor: "Düzüldükten sonra '*Kûss-ummiyât*' (ananın a.ı) demek kabalık değil; artık namus, iffet, kusur, bok yoktur. Düzülmek burasına gelmiş, irin içinde kalmış a.ıyla Mısır gözlerimin önünde, çaremiz de yok." Muhalif şair Ahmed Fuad Necm, Nisan

2008'de el-Cezire'nin kendisiyle yaptığı bir röportajda, benzer türden müstehzi bir karikatürleştirmeyle Cemal Mübarek'i ima eden *Arîs ed-Devle* (Devletin Güveyi) adını verdiği şiirini okudu; "Bir gök gider, öbürü gelir, bizim için bir şey değişmez; bedenlerimizi yaralamaz, kalplerimizi kırmaz, taşaklarımızı patlatmaz" dedikten sonra röportaj kısa kesildi. Mübarek rejimine şaka, adı üstünde şakadır gibi geliyordu ama şakalar kakofonisinin sesi sonuçta çok yükseldi.

Günümüzde hiç kimse özgürlüğünü yeni kazanmış Mısır halkının alayından ve keskin eleştirilerinden azade değil. YouTube'daki komedi kanalı Bahgaga'da yayınlanan bir parodi müzik klibinde, bikinili bir kadın meme uçlarını gün ışığından saklamak için bikinisinin üstünü sürekli yukarı çekip durarak Başkan Mursi'ye şarkı söylüyor. Aynı kanaldaki başka çalışmalar arasında, milletvekillerinin insan anatomisine yerli yersiz atıflarda bulunarak polisin saçmayla göstericilerin yüzüne doğru ateş açması hakkında tartıştığı parlamento oturumlarından görüntülerle birleştirilen seslendirmeler de var. Başka bir seslendirilmiş videoda ise Meclis Başkanı Saad el-Kâtatni ile Müslüman Kardeşler'in üst düzey temsilcilerinin kısa süre önce iki ülke arasında yaşanan ağız dalaşına son vermek amacıyla Suudi Arabistan'a yaptıkları ziyarete ilişkin parlamento görüşmeleri canlandırılıyor. Milletvekillerinden biri ziyaretçileri kralla oral seks yapmakla ve hatta kendisine tam itaat içinde olduklarının kanıtı olarak sırtlarına binmesine izin vermiş olmakla suçluyor ve bütün bunlar çok rahatsız edici ayrıntılarla ve açık bir dille tarif ediliyor. Mısır toplumunun Hâdimü'l-Haremeyn'e bile hiç hürmet göstermediğinin işareti olarak, Suudi Arabistan Kralı Abdullah bir süre önce Kahireli grafiti sanatçısı Keizer'in bir karikatüründe, "Majestelerinin kıçı kırmızı" yazısıyla tasvir edildi. İslamcı siyasi ortamların bile kaba saba dille yapılan eleştiriler karşısında dokunulmazlığı yok. Örneğin internet ortamında çok paylaşılan, en-Nur partisinin bir tanıtım filminin

dışarıdan seslendirildiği bir videoda başkarakterin seks delisi bir sübyancı olduğu anlatılıyor.

Demek ki iktidara itirazlar yalnızca siyasi karşıtlardan değil, geçmişteki *sa'âlîk*'i (berduşlar) ortaya çıkarmış olan gene bu yaratıcı sınıftan, şair Abdulhamid ed-Dib, yazar Mahmud es-Saadani ve diğerlerinden de gelmektedir. Kendisinden genellikle *eş-şâ'ir es-su'lûk* (berduş şair) olarak söz edilen ed-Dib, sürekli yoksulluk içinde geçen muhalif bir hayat yaşadı. Şiir yazıyor ve "*Kûs ummi'd-dehri'l-ahmer*" (Koduğumun Kızıl Alın Yazısı) gibi, halkın başka koşullarda kabul edilmez bulacağı günlük dildeki birçok yayımlanmamış Mısır şiirini okuyarak sunuyordu. Bu tür *su'lûk*'ların çoğunun yaşamöyküleri, artık hayatta olmayan tarihçi Yusuf eş-Şerif'in güzel bir dille kaleme alınmış nostaljik anlatımıyla belgelenmiştir.

Bugün Mısırlıların üçte birinin internet kullanmasıyla, herkesin içinde kullanımı kabul edilemez sayılan dilin büyük bir kısmı, internet ortamında dilsel normların sonsuz denebilecek kadar serbestlik sağlamasından dolayı çeşitlenerek gelişiyor. Blog yazarı Vail Abbas, hoş karşılanmayan cinsel göndermeleri cömertçe kullandığı için son zamanlarda izleyicilerinin de karşıtlarının da sayısını artırdı. İnternetteki tartışma forumları ve haber sitelerindeki yorum bölümleri, yerleşik kuralları çiğneyen batıcı sözler kullanma yarışlarına ve olabilecek en sarsıcı ve saldırgan dilin kullanıldığı argo idman maçlarına açık bir platforma dönüşmüş durumda. Her tür toplumsal ya da kamusal nezaket kuralının ve makbul davranış düşüncesinin ta kendisinin ortadan kalkması, bu ortamları özgürleştirici kılıyor. Doğrusu, medya sitelerinin yöneticileri bile bu ortamlarda çok sık rastlanan hakaret ve karşı hakaret sağanaklarını denetim altında tutma mücadelesi veriyor.

Başkan Mursi seçilmiş parlamentonun yasallığı konusunda SKYK ve yargı sistemiyle toslaşırken, yüksek perdeden haka-

retlere az rastlanmıyor. Tüm taraflar saflarını güçlendirmek için halktan destekçi topluyor. Ne Feldmareşal Tantavi, ne Müslüman Kardeşler'in Genel Mürşidi Muhammed Bedii, ne el-Ezher Şeyhi Ahmed et-Tayyib, ne de başka bir itibarlı kişi ya da resmi kurum, kamu alanında dillerin acımasız kırbaçlarına hedef olmaktan kurtulabiliyor. Günümüzdeki siyasi kandırmaca, belirsizlik, aşağılayıcılık ortamında üç harfli, çok işlevli *aha* sözcüğüne başvuranlar çok; sığınmak, rahatlamak ve ayaklanmak için.

Koruyucu Azizler

23 Temmuz 2012

Mısır'ın devrimi, rastlantı eseri değil yapısı gereği lidersizdi. Koşullardan ötürü değil, iradi olarak. Ne var ki mesajı herkes almadı. Kalabalıklar bugün eşraftan şunun ya da bunun, şu hayalperestin ya da bu hayalperestin, şu ya da bu şeyhin, şu ya da bu demagogun çekimine kapılıyor. Bugün kendilerini Şeyh Hazim Ebu İsmail'in takipçileri anlamında "Hazimun" olarak tarif edenler ya da el-Baradey'in Ultras grubu olduklarını kabul edenler var. Müslüman Kardeşler'in Genel Mürşidi'nde gaipten haber verme gücü görenler de, Papa Şenuda'nın ölümüne, Tanrı'yla bağlardan biri temelli koparılmışçasına aylarca yas tutanlar da var. Kimileri sürüler halinde Şeyh Vecdi Ğuneym'in ateşli sözlerinin peşinde giderken, kimileri de görevinden uzaklaştırılıp sürgüne yollanan Peder Zekeriya Butros'un yangına körükle giden videolarını internetten saatlerce seyrediyor. Kısacası bugünlerde el öpen öpene. Hem de baş döndürürcesine. Mısır kurumlarının hayatta kalmak için mücadele ettiği bir dönemde, ülke yavaş yavaş kendi kendini yöneten bir coğrafyaya dönüşürken, şöhretli mesihlerin, halaskârların, kurtarıcıların bini bir para. Bunlar külhanbeyce kafa tutuyormuş gibi durarak asırlık kurumların toplum üzerindeki hegemonyasını güçlendirmekten başka bir şey yapmayan tali araçlardır.

Her kurumun kendi doğasından kaynaklanan sorunları vardır, dini kurumlarda sorunlar özellikle daha büyük ve şiddetli hale gelir. Bunlar düzenin adamı olmayı öne çıkaran, kendisine bağlı olanları bağımlılaştıran ve bir emir komuta zincirini kutsallaştıran hiyerarşik yapılardır. Saflarındaki uzmanlaşma süreci aşırı uzmanlaşmaya ve merkezi olandan başka açılardan bakma olanağının kaybolmasına yol açar. Verimliliği artırmak ve beceri, bilgi ve kaynakların aktarılmasını geliştirmek üzere tasarlanmış olan bu kurumlar, tam tersine, sorgulama ruhunu yok etmekte, entelektüel merakı öldürmekte ve Mısır'ın hezarfenlerinin mezarını kazmaktadır.

Örnek olarak, hiç kuşkusuz çok ünlü ve uluslararası ölçekte kabul görmüş bir kurum ve dünyanın en eski akademilerinden biri olan el-Ezher'i alalım. Son altmış yılda bu kurum yavaş yavaş bağımsızlığından vazgeçerek devlete itaat etmeye razı oldu. El-Ezher'in çalışması iş başındaki hükümetin önceliklerini onaylamakla sınırlanınca, üzerindeki devlet hegemonyası, kurumun dini yargı üzerindeki denetiminin büyük ölçüde engellenmesini ya da devletin yapmak istedikleri ile uyumlu olmasını sağladı.

Kısa süre öncesine kadar el-Ezher'de eğitim görmek, ülkenin kırsal illerinde yaşayan işçi sınıfı çocuklarının en çok istediği şeylerdendi. Ezher eğitiminin Mısır'ın kırsal bölgelerindeki saygınlığından dolayı, son üç kuşağın gençleri dini eğitim aldıktan sonra memleketlerinde saygın işlerde çalışmak için geri dönmek üzere yüz binler halinde Kahire'ye akıyordu. Bu süreçle eşzamanlı olarak, son birkaç on yıl içinde ve büyük ölçüde gene aynı nedenlerle Müslüman Kardeşler, Mısır'ın kasaba ve köylerinde yaygınlığını neredeyse el-Ezher'e paralel biçimde artırarak siyasi, ekonomik ve toplumsal alanlarda kendi inanç ve öğreti kürsülerini geliştirdi.

Son on yılların büyük bir kısmında el-Ezher ile Müslüman

Kardeşler en azından açık olarak karşı karşıya gelmekten kaçınmış, yalnızca Müslüman Kardeşler Genel Mürşidi ile el-Ezher Şeyhi arasında zaman zaman atışmalar olmuştur. Birbirlerini gemiden atmaya hazır değillerdi ama aynı arazi üzerinde hak iddia ettiklerinin farkındaydılar. El-Ezher, Müslüman Kardeşler'in siyasi hasımlarını desteklemekle birlikte, İhvan'ı bütünüyle suçlamaktan kaçınıyordu (Gerçi geçmişteki rejimler onları cezalandırırken bu dini kurum seyirci kalmıştı). Müslüman Kardeşler de işçi sınıfı arasındaki kalelerinde el-Ezher'i güçten düşürmemeye bilerek dikkat ediyordu.

25 Ocak ayaklanması ve ardından gelen çalkantı, el-Ezher'i ne yapacağına karar veremez hale getirdi. Kendi kurumları üzerindeki denetimleri engellenince Ezherciler bölündü. Bir kısmı Müslüman Kardeşler'i destekliyor, bazı gruplar Müslüman Kardeşler'i de selefileri de eleştiriyor, daha başkaları da yapısı belirginleşmemiş solcu milliyetçi devrimci cephelerin yanında yer alıyordu. El-Ezher konumunun kazandırdığı gücü kullanmayı beceremediği için, kurumun gecikmeli ve yarım ağızlı demeçlerinden ve etki alanının daralmasından yararlanan Müslüman Kardeşler ve selefi gruplar boşluğu doldurdu. Sanki Mübarek rejimi ile geçmişteki işbirliğinin cezasını kesiyormuşçasına, Müslüman Kardeşler bugün el-Ezher'i bir kenara itmiştir. Bu durumun en çarpıcı ve şaşırtıcı görünümü Başkan Mursi'nin Kahire Üniversitesi'ndeki yemin töreninden önce konuşacağı salonda el-Ezher şeyhine arka taraflarda yer verilmiş olması üzerine ortaya çıktı. Ezher'in gururlu ruhani lideri öfke ve itirazını salonu hışımla terk ederek ortaya koydu.

Kurucu Meclis'te bile, SKYK ve diğer siyasi gruplarla müzakere eden İslamcılar el-Ezher'e ayrılmış sandalyelerin İslamcı akımın değil sivil toplum kuruluşlarının sandalyeleri içinde sayılmasında ısrar ediyordu. Böylece el-Ezher'in marjinalleştirilmesi sistematik bir hal aldı. Bunun belki kurumun saygın

konumunun ya da dinin büründürüldüğü gizemi bozmak, belki de el-Ezher'i daha eşitlikçi kılmak ya da içinde alabildiğine direnen sorgusuz kabullenme eğilimini kırmak gibi olumlu bir etkisi olmuştur. Bununla birlikte, tüm belirtiler, dini nüfuz bakımından el-Ezher'in yerini ne alırsa alsın, kurumun en arzu edilmez özelliklerini taklit edeceğini ve en övgüye değer yanlarını görmezden geleceğini gösteriyor. Müslüman Kardeşler ve selefi gruplar muhtemelen el-Ezher'in hiyerarşisini yeniden üretecektir. Burası şimdiki yapılarından belli oluyor. El-Ezher'in en iyi özelliği olan iman ve amel konularındaki özenli ve çalışkan bilimsel araştırmacılığını ise alelacele elden çıkaracaklardır.

El-Ezher'in ikizi Kilise'ye gelince, bu kurumun son on yıllardaki iyi niyetli de olsa en yanlış yöndeki karar ve uygulamaların hasadını toplamakta olduğu su götürmez bir gerçektir. Milliyetçi sadakatinin ışıltılı bir tarihi varsa da, büyük oranda korku ve klientalizmden dolayı Kilise, Mısır Kıptilerinin özel ve kamusal hayatının tüm öğelerini planlı bir şekilde neredeyse tamamen kendisine bağlamıştır. Sedat'ın devlet ile Hıristiyanlar arasındaki toplumsal sözleşmeyi ansızın bozmasıyla birlikte, Kilise Kıpti kitlelerin karınlarının doyurulmasından ve iş bulmalarından gerekli hizmetlerin sağlanmasına kadar hemen hemen tüm alanlarda vesayetini üstlendi. Asli görevi olan dini rehberliğinin ötesine geçerek, Kıptilerin çocuklarının spor faaliyetlerinden dindışı kutlamalarına kadar her şeylerini kendi işlev alanına dahil etti.

Bütün bunlar devletin destek ve yönlendiriciliğiyle yapıldı. Sonuçta, Mübarek açısından, belirli bir Kıpti (Papa Şenuda) ile tek bir telefon görüşmesiyle çözülemeyecek hiçbir Kıpti sorunu yoktu. Böylece devlet Hıristiyanlara, mutlak sessizlik ve körü körüne itaat etmeleri karşılığında, arkasından desteklenen Müslüman Kardeşler hayaletinden korunma garantisi veriyordu. Bu sessizlik ve itaat ancak Kilise'nin siyasi ve toplumsal

konularda kendi kitlesi üzerinde tam ve tartışılmaz denetimi olursa sağlanabilirdi. Kilise bunu başardı ve devlete tam da istediğini sundu.

Bugün Kilise de kendini el-Ezher'inkiyle aynı güç durumda bulduğuna göre, zaman değişiyor. Kilise'nin dikişleri patlıyor. Bazı Hıristiyanlar gelecek günlerden endişe duydukları için bir yolunu bulup ülkeden kaçarken, çoğunluk buradan bir yere gitmiyor. Seslerini yükselterek ve etkin biçimde ülkedeki kamusal hayatın tüm yönlerine katılıyorlar. Kilise'nin kendi siyasi iradelerini ve çıkarları açısından en iyisini temsil ettiğini edilgen bir şekilde kabul etmekten vazgeçmiş olan Hıristiyanlar artık tek bir cephe oluşturmuyor. Bunun yerine yurttaş olarak davranıyor ve tavır alıyorlar. Görünürlükleri de gelmiş geçmiş en yüksek düzeyde.

Bununla birlikte Kilise, Milli Meclis ve yönetim organları aracılığıyla, ülkenin Hıristiyan azınlığı adına konuşma niyetini güçlü tutuyor, birçok Kıptiyse bunu reddediyor. Müteveffa Papa Şenuda 9 Ekim 2011'de cereyan eden katliamdan sonra SKYK generallerini sanki bağışlıyormuş gibi kabul ederken, Maspero Gençlik Birliği'nin aleyhte sloganlar atması bu durumu açıkça gösteriyor. Kilise son on sekiz ayın büyük bir kısmında böyle grupları kendi kanatları altına almak için her çareye başvurdu, ama boşuna. Patriklik, tıpkı el-Ezher gibi bir yol ayrımında. Orduya sığınmak mı, Müslüman Kardeşler'le saf tutmak mı? İki senaryo da Kilise'nin yararına değil. Tüm bu karışıklıklara rağmen, sonuçta el-Ezher de Kilise de kendi tarihsel mirasına, sözlerinin ağırlığına ve temsil ettiği kesimlere dayanarak bu badireyi atlatacaktır. Görünen o ki şeriat ile ilgili tüm konularda, anayasa güvencesiyle son sözü söyleme yetkisi el-Ezher'in elinde kalacak, Kilise de Hıristiyanlarla ilgili işlerin başında bulunmaya devam edecek.

İşin garibi, bu anayasal ve siyasi köşe kapmaca oyununda

yer alanların istisnasız hepsi (SKYK, Müslüman Kardeşler, selefiler, el-Ezher, Kilise) sınıfçı hizipleşmeleri, katı hiyerarşik yapıları, otoriteyi tanrılaştırmaları, neoliberal ekonomi politikalarına bağlılıkları, içlerindeki görüş ayrılıklarını hoş karşılamamaları ile karşı devrimin cisimleşmiş halleridir. Tüm dini kurumların iyi niyetli ve hayırhalı olduğunu varsaysak dahi kendilerine tabi olanlara gösterdikleri sevgi, şefkat ve ihtimamın nasıl da öğreticiliği kefalete, korumayı baskıya ve yol göstericiliği vesayete çevirdiğini görüyoruz. Bundan dolayı, ikisi de devrimci mücadeleden uzak durulması yönündeki zalimce kararnamelere itaatsizlik ederken öldürülen eylemci Mina Danyal ve el-Ezher âlimlerinden Şeyh İmad İffet, çok önemli aykırı akımları temsil ediyor. El-Ezher, Kilise, Müslüman Kardeşler ve diğer derin örgütlerin kendi çeperlerinden öğrenmeleri gereken çok şey var ama öğrendiklerine dair pek fazla belirti yok. "Kendi" kitlelerinin kutsal koruyuculuğu işlevinden isteyerek vazgeçmek, ataerkil yapıların fıtratında yoktur.

Trajedi ve Fars

7 Ağustos 2012

On günlük bir zaman zarfında, İsrail'le savaş halindeki Filistinliler sınırın yakınında on altı Mısırlı muhafızı öldürdü; Amr el-Bunni Nile City Towers'tan birikmiş maaşlarını almaya çalışarak intihar etti; Muaz Muhammed Dehşur'da yanmış bir gömlek için hayatını kaybetti. Bugün Mısır'da trajedi ile fars bir madalyonun iki yüzüdür.

Bu ölümlerin her birinde trajedi katmanlarıyla onlarca yıldır yaşanan adaletsizlik iç içe geçmiştir. Gelgelelim, kutuplaşmış bakış tarzlarının gürültüsü ve tarihsel unutkanlık dalgası içinde bütün bunlar kaybolup gidiyor. Saldırganların amaçlarının mantık çerçevesinde kavranabilecek gibi görünmediği, aydınlatılmamış ve kuşkulu bir olayda, Refah sınırı yakınlarında nöbet tutan Mısırlı askerler saldırıya uğrayıp hayatlarını kaybettikleri zaman, suçun kimde olduğuna dair söylenenler fars öğelerine güç kazandırıyordu. Kuşkusuz, Filistinli militanlar müttefiklerine saldırıda bulunup Mısır ile ilişkilerini tehlikeye atarak, Mısır halkının sempatisini kaybederek ve sınırın kapanmasıyla kendilerini abluka altında bırakarak kendi çıkarlarına karşı hareket etmiştir. Gazze'de yaşayan Filistinlilerin esenliğine en düşman Mısır rejimi olduğu söylenebilecek olan Mübarek döneminde bile bu türden ve bu ölçekte bir saldırı yapılmamıştı. Hele Ha-

mas lideri ve Başbakan İsmail Haniye'nin Muhammed Mursi tarafından bir Filistin başkanına yaraşır bir törenle kabul edildiği bir dönemde... Araç konvoyu ilerlerken, ellerinde Hamas ve Müslüman Kardeşler'in bayraklarıyla çocuklar ve gençler yolun iki tarafında selam duruyordu.

Eğer Filistinliler değilse, o zaman mutlaka Sina bedevileridir. Mısır devletine besledikleri "temelsiz" öfke, düş kırıldığı ve düşmanlık duyguları yüzünden böyle bir suç işlemiş olabilirler. Topraklarının devlet tarafından ilhak edilip yatırımcılara ve inşaat şirketlerine komik fiyatlara satılmasından, sonra da yirmi yıldır istihdamdan ve gelir kazanma imkânlarından yoksun bırakılmış olmaktan başka şikâyetçi olacakları ne var ki? Tarihöncesi hayat tarzlarının künhüne varmak üzere turistlerin onlar gibi giyinip yıldızların altında kahve içmek için çöl gezilerine çıkmasıyla, hayatlarının küresel klişeler haline gelmesinden memnun değiller mi? Kendi insanlarının sık sık ve düzenli olarak tutuklanıp sorgulanması ve kötü muameleye maruz kalmasıyla geçen yılların ulusal güvenlik adına zorunlu olduğunu kuşkusuz anlıyorlardır.

Ve Nile City Towers'ın önündeki arabalar yakılınca, bunu açıklayacak sebepler sayılıp döküldü. Gün gibi açık olan sebep hariç: mutlak zenginlikle derin bir yoksulluğun kaba ve insanı insanlıktan çıkarıcı şekilde yan yana gelişi ve yoksulların sömürülmesi. İşin temelinde, Amr el-Bunni'yi açgözlülük öldürmüştür. Şu soru sorulmalı: Hangi açgözlülüğü suçlamak istiyorsunuz? Geçici güvenlik işinden üç kuruşluk ücret alacağını talep etti diye el-Bunni'nin açgözlülüğünü mü, yoksa mal varlıklarını korumak için bir hayata son vermeye hazır olan multi milyar pound'luk gökdelen yönetiminin, sahiplerinin aç gözlülüğünü mü? Gelgelelim farsa en azından bir tutam ironi karışıyor. Hakkı olanı zor kullanarak talep edince, el-Bunni kahramandan kötü adama, koruyucudan tehdide, bekçiden baltacıya dönüşüverdi.

Dehşur'da Hıristiyanlarla Müslümanlar arasında çatışmalar çıktı. Ütü yanığı gömlek olayı, ülkenin dinler arası uyumunun ne kadar kırılgan olduğunu gösterdiği gibi, sorunları çözmekten çok failleri aklayan bir sistemi de gözler önüne seriyor. Hem zarar görmüş gömleğe hem de Muaz Muhammed'in ölümüne misilleme olarak Hıristiyanların işyerlerine ve evlerine saldırılırken, devlet uzlaşmayı ertelemekten başka bir şey yapmadı. Belki de ekilen trajedinin ileride on katı biçilecek. Kitlelere karşı lütufkârlığı kulak tırmalayan elitist medyaya göre, bütün sorun yine cahil köktenci yoksullar. O kadar ki olay hakkında konuşan bir *talk show* sunucusunu seyrederken, gelecekte böyle olaylardan kaçınmak için hükümetin Hıristiyan çamaşırhane sahiplerine yepyeni ütüler dağıtmasını yarı şaka önermesini bekliyordum!

Mısır geçtiğimiz hafta bana George Orwell'ın biraz özyaşamöyküsünden yola çıkarak 1936'da yazdığı, Myanmar'daki Moulmein'de genç Britanyalı sömürge subayının azgınlaşan bir fil kendisinin görevlendirilmiş olduğu köyü darmadağın edince içine düştüğü ikilemi anlattığı "Shooting an Elephant" ("Bir Fil Avı") adlı kısa öyküsünü hatırlattı. Fil bir öfke nöbetiyle evlere vahşice saldırıp bir adamı çiğner ve köylüler arasında korku ve kızgınlığın yayılmasına yol açar. Köylüler tüfekli tek kişi olan subaya yönelir. Oysa genç subay olay yerine ulaştığında devasa yaratık artık yeniden sakinleşmiş, sükûnet içinde sağda solda dolaşıp otlamaktadır. Britanya İmparatorluğu'nu ve onun yerli halk üzerindeki sömürüsünü temsil ettiği için köylülerin hiç sevmediği subay, onların gönlünü kazanmayı çok istemektedir. Ancak iş hayvanı olarak kullanılan bir fili öldürmekle bir hayata son vermiş, bir "çalışır durumda makine" parçasını imha etmiş ve sahibini de yoksulluğa düşürmüş olacaktır. Tehlike geçmiş olmasına rağmen öfkeli köylülerin basıncı subayın etrafında birikmeye devam eder. O filin öldürülmesini istemektedirler. Omuzlarında yüzyılların sömürgeciliğinin yükü ve içinin derin-

liklerinden gelen, yönetilenlerle yakınlaşma arzusuyla, subay fili öldürür.

Sömürge subayının fili öldürmesi nasıl Britanya'nın imparatorluk projesini kaçınılmaz sonundan kurtaramamışsa, Sina'nın "aranıp taranması" da devletin bütünlüğüne yönelik tehditleri ortadan kaldırmayacak, Dehşur'u emniyete almak bir gömleği geri getirmeyecek ya da derin yaraları iyileştiremeyecek, Nile City Towers'ın barikatlarla çevrilmesi ışıltılı kulelerin etrafını sarmış olan umutsuzluğu gizleyemeyecektir. Ancak en azından şimdilik, fars trajediyi yenmiştir.

Anarşi Durumu

10 Ağustos 2012

Mısırlı politikacılar, parlamenterler, askerler, din adamları, işadamları ve avukatlar şimdilerde ülkenin yüksek devlet kurumlarına, bu kurumlarla bağlantılı ayrıcalıklara ve ülkenin işlemesini sağlayan şeylere ulaşmak için birbiriyle boğuşuyor. Bu gruplardan çoğunun anlamadığı, zaten yenip bitirilmiş bir pastayı bölmeye çalıştıklarıdır. Var olmayan bir mülk için birbirleriyle dalaşmaktalar. Bir seraptan su içmeye çalışıyorlar. Mısır devleti çoktan çökmüştür.

Son on yılın büyük bölümünde çöküşün eli kulağındaydı. Mübarek rejimi ile genel olarak halk arasındaki toplumsal sözleşmenin fiilen bozulduğu, saldırgan neoliberal politikaların dar bir kesim dışında bütün Mısır nüfusunu yoksullaştırdığı koşullarda ülkenin batmasını önleyen etkenler kendine yeterlilik, *fehlava* (sokak kurnazlığı), hayırseverlik, iğreti çözümler ve şansın yaver gitmesidir. Mübarek yönetimi son on yılda gıda sübvansiyonlarını büyük ölçüde kısmış, kamusal eğitim sistemini yıkmış, kamusal sağlık sistemine büyük zarar vermiş, yükselen işsizlik konusuna önemli bir çözüm getirememiş ve devlet olarak işlev görmeye fiilen son vermiştir. Bu kabuk devletin ayağı o kadar yerden kesikti ki, disiplin ve davranış yönetimi adına, beş kuruşu olmayanların vergilerini ödemesinde ısrar

ediyor ve zora başvuruyor, gücü yetenlerinse yükünü hafifletiyordu. Mısırlılar da böyle durumlarda genellikle yaptıklarını yapıyor, yani ödemiyorlardı. Ehliyet, trafik cezası, okul harcı, gıda ve her tür kaynakla ilgili olarak da aynı şey oluyordu.

Profesyonel sınıf ve burjuva seçkinler arasında değillerse, tüm Mısırlılar, kendilerini *telkıt rızk*'a (rızklarını çıkarmaya ya da iki yakalarını bir araya getirmeye) vermiş gibiydi. Anlaşılan, ülkenin büyük bir kısmı *vasta* (torpil), ufak bir bahşiş, şeytan tüyü ve/ya da şakaya vurma yoluyla kuralların kenarından dolaşarak işini görüyordu. Mısır'da en ağır koşullar altında bile bir şekilde işler yürür. Belki aptalca ve eskitilmiş bir deyim olsa da *"Mahaddiş biynâm ga'ân"* (Mısır'da hiç kimse aç yatmaz) denir. İma edilen, görünürdeki rasgeleliğe karşın her şeyin tıkır tıkır işlemesini sağlayan yazılı olmayan bir sistemin varlığıdır.

Yıllar içinde yozlaşmanın en yüksek düzeye ulaşmasıyla, işler durumda kalabilmenin tek yolu ya iktidar sahiplerinin kucağına oturmaktan ya da tamamen sınırların ötesinde, devletin beceriksizliğinin ve erişiminin uzağında durmaktan geçiyor. Devleti etkisiz ve önemsiz kılan da aslında kurumsal yetersizliği ve kullanışsızlığıdır. Devletin içinin boşluğunu gizleyen bu kabuk, polis ve güvenlik kuvvetleri, istihbarat servisi, ordu ve diğer denetim ve baskı araçlarından oluşan güçlendirilmiş bir dış iskeletti. Devrim, işte bu kabuğu tuzla buz ederek geride boş mahfazadan pek fazlasını bırakmamıştır.

Aslında devlet tam da bu olgudan dolayı, başlangıçta reformist bir talebi olan kitlesel ayaklanma karşısında önce orantısız bir tepki göstermiş, arkasındansa kraker gibi un ufak oluvermiştir. Devletin dağılması, benzeri görülmemiş bir güçler dizilişinin, rejimin daha da yetersizleşmesinin, emekçi cylemliliğindeki belirgin yükselişin, sivil itaatsizliğin ve son altı yılın büyük bölümünde bütün ülkede toplum katılımının ardından geldi.

Bütün bu etkenler bir araya gelince, hemen hemen önce-

den hiçbir planlama yapılmaksızın, rastlantılar aritmetiği ve halkın kardeşlik duygularıyla, o on sekiz gün boyunca klinikler, okullar, kreşler, hamamlar, tuvaletler, lokantalar ve medya merkezleri sanki eskiden beri öyle imişler gibi, son derece kendiliğinden bir şekilde devletin yerini alınca Tahrir Meydanı ve Mısır'ın her tarafındaki başka benzer yerler ülkenin mikro evrenlerine dönüştü. Polisin sokaklarda görünmez olduğu tam yedi ay boyunca ülke bir kargaşa ortamına sürüklenmedi; tersine, halk komitelerinin ve onlar kadar bile resmi olmayan başka kolektiflerin önceden tasarlanmamış çalışmaları ile oldukça güvenli ve kendini sürdürebilir halde kaldı.

Bugün devletin yeniden hayat bulacağına ilişkin bir işaret görülmüyor. Tersine, siyasi güçler kurumları diriltmeye çalışırken, Mısırlılar minimalist işlevselikte bir devlete alışıyor. Her ne kadar bakanlar kurulu yerli yerinde, bakanlıklar çalışır halde ve polisler sokaklarda olsa da, devrimci Mısır bugüne kadarki en büyük özyönetim deneyimi olarak kalıyor. Mursi iktidarsız bir başkandır. Seçilmiş parlamento güçsüz, edilgen ve yetkisizdir. Yargı erki onlarca yıldır yürütme organından ve ordudan bağımsız olmamıştır. Ve SKYK fiili iktidarı elinde tutmaktadır ama geçiş sürecini yönetme biçimiyle, meşruiyet ve kurumlar arası uyum adına eski rejimden miras aldığı ne varsa yok etmiştir. Dolayısıyla SKYK değişik devrimci grupları devleti yıkmaya çalışmakla suçladığı zaman, suçlama bir parça alaycılığı da davet ediyordu, çünkü bu esasen kendini gerçekleştiren bir kehanetti. Sistemin bütün güçsüzlüğüne rağmen kendini dayatabilmesinin tek yolu birçok örnekte de gereksiz olan siyasi kutuplaşmadır. Örneğin başkanlık seçiminin ikinci turunda her iki tarafta da endişeler en üst noktaya yükseldi. İki tarafın da endişelerinin yersiz olduğu görülecek, çünkü devrimin öncelikleri açısından bakıldığı ölçüde, Mursi ve Şefik büyük olasılıkla bir madalyonun iki yüzü olup çıkacak. Ve seçimden önce yapılan korku tellallığına rağmen, oy kullanma yaşına gelmiş

Mısırlıların yüzde 49'u çok adaylı ilk başkanlık seçiminde oy kullanmadı.

O halde devlet kurumlarının çözülme halindeki kalıntılarının yerini alan nedir? Komüniter topluluklar ve toplumsal dayanışma yerel düzeylerde işlemeye başlamış ve hem coğrafi ölçekte hem de ekonomik, sınıfsal, siyasi ve dinsel ayrım çizgilerini aşan eşmerkezli halkalar halinde gelişmektedir. Ben bunun Mısır'ın gitgide daha da fark edilir olan anarko-sendikalizminin, devletin artık işlev göremediği yerde onun yerini alan bir resmi olmayan paylaşımcı özyönetim sisteminin bir dışavurumu olduğu kanaatindeyim. Mısır'da böyle bir yönetişim modelinin dayanıklılığının kanıtını sunmaya çalışmıyorum. Söylemek istediğim yalnızca, ülkenin farklı bölgelerinde farklı etki derecelerinde, eğilimin son on yıl içinde zaten bu olduğudur. Devrimci söylem ve Mısır'da önceden var olan yönetişim oluşumları ile tutarlılık içimdeki bu kendi kendini yönetme söylemini kurumlar anlayamamakta, özümseyememekte ve bu söylemle iletişime geçme, ondan öğrenme ve örnek alma becerisini gösterememektedirler.

Fransız filozof Alain Badiou'nun gerçek politikanın kaynağını bağ ve yükümlülüklerin yeniden kurulması ya da daha temsili ve demokratik olarak hesap sorulabilir bir yönetim arayışı çerçevesinin dışında gördüğü *Abrégé de métapolitique* adlı kitabında bu olguyu ele alışını gitgide daha çok beğenir oldum. Badiou'ya göre, Mısır için de olduğu gibi, politika daha çok, demokratik temsili sistemin bağlarının dikkatle koparılmasıyla ilgilidir. SKYK Mısır'ı on beş ayda sekiz seçim turuna sokarken seçim siyasetinin tek kabul edilebilir ifade aracı olduğunun dayatmayla onaylanması isteniyor. İlk amaçlanan, Tahrir ve diğer meydanların taptaze, zincirlerinden kurtulmuş kendiliğindenlik ruhunu, taşıdığı canlılıktan yoksun bırakmak. Bir başka niyet de halkı devlete artık yapamayacağı şeyler için güvenmeye

koşullamak ve bunu kurumsallaştırmak.

Nihayetinde, Mısır'a kaftan biçme tarihi, biçilen kaftan ne olursa olsun -sömürgeci dayatmalardan tutun yapısal uyum programlarına, hırçın seçim dinamiğinden politik eğitim atölyelerine kadar- tam bir başarısızlıktır. Nasıl ki Fransız Devrimi yöneten ile yönetilen arasındaki ilişkinin dönüştürülmesini, Rus Devrimi ise sermaye, üretim ve dağıtım konusuna farklı bir şekilde bakılmasını sağlamışsa, Mısır Devrimi de yepyeni bir özyönetim örneği veriyor. Ülke çapında on sekiz gün boyunca ve sonrasında sokakları dolduranların bir sezgisi var. İşte ülkenin kestirilmesine imkân olmayan geleceği bu sezgide saklı. İyimserlik duygumuzu ve bir yanlışın düzeltilebileceği inancımızı oradan alıyoruz. Ve gene orada, doğallıkla gerçekleşmekte olan, kurgusal demokrasi deneylerine üstün geliyor.

Yeni Yüz

18 Ağustos 2012

Feldmareşal Tantavi, 13 Ağustos Pazartesi sabahı uyanıp aynaya baktığında kendini tanıyamadı. Bir zamanlar Mübarek'in seçkinlerinden ayakta kalan son adamken o gün gelip çatmıştı. Pazartesi sabahı Başkan Muhammed Mursi uyanıp aynaya baktığında kendini tanıyamadı. Bir zamanlar kötülenip duran Müslüman Kardeşler'in zorunlu kalınıp kabullenilmiş başkanlık seçeneğiyken, o gün gelip çatmıştı. Pazartesi sabahı Mısırlılar sabah uyanıp aynaya baktıklarında kendilerini tanıyamadılar. Bir zamanlar alınyazısı saydıkları askeri yönetim altında elleri kolları bağlanmış durumda yaşamaktayken, o gün gelip çatmıştı. Pazartesi sabahı hiç kimse kendini aynada tanıyamadı.

Sosyolog Erving Goffman meslek hayatını yüzlerimizi nasıl dinamik simgesel temsil biçimleri ve iletişim araçları olarak kullanabileceğimizi araştırarak geçirmiştir. Goffman'a göre yüz dışsal benliğimizi, açığa vurmak istediğimiz yanımızı tutturduğumuz, gizlemek istediklerimizi arkasında tuttuğumuz bir maskeydi. Goffman yüzdeki ipuçlarını yorumlama yeteneğini bir yeterlilik belirtisi olarak tanımlamıştır. Gelgelelim, hesaba katmadığı şey, herhangi bir yüzü yorumlama konusundaki mutlak ve iflah olmaz yetersizlikti.

Ben bunu birkaç ay önce bir genetik konferansında öğren-

dim. Bir Alman bilim insanı, beynindeki işlev bozukluğu yüzünden insan yüzünün özelliklerini tanıyamayan bir hastanın durumunu anlattı. Anlamları sırasıyla "yüz" ve "bilmemek" olan Yunanca *prosopon* ve *agnosia* kelimelerinden türetilmiş prozopagnozya (*prosopagnosia*) adıyla anılan bu hastalık yüz körlüğüne yol açıyor. Prozopagnozya hastaları sevdikleri kişileri, arkadaşlarını, komşularını, halkın sevdiği ve ünlü kişileri tanıyamıyor. Birinin yüzünü gördüklerinde onunla ilk defa karşılaşmış gibi oluyorlar. Karşılaştıkları kişilerin yüz hatları tanınmaz geliyor. En ağır durumlardaysa fotoğraflarda ya da aynada kendi yüzlerini tanıyamıyorlar. 13 Ağustos günü Mısır kendi yüzünü tanıyamıyordu.

Mustafa Bekri ve eski milletvekili Muhammed Ebu Hamid gibi tanınmış birçok Mısırlı yüzlerini gerdirdi; Ahmed İzz ve Hayret eş-Şatir (kendi partilerinin sorunlu ekonomi politikalarının temsilcisi olan yüzler) gibi bazıları, sadece rollerini değiştirdi. Nüfuzunu hâlâ korumakta olan eski UDP kadroları gibi başkalarıysa gözlerden uzak kaldı. Mübarek'in devrilmesini izleyen aylarda, ülkeyi kimin yönettiğini ve asıl kararları kimin verdiğini merak ederken, hepimiz prozopagnozya hastalığına (baskın bir kalıtsal özellik olduğunu belirtmeden geçmeyelim) yakalanmıştık. Kararları verenin, yüzleri yaralanmış devrimciler olmadığını çok iyi biliyorduk. Peki, yüzü olmayan derin devlet miydi, yüzü deforme olmuş *fulul* mu, iki yüzlü Müslüman Kardeşler mi yoksa taş yüzlü SKYK mi?

Artık herhangi birinin kim olduğunu gerçekten biliyor muyuz? Ala' el-Asvani, Necib Saviris ve Amr Musa kimdir? Anlamsız tarihinin yüzsüz bıraktığı, belirgin bir görünümü olmayan başbakan Hişam Kandil'i tanıyabiliyor muyuz? Bir teknokrat gördüğümüzde tanıyabiliyor muyuz? Yoksa teknokrat olmak yüzden yoksun ve yeri doldurulabilir olmayı mı zorunlu kılıyor? Peki ya V for Vendetta filminden esinlenen maske, fazla-

sıyla tartışılan ve gitgide her yerde kendini gösteren nikab ve el-Baradey'in yuvarlak çerçeveli gözlükleri gibi yeni yeni tanınır hale gelen yüz imleyicilerine ne demeli? Günümüz Mısır'ında bunlar ne anlama gelmeye başlamıştır?

Ya ordu? Pazartesi gününden sonra hâlâ eski ordu mu? Yeni savunma bakanı General Abdulfettah es-Sisi hakkında ne biliyoruz? Göstericilere uygulanan bekâret testini resmen temize çıkaran Sisi'yle aynı kişi mi? Ya yardımcısı General Muhammed el-Assar? Bir kalabalık içinde Assar'ı tanıyabilir miyiz? Temmuz 2011'de Amerikalılara Mübarek'in devrilmesinden sonra Mısır'da değişen çok bir şey olmadığı teminatını veren yüz, Tantavi ve Anan'ı devirme planlarını yapan kişinin yüzü olabilir mi? Müslüman Kardeşler hâlâ Müslüman Kardeşler mi? Hâlâ o İslamcı kolektif, devrimci örgüt mü? Filistin konusundaki tutumları hâlâ aynı mı? Ataları Hasan el-Benna'nın milliyetçi projesine hâlâ bağlılar mı? Ya Başkan Mursi? Sivil devlet, kadın ve Kıpti başkan yardımcıları vaadinde bulunan kişi ile aynı kişi mi? Mursi başkan mı, yoksa sadece Müslüman Kardeşler'in yürütme organının yüzü mü? Bugün Mısır devletine ne oluyor? Devlet yüzünü mü gerdirmiş, gerdanındaki kırışıklıkları mı aldırmış yoksa burnunu mu düzelttirmiştir? Darbeyi yüzüne bakınca tanır mıyız? 11 Şubat 2011'de tanımadık. 12 Ağustos gecesi komuta kademesinin görevden alınması bir başkanlık darbesi miydi, SKYK'nin Mursi'ye karşı yapacağı bir darbeyi engelleme çabası mıydı? Yoksa ikisi de değil miydi?

Mısır antik ve modern tarihinde birçok evreden geçti, bunlardan bazıları da onu neredeyse tanınmayacak kadar dönüştürdü. Ancak Mısırlılar bugün ülkelerine kendi istedikleri maskeyi giydirmeyi seçiyor, bu maskenin ülkeyi daha tanınabilir hale getireceğini umuyorlar. Nâsırcılar, selefiler, laikler, kozmopolitler, seçkin burjuvazi, azınlıklar ve Müslüman Kardeşler maskelerinden dolayı hep kendilerinin çoğunluk oldu-

ğu yanılsamalarına inanıyor. Son zamanlarda hatırladığımız ve görmek istediğimiz Mısır görüntülerini daha önce hiç yapmadığımız kadar çok dolaşıma sokuyor olmamızın nedeni belki de budur. Suad Husni'nin dört ayak üzerinde bir kediye şarkı söylediği video, İskenderiye'deki Saad Zağlul Bulvarı'nda 1931 yılında çekilmiş fotoğraf ve hatta 25 Ocak Devrimi'ne ilişkin daha modern görüntüler, bütün bunlar, hemen önümüzdeki görüntülerin aklımızdaki görüntülerle hiçbir benzerliği olmadığının farkına varırız endişesiyle ülkeye bir maske takmamıza yardımcı oluyor. Buna karşılık, İslamcı gruplar da Mısır toplumunun "gerçek" muhafazakâr doğasını kanıtlamak amacıyla, 1920 ve 1930'lu yıllarda peçeleriyle pazara giden Kahireli ve İskenderiyeli kadınları gösteren resimler dolaştırıyor. Hepimizin zararına da olsa geçmişe özlem duygusuyla Mısır'ın artık öykü, roman konusu haline gelmiş olan bu yüzlerini üretip onaylıyoruz. Tanıdığımız bu yüzler olmaksızın insan yaşantısını bilemez, sınıflandıramaz, değerlendiremez, tartamaz, kaydedemez ve hatırlayamayız. Kısacası iş göremeyiz.

Oysa Mısır, saygın primat biyoloğu ve psikoloğu Jane Goodall'dan ders almalı. Kendi prozopagnoyası ile karşılaşan Goodall, hayatının büyük kısmını maymunlar ve şempanzelerle geçirmeye karar verdi, çünkü onları yüzlerinden tanıması gerekmiyordu. Onun yerine, her birini davranışlarından ayırt edebiliyordu. Mısır halkının yönetimi ile ilgili tüm aktörler, Pazartesi sabahından itibaren Goodall'un yaklaşımıyla, dış görünüşlerine değil, nasıl davrandıklarına göre değerlendirilmeli. Görünen yüze dayalı yargılara güvenimizin ötesine geçersek, yüz körlüğümüzle yüz yüze gelebiliriz.

Medya Biçimleri

30 Ağustos 2012

Kalemim kuvvetli değildir ama dil beni büyüler. Dilbilgisi konusunda müşkülpesent değilimdir ama berrak ve anlaşılabilir bir metin bende hayranlık uyandırır. Yapıya saplanıp kalmam ama iyi biçime değer veririm. İptilasını inkâr etmeyen bir haber müptelası olarak günün birçok saatini haber seçimlerini ve içeriklerini kalburdan geçirmeye, onlarca yayını incelemeye, daha çok da yığınla haberi yutmaya ayırırım. Mısır'daki haber medyasına son derece sıkıcı bir şekilde böyle aşırı maruz kalmam, ülkedeki gazetecilik biçiminin somut bir krizinin farkına varmamı sağladı.

Mısır medyasının yeni devrimci itkisi ve -herhangi bir hükümet tarafından bahşedilmemiş, zor kullanılarak elde edilmiş- şaşırtıcı özgürlük alanı beni çok sevindiriyorsa da, biçimin çökmesinden dolayı gitgide daha çok üzüldüğümü fark ediyorum. Bir eylemcinin Birleşik Arap Emirlikleri'nden uçağa atlayıp Kahire'ye gelmesi, bir eski milletvekilinin camiye gitmesi ya da bir yarı aydının önemsiz bir *tweet*'i gibi haber değeri taşımayan şeylerin haberleştirilmesinden oluşan mevcut içeriğin esaslı bir kısmının kavrayışımıza katkısı çok az, belki hiç yok. Öte yandan çözümlemeye o kadar az rastlanır oldu ki doymak bilmeyen atlatma haber arzusu, bir-

çok örnekte gazeteciliğin yüce ilkelerini zedeleyerek haberi küçük ölçekli bir çetrefil anlamsızlık üretimi bandına dönüştürdü. Bilgilendirme amaçlı bir meslek karman çorman bir düzensizlik kakofonisi haline gelmiş. Artık mutlaka reforma ihtiyacı var.

Devrimci bir ortamda, koşullanmışlık ve uyumculuğa son verilmesi, eli kolu bağlayan tabuların ve kurumsallaşmış nezaket kurallarının yıkılması savunulmalı. Hiyerarşik düşünmenin ve entelektüel hamiliğin ortadan kaldırılması için bir fırsattır bu ortam. Toplumsal bilince sahip, sorumlu bir gazetecilik, biçimlendirici yapılar olmaksızın da hakikaten var olabilir. Ancak belki de benim biçimle ilgili kaygımın kendisi sorunludur. Biçim, gazetecilik pratiğinin eğilip bükülmez yapısı ya da -seyircinin bilgiye hevesinin yok edilmesinin, yurttaşların utanmazca çocuk yerine konmasının ve bir en küçük ortak paydanın kutsanmasının nedenleri arasında olan- haber dünyasının "ters piramidi" ya da televizyon *sound bite*'ları gibi Nuh deyip peygamber demeyen inatçı kuralları değildir. Tersine, bir şeyi tanınabilir kılan biçimdir. Altmış yıllık askeri yönetim dönemi boyunca medyayı tanınabilir kılan biçimin iki altkümesiydi: tekbiçimlilik ve gereken biçime bürünme. 25 Ocak'tan sonra gazetecilik alanındaki yeniden biçimlenme beklentisi, biçimsel bozulmaya dönüverdi. Kendi ekonomi politik siperlerine yerleşmiş resmi ve özel haber medyası, bilgilendirmekten çok yanlış bilgilendirmek üzere çalıştı.

Gazetecilik kurumlarının birbirinden daha iyi bir performans göstermeye çalıştığı, halkın yararına olacak dönüştürücü bir kalite yarışı yerine, bizde medya ortamını dönüştürerek bayağı, gelişigüzel ve gitgide daha narsist hale getiren bir kutuplaşma var. "Medya narsistleri"nin kendi kendileriyle meşgul olma düzeyi muazzam; baltacı, *fulul*, devrimci, sanatçı, genç, İslamcı gibi sudan kategorilerden birine girebilen

herkes ünlü olabilir. Politika ve ekonomi alanındaki, özellikle de Mısır'ın seçkinleri arasındaki kerameti kendinden menkul ünlülerin kibrinin kırılmasından yana olsam da, bugün medyada eksiksiz her bir Mısırlının şeyleştiriliyor, tanrılaştırılıyor ve yerin dibine sokuluyor olması tedirgin edici ve başlı başına karşıdevrimcidir.

Tevfik Ukkâşe kendi televizyon kanalı el-Ferâin'den dolayı o kadar dile düşmeyi hak etmemiş olabilir; ama köhne enformasyon denetimi biçimlerinin kurbanı olmasa gerek. *Ed-Dustur* gazetesi, yürütme organı ile karşı karşıya gelerek Mısır'daki yeni devrim itkisine aykırı davranmamış olabilir; ama ne gazete ne de editörü medyanın İslamcılar tarafından ele geçirilmek üzere olduğu dönemin şehitleri olarak görülmeli. Mısır'ın karşı karşıya geldiği sismik değişimlerle yönetim yapısı baştan aşağı sarsılırken gelecek aylar ve yıllar içinde basının özgürlüğü konusunda hiç kuşkusuz daha verilecek savaşlar var. Müslüman Kardeşler özellikle de devlete bağlı gazetelerin yayın yönetmenlerini atayarak Mısır resmi medyasının gövdesinde pençelerini gitgide daha derine batırır, özel medya kuruluşları da İslamcılara karşı verecekleri savaşlar için dişlerini bilerken, bu iki kamp arasında çıkacak herhangi bir yasama ya da hukuk çatışması, gazeteciliğin biçimi açısından uzun erimli sonuçlara yol açacak, canlı bir demokrasi için elzem olan çoğulculuğa ve medya içinde yaşanması zaman zaman sağlıklı olan fikir ayrılıklarına zarar verecektir.

Yüreği serinleten haber, gazetecilikte halinden memnun olma günlerinin geride kalmış olması. Otoriter dönemin medyasının bilinç köreltici tekbiçimliliğinin hayli geride kalmış olduğu anlaşılıyor. Halkı uyuşturmak için kloroform olarak uydurma haberler kullanılması da bu kuşağa sökmeyecektir. Müslüman Kardeşler'in medya üzerinde geçmişteki denetimi geri getireceğinden korkanlaraysa diyeceğim şu

ki duvar yazısı çiviyazısı kadar devrimcidir. Bugünün biçimi belirsiz dördüncü kuvvetini pusuda bekleyen, kafayı verimli bir gelecek vaat eden yeni elde edilmiş özgürlüklere takmaktır.

Limonlar ve Kuru Üzümler

17 Ekim 2012

Tahrir Kuşağı'ndan Yasin ile Ali, başkanlık seçiminden önce hararetli bir tartışmaya girdi. Ali, "Şefik'in görevinden uzaklaştırılması mümkün olmayacak. Özgür ve adil bir seçimle gelmiş olmanın verdiği meşruluğa sahip olacak, eski rejim onun tarafında yer alacak, ordu da tamamen arkalarında" diye diretiyordu. Yasin hayret ve dehşet içinde, başını kuvvetle iki yana sallayarak itiraz ediyordu. "Sen ne saçmalıyorsun!" diye bağırarak cevap verdi Ali'ye. "Mursi iktidara gelirse Müslüman Kardeşler tüm devlet kurumlarına sızar, İslami dilin vereceği güçle de seçimleri kesinlikle kazanırlar" diye yanıt verdi. İki arkadaş oylama gününe kadar tartışıp durdu. Müslüman Kardeşler eski rejim yapısını yeniden kurmak istese bile bunun Mısır'da yeni ortaya çıkmış devrimci heyecan karşısında akıl almaz ve imkânsız olduğu güvencesini vererek Ali, Yasin'i Mursi'ye oy vermeye ikna etmişti. Mursi az bir oy farkıyla kazandı. Farkın kaynağı Yasin'lerin, şimdiki yaygın adlandırmayla *butu el-leymune*'nin (limon insanları) oylarıydı. Asıl tercihlerinden farklı yönde oy kullanmalarıyla, (psikolojik bir baş etme mekanizmasıyla) "kendi üzerine limon sıkmış" olarak tarif edilen devrimcilerdi bunlar.

Yüz gün sonrasında, ülke ekonomisine ilişkin göstergeler

hâlâ süratle düşmekteyken, seçim öncesi geçiş sürecine göre pek az elle tutulur değişiklik varken, elektrik ve su daha çok varlıklıların ulaşabildiği birer lüksken, ülkenin iç ve dış politika rotaları görünüşe göre gelişigüzel seçilmekteyken, suçlanan limon insanları oldu. Müslüman Kardeşler yönetimindeki hükümetin bir televizyon kanalını kapatmak, bir genel yayın yönetmenini görevinden uzaklaştırmak, grevleri suç ilan etmek, muhalif göstericilere fiili saldırılar düzenlemek, liberal eylemcilere karşı kışkırtıcı açıklamalar yapmak, yargıyı kendisine itaate zorlamak ve anayasa hazırlanırken İslamcı olmayanların üzerinden dozerle geçmek gibi her kararından sonra, limon insanları Mursi'nin Müslüman Kardeşleri'ni iktidara taşıyan kararlarına yeriniyor.

Mısır'ın bugün yakın tarihinin (1967 savaşı sonrası hariç) herhangi bir anına göre çok daha kötü bir yerde olduğundan kuşku duyulamaz. Bütün düşünce akımları ülkenin durumunun kötüye gitmekte olduğunu hissederken siyasi kutuplaşma ve düş kırıklıkları bir arada doruğa tırmanıyor. Sabahi ve el-Baradey gibi ünlüler politika sahnesinde etkilerini sürdürürken, güçsüz ve örgütsüz oldukları bilinen İslamcı olmayan parti ve cepheler, başkanlık seçimlerinde hayat belirtileri gösterdi. Bununla birlikte, bu partiler ve gruplar dip dalgalarından, disiplinden ve amaca bağlılıktan da, Müslüman Kardeşler tesadüfi bir alternatifin başarısını garanti edecek kadar çam devirmediği sürece onun karşısında yeterince ciddi bir tehdit oluşturma dürtüsünden de yoksundur. "Sivil" ("liberal" ve "seküler" dendiğinde halkın gözünde canlanan yaftalar nedeniyle Mısır terminolojisinde bunlar yerine kullanılan terimle) politik güçlerin bugüne kadar düştükleri en geri noktada bulunduklarını söylemek yerinde olur. Önümüzdeki aylarda ve yıllarda bu güçlerin gerek gösterilerde gerek seçimlerde halkı harekete geçirme yeteneğinin sınırları sınamadan geçecek. Kaybedilen her seçimle, yanlış olarak *milyuniye* (milyon kişilik) diye ad-

landırılan her cılız katılımlı yürüyüşle, Müslüman Kardeşler devlet aygıtının her organına daha rahat ve daha kalıcı biçimde yerleşecek, böylece kamu yaşamını bir Müslüman Kardeşler versiyonuna dönüştürecek ve Mısırlıları itaatkârlaştıracak. Her ilde, her belediyede, her mahallede örgütlü kampanyalar ve seçim çalışmaları yapılmadıkça, sivil siyasi güçlerin Müslüman Kardeşler ve diğer İslamcı siyasi gruplarla rekabet şansları pek az.

Öte yandan, Mısır devleti için yürütülen mücadele, ezilmişlerin yoksulluğunu hafifletmeye öncelik tanıyan politikalar arasında yürütülecek bir rekabet olmalıyken, iktidara susamış siyaset erbabının dağarcığı simgeler ve sloganlardan ibaret. Başkan'ın hangi sıklıkta ve nerede namaz kıldığı bütün ulusun ilgi ve dikkatinin konusu. Müslüman Kardeşler'in saflarındaki din adamları televizyonlarda şimdiden *Ummetu'l-Arabiye ve'l-İslamiye*'nin (Arap ve İslam Ümmeti) lideri ilan edilen Mursi'ye övgüler düzüyor ve onu düşmanlarına, kendisini karalayanlara ve eleştirenlere demir yumruğuyla yanıt vermeye çağırıyorlar. Mursi ise 6 Ekim 1973 Savaşı'nın yıldönümünde, mensubu olduğu yönetimdeki Özgürlük ve Adalet Partisi'nin doksan bin üyesinin sevinç haykırışları içinde Kahire Stadyumu'nun pistinde üstü açık bir arabayla tören turu atarak, hamaset silahını ilk çeken olmanın halesinden yararlanmak istercesine popülist, hatta Nâsırcı bir an yaratıyor. Ve bu propaganda fantezisine sahne olan stadyumun devrimci Ultras taraftar gruplarının yıllar boyu ayin havasında polis devletinin sesini bastırdığı stadyumla aynı olması yeterince ironik değilmiş gibi, kutlamanın davetli katılımcıları arasında Abbud ez-Zumer da vardı, yani Başkan Sedat'a, tam da anılmakta olan savaşın mimarına suikastla suçlanan insanlardan biri!

Mursi'nin iktidara gelişinden ve yüksek rütbeli subayların gidişinden beri ülkede bildiğini okur görünse de, iktidar par-

tisinin işi o kadar kolay değil. Yoksullara yönelik hayırseverlik temelli toplumsal kalkınma projelerine alışmış Müslüman Kardeşler, sürdürülebilir nitelikte olmayan girişimlerinin ölçeğini Mısır'ın büyüyen yoksullaşmış katmanlarını kapsayacak kadar büyütemez. Kutsal metinlere dayalı ve ayinselleşmiş bir üyeliğe kabul ve zihniyet aşılama sistemiyle üyelerini sadık, uyumlu, disiplinli ve heyecanlı tutan Müslüman Kardeşler, farklılıklar barındıran Mısır halkını aynı araçları kullanarak, göz açtırmayan bir hukuk mekanizması ve acımasız bir polis devleti olmaksızın yönetemez. Herhangi bir gelecek tasarımı olmayan ve deneyimsiz kişileri sözde teknokratlar hükümeti olarak atayan Müslüman Kardeşler rejimi, çaresizlikten sendeleyerek Mübarek döneminin denenmiş, sınanmış ama kusurlu çıkmış yöntemlerine döndü. Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu'nun parasını tedbirsizce kabul ederken de, baskıcı bir İsrail devletiyle yurtiçindeki düşmanlık söylemine rağmen Filistinliler pahasına güçlü ve işbirliği niteliğinde ilişkiler kurarken de, ücretleri yükseltemez ya da turizme elverişli bir ortam yaratamazken de, emekçilerin eylemlerine saldırırken, hükümete yönelik eleştirileri boğarken, temel ihtiyaç maddeleri sübvansiyonunu sınırlarken de, Amerika ve Suudilerle sıkı fıkı ilişkileri korur yahut İran'la düşmanlığı sürdürürken de, Müslüman Kardeşler aslında alnında *zibîba* (Arapça "kuru üzüm" ya da "secde izi") taşıyan bir Mübarek rejiminden başka bir şey değildir.

İzlenen politikalar, ister Cemal Mübarek'in aksansız İngilizcesinin ister Mursi'nin sakalının ve *zibîba'sının* arkasına saklansın, birbirinden ayırt edilemeyecek şekilde karşı devrimcidir. Bununla birlikte Mübarek sonrası dönemde *zibîba'nın* önü açık. Bugün dinibütünlük ve dine bağlılık işaretleri yeni rejimin simgeleridir. Retoriği Kuran ayetleriyle, hadislerle ve her ifadenin altını çizen dindarca selamlama sözleriyle bezeli bir yönetim bu. Bu tarza özenmek ya da hiç olmazsa yaygınlaş-

masına ayak uydurmak, günümüzde iktidarın diliyle, üslubuyla uyumlu olmak demek. Ancak tek başına dil ve üslup açları doyurmuyor, hastaları iyileştirmiyor, çocukları okutmuyor ya da faturaları ödemiyor.

Bir zamanlar SKYK yönetimindeki geçiş döneminin gözdesi ve parlamento seçiminin sürpriz başarı sahibi olan selefiler de, parti ve hareketleri gitgide dağıldıkça, söylemleri kendi içinde çelişkili hale geldikçe, hukuku çiğnemeleri ve çelişkileri teşhir edildikçe duvara toslayıverdiler. Selefileri rakiplerinden ayırt eden bir özellik varsa, din yorumları ve şeriatı dayatma saplantılarıdır. Bugün bu bakış tarzını bir ortak zemin olarak paylaşan, birbirini bazı durumlarda destekleyip bazı durumlarda yerin dibine batıran, rekabet halinde en az on parti ve siyaset var. Müslüman Kardeşler'in iktidar olmasıyla selefiler eli kolu bağlı yakalanmış durumdadır; ya ağırlıklarını ve popülerliklerini muhalefet etmek için kullanacaklar ya da yönetimdeki partiyle aynı saflara katılacak ve yarışta ikinci gelen takım rolünü alacaklar. Ancak her iki senaryo da acı verici riskler barındırıyor. Selefilere en iyi tavsiye, batmakta olan bir Müslüman Kardeşler gemisinden uzak durmaları olur. Öte yandan kendilerine ait kapsamlı bir planları olmadığından, Müslüman Kardeşler'in planından fayda sağlamak için can atıyorlar.

Önümüzdeki dönemde, Tahrir'deki iki politik kamp arasında 12 Ekim'de yaşanan çatışmalardan sonra, güçlü ancak yıpranmış bir İslamcı kampın da, itibar kaybetmekle birlikte kendinden emin bir liberal cephenin de geleceği belirsiz. Varlıklarını etkili biçimde sürdürebilmek için her iki grubun da öncelikle duvarlarından simgeleri temizlemesi gerekiyor. Stratejik olarak kullandıkları oyların artık bir faydasını göremeyen limon insanları, siyasi kimliklerini "ortak çıkar" adına gizlemeye daha fazla devam edemez. Secde izlerini gururla sergileyenlerse, bir eğilimden, partiden ya da dogmadan çok daha fazla-

sını temsil etmek sorumluluğunu taşımaktadır. Her iki grup da aynı başkana oy vermişken, başkan da bu gruplara bocalamasını açıklama borcu taşırken, bugünden gelecek seçim dönemine dek Mısır'ın en çok ihtiyaç duyduğu şey bu grupların dürüst ve şeffaf politik iradeleridir.

Kan ve Oy

31 Aralık 2012

Mart 2011 anayasa referandumundan on gün önce, yüzlerce asker Tahrir Meydanı'na fırtına gibi dalıp göstericilerin çadırlarını yıktı, onlarcasını tutukladı ve Mısır Müzesi yerleşkesinde işkenceden geçirdi. Göstericiler ordunun iktidar tekeline, eski rejimin şahsiyetlerinin görevlerini sürdürmesine ve anayasa konusunun pansumanla geçiştirilmesine itiraz ediyordu. Kan döküldü ve kimse hakkında kovuşturma yapılmadı.

Parlamento seçimlerinden dört gün önce güvenlik kuvvetleri Muhammed Mahmud Caddesi'nde kırk yedi göstericiyi öldürdü, onlarcasının gözünü çıkardı, binlercesini de yaraladı. Göstericiler Tahrir Meydanı'nda şehitlerin ailelerine ve diğer göstericilere yapılan polis saldırılarına, parlamento seçimlerine askeri yönetim koşulları altında koşar adım gidilmesine karşı toplanmıştı. Kan döküldü ve kimse hakkında kovuşturma yapılmadı.

Anayasanın oylanmasından altı gün önce İttihadiye Sarayı'nın önünde kamp kurmuş olan göstericilere Başkan'ın taraftarlarınca yapılan şiddetli saldırıda sekiz kişinin öldüğü, onlarcasının ağır yaralandığı açıklandı. Göstericiler Başkan Muhammed Mursi'nin tüm yetkilerin kendisinde toplanmasını sağlayan anayasal kararnamesine ve İslamcı anayasayı alelacele

referanduma götürme dayatmasına karşı çıkmak için başkanlık sarayı önündeydi. Kan döküldü ve kimse hakkında kovuşturma yapılmadı.

Ülkede yakın tarihinde görülmemiş bir kutuplaşma yaşanırken, iki ay içinde başlayacak olan parlamento seçimlerinden önce ikisi de devrim adına konuşma iddiasında bulunan iki kamp arasında yeni çatışma dalgaları ortaya çıkabilir.

Hüsnü Mübarek'in alaşağı edilmesinden sonra, kan ile oy arasında kurtulunamayan bir ilişki yaratıldı. Seçimler bu kan adına yapılıyor. Politikacılar savunduklarını bu kan adına savunuyor. Cemaatler ve partiler bu kana saygı adına seçmen kazanıyor. Din adamları bu kanın daha da feda edilmesinden bahsediyor. Hükümet yetkilileri de bu kanın daha fazla dökülmemesi için reformlar yapmak gerektiğini ileri sürüyor.

İkinci yıldönümü yaklaşan devrimin gerçekleşmesi için fedakârlıkta bulunanlar, iktidara devrimin başladığı günlere göre bir adım daha yaklaşmış değiller. Gelgelelim herkes devrim adına konuşuyor, devrimin artık metalaştırılmış sloganlarını haykırıyor ve ilkelerini şekilden şekle sokuyor. Siyasi kurulu düzen -hem Müslüman Kardeşler hem devlet aygıtı- Mısırlılara açık bir mesaj veriyor: Sokaklarda akıtılan kanın bedeli ancak seçim sandığında alınabilir. İktidarda bulunanları o noktaya taşıyan kan, şimdi seçmenlerin parmaklarındaki simgesel mürekkep lekeleri düzeyine indirgeniyor.

"Sandıkta kazanılan ancak sandıkta kaybedilebilir." Ya sokaklarda, akıllarda, yüreklerde ve ruhlarda kaybedilenler? Her geçen gün devrimin özlemleri ile devrim adına konuştuğunu iddia edenlerin planları arasındaki uçurumun büyüdüğünü fark ediyoruz. İçi boş bir siyasi sürecin düş kırıklığına uğrattığı kitlelerin katılımı seçimden seçime azalıyor. Oy kullananlar da kullanmayanlar da ülkeyi bekleyen geleceğin, biri amaçlarına adanmış ve devrimci, diğeri politik ve fırsatçı olan iki azınlık

arasındaki bir çarpışma olduğunu biliyor. Taraflardan biri kanını bağışlıyor, diğeri o kanı alıyor.

Mısır'da takvim kan dökülmüş günlerin yıldönümleriyle dolmuşken, son iki yıldan çıkarılacak bir derse kulak vermek herkes için akıllıca olur: Kan lekesi oyla çıkmaz.

Raydan Çıkmış Bir Ülke

28 Ocak 2013

Mısırlılar 25 Ocak Devrimi'nin ikinci yıldönümünden sadece on gün önce, bir tren faciasına daha uyandılar. Güvenlik kuvvetleri mensuplarıyla aşırı dolu olarak Suhac'dan Kahire'ye gitmekte olan bir tren Gize'nin Badraşin bölgesinde raydan çıktı. Bu kazanın geride bıraktığı on dokuz ölü ve 120'yi aşkın yaralı, Mısır'ın tren yollarındaki ölüm sayılarına eklendi. Daha bir ay önce, Asyut'da bir tren hızla yol alırken çocuklarla dolu bir otobüsü ezmiş ve elli çocuğun ölümüne yol açmıştı.

14 Ocak gecesinin geç saatlerinde, Badraşin'de yaşayanlar felaket haberiyle uyandı. Sabah namazına kalkanlar trenin altında kalmış birçok kişiye yardım etmek için kurtarma çalışmalarına katılmaya çağırıldı. Kazanın yakınındaki başka yerleşimlerde yaşayanlar da birkaç dakika içinde kaza mahalline gidip yardım etmek üzere evlerinden dışarı fırladı. Badraşinliler gecenin karanlığında aceleyle ellerine geçirdikleri aydınlatma araçlarıyla herhangi bir devlet müdahalesinin olmadığı kaza yerinde kahramanlar gibi çalıştı. Ölenlerin cesetlerini yerden kaldırıyor, eşyalarını topluyor, yaralılara bakıyor ve trenin gövdesi altında kapana kısılmış insanların hayatını kurtarmak için tonlarca bükülmüş madeni hep birlikte çıplak elleriyle kaldırmaya çalışıyorlardı. Devletin ilkyardım ve cankurtaran

hizmetinin olmaması dehşet vericiydi.

Başka yerlerde olduğu gibi Mısır'da da kazalar olur. Ancak Mısır'da kazalar bir daha, bir daha, bir daha, bir daha oluyor. Badrașin olayı, ortalama ayda bir tren felaketi yaşanır hale gelen bir ülkede muhtemelen son tren faciası olmayacak. Yaklaşan felaketi bilmekten de üzücü olan ise, bilmeyen ya da bilerek gizleyenlerin sığlığı. Çiçeği burnunda ulaştırma bakanı, Badraşin katliamının ertesi sabah bir televizyon kanalından telefonla arandı. Soruları eveleyip geveleyerek yanıtladı, kaza mahallinde kurtarma ekiplerinin bulunup bulunmadığı hakkında hiçbir bilgi vermedi, programcının hayatta kalanları kurtarmak için trenin gövdesinin ağır araçlarla kaldırılması taleplerini de duymazdan geldi. Acıyı paylaşmayan, usulen bile olsa bir paylaşma jestinde bulunmayan bakanın ses tonu, Mısır'da bugün iktidarda olanların umursamazlığını belli ediyordu.

Yaralı askerleri yakındaki Havamdiye Hastanesi kabul etmişti. Personeli, hizmetleri, temizlik koşulları yetersiz, donanımı ürkütücü derecede elverişsiz olduğu için böyle bir acil vaka akışıyla baş edemeyecek durumdaki hastanenin çalışanları genç askerleri odalara dağıtıp, bazen ikisini bir yatağa yatırıp bıraktı. İnternette dolaşan ve haberlerde yer alan, yaralıların hastanedeki acılarına ve sefaletine ilişkin görüntüler, böyle bir kaza olmasaydı hiç kimsenin özel olarak dikkatini çekmeyecek bir kuruma biraz ışık tuttu. Sergilenen yalnızca ülkenin sıkıntı içindeki demiryolları değildi, bir yandan onlarca yıllık sistematik ihmal, bir yandan da Mursi hükümeti döneminde daha da bozulan yönetim uygulamalarıyla mahvedilen sağlık kurumları da bütünüyle gözler önüne seriliyordu.

Bu kaza hükümetin halkın gözündeki görüntüsünü o kadar kötü bir şekilde sarstı ki hükümet derhal medyadaki olumsuz haber sağanağını durdurma çabasına girişti. Başkan Mursi hemen Kahire'deki Meadi Askeri Hastanesi'ne götürüldü. Güya

yaralılardan bazıları bu hastaneye nakledilmişti. Yaralı askerlere istisnai tedavi imkânları sağlandığını göstermek amacıyla bu görece ileri, temiz ve düzgün görünüşlü sağlık kuruluşunda yaralılarla fotoğrafları çekildi. Bu fotoğraflar daha sonra yaygın olarak dolaşıma sokulmak üzere Başkanlık görevlileri tarafından basına verildi. Gene aynı mekânda Başbakan Hişam Kandil de kan bağışı yaparken fotoğraf çektirdi. Bu fotoğraf da Başbakanlık tarafından yayın kuruluşlarına dağıtıldı. Devletin ve önderlerinin cömert bağışları, bunu yapmadıkları taktirde hükümet için bir halkla ilişkiler felaketine dönüşecek durumu tersine çevirmek için seferber edildi. Ne var ki olan olmuştu. Halk Badraşin'den yükselen çığlıkları (daha diğer televizyon kanalları gelmeden hemen olay yerine varmasından hareketle bazı Müslüman Kardeşler üyeleri tarafından kazada parmağı olduğu ileri sürülen) özel ONTV televizyon ağından canlı olarak duymuş ve Havamdiye Hastanesi'nde çekilmiş fotoğrafları görmüştü.

Mısır'da ülkenin siyaset haritasını kalıcı olarak değiştirmiş olan ayaklanmanın zirveye çıktığı Öfke Günü 28 Ocak 2011'in ikinci yıldönümünde, raydan çıkmanın demiryolu sektörüyle sınırlı bir belirti olmayıp daha çok devleti etkileyen bir durumun işareti olduğu anlaşılıyor. Devletin kurumları yolsuzluk ve kayırmacılığa inatla sarılırken, yeni önderleri de yeni umursamazlık, beceriksizlik ve içtenlikten yoksun siyasi duruş standartları yerleştiriyor. Öyle anlaşılıyor ki bugünün yöneticileri, değişimi sağlayacak sistematik bir plan hazırlamaktan çok kendi görüntülerini parlatmakla ilgilenmekte. Bir yolunu bulup dikkatleri ülkeyi de milli trajedileri de yönetmekteki korkunç beceriksizliklerinden başka tarafa çekmeye çalışan hükümetin "amiral gemisi" Müslüman Kardeşler, halkı oyalamak için çoğu kez bölücü kimlik politikası ve mezhepçiliğe başvurmuştur. Müslüman Kardeşler ve bağlantılı grupların çeşitli üyeleri, sık sık yaşanan bu tren kazalarının Hıristiyanların

kasıtlı işleri olduğunu açıkça ileri sürdü. Daha yakın tarihte, Mısır'daki protesto ortamına yeni katılan, dünyanın her tarafındaki benzer anonim muhalif gruplardan esinlenmiş olan Kara Blok da Müslüman Kardeşler tarafından bir Hıristiyan milis gücü olarak tanımlandı.

Ne var ki Kara Blok'un Mısır demiryollarıyla hiçbir ilgisi olmadığı söylenemez. Haksız yere iddia edildiği gibi tren sürücüleriyle aynı inanç topluluğundan olduklarından değil, Ultras ve başka gruplarla birlikte ilk eylemlerinin odağında büyük ölçüde ülkedeki tren trafiğinin engellenmesi yer aldığı için. Kara Blok mensupları birkaç kez -25 Ocak'ın yıldönümünden iki gün önce ve Öfke Günü anmalarından önceki birbirini izleyen üç gün içinde- raylar üzerine uzanarak demiryolu seferlerini durdurmuştu. Benzer devrimci gruplar da birkaç metro hattını kapatmış ve 6 Ekim Köprüsü ile ülkenin başka anayollarında trafiği kesmişti.

Burada ayrıntılı olarak inceleyemeyeceğimiz nedenlerle Port Said, Süveyş, Kahire, İskenderiye ve başka yerlerde çatışmalar kıran kırana devam ederken, yaygın kanıya göre ülkenin devrimi yalnızca iktidarın yerleştiği büroların dışında kalmış değil, iflah olmazcasına rayından çıkmıştır. Başkan Mursi'nin kararlılıkla karşı çıkacağına yemin ettiği pek çok biçim altında ülkeye yayılmış bulunan sivil itaatsizlik eylemleri, tiranlık çağının geçip gitmiş olmasını kutlamaktan çok daha fazlasına işaret ediyor. Hiç de kutlama yapacak ruh halinde olmayan Mısırlılar siyasi tekelleşmeye, tükenmiş bir ekonomi politikasının sürdürülmesine, gerçeği anlatmaktan çok allayıp pullayan kof bir resmi söyleme, kamu hizmetleri sektörünün kökten mesleksizleştirilmesine ve elbette "ölüm trenlerine" isyan ediyor. Öfkenin bütün ülkede fırtına gibi eserek dünyayı sarstığı günlerin üzerinden iki yıl geçti. Sürücü koltuğunda Mursi'nin oturduğu ülkede, Müslüman Kardeşler'in kendi çokyönlü modern-

leşme projesine çoğunlukla verdiği adla "rönesans treni" şimdi acı bir şakadan başka bir şey değil. Bu yanlış isimlendirmeden geriye kalan, neredeyse ironiden ve karşılığında ortaya çıkmış acı alaydan ibaret. Günümüz Mısır'ında sokağa çıkma yasakları ihlal ediliyor, yeniden yürürlüğe koyulan olağanüstü hal yasaları hiçe sayılıyor ve devletin açık tehditleri görünüşe göre hiç kimsenin gözünü korkutmuyor. Hükümet göstericileri ülkeyi ilerleme ve kalkınma yolundan saptırmakla suçlarken, çoğunluğun gözünde Mısır trenini raydan çıkaranın Mursi olduğunu ispata hacet yok.

SONSÖZ

Ekim 2012'de Fas'ın Kazablanka şehrinde GemyHood ile tanıştım. Her tarakta bezi olan Gemy (asıl adı Muhammed Beşir'dir) otuz iki kısa yıl içinde her işe el atmış, pek çok şey görmüştür. Şarkıcı, dansçı, aktör, sinemacı, editör, yazar, eylemci, müzisyen, öğretmen, şair, gezgin ve takıntılı bir futbol fanatiğiydi. Bugün en çok Ultras'larla -futbol tutkuları ve oyunun şirketler tarafından ele geçirilmesine karşı çıkışları en az polis devletine düşmanlıkları kadar güçlü olan fanatik taraftar grupları- dayanışması ve onlar hakkındaki yazılarıyla tanınan Gemy, kendini Ultras'ların birçok çatışmasının da içinde bulmuştur.

Kahire'nin iki devi el-Ehli ve Zamalek'in, ayrıca başka takımların Ultras taraftarları, Mübarek'i deviren on sekiz günlük protestoda ve sonrasında devrimci sıra neferleri rolünü üstlendi. Saflarından birçok kişiyi yitirdiler ve devletin güvenlik aygıtına en büyük darbeyi vurdular. Taşıdıkları savaş yaraları ve deneyimle hem karmaşık bir kahramanlık ve yas simgesine hem de radikal kardeşliğin ve hiç beklenmezken alevlenebilecek olmanın bayrağına dönüştüler. Kusursuz örgütlenmiş, bağnazcasına sadakat sahibi, yerellikten vazgeçmeyen, öndersiz kalmakta kararlı ve alabildiğine anonim olan Ultras'lar, günü-

müz Mısır'ının muhtemelen ilk açıkça kendiliğinden, eşitlikçi, örgütlü, kolektif, anarşik ve devrimci hareketidir.

Gemy, Kazablanka'ya bölgenin her tarafından genç Araplara kendi ülkelerindeki yolsuzluğa karşı mücadele ve insan hakları konusunda eğitim atölyeleri düzenlemek üzere gelmişti. Ancak bu çokyönlü sanatçı ve karizmatik eğitimcinin dış görünümünün arkasında, derinden sarsılmış bir ruh var. Gemy geceleri çok az uyuyor ve kendisini mecalsiz bırakan kâbuslarla uyanıyor. Her sabah derslerinden önce saatlerce konuşamayacak ve kollarını oynatamayacak hale gelmesine yol açan kısa süreli bir felç geçiriyordu. Belirtilerin nedeni sorulduğunda Muhammed Mahmud Caddesi'ndeki çatışmaların cephe hattında geçirdiği günlerden bahsetti. Psikolojik travmasını o günlerde yaşadıklarına bağlıyor. Gözleri kızararak bir arkadaşıyla birlikte yerde yattığı sırada üstlerine saçma ve göz yaşartıcı gaz yağdırılışını bir daha anlattı. O başını kaldırıp bakıncaya kadar arkadaşı kafasından vurulmuş, kendisi şapkasına birkaç saçma saplanmış olarak ölümden kıl payı kurtulmuştu. Aynı gün içinde blogcu arkadaşı Malek X bir gözünü kaybetmiş, 28 Ocak 2011 Öfke Günü'nde Mübarek'in polislerinin saldırısı sonucunda bir gözünü kaybetmiş olan diş hekimi ve eylemci Ahmed Harare ise ikinci gözünden de olmuştu. O anı gözünün önüne getirince Gemy ağlamaya başladı ve yatıştırılamadı.

Kendisinin ve arkadaşlarının, kardeşlerinin, yoldaşlarının ayaklarının altından, bildiği Mısır'ın çekilmekte olduğunu hissetmeseydi acısı dindirilebilirdi. Gemy gün boyunca sık sık "*il-Beled rahit ya gid'ân*" ("Ülke gidiyor, dostlar!") diye söyleniyordu. Arkadaşlarının kurtarmak için can verdiğini, uyandırmak için gözlerini kaybettiğini gördüğü bu ülkeydi ellerinden çalınan. Güçlendirmek için mücadele ettikleri ülke onları güçsüzleştiriyordu. Mısır kendi hoşgörüsüzlüğüne bu denli hoşgörülü, kendi bilmezliğini bu denli bilmezden gelir olmuştu.

Gemy bunun acısını duyuyordu.

Mevcut Müslüman Kardeşler rejiminin Gemy ve Ultras gibi birçok devrimcinin direncini kırmış olduğunu söylemek az bile kalır. Müslüman Kardeşler bunu devrimcileri yenilgiye uğratarak yapmadı, devrimcilerin amaçlarını bütünüyle terk ederken dillerini sorumsuzca sahiplenerek, günlük konuşmalarını soğurarak, taleplerini kuşatarak ve devrimciliği kendini meşru kılacak bir pelerin gibi üstüne giyerek yaptı. Müslüman Kardeşler, devrimcileri içinden çıkardıktan sonra devrimin bayrağını taşıyordu. Bu iktidar genç ve genellikle çabuk etkilenen devrimci gençliği düş kırıklığına uğratmaktan başka da, ülkeyi insan hakları konusunda düştüğü derin çukurdan çıkarmak için pek bir şey yapmadı, hatta bazı anlarda çukuru büyüttü.

Bir televizyon kanalına verdiği röportajda okullarda öğrencilere dayak atılmasını savunan, Mursi'nin eğitim bakanıydı. Öğretmenlerin İslami gelenekleri hayata geçirmek adına kız öğrencileri başlarını örtmeye zorlaması gerektiğini düşünen ve savunan bir okul müdürü, Müslüman Kardeşler iktidarı altında cezasız kaldı. Evlenmeye yasayla yaş sınırı getirilmesinin kendi tanımıyla (daha dokuz yaşındaki) "genç kadınların" ergenlik çağına girince evlenme "isteği" ile çeliştiği için sorunlu olduğunu ileri süren de, Özgürlük ve Adalet Partisi'nin kadın milletvekillerinden ve üst düzey yöneticilerinden biriydi. Savını Kuran tefsirleri ve hadislerle, söylediğine göre sahadaki verilerin bir karışımına dayandırıyordu. Bununla sapkın cinsel davranışların, evlilik öncesi cinselliğin, evlilikdışı gebeliğin ve bekâr anneliğin önüne geçileceğini ileri sürdü. Gene sürücü koltuğunda Müslüman Kardeşler otururken, deve idrarıyla tedavi merkezlerinde olduğu gibi, tıp ve din şarlatanlığının mantar gibi çoğalması Sağlık Bakanlığı tarafından görmezden gelindi. Muhammed el-Baradey ve Hamdin Sabahi gibi liberal politikacıların bazı Müslüman Kardeşler yetkilileri tarafından hain,

imansız ya da dönek olarak suçlanması ve aşırı muhafazakâr bir din adamının bir hadisi çarpıtarak muhalefet liderlerinin kellelerini istemesi de Mursi'nin gözetimi altında oldu. Bugün birer küfür ve herhangi bir siyaset kariyerinin idam fermanı olarak görülen "liberal" ve "laik" gibi kelimeler daha önce hiç bu kadar kuvvetle hissedilen bir yaftalamayla bir araya gelmemiştir.

Müslüman Kardeşler de, retoriğini bir kenara bırakırsak, Mübarek rejimini dibe sürükleyen saldırgan girişimcilik siyasetini ve maceracı kapitalist değerleri güçlendirmek için ne lazımsa yapmıştır. Müslüman Kardeşler'in protestolara ve işçi grevlerine yönelik suçlamaları eski hataları tekrarlama eğiliminin, ufuksuzluğun ve halkın gereksinimlerine ilgi gösterilmediğinin göstergesidir. Mısır'daki genel ortam gerek yerli gerek yabancı sermaye yatırımcılarının hevesini kırarken, ülkeden sermaye kaçışını azaltmak için pek bir şey yapılmadı. Ayrıca Mısır'dan sadece sermaye değil insan da kaçıyor. Yavaş fakat hasar verici bir beyin, uzmanlık ve umut göçü yaşanıyor. Turizm sektörü iki yıl gibi kısa bir zaman içinde çöktü, yeni "devrim turizmi" ise devrim sürmedikçe gelişip serpilemez.

Başkanlık seçimini kazanıp bir de anayasa kabul ettirmekle Müslüman Kardeşler, artık dinsel dogmanın esneklikten yoksun karşı koyulmazlığıyla, tasarımını kendilerinin yaptığı bir anayasadaki hukuki cephanelikle, yürütmeden yasamaya kadar hemen hemen bütün siyasi düzen üzerinde kurdukları tekelle ve Mübarek döneminde yaratılmış olan halkın onlarca yıllık ruhsal ve eğitimsel yabancılaşmasıyla silahlanmıştır. Gerçekten de Mübarek'in İslamcılara en cömert armağanı bu yabancılaşmaydı. Mübarek, Müslüman Kardeşler'e kamusal eğitim sistemi son derece yetersiz, medyanın derinlemesine zarar verici etkilerine açık, entelektüel merakı fiilen yok edilmiş, bocalamakta olan bir toplum teslim etmişti.

Mübarek sonrası dönemin jeostratejik parametreleri ve dış

politikası konusunda Müslüman Kardeşler bölgede varlığını koruması için zorunlu olan üçlü bahsi kazandı: ABD'nin desteği ve müdahale etmeme vaadi, Suudi Arabistan ve Katar'ın mali yardımları ve İsrail'in işbirliği. Karşılık olarak Amerikalılar, Mursi'den el-Kaide gibi daha radikal grupların Amerika düşmanlığını dizginlemesini ve ülkedeki selefi grupları ılımlılaştırmasını, Hamas'a İsrail'i tanıyıp işbirliği içinde olması için baskı yapmasını, Müslüman Kardeşler'in nüfuz alanını istikrarlı, cihatçı olmayan bir Esad sonrası Suriye'nin ortaya çıkması yönünde kullanmasını ve İran'la mesafeyi korumasını bekliyor. Suudiler, Müslüman Kardeşler'i popülist bir İslamcı harekete kolaylıkla teslim olabilecek zayıf monarşileri olan Körfez ülkeleri ve Ürdün'deki faaliyetini azaltmaya ikna etti. Katarlılar bu kez kazanan ata oynamış olmaktan memnun. Mursi'nin iktidarı döneminde de hem yatırımlarla ve borçlarla Müslüman Kardeşler'e ve ülke ekonomisine destek olarak hem de Mübarek sonrası dönemde faaliyete başlamış olan, büyük ölçüde Müslüman Kardeşler taraftarı, Mısır'a odaklı Arapça televizyon kanalı *el-Cezire Mubaşir Misr* üzerinden desteğini sürdürüyor. İsrailliler de Siyonist devlete düşmanlığı alışılmış törensel retorik rejimiyle eylemde karşılığı bulunmayan bir ateşli coşkudan ibaret olan, yönetimdeki İslamcıların bölgede polislik işlevini yerine getirdiği, istikrarlı ve ne olacağı önceden tahmin edilebilir bir güneybatı sınırından memnun.

Amerikalılar ülkedeki ordudan ordu karşıtı STK'lara kadar her kuruma ve siyasi gruba sokağa atarcasına para ve destek sağladığı için, herhangi birinin bir diğerini Amerika'nın ajanı ya da işbirlikçisi olmakla inandırıcı bir şekilde suçlaması zor. Mısır ordusu hâlâ ABD'den en fazla yardım alan ordulardan biridir ve başındaki generaller Amerikan akademilerinde okuyup eğitilmişlerdir. Aynı şekilde Mısır'daki birçok insan hakları ve sivil toplum örgütü varlığını esas olarak ABD fonlarıyla sürdürmektedir. Gerçi bu konuda Bush yönetimi, artık fonların mus-

luğunu kapamaya karar vermiş bulunan Obama yönetiminden çok daha cömertti. Bazıları için belki daha da şaşırtıcısı, ABD, Müslüman Kardeşler'in üst düzey mensuplarına bile kur yapmıştır; onlar da ABD'ye.

Başkan Mursi, ABD'de yerleşik bir kökten gelmektedir, düşünsel oluşumunu belirleyen yılların büyük bölümünü Müslüman Kardeşler'in Amerika'daki ağı içinde geçirmiştir. Bunu uluorta söylemek kaba gelse de, Müslüman Kardeşler'den önde gelen kişilerin ABD Dışişleri Bakanlığı'yla yakın ilişkiler kurmuş olması son on yılın bölge politikalarıyla ilgili hiçbir gözlemciyi şaşırtmayacaktır. Bunların en tanınmışları Los Angeles'a yerleşmiş olan Hathout'lardır. Hathout ailesi Müslüman Kardeşler'in ABD'de güvenli bir liman bulmasına yönelik önemli hamleler yapmış, Bill Clinton ve George W. Bush'un başkanlık dönemlerinde Beyaz Saray'ın güvenilir sırdaşı olmuştur. Herkese yöneltilebilecek olan ABD'yle ilişki suçlaması, Mısır'da politika alanındaki tüm tarafları yakacak bir ateştir. Bu da ülkenin gelecekteki iç ve bölgeye ilişkin politikasında Amerika'yı çok önemli bir oyuncuya dönüştürüyor.

Bu çelişki Mursi'nin başında bulunduğu Mısır hükümetinin bu tür olayları ele alışında, aynı tarafları bir yandan ikaz etmek bir yandan övmek ya da bir yandan eleştirdiği dış politikalarını bir yandan savunmak gibi gülünç durumlara yol açabiliyor. Örneğin Mısır güvenlik kuvvetleri, 11 Eylül 2012'de Libya'nın Bingazi kentindeki ABD elçiliğini hedef alan ve Büyükelçi Christopher Stephens'in hayatına mal olan saldırıya katılanlardan olduğu düşünülen silahlı bir adamın bulunup öldürülmesinden dolayı övgü ve teşekkür bekliyordu. İlginç olan şu ki *Innocence of Muslims* adlı tartışmalara yol açmış filme karşı gösterilere Mısırlıların katılımını internet ortamında ve başka yerlerde teşvik eden ve halkın öfkesini ABD elçiliğine yönlendiren de Müslüman Kardeşler'di.

Bir başka örnek, Mursi'nin yeni bir elçi atanması dolayısıyla İsrail Cumhurbaşkanı Şimon Peres'e yazdığı güven mektubudur. Mursi'nin daha sonra kendini savunmak için aslında protokol icabı olduğunu söylediği mektup, Müslüman Kardeşler kökenli devlet başkanının Mısır'ın uzun zamandan beri düşmanı olan İsrail'in en yüksek yetkilisine hitap ederken kullandığı aşırı duygusal ifadeyi teşhir etmek amacıyla İsrail cumhurbaşkanlığı tarafından basına sızdırıldı. Mursi ve Müslüman Kardeşler, siyasi liderin neden Siyonist İsrail'in başını "değerli ve iyi bir dost" olarak tanımladığını ve mektubu neden "en yüksek saygı ve hürmetlerimle" sözleriyle bitirdiğini açıklamak için çok çaba harcadı. Müslüman Kardeşler'in üst düzey yöneticileri daha birkaç yıl önce İsrail'in Mısır elçisinin ülkeden kovulması çağrısında bulunmuş, 2011 yazında da İsrail elçiliği önündeki gösterileri desteklemişti. Ve Mursi, İsrail'le yapılmış olan Camp David anlaşmasının adaletsiz olduğunda ve (eğer feshedilmeyecekse) değiştirilmesi gerektiğinde Mısırlılar önünde ısrar ederken, ABD yetkililerine ve eski başkan Jimmy Carter gibi Amerikalı ziyaretçilerine bu anlaşmanın "İsrail istemediği takdirde değişmeyeceği" garantisini vermeye devam ediyor. Bunlar, Mısır'ı yönetmekte olan Müslüman Kardeşler hükümetinin politik gelişmelere ve halka yaklaşımındaki ikiyüzlülüğün örneklerinden sadece birkaçı. Mısır'da şu sıralarda hızla büyüyen Facebook gruplarının başında Müslüman Kardeşler'i suçlayanların gelmesi, muhtemelen bu yüzdendir. SKYK'nin propagandasına karşı yürütülen *Asker Kâzibûn* (Askeri Yalancılar) kampanyasının geleneğini sürdürerek Mursi'ye, partisine ve Müslüman Kardeşler'e karşı da *İhvan Kâzibûn* (İhvan Yalancıları) olarak bilinen benzer bir hareket gelişiyor.

Ne var ki Mısır'ın yeni doğmuş devrimci hareketi ve bu hareketin umut dolu ütopyacı taraftarları için en önemli kaygı kaynağı Müslüman Kardeşler değil. Devrim için de ülke için de felaket getirecek olan, saldırgan felaket kapitalizminin te-

okratik bir öğreti ve demir yumruklu devletçilikle evliliğidir. Mısır'ın yeni politik toplumunun kendi İslami inanç topluluklarına, örneğin sufilere ve Şiilere -nerede kaldı Hıristiyanlarına, yabancı ziyaretçilerine, turistlerine, gurbetçilerine- saygı göstermeyen katı bir yapı görünümünde olmasının nedeni bu karışımdır.

Bir diğer sorun ise Mısır'da muhalefeti sınırlamak ve iktidardaki UDP'nin siyasi hasımlarını güçsüz düşürmek üzere toplum içinde mutlak gizlilikle çalışan istihbarat servislerinin de aralarında olduğu çok sayıda hegemonya kurumunun varlığı. Devrimden sonra devlet içinde güvenlik güçlerinin alt birimleri ve bunların SKYK'den yargıya, polis aygıtından askeri istihbarata ve ekonominin dev yaratıklarına kadar iktidarın görünen ve görünmeyen farklı kesimlerine sadakatleri arasında bir çatışma olduğu ortaya çıkıyor. Kimin üstüne sahne ışıkları vurursa yıkılacağı bu ortamda, devletin en etkili hissedarlarının halkın görüş alanının dışına çıkabilmek için kendilerine derin çukurlar kazmakta oldukları sır değil. Mısır'ın güvenlik ve istihbarat şefi Ömer Süleyman'ın ölümü derin devleti görünmezlikten çıkarmayacak, aksine erişilir olmaktan daha da uzaklaştıracak, çünkü Mısır'ın kapalı kapılar ardında kararlaştırılmış politikalarının şifreleri Süleyman'la birlikte gömülmüş oldu. Mısır'da hegemonyanın yeni bir yüzü, yeni liderliği ve yeni bir dili var. Devrimi bastırırken devrimden söz ediyor, reformu tersine çevirirken reformdan söz ediyor, özgürlükleri kısıtlarken özgürlükten söz ediyor, yeniden doğuşu boşa çıkarırken yeniden doğuştan söz ediyor. Mübarek'in Mısır'ı, devrim tarafından sarsıcı bir kesintiye uğratılıncaya kadar belki de zorba bir devletten hegemonik bir devlete dönüşme sürecindeydi. Bugün devrim hegemonyanın mükemmelleştirilmesini akla uyduracak bir retorik araç haline gelmekteyken bu süreç yeniden rayına oturmuş durumda. Ve Müslüman Kardeşler döneminde bu kurumlar büsbütün gizliliğe gömülebilir.

Bütün bunlar olurken, artık uyanmış olan seçkinler ulaşmayı umdukları halk kitleleriyle ne yazık ki temas halinde değil. Sol partiler toplumun ezilenlerinin sorunlarıyla, özellikle fabrikalarda ve işçi sınıfı içinde yavaş yavaş ilgilenmeye başlıyor ama Müslüman Kardeşler'in ve selefilerin hâlâ birkaç ışık yılı gerisinde bulunuyorlar. Kendilerini liberal devrimci ilan eden birçok grup kendi burjuva değer ve duyarlıklarını aşamamış, ödünsüz ya da örtülü neoliberallerdir. Bunlardan bazıları günlerinin bir kısmını Tahrir'de, bir kısmını banliyö evlerinde ve deniz kıyısındaki villalarında geçirir. İyi niyetli siyasi eylemleri kovadaki suya eklenmiş bir damlaysa, savundukları ekonomi politikaları o kovanın dibinde deliktir. Bu kesimin değerleri ve öncelikleri nüfusun önemli bir kesimi tarafından desteklense de kurumsallaşmaya gösterdikleri direnç hayra alamet değildir.

Ve eğer Mısır'ın izlediği yörüngeye dair buraya kadar anlatılanların hiçbiri kaygı uyandırmıyorsa, ülkenin anayasasının nasıl hazırlandığına bakıp karalar bağlanabilir. Ülkenin geleceğini çizecek ve yönetim organlarıyla yurttaşlar arasındaki ilişkiyi belirleyecek olan belge, önceleri tiranlığa karşı tek engel olarak düşünülürken seçmenlerin sadece bir kısmı, yani Müslüman Kardeşler ve diğer İslamcı gruplar tarafından, ülke nüfusunun geri kalanı pahasına fiilen gasp edildi. Şeriatın ilke değil hukuk olarak uygulanması peşinde koşan anayasa taslağı başka çok az Müslüman ülke anayasasının vardığı noktayı göze alıyor. Endonezya'nın 1945 anayasasında şeriat sözü geçmez, çünkü bir halk oylamasıyla bu ibarenin çıkarılmasına karar verilmiştir. Mısır'ın anayasa taslağına en yakın olanı Pakistan'ın 1973 anayasasıdır. Bu anayasada İslam devlet dini ilan edilir, ancak Müslümanlar Muhammed'in "kesin ve tartışmasız son" peygamber olduğuna inananlar olarak tanımlanır. Bu tanım, 19. yüzyılda yaşamış mürşit Mirza Gulam Ahmed'in İslam'ın son peygamberi olduğuna inanan iki milyon kadar Ahmedinin sistematik ayrımcılığa tabi tutulmasına zemin hazırlamıştır.

Hemen hemen her bakımdan oldukça sorunlu bir belge olan son anayasa taslağının İslam hukukuyla Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'ni bağdaştırmaya ve birleştirmeye çalışan 1990 tarihli Kahire İslam'da İnsan Hakları Beyannamesi'ne çok benzediği söylenebilir. Bu belge her maddeye "şeriat" ibaresini sokmaya çalışıyor, fakat "uluslararası insan hakları araçlarının temelini teşkil eden kültürler arası mutabakatı ciddi biçimde tehdit" ettiği şeklinde değerlendiriliyordu (Uluslararası Hukukçular Komisyonu'nun 1992 yılında Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu'na sunduğu, Kahire Beyannamesi'ne yanıt). Bugünkü anayasa taslağının Kahire Deklarasyonu'na fena halde benziyor. Bu herkes için bir uyarı olmalı.

Anayasa taslaklarının hazırlanması, üzerinde tartışılması, gerekli değişiklikler yapıldıktan sonra halkoyuna sunulması genellikle aylar, yıllar alırken Mısır anayasası yangından mal kaçırırcasına hazırlandı. Bu acele, anayasayı büsbütün perişan etmekten başka şeye yaramadı. Mısır'da yakıcı adaletsizliklere çare olması beklenen belge, tersine, acı bir ilaç oldu. Bu anayasa taslağı özgürlüklerimizin yasalaştırılmasına katkıda bulunacak yerde özgürlüklerimizin birçoğunu kısıtlıyor. Bu taslağı anlatmak için *"Gih yikahhilha 'amâha"* (Sürme çekeyim derken kör etti) deyiminden daha uygunu bulunamaz. Hukuk uzmanları, din adamları, yargıçlar ve medya önümüzdeki haftalar, aylar ve yıllarda bu belge Mısır'daki günlük hayata uygulandığında neler olacağına sonu gelmez saatler boyu kafa yoradursun, bu ürün muhtemelen hukuk sisteminin sınırlarını zorlayacak. Anayasanın partizanlığı ve şeriatın çoğu kez zorlamayla metne dahil edilmesi önümüzdeki yıllarda ülkenin hukuk kurumlarını meşgul edecek. Nihayetinde, büyük ihtimalle şu iki sonuçtan birini verecek: Gelecekteki -politik olmasa bile sosyokültürel türden- teokratik otoriterizmin tohumunu oluşturabilir ya da o kadar uygulanamaz, dogmatik ve işlerlikten yoksun bir hal

alabilir ki bütün ülkeyi anayasa dışı kılan hukuki örümcek ağları üretir.

25 Ocak'tan beri yapıların çoğu inceleme ve karşılaştırma konusu. Zafer diye bir şey varsa, tarihyazımının gözden geçirilmesi açısından devrim bir zafer. Ordunun ihtişamlı konumundan düşüşünden tutun Müslüman Kardeşler'in gün ışığına çıkarılmasına, savaş, barış ve başkanlar hakkında daha önce doğru kabul edilenlerin sorgulanmasına kadar tüm kurumlar şimdi halkın izleyen ve yargılayan bakışları altında çalışıyor. Her dönem yeni bir barometreyle yeniden incelenip değerlendiriliyor. Halk bugün liyakate dayalı bir yönetim talep ediyor ve 1960'lardan kalan idealin, sadakat sahiplerinin (*ehl es-sika*) yeterlilik sahiplerinden (*ehl el-kefaa*) üstün tutulmasının karşısına dikiliyor. Daha önce yavaş yavaş erimeye başlamış olan tabi olma kültürü artık tersine dönmüştür. Bugün Müslüman Kardeşler hâlâ sadık olanları yeterliliği olanlara tercih ederek eski rejimi yeniden üretiyor.

Mursi karşıtı göstericilere başkanlık sarayının önünde polis yetkililerinin işbirliğiyle Müslüman Kardeşler üyeleri tarafından yapıldığı belgelenmiş olan işkenceye yol açan İttihadiye saldırılarının zeminini işte bu sadakat hazırlamıştır. Bu olay, Müslüman Kardeşler üyelerinin ve müttefiklerinin silahsız karşıtlarıyla çatışmaya ve siyasi iktidar uğruna onlara karşı aşırı şiddet kullanmaya ne kadar da hazırlanmış olduklarını ortaya koyuyordu. Ayrıca Mübarek rejimine karşı Tahrir'de birlikte çarpışmış genç devrimci grupların ilişkilerindeki kırılmalar, başkanlık üzerine ölümcül mücadelelerde ilk kez birbirlerine düşürülebilecekleri kadar büyümüştü. İslamcı devrimciler ve İslamcı olmayanlar bir zamanlar birbirinden ayırt edilemeyen kardeşlerken Saray'ın önünde birbirlerini öldürüyordu. Çok sıkı bir iç dayanışması olan Ultras'lar bile başkanlık sarayının kapılarında birbirleriyle çatıştıklarına göre kırılmalardan ko-

rınmuş değillerdi. Sadakat dostluğu yendi, biat yoldaşlığı alt etti, örgüt üyeliği anıların sesini boğdu.

Müslüman Kardeşler kendi iktidar döneminde ne yazık ki tek kutupluluğu dayatıyor. Buna verilecek bir örnek, hükümetin Kahire'de, hiç uyumayan kentte yaşayanları dizginleme çabasıdır. Yerel Kalkınma Bakanı General Ahmed Zeki Abdin'in önerdiği şaşırtıcı bir yasa taslağı, gece yarısından sonra herhangi bir ürünün satılmasını yasaklıyor. General, Mısır'ın gerçekleriyle belgelenebilir bir şekilde bağdaşmazlık içindeki yeni yasayı nasıl açıklayacağı sorusuna cevap olarak, "halka disiplini öğretmemiz" gerektiği için bu yaklaşımın zorunlu olduğunu öne sürdü. Benzer şekilde, devrimin ikinci yıldönümünde Müslüman Kardeşler'e karşı gösterilerin bütün ülkede (özellikle de geçtiğimiz yıl Port Said'deki futbol katliamına ilişkin mahkeme kararının açıklanmasından sonra bu kentte) patlak vermesiyle birlikte, onlarca kişi gösterileri bastırmaya çalışan polis tarafından öldürüldü. Mursi, belirleyici bir anda hamle yaparak durulmak bilmeyen kentte gösterileri caydırabileceği umuduyla, olağanüstü hali tehditkâr bir tutumla yeniden ilan etti ve Port Said, Süveyş ve İsmailiye gibi kanal kıyısındaki kentlere sokağa çıkma yasağı getirdi. Halk hemen, uygulamayı cesaretle hiçe sayarak yanıt verdi. On binlerce insan sokağa çıkma yasağını çiğneyerek meydanlara indi, Mursi ile alay edercesine düğünler düzenledi, gece saatlerine kadar boş alanlarda futbol oynadı ve haftalarca sivil itaatsizlik eylemleri gerçekleştirdi. Halk bu şekilde kararı anlamsızlaştırıp uygulanabilir olmaktan çıkardı ve böylece Başkan'ın yürütme gücüne ağır bir darbe indirmiş oldu.

Mısırlı yetkililerinin anlamadığı, Badiou'nun tanımıyla "toplumun siyasi çöküşünün kolektif entelektüel çalışma için gereken koşullarını yaratması"ydı. Toplum için nesnel olarak olumlu olanın tek belirleyicisi işte bu çöküştür. Bundan dolayı,

Abdin'in yasası ya da Mursi'nin sokağa çıkma yasağı uygulaması halka uygun değilse, bunlar yalnızca kitaplarda kalacak, görmezden gelinebilecek kararlardır.

Sonuç olarak, Mısır'da grevler ve sivil protesto eylemleri tüm olumsuz koşullara rağmen yaygın ve hız kesmeden sürüyor. Devletin işleyişini aksatan her tür protestoyu suç kategorisine sokmak üzere yavaş yavaş davalar açılıyor. En yakın tarihlerde, hastaneler güvenli olmadığı ve sık sık silahlı çetelerin saldırılarına uğradığı için gerçekleştirilen doktor grevleri vardı. Doktorların ücretleri çiftçilerinkinden daha az ve hasta geliş gidişlerinin son derece yoğun olması nedeniyle çalışma saatleri çok uzun. Devletin sağlık kurumlarında kaynaklar ve imkânlar sefalet sınırında. Şırıngalar zorunlu olarak yeniden kullanılıyor, kliniklerin önü çöp yığınlarıyla doluyor, su şebekesinde sık sık arızalar oluyor, hastane koridorlarından kanalizasyon suları akıyor. Doktorlar protestolarını günlerce sürdürdü. Hükümetten herhangi bir yanıt gelmedi. Bunun üzerine doktorlar istifa etmeye başladı. Kahire Amerikan Üniversitesi ve Nil Üniversitesi öğrencileri ve hocaları da benzer eylemlere girişti. Bunlara tekstilden doğalgaza, çelikten su işlerine kadar başka işkolları eklendi. Sonunda halkın bu eylemlerinden etkilenmemiş hiçbir işkolu kalmadı. Hükümet ise bu itirazlardan herhangi birine mantıklı bir çare bulmak için ciddiye alınabilecek bir çaba harcamadı. Demek ki 2008'de sanayi kenti Mahalle'de başlamış olan şey, devrim ve üç seçim hiç yapılmamışçasına, tıkır tıkır işlemeye devam ediyor. Devrimin üç talebi olan ekmek, özgürlük ve sosyal adaletten ikisi mevcut hükümetin öncelikleri arasında yer almıyor. Müslüman Kardeşler'in politikaları yoksullar için sübvansiyondansa serbest piyasa girişimciliğini ayrıcalıklı kılmaya devam ediyor. Artan işsizlik ve yükselen enflasyon oranının ortasında kalmış olan hükümet için yabancı yatırımları artırmak hâlâ bir takıntı. Mısır'daki ifade ve basın özgürlüğü sınırları oldukça genişlemişse de, eleştirici medyanın kısıtlan-

ması ya da susturulması girişimleri kesintisiz sürüyor.

İslamcılar sandıkta her seferinde daha iyi sonuç alırken, anayasadan tekil yasalara varıncaya dek özgürlüklere sınırlama getirilirken, Mübarek'in polis devleti uygulamalarının, siyasi görüşleri ve taleplerinden dolayı onlarca yıldır en insanlık dışı muamelelere uğramış olan İslamcıların yönetimi sırasında tekrarlanmayabileceği umudu varlığını hep koruyordu. Müslüman Kardeşler iktidarda bir yılı doldurmadan bu umutlar buharlaşmış gibi görünüyor. Zira polis karakollarında ve başka yerlerde muhalif eylemcilerin işkence gördüğü ve öldürüldüğü yolunda ülkenin her yanından gelen haberler artıyor. Örgütlü cinsel şiddet bir siyasi yıldırma silahı olarak kullanıldıkça kadınların kamu alanında yer alma hakları geriliyor. Anarşizm ve devrimci heyecan, özellikle Kara Blok gibi son zamanlarda ortaya çıkan görünümleriyle, protestoları sınırlamak ve kalıba sokmak üzere günah keçisine dönüştürülüyor, bu arada devlet şiddeti ülkenin içinde bulunduğu ekonomik çöküşten çok durumu eleştirenlere uygulanıyor. Sorumluluk şiddet kullanmaktan zevk alan reform geçirmemiş bir polis gücü, iktidara susamış Müslüman Kardeşler, siyasi bakımdan ne yapacağı belli olmayan bir ordu ve karanlıklar içindeki derin devlet arasında paylaştırılıyor.

Bu kitapta yer alan denemeleri yazarken, sınırlılıklarının farkındayım. Kitabın romantizmle yüklü olduğunu öncelikle belirtmeliyim. Devrimin karmakarışık doğası ve düşman kuşatması altındaki harekete birbiri ardına aldığı darbelere rağmen itki sağlamaya devam eden inatçı iyimserlik varken bu romantik tondan kaçınamazdım. Bu kitaptaki denemelerde belirli bir anı ayrıntılarıyla anlatmak ya da gerçekleşecek herhangi bir şeyi önceden kestirmek amaçlanmıyor. Gözlemlerimin zamanın sınamasına dayanamayabileceğini çok iyi biliyorum ama düşündüklerimin birçoğu doğrulanmış olduğu için de mutluyum. Yazdıklarım reçete ya da vahiy değil, derinlemesine dü-

şüncelerden ibaret. Mısır bir boşluk içinde yer almıyorsa da yazdıklarım yalnızca bu ülkeyle sınırlı.

Kitap genel havası itibariyle çokkutupludur ve birbirinden kopuk bölümlerden oluşuyor. Ancak zaten böyle tasarlamıştım. Bu kitap İslamcı, Kıpti, laik, Marksist, sosyalist, yaş ayrımcısı, liberal, komünist ya da selefi değil. Çağdaş olduğu kadar tarihi de dikkate alıyor. Ve meseleyi tarihselleştirmeye gayret etmekle beraber, Mısır tarihinin belirli anlarına sık sık yapılan atıflar tarihsel süreklilik düşüncesi uyandırmak ya da teleskopik bir bakışla zamansallığı ilga etmek, devrimin bir nesebe sahip olduğunu ima etmek amacı taşımıyor. Bu dönem kendine has ve tanıdıktır; istisnaidir, ancak anlaşılabilir.

Bu kitaptaki yazılarım aynı zamanda hem evrenselci hem de görececidir. Hümanizm beni sürekli olarak ayrımları ve uyumsuzluğu es geçip, pek çok kez kendi savımın aleyhine sonuçlansa da, bunların üzerindeki örnekler ve sorunlara odaklanmaya itmiş olabilir. Sonuçta bu kitabın amacı Mısır devrimini tarihsel bağlama yerleştirmek, ama ona dair bir tarih çalışması işlevini yerine getirmek değil; devrimi belgelemek değil, tarif etmek, sergilemek değil, öykülemek. Kabul ediyorum ki bu tıpkı diyalog içinde olduğu devrim gibi düzensiz, amatörce, anlık düşüncelerle kaleme alınmış bir çalışma. Çaresiz despotların son sığınağı olan tek kutupluluğa karşı yürütülen bitmek bilmez mücadeleye saygımı da bu düzensizlik temsil ediyor.

Mısır'ın henüz bitmemiş devriminden çıkarılacak çok ders var. Kutlamaya erken başlamayın. Siyasi liderlerin kişiliğini yüceltmeyin, büyütmeyin. Devlet kurumlarında reform yapılması için devlet otoritesine güvenmeyin. Gözlemlenebilir çelişkileri dikkate almaksızın ideolojik retoriğin görüşlerinizi yönlendirmesine izin vermeyin. Kurtuluş konusunda seçimlere bel bağlamayın. Bir zamanlar sizin otoriter düşmanlarınız olanların müttefiklerinden en önemli çıkarlarınıza hizmet etmelerini

beklemeyin. Pragmatik gerçekçi politikaları her zaman sorgulayın. Devrim söylemlerine yerleşmiş karşıdevrimci eğilimlerin farkına varın ve bu eğilimlere hep karşı çıkın. İktidarın değişken sınır çizgileri nereden geçerse geçsin, madunu hiçbir zaman gözden kaçırmayın. Yanlış bir sezgi anında size kullanışlı ya da anlamlı gelse bile kimlik temelli popülizmi mutlaka iyice sorgulayın. İnsanlar insanüstü gibi geldiklerinde bile tanrıları temsil edemez. Ve son olarak, araştırın ve Tahrir'de tatlı patates satan on üç yaşındaki Ömer Salah'ın, Mübarek'in alaşağı edilişinin ikinci yıldönümünde bir askerin öldürücü kurşunlarına hedef olacak hiçbir şey yapmamış olduğunu bulun. Bu devrim Mısır'ın Ömer'lerine yanıt vermelidir. Bu devrim bitti mi, ne zaman biter, Mısır'ın Ömer'leri karar verecektir.

ÖNEMLİ KİŞİLER VE OLAYLAR

12 Ekim Tahrir Çatışmaları: 2012'nin bu tarihinde Başkan Mursi taraftarları ile karşıtları arasında cereyan eden çatışma. Yüzden fazla kişi yaralandı.

6 Nisan Gençlik Hareketi: 2008 yılında sanayi kenti Mahalle'de eyleme geçen işçilerle dayanışmadan doğan, haklar ve adalet eylemcisi gençlerden oluşan grup. İnternet ortamında da tanınan grup, 25 Ocak öncesindeki sokak eylemliliğinde rol oynadı. Birkaç gruba bölünmekle birlikte devrim cephesinin ayrılmaz parçalarından biri olarak kaldılar.

Abbasiye Çatışmaları: 23 Temmuz 2011'de Kahire'de ağır silahlarla donatılmış Abbasiye bölgesinde cereyan eden çatışmalarda göstericiler askeri barikatla ve mahalleden gelen kişilerin saldırısıyla karşılaştı. Bu olayda bir gösterici öldü, onlarcası yaralandı.

Abdulfettah es-Sisi: Muhammed Mursi'nin Ağustos 2012'de atadığı savunma bakanı.

Abdulmuneym Ebulfutuh: Eski Müslüman Kardeşler mensubu politikacı. Başkanlık seçiminin birinci turuna bağımsız aday olarak katıldı ve dördüncü oldu. Güçlü Mısır Partisi'nin kurucusu ve başkanıdır.

Ahmed el-Fişavi: Evlilikdışı ilişkisinden bir çocuğu olması skandal haline getirilen genç Mısırlı aktör.

Ahmed İzz: Mısır'ın en büyük çelik sanayicisi, milyarder ve feshedilen Ulusal Demokrat Parti'nin yöneticilerinden. Halen tutuklu, birkaç suçtan yargılanıp cezalandırıldı ve UDP'nin yönetiminde yer aldığı döneme ilişkin bazı yolsuzluk suçlamalarıyla da yargılanmaktadır.

Ahmed es-Savi: "*Aha ya savra*" adlı küfürlü devrimci şarkısıyla tanınmış genç bağımsız şarkı sözü yazarı.

Ahmed Şefik: Mübarek'in son başbakanı ve eski sivil havacılık bakanı. SKYK'nin Şubat 2011'de Mübarek'in görevini üstlenmesinden sonra istifa etti. Başkanlık seçiminde ikinci tura kalarak oyların yüzde 47'sini aldı.

Ala' el-Asvani: Diş hekimiyken roman yazmaya başlamış siyasi eylemci ve köşe yazarı. Genellikle liberal siyasi kamp ve Ulusal Selamet Cephesi ile bağlantılı görülür.

Amr el-Bunni: Kahire'nin zenginlerinin gidip geldiği bir yer olan Nile Stars Towers'ta güvenlik görevlisi. 2012 Ağustos'unun başlarında işyerinde ücretlerin ödenmemesi nedeniyle çıkan tartışmaya karıştı. Towers'ın korumaları tarafından vurularak öldürüldü. Olay güvenlik görevlileri, polis ve protestocular arasında bina önünde çatışmalara yol açtı.

Amr Musa: Mısırlı emekli diplomat. Mübarek döneminde dışişleri bakanlığı görevindeydi. Ayrıca Arap Birliği genel sekreterliği yaptı. 2012'deki başkanlık seçiminde aday oldu, ilk turda beşinci olarak elendi.

Balon Tiyatrosu olayı: 29 Haziran 2011 tarihinde Kahire'deki Balon Tiyatrosu yerleşkesinde şehitlerin ailelerine yapılan polis saldırısı sonucunda göstericilerle güvenlik kuvvetleri arasında çıkan çatışmada 590 kişi yaralandı.

Bakanlar Kurulu oturma eylemi: 16 Aralık 2011'de bir grup gösterici askeri rejime son verilmesi, hükümetin görevden alınması ve iktidarın bir başkanlık konseyine devredilmesi talebiyle Bakanlar Kurulu binasının önünde uzun bir oturma eylemi gerçekleştirdi. Polisin bu eyleme vahşice saldırması sonucu şiddet hızla tırmandı ve onlarca kişi öldü, yüzlercesi yaralandı. Göstericilerin dağıtılması amacıyla Tahrir Meydanı'na gönderilen polis gücü şiddete başvurdu. Bu saldırı sırasında çekilmiş fotoğraflar ve video görüntüleri, özellikle bugün "Tahrir Kızı" ve "Mavi Sutyenli Kız" olarak anılan, soyularak dövülen, adı bilinmeyen genç kadının görüldüğü video uluslararası yankı uyandırdı.

el-Cezire: Katar'dan yayın yapan ve hem bölgeye ilişkin hem de uluslararası haberlere yer veren televizyon kanalları ailesi. 1996 yılında kurulan Arap kanalı, daha önce bölgede en çok izlenen haber ağıydı. 2011'de de Mübarek'e karşı on sekiz günlük gösterilere ilişkin haberlerin yer aldığı başlıca kanal oldu. Müslüman Kardeşler'in iktidara gelişinden sonra, muhalefet karşısında açıkça İslamcı siyasi grupları gözeterek yayın yaptığı için Mısır'da büyük itibar kaybına uğradı.

"derin devlet": Hem devletin kurumsal yapısı hem de mali güç merkezleri içindeki siyasi ve ekonomik çıkarların birleşimini ve bunların kendilerini halkın görüş alanı dışına çıkarmak amacıyla başvurdukları yöntemleri tarif etmek için kullanılan bulanık bir kavram. Genellikle, işbirliği içinde hareket edip kendilerini hükümete ve popüler söylemlere dayatan, bununla birlikte hesap vermeye açık olmayan kurum ve aygıtların şeffaflıktan ne kadar uzak olduğunu anlatmak için kullanılır. Mısır'da derin devletin istihbarat servisleri, büyük varlıklara sahip ekonomik odaklar, askeriye adına hareket eden üst düzey aktörler ve iktidardaki partinin nüfuzlu seçkin kişilerinden oluştuğu kabul edilir. Bu konuda Ortadoğu'da en

çok bahsi geçen örnek Türkiye'nin derin devletidir.

Deve Savaşı: 2 Şubat 2011 günü öğleden sonra Mübarek taraftarlarıyla piramitlerin yakınındaki Nazlit es-Simman bölgesinden parayla tutulmuş deve ve at sahiplerinin Tahrir Meydanı'na inerek oturma eylemini kırmak için göstericilere saldırması. Televizyon kanallarının ayrıntılı olarak gösterdiği bu olay, on sekiz günlük gösterilerin Mübarek rejimi için en yüz kızartıcı, uluslararası alanda en zarar verici anlarından biri olarak görülüyordu. Saldırıyı kimin kışkırttığı, mali olarak beslediği ve desteklediği Mısır'da heyecanla tartışılmaya devam ediyor.

Devrimci Sosyalistler: Mısır'da işçi hakları ve sosyal adalet konularına ağırlık veren solcu devrimci siyasi grup.

Ebu Cereyşeler: İsmailiye kentinin tanınmış futbolcu ailesi.

el-Ehli: Merkezi Kahire'de bulunan, Mısır ve Afrika'nın en çok taraftarı olan ve en başarılı futbol takımı.

Eymen Nur: El-Ğad partisini kuran tanınmış muhalif politikacı ve avukat. 2005 yılında ilk çok adaylı seçimde Mübarek'e karşı adaylığını koydu ve ikinci tura kaldı. Bundan sonra hapsedildi, daha sonra Mübarek tarafından affedildi. Mübarek sonrası dönemin tanınmış fakat kutuplaştırıcı bir politik kişiliği olarak kaldı.

Goldstone: Güney Afrikalı yargıç Richard Goldstone; 2008-2009 yılları arasında İsrail'in Gazze'ye saldırısıyla ilgili hakikatleri araştırma komisyonunun başkanlığını yapmış olan uluslararası hukukçu ve soruşturmacı.

Habib el-Adli: Uzun süre Mübarek'in içişleri bakanlığını yaptı. Polisin siyasi muhaliflere karşı suçlar işlediği ve Mısır hapishanelerinde yaygın işkencelerin yapıldığı dönemde, bu bakanlığın başındaydı. El-Adli 25 Ocak 2011'den önce eylemcilerin eleştirilerinin hedefi oldu.

Halid Ali: İşçi sorunları ve insan hakları avukatı, Mübarek'ten sonra yapılan seçimde başkan adayı.

Halid Said: 2010 yazında bir internet kafenin önünde iki polis tarafından gaddarca öldürülen İskenderiyeli genç. Kendisine adanan "Hepimiz Halid Said'iz" başlıklı Faceboook sayfası büyük destek gördü ve 25 Ocak 2011 protestolarına çağrı yaptı.

Hamdin Sabahi: Nâsırcı eylemci ve gazeteci. Mübarek sonrası başkanlık seçiminde aday oldu ve seçim kampanyasını kısıtlı mali imkânlarla yürüttüğü halde birinci turda üçüncü sırada yer aldı. Daha sonra sol eğilimli bir siyasi parti ve Ulusal Selamet Cephesi'nin üyesi olan Halk Akımı'nı kurdu ve başkanlığını yaptı.

Hasan el-Benna: Öğretmen ve Müslüman Kardeşler'in ilk genel mürşidi. Bu grubu 1928 yılında Mısır'da kurdu.

Hasan er-Ruveyni: Muhammed Mursi'nin seçilmesinden önceki geçiş döneminde Silahlı Kuvvetler Yüksek Konseyi (SKYK) üyesi general. Gençlik gruplarına yönelik sorunlu açıklamalarıyla tanınıyor.

Hazim Ebu İsmail: Mübarek sonrası dönemde "Hazimun" olarak bilinen taraftarlarını SKYK, Yüksek Anayasa Mahkemesi, özel medya kanalları ve diğer gruplara karşı harekete geçirmesiyle nam salmış selefi din adamı. İsmail başkanlık seçiminde de dikkat çekici bir kampanya yürüttü, ancak annesi Amerikan vatandaşlığına geçmiş olduğu için adaylığı düşürüldü.

Hayret eş-Şatir: Müslüman Kardeşler'in tanınmış liderlerinden ve örgütün en yüksek organı olan *Mektebu'l-İrşad* üyelerinden. Zengin bir işadamı olan eş-Şatir, Müslüman Kardeşler'in ekonomik Nahda (Rönesans) programında söz sahibi olan isimlerdendir.

Hind el-Hinnavi: Mısırlı genç kadın. 2005 yılında genç aktör

Ahmet el-Fişavi ile evlilikdışı ilişkisinden bir çocuk yapmasıyla tanındı. Mısır toplumunun en önemli tabularından birini kırmış olan Hinnavi'nin durumu medyanın büyük ilgisini çekti.

Hişam el-Bestavisi: Tanınmış yargıç ve Mübarek sonrası dönemde yapılan ilk seçimde başkan adayı.

Hişam Kandil: Başkan Mursi'nin atadığı ilk başbakan.

İki Aziz Kilisesi'nin bombalanması: 2011'in yılbaşı gecesi İskenderiye'deki bu kilise önünde, ayine katılanlar dışarı çıkarken bomba patlatıldı. Yirmi üç kişi öldü, doksan kişi yaralandı.

İmamlar: Birkaç kuşaktır ülkenin en iyi futbolcularını çıkaran ünlü aile.

İsam Şeref: Mübarek'in devrilmesinden sonra SKYK'nin iktidarı döneminde bu organ tarafından atanan başbakan. Devrimi temsil ettiğinin ve Tahrir'deki göstericiler tarafından seçildiğinin söylenmesine rağmen, Şeref kısa süre içinde ordunun komutasına boyun eğdi ve birkaç ay içinde güçsüz ve etkisiz olduğu anlaşıldığından görevden alınması için gösteriler düzenlendi.

İsmail Etman: SKYK üyesi, general.

***Kâzibûn* kampanyası**: Geçiş döneminde ordunun kötü yönetiminin farkına varılmasını sağlamak amacıyla yürütülen eylem kampanyası. Eylemciler ülkenin her yanında kamuya açık alanlarda ordunun hukuku çiğnediği örnekleri anlatan çekimlerini gösteriyordu. *Kâzibûn* adı "yalancılar" anlamına geliyor. Benzer bir kampanya olan *İhvan Kâzibûn* (İhvan Yalancıları) da yönetimdeki partiyi suçlayan benzer çekimleri gösteriyordu.

Mahalle işçi olayı: Sanayi kenti Mahalle, 2008'de işçi hakları konusunda yapılan gösterilerin merkezi oldu. Bu gösterilerden sonra aynı yıl 6 Nisan günü genel grev çağrısında bulunuldu.

Maspero Gençlik Birliği: Mübarek'in devrilmesinden sonra ortaya çıkmış bir Kıpti gençlik örgütü. Birlik, Mısır'daki Hıristiyanlar için eşit haklar talebinde bulunuyor ve ülkenin her tarafında Kıptilere yapılan saldırıları protesto ediyor.

Maspero Katliamı: Kıpti göstericiler 9 Ekim 2011'de Kahire'nin Maspero semtindeki devlet televizyonu binasının önünde toplandılar. Binayı korumakla görevli askeri polis göstericilere saldırdı, onlarca kişiyi öldürdü, yüzlercesini yaraladı. Bazı göstericiler gerçek mermilerle vuruldu, bazıları da zırhlı araçlarla ezildi.

Memduh Şahin: Tanınmış general ve Silahlı Kuvvetler Yüksek Konseyi üyesi. Hukuki işler sorumlusu olan Şahin, on sekiz aylık askeri yönetim süresince seçim yasalarına ilişkin anayasal kararnamelerin düzenleyiciliğini yaptı. Ayrıca anayasa taslağını hazırlayan ve ordunun çıkarlarının koruma altına alınmasını sağlayan kurucu meclisin de üyesidir.

Mina Danyal: Genç Hıristiyan sosyalist eylemci. On sekiz gün süren Mübarek karşıtı gösterilere ve bunu izleyen geçiş döneminde silahlı kuvvetlere karşı düzenlenen gösterilere katıldı. Danyal, Maspero'da öldürüldü ve Mısır devrimci gençliğinin simgelerinden biri oldu.

Muaz Muhammed: Sahibi Hıristiyan olan bir çamaşırhanede yanmış bir gömlek yüzünden çıkan anlaşmazlıktan dolayı 2012 Ağustos'unun başlarında mezhepler arası bir çatışmada öldürülen Dehşurlu.

Muhammed el-Assar: Silahlı Kuvvetler Yüksek Konseyi'nin yüksek rütbeli üyelerinden. Mısır ordusu ile Amerikan ordusu arasındaki ilişkiler açısından kilit isim olduğu kanısı vardır.

Muhammed el-Baradey: Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu'nun başkanlığını yapmış ve nükleer silahların yayılmasının önlen-

mesi konusunda harcadığı çabalardan dolayı Nobel Barış Ödülü kazanmış olan Mısırlı hukukçu. Bu kurumdan emekli olduktan sonra Mısır siyasi ortamında etkinlik göstermeye başladı ve Mübarek rejimine meydan okuyan ilk tanınmış uluslararası şahsiyet oldu. Serbest bir başkanlık seçimine olanak sağlamak üzere anayasa değişikliği talebiyle bir dilekçe hazırlanmasında Mısır gençliğiyle yakın işbirliğine girdi ve başından itibaren 25 Ocak gösterilerini ve devrimi destekledi. Muhalefetteki Ulusal Selamet Cephesi'nin başkanı ve *ed-Dustur* (Anayasa) Partisi'nin kurucusudur.

Muhammed el-Barğusi: Yazıları *el-Ahram* ve *el-Masri el-Yevm*'de yayımlanan yazar ve köşe yazarı.

Muhammed Hüseyin Tantavi: Uzun süre boyunca Mübarek'in savunma bakanı ve Silahlı Kuvvetler Yüksek Konseyi'nin eski başkanı. Feldmareşal Tantavi, Mübarek'in devrilmesi ile Mursi'nin seçilmesi arasında geçen on sekiz aylık süre içinde Mısır'ı fiilen yöneten kişiydi.

Muhammed Mahmud çatışmaları: Tahrir Meydanı'nın yakınındaki Muhammed Mahmud Caddesi'nde polis kuvvetleri ile devrimci gençler arasında cereyan eden çatışmalar.

Muhammed Mursi: Mübarek'in devrilmesinden sonra Mısır'ın seçimle gelen ilk başkanı. Müslüman Kardeşler'in en yüksek organı *Mektebu'l-İrşad*'ın önde gelen üyelerinden olan Mursi, Mübarek döneminde seçimle gelmiş bir parlamento üyesiydi. Başkan olmasından önce Müslüman Kardeşler'in Özgürlük ve Adalet Partisi'nin başkanlığına getirilmişti.

Muhsin el-Fengeri: General ve Silahlı Kuvvetler Yüksek Konseyi üyesi. Geçiş döneminde yönetimin sözcülüğünü yapan el-Fengeri, patavatsız ve saldırgan iletişim tarzıyla tanındı.

Mustafa Bekri: Şaşırtıcı ve sık sık değişen görüşleri savunan

tanınmış politikacı, gazeteci ve yayın yönetmeni.

Mustafa Kâmil: (1874-1908) Tanınmış avukat, gazeteci ve milliyetçi eylemci. 1907'de Ulusal Parti'yi kurduktan kısa süre sonra öldü. Bu partinin Ulusal Demokrat Parti ile ilgisi yoktur.

Nec Hemmadi saldırısı: Kıptilerde Noel gecesi olan 7 Ocak 2010'da, Yukarı Mısır'daki Nec Hemmadi kentinde bir kilisenin önündeki kişilere arabadan açılan ateş sonucu dokuz kişinin ölümü, on kişinin yaralanmasıyla sonuçlanan saldırı.

Necib Saviris: Çok başarılı bir işadamı. Özsermayesiyle dünyanın en zengin kişileri arasına girmiştir. İnşaat, turizm, haberleşme ve televizyon sektörlerinde şirketleri olan Saviris ve çocukları, Mısır'daki en etkin ve göze çarpan Hıristiyan ailedir. Mübarek'in devrilmesinden sonra Saviris siyasete girerek liberal eğilimli Özgür Mısırlılar Partisi'ni kurdu.

Neval es-Saadavi: Çalışma yaşamına hekim olarak başlayan hep muhalif kalmış feminist. *Sıfır Noktasındaki Kadın*, *Havva'nın Örtülü Yüzü* ve daha onlarca kurmaca ve kurmaca-dışı kitabın yazarı olan es-Saadavi, Mübarek rejimi, askeri yönetim ve siyasi İslam'ın çetin bir muhalifidir.

en-Nur Partisi: Selefi grupları temsil eden partilerden biri. Mısır'da şeriat yasalarının uygulanmasına odaklanan gündemiyle en-Nur, Mübarek'ten sonraki ilk parlamento seçimlerinde önemli bir başarı elde etti. Müslüman Kardeşler'in ardından ikinci geldiler ve parlamentonun her iki kanadında sandalyelerin yaklaşık yüzde 25'ini aldılar. İslamcılığın hâkim olduğu kutuplaştırıcı anayasa taslağının hazırlanmasına da katkıda bulundular.

Ömer Süleyman: Mübarek döneminde uzun süre Mısır istihbarat örgütünün başkanlığını yapan Süleyman, ABD ve İsrail ile yakın ilişkileriyle tanındı. Siyasi etkinlik alanı oldukça geniş

olan gizemli subay, ayaklanma sırasında Mübarek'in yardımcısı oldu ve muhalefet ile yönetim arasında arabuluculuk işlevi gördü. Gözlerden uzak kalmaya çalışmış olsa da, Mübarek adına kısa (otuz saniye süren) istifa mesajını okuduğu, artık çok ünlü olan video kaydıyla hep hatırlanacaktır. Süleyman, SKYK yönetimindeki geçiş döneminde de nüfuzunu sürdürdü. Hatta yaygın kanıya göre kendini gösterme amaçlı bir hamleyle, başkanlık seçiminde adaylık için başvurdu. 19 Temmuz 2012'deki ani ölümünü çok kişi kuşkulu bulmaktadır.

Özgürlük ve Adalet Partisi: Müslüman Kardeşler'in resmi siyasi kanadı. Seçimlerde Müslüman Kardeşler'in amaçları doğrultusunda platform işlevi gören bir çatı partisidir.

Port Said katliamı: Şubat 2012'de Port Said kentinde el-Ehli ile el-Masri futbol takımları arasındaki lig maçından sonra iki takımın taraftarları arasında çatışmalar çıktı. Yetmişi aşkın kişi öldü, yüzlercesi yaralandı. Ultras olarak bilinen, polise ve hükümete düşman fanatik taraftar gruplarına misilleme yapmak üzere şiddetin siyaseten düzenlenmiş ya da önünün açılmış olduğu kanısı yaygındır.

Saad Zağlul Fuad: Mısır'ın devrimler tarihinde kutuplaştırıcı fakat birçok yönüyle bilinmeyen bir kişilik olan Fuad, 1952'den önce Britanya'nın Mısır'daki sömürgeci varlığına, İsrail'e ve ülkedeki her türden yabancı müdahalesine karşı saldırılara katılmış bir savaşçıydı.

es-Seyid Abdulaziz: Yüksek Seçim Komisyonu başkanı.

Seyid Bilal: 2011 yılbaşı gecesinde İki Aziz Kilisesi'nin bombalanmasıyla ilgili olarak İskenderiye'deki bir hapishanede işkenceyle öldürülen genç selefi. Bilal'in bu bombalama olayıyla ilişkisi olup olmadığı açıklık kazanmış değil. Olayı Devlet Güvenlik Örgütü'nün planlayıp gerçekleştirdiğini, Bilal'inse günah keçisi olduğunu ileri sürenler var.

Sidi Bişr: Akdeniz kıyısındaki İskenderiye kentinde, 1 Ocak 2011'de bombalanan İki Aziz Kilisesi'nin bulunduğu yerleşim yeri.

Suad Husni: 1970-1980'lerde birçok filmde başrol oynamış, çok sevilen, ünlü Mısırlı aktris ve televizyon programcısı. Mısır istihbarat servislerinden biri yararına çalışmaya zorlandığı düşünülen Husni, 2001 yılında Londra'da, kuşku uyandırıcı koşullar altında bir balkondan düşerek hayatını kaybetti.

Şarm eş-Şeyh: Kızıl Deniz kıyısında, dalgıçların ve tatilini denizde geçirmek isteyen turistlerin rağbet ettiği bir tatil kenti. Yönetimde olduğu dönemin sonuna doğru Mübarek'in ve aile fertlerinin de ikinci adresi olmuştu.

Şeyh Vecdi Ğuneym: Son derece tartışmalı görüşleri olan radikal selefi din adamı ve İslam âlimi. Mısır'a girmesi yıllarca yasaklanan Ğuneym'in vaaz ve fetvalarıyla dolu internet sitesinin çok sayıda takipçisi vardır.

Şilili madenciler: 5 Ağustos ile 13 Ekim 2010 tarihleri arasında yeraltında mahsur kalan Şilili madenciler uluslararası medyada önemli bir yer tutuyordu. Madencilerin kurtarılması için harcanan çabalar bütün dünyada haber yayınlarının ilgi odağındaydı.

Tamim el-Barğusi: Filistinli-Mısırlı şair ve siyasetbilimci.

Tarık el-Bişri: SKYK yönetimi sırasında ülkenin yönetim tarzını ve seçim sürecini belirleyecek olan anayasal kararname konusunda danışmanlığına başvurulan kıdemli yargıç ve hukukçu. İslamcı eğilimler taşıdığı kanısı varsa da, hem askeri konseyin hem de Müslüman Kardeşler'in hukuki tasarruflarını eleştirmiştir.

Tecemmu Partisi: Önderliğini Tarık es-Said'in yaptığı sol parti.

Tevfik Ukkâşe: Yayını durdurulan el-Ferâin televizyon kanalının sahibi ve yöneticisi. Bu kanalda yadırgatıcı ve sık sık birbi-

riyle çelişen görüşlerini dile getiriyordu. Ukkâşe, siyasi bakımdan ciddiye alınmamakla birlikte orduyu hararetle desteklemesinden dolayı SKYK'nin gözdesi olmuştu.

Ultras'lar: Fanatik futbol taraftar grupları. Avrupa ve Güney Amerika'daki benzer gruplar gibi polise ve futbolun ticarileştirilmesine şiddetle karşıdırlar. Mısır'da on sekiz gün süren devrim sürecinde polisle çatışmalara aktif olarak katılan Ultras grupları siyasi ağırlıklarını koruyor.

Ulusal Demokrat Parti (UDP): Enver Sedat tarafından 1978'de kurulan, özel sektör taraftarı merkez partisi. Sedat'ın bir suikast sonucu öldürülmesinden sonra partinin önderliğini Hüsnü Mübarek üstlendi. Mübarek'in otuz yıl kadar süren iktidarı döneminde, UDP hileli seçimlere tek parti olarak girebildiği için ülkenin tek işlevsel partisi oldu. UDP çoğu kez yaygın yolsuzluklar, zenginlerden yana ekonomi politikaları ve sistematik insan hakları ihlaliyle anılır.

Umraniye olayı: Gize'nin bir semti olan Umraniye'de, Kilise'ye ait arazi üzerindeki inşaatı engellemek amacıyla gönderilen polis gücü 24 Kasım 2010'da Kıpti gençlere saldırdı. Bu saldırıda bir Hıristiyan gösterici hayatını kaybetti, onlarcası yaralandı.

Vail Ğuneym: Halid Said'in anısına adanan Facebook sayfasını, başka birkaç kişiyle birlikte kuran ve yöneten genç Google yöneticisi. Mısırlı gençler arasında takipçisi çok olan Ğuneym, Mübarek sonrası dönemde ülkenin politik ortamının giderek bölünmesinden dolayı karşıt değerlendirmelere konu olan bir isim haline geldi.

Yusuf Butros Ğali: Mısır'ın Mübarek dönemindeki maliye bakanı. Şimdilerde Londra'da sürgünde olan Ğali, bakanlık dönemiyle ilgili yolsuzluk suçlamalarıyla karşı karşıyadır. Mübarek'in neoliberal ekonomi politikasının baş mimarlarından biri olduğu kabul edilmektedir.

Zamalek: Merkezi Kahire'de olan Zamalek, en başarılı ve sevilen ikinci futbol kulübüdür.

zibība: "Kuru üzüm" anlamındaki bu kelime, günlük konuşma dilinde namaz kılarken alnın sık sık yere değmesiyle oluşan izi ve renk değişimini tarif etmek için kullanılır. Genellikle dindarlık belirtisi olarak görülür.

“Mısır, yıllardır devrimci durum içinde. Kimileri onyıllardır diyor, başkaları bin yıl iddiasında. Ben hepsine inanıyorum. Horus ile Set arasında cereyan eden efsanevi savaştan ve Ahenaton'un MÖ 13. yüzyılda teoloji, sanat ve devlet idaresinde yaptığı reformlardan 1919 devrimi ve 1952 askeri darbesine kadar ülkenin istikrara sahip olduğundan bahsedilip durulması çok abartılıdır. Tersine Mısır tarihi çatışmalar, çekişmeler ve değişimlerle yüklü bir tarihtir. Buna rağmen Mısır'ın yedi bin yıllık tarihinde 2011 yılındaki, 25 Ocak Devrimi olarak bilinen halk isyanına benzer bir olay hiç gerçekleşmemiştir. Bundan dolayı, çağın parlak devrimlerinin tarihinde Fransız, Rus ve Amerikan devrimlerinin yanı sıra kendine özgü bir iz bırakan bu devrim süreci ayrıntılı olarak kaydının tutulmasını, titizlikle incelenmeyi, üzerinde iyice düşünülmesini ve ciddi bir sorgulamayı hak ediyor.

Bu kitapta yer alan tüm denemeler Ağustos 2010 ile Nisan 2013 arasında geçen, protestoların patlak vermesinden önceki son ayları ve ülke tarihinin kaygan zeminli ve fırtınalı bir döneminde Müslüman Kardeşler'in Muhammed Mursi'sini iktidara taşıyan ilk başkanlık seçimini ve sonrasını kapsayan üç yıllık süre içinde yazıldı. Bu denemelerde ülkenin en zorlu ve akış yönü tahmin edilemeyen döneminin değişik anlarındaki politik, ekonomik, toplumsal ve kültürel ortamı inceleniyor.”

Adil İskender

20 TL. (KDV dahil)

9 786058 515642